

ПРОГРАМА

ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА

ОБЩИНА НЕВЕСТИНО

2021-2028 Г.

ПРИЕТА С РЕШЕНИЕ НА ОБЩИНСКИ СЪВЕТ – НЕВЕСТИНО

№ 316/28.02.2023г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	3
Раздел I. Анализ на средата	6
1. Природо-географски фактори	6
1.1. Географска характеристика, местоположение и граници	6
1.2. Административно – териториална характеристика	7
1.3. Релеф, поземлени и горски ресурси	8
1.4. Почви и полезни изкопаеми	10
1.5. Климат	11
1.6. Води и хидрографска мрежа	13
2. Социално-икономически фактори	15
2.1. Демографски и социални характеристики	15
2.2. Икономически показатели	18
3. Анализ по компоненти на околната среда	26
3.1. Атмосферен въздух	26
3.2. Води	31
3.3. Земи и почви	46
3.4. Зелена система и биоразнообразие	50
4. Анализ по фактори на въздействие върху околната среда.....	81
4.1. Отпадъци	81
4.2. Шум	96
4.3. Здравно-хигиенни аспекти на околната среда	97
5. Управленски и финансови фактори	99
5.1. Структура на управлението на дейности, свързани с ОС	99
5.2. Сътрудничество с други институции и организации	102
5.3. Общински бюджет и финансиране на дейностите по ОС	102
5.4. Информиране на обществеността.....	109
Раздел II. SWOT АНАЛИЗ	110
Раздел III. Визия за околната среда на общината.....	111
Раздел IV. Цели на програмата за опазване на околната среда	112
1. Генерална стратегическа цел.....	112
2. Специфични цели	112
Раздел V. План за действие	114
Раздел VI. Организация за изпълнението на програмата	124
Раздел VII. Мониторинг и контрол	125
Раздел VIII. Нормативна и стратегическа рамка	126
Списък на таблиците, фигурите, схемите	131
Списък на често използваните съкращения	132

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1 - Раздел „Лечебни растения“ към Програма за опазване на околната среда на община Невестино 2021-2027 г.

ВЪВЕДЕНИЕ

Общинската Програма за опазване на околната среда (ПООС) за периода 2021-2028 г. се разработва на основание чл.79, ал.1 и ал.2 от Закона за опазване на околната среда (ЗООС) и се приема от Общинския съвет. Тя е необходима, за да се постигне устойчиво решаване на екологичните проблеми на територията на община Невестино, поддържане на доброто състояние на околната среда и формиране на адекватна политика на Общината за ефективно и целесъобразно използване на наличните ресурси.

Настоящата Програма е разработена в условията на приемственост спрямо предходни общински екологични документи, стопански, финансови и други проучвания за територията на община Невестино. При изготвянето на Плана за действие към ПООС е обърнато специално внимание на Общия устройствен план на община Невестино и други планови и стратегически документи за периода 2021-2027 г. за постигане на съвместимост с целите, проектите и дейностите по опазване на околната среда.

Основните задачи, които се поставят с Програмата, са свързани с актуалните проблеми по опазване на средата, бъдещите инициативи за снижаване на вредните последици от човешката дейност, както и изготвяне на работен план, съдържащ схеми и организация на изпълнение, начини на финансиране, отговорни звена, методи за контрол, превантивни дейности и др. В ПООС се поставят и задачи за интегриране на икономическите и социалните цели с тези по опазването на околната среда при планиране на общинските дейности и създаването на оптимална екологична обстановка.

Целите на програмата се свеждат до следното:

- Определяне на най-важните екологични проблеми на общината и предприемане на съответните мерки за отстраняването им;
- Обвързване на бъдещите дейности и проекти на общинска администрация, заложи в програмата с националните, световни тенденции и стратегии по управление на околната среда;
- Насочване на силите на общинските и държавни органи, частния и държавен бизнес, граждански сдружения, научни организации и гражданството към изпълнение на заложените в плана мерки и дейности за предотвратяване на нови замърсявания;
- Определяне на източници за финансиране (национални и международни програми, европейски фондове и др.).

Програмата се основава на следните **основни принципи**:

Устойчиво развитие

Устойчивото развитие се дефинира като развитие, което „посреща потребностите на настоящото поколение без да е в ущърб на възможността бъдещите поколения да посрещнат собствените си нужди”. То се постига посредством осъществяването на политики, при които се хармонизират и интегрират икономическото, социалното развитие и опазването на околната среда. Тази концепция предполага устойчив икономически ръст, намаляване на бедността, справедливо разпределение на националното богатство, подобряване на общественото здраве и качеството на живот, като същевременно се намалява замърсяването на околната среда, предотвратяват се бъдещи замърсявания и се съхранява биологичното разнообразие.

Опазване на природните ресурси

Постигането на целите на устойчивото развитие изисква съблюдаването на принципа устойчиво използване на природните ресурси и принципа на заменяемост. Природните ресурси следва да се използват при условия и по начини, при които да се съхраняват екосистемите и присъщото им минерално, биологично и ландшафтно разнообразие. Моделите на потребление на възобновяеми ресурси следва да гарантират тяхното непрекъснато и ефективно обновяване, както и запазване и подобряване на качеството им. Невъзобновяемите ресурси следва да се използват рационално и разумно, включително и като бъдат налагани ограничения върху

използването на стратегически и редки природни ресурси и тяхната замяна в потреблението с алтернативни ресурси и синтетични материали.

Принцип на превенцията и предпазливостта

Необходимо е да се даде предимство на предотвратяването на замърсяванията за сметка на отстраняването на екологичните щети, причинени от тях. Дейности, които съгласно принципа на предпазливостта, представляват потенциална заплаха за околната среда и човешкото здраве следва да се избягват.

Всяка една дейност трябва да се планира и осъществява така, че:

- да причинява минимални изменения на околната среда
- да създава най-малък риск за околната среда и човешкото здраве
- да се редуцира до възможния минимум използването на суровини и енергия при производството, дистрибуцията и потреблението на стоки и материали
- да осигурява възможности за рециклиране, повторно използване и/или извличане на вторични суровини и енергия от отпадъците, генерирани от потреблението на продуктите
- да се предотвратяват и ограничават отрицателните ефекти върху околната среда още при източника на замърсяване

Принципът на предпазливостта се прилага посредством оценка на въздействието върху околната среда и използване на най-добрите налични технологии. Липсата на сигурни научни данни не следва да бъде възприемана като основание за непредприемане на мерки за предотвратяване на деградацията на околната среда, в случаи на потенциални или съществуващи въздействия върху нея.

Интегриране на политиката по опазване на околната среда в секторните и регионалните политики

Според този принцип е необходимо изискванията за опазване на околната среда да бъдат интегрирани в секторните политики и в тези на национално, регионално и местно равнище.

Субсидиарност на политиките

Този принцип се основава на децентрализиране на процеса на вземане на решения. Необходимо е все повече компетенции и отговорности да бъдат трансферирани в посока от централно към регионално и местно равнище. Органите на регионалното и местното управление са по-близо до проблемите и в някои случаи до правилните решения за справянето с тях.

Замърсителят плаща за причинените вреди

Замърсителят заплаща глоби и такси, ако извършваните от него дейности причиняват или могат да причинят натиск върху околната среда, или ако произвежда, използва или търгува със суровини, полуфабрикати и готови продукти, съдържащи материали, увреждащи околната среда. Замърсителят трябва да поеме екологичните разходи, за предприемане на превантивни мерки, ако в резултат на дейността му е възникнала непосредствена заплаха за екологични щети, както и за оздравителни мерки при настъпване на екологични щети.

Прилагане на чисти технологии

Необходимо е да се насърчава въвеждането на „чисти технологии“ и постепенно да се преустановява използването на технологии, които причиняват вредни въздействия върху околната среда. Следва да се прилагат „най-добри налични техники“ в индустрията и енергетиката по смисъла на Директива 96/61/ЕС за комплексно предотвратяване и контрол на замърсяването, както и „добри земеделски практики“ в селското стопанство, съгласно дефиницията на Организацията за прехрана и земеделие на ООН (FAO).

Използване на икономически инструменти за опазване и подобряване състоянието на околната среда

Икономическите инструменти, които се използват за целите на екологичната политика е необходимо да включват стимули за въвеждане на съобразени с опазването на околната среда технологии, иновации, дейности и практики, и да предвиждат постепенно премахване на субсидии, които подкрепят дейности, причиняващи вредни въздействия върху околната среда.

Потребителят плаща

Всеки, който ползва природни ресурси и услуги следва да заплаща реалната цена за тях и да покрие разходите за възстановяването им.

Споделена отговорност

Всички страни, които носят отговорност за замърсяване на околната среда трябва да участват в разрешаването на възникналите екологични проблеми.

Достъп до информация за околната среда

Компетентните органи следва да предоставят на обществеността информация за околната среда. Всеки има право на достъп до наличната информация за околна среда, без да е необходимо да доказва конкретен интерес.

Участие на обществеността във вземането на решения и достъп до правосъдие по въпроси на околната среда

На обществеността следва да бъде осигурена възможност да участва в процеса на вземането на решения за околната среда, както и да ѝ бъде осигурен ефективен достъп до правосъдие по въпроси на околната среда.

Основанието за правомощията на органите на местната власт по отношение на процесите на управление на околната среда се съдържа в Закона за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА), в който е посочено, че местното самоуправление се изразява в правото и реалната възможност на гражданите и избраните от тях органи да решават самостоятелно всички въпроси от местно значение, които законът е предоставил в тяхна компетентност, включително в сферата на опазването на околната среда и рационалното използване на природните ресурси (чл.17).

Специалният Закон за опазване на околната среда вменява на кметовете на общини функцията на компетентен орган по опазване на околната среда (чл.10, ал.1, т.6). Като такива, на тях са възложени редица задължения за управление на компонентите и факторите на околната среда на територията на общината (чл.15, ал.1).

В тази връзка, ПООС на община Невестино съдържат раздели, които са обособени по компоненти и фактори на околната среда и следват както разпоредбите на специалните закони по околна среда, така и другите национални планове и програми, които се приемат в отделните сектори, като въздух, води, почви, отпадъци, шум. Поставен е акцент върху използването в максимална степен на наличните и потенциални благоприятни възможности, оползотворяването на природните ресурси чрез неутрализиране на заплахите, които средата поставя:

- преустановяване замърсяването на водите и почвите - изграждане на канализационни системи и съоръжения за пречистване на отпадъчните води;
- подобряване състоянието на екосистемите и биологичното разнообразие;
- развиване на екологосъобразно земеделие и отстраняване на факторите, водещи до деградация на почвите и влошаване на агротехническите им показатели;
- разширяване и усъвършенстване на системата за управление на отпадъците;
- намаляване замърсяването на атмосферния въздух и ограничаване на шумовите емисии.

Програмата за опазване на околната среда на община Невестино 2021-2028 г. е документ с отворен статут, с възможност за периодично допълване, доразвиване и разширяване на обхвата, в съответствие с настъпилите промени в приоритетите, в екологичното законодателство и в стратегическото развитие на държавата, засягащо общината.

Избраният подход за разработването на Програмата съответства на одобрените от МОСВ методически указания. Основният използван инструментариум в разработката е стратегическото планиране, почиващо на социално-икономически, целеви, проблемен и SWOT анализи. ПООС поставя началото за решаване на екологичните проблеми, натрупани през последните години, чрез привличане на всички заинтересовани страни за участие.

РАЗДЕЛ I. АНАЛИЗ НА СРЕДАТА

1. Природо-географски фактори

1.1. Географска характеристика, местоположение и граници

Фиг. 1: Карта на област Кюстендил

Община Невестино е разположена в Югозападна България, в североизточните склонове на Осоговска планина и южните и югозападните склонове на Влахина планина. В нейния обхват влиза по-голямата част от физикогеографската област Пиянец. Северните ѝ части заемат поречието на река Струма и равнинните и слабо хълмисти терени на Кюстендилската котловина. Територията на общината е 439,7 кв. км., което представлява 14% от общата площ на област Кюстендил и 2,2% от територията на Югозападния район (ЮЗР, NUTS 2). Надморската височина е от 520 - 560 м. до 600 – 1000 м.

Община Невестино граничи с общините: Кюстендил, Бобов дол, Бобошево, Кочериново, Благоевград и с Република Македония. На границата с Македония са разположени селата - Църварица, Ветрен и Раково. Територията на Невестино е в относителна близост и до границите на България с Република Сърбия и Република Гърция. Общината попада в зоната на влияние на процесите на трансгранично сътрудничество със Сърбия и Македония.

Община Невестино заема югозападната част на област Кюстендил и е една от 9-те съставни общини на областта. Тя е на второ място по територия и на осмо място по население сред общините в областта. В Невестино към 2021 г. живее 1,6% от населението на област Кюстендил (1831 души към 31.12.20219 г.) и само 0.09% от населението на ЮЗР. От общия брой жители на областта най-голяма е концентрацията на населението в общините Кюстендил и Дупница

Фиг. 2: Карта на община Невестино

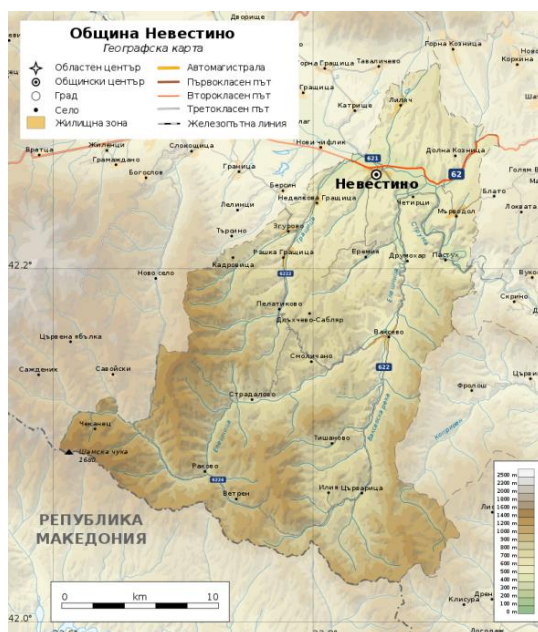

Таблица 1: Разстояния в километри от с. Невестино до някои големи градове в България

София	Кюстендил	Благоевград	Пловдив	Русе	Бургас	Варна
90	13	55	235	410	490	543

Източник: www.bqmaps.com

Общинският център – с. Невестино се намира на 13 км от областния град Кюстендил, на 90 км от столицата на страната София и на 543 км от морската ни столица Варна.

По брой населени места (23), Невестино се нарежда на второ място в областта след община Кюстендил (71). Средната гъстота на населението в община Невестино (4,16 души на кв. км. за 2021 г.) е много по-ниска от средните стойности за област Кюстендил (37,18), от средната гъстота за страната (61,61) и за ЮЗР (101,98).

1.2. Административно – териториална характеристика

Съгласно настоящото административно-териториално деление на страната село Невестино е общински център на едноименната община. Селищната мрежа се е формирала в зависимост от природните и теренни условия и с оглед историческото развитие и поминъка на населението. Община Невестино е създадена през 1979 г. В границите ѝ са включени 23 населени места – села. Административен, стопански и културен център е с. Невестино, разположено в северозападния край на общината. Селищната система е добре изградена и включва още селата: Ваксево, Ветрен, Длъхчево-Сабляр, Долна Козница, Друмохар, Еремия, Згурово, Илия, Лиляч, Кадровица, Мърводол, Неделкова Гращица, Пастух, Пелатиково, Раково, Рашка Гращица, Смоличино, Страдалово, Тишаново, Църварица, Чеканец и Четирци.

Общият брой на махалите е над 300, като най – голям е техния брой в селата Ваксево, Пелатиково и Еремия.

Населението на община Невестино е разположено неравномерно върху територията. Урбанистичната класификация на селищата се състои от 1 голямо село – Невестино (500-1000 жители), 1 средно село – Ваксево (200-500 жители), 5 малки села – Друмохар, Лиляч, Неделкова Гращица, Рашка Гращица, Четирци (100 -200 жители) и 16 много малки села – под 100 жители, от които 3 села със затихващи функции – Ветрен, Длъхчево-Сабляр и Чеканец. Последните три села са застрашени от изчезване, което прави селищната система на община Невестино неустойчива.

Съгласно Единния класификатор на административно-териториалните и териториалните единици (ЕКАТТ) община Невестино е община от 5-та категория.

Таблица 2: Категоризация на населените места в община Невестино

№	Код	Населени места	Категория
1	10050	с. Ваксево	6
2	10817	с. Ветрен	8
3	21292	с. Длъхчево-Сабляр	8
4	22112	с. Долна Козница	8
5	23827	с. Друмохар	7
6	27574	с. Еремия	7
7	30613	с. Згурово	8
8	32696	с. Илия	8
9	35119	с. Кадровица	8
10	43709	с. Лиляч	7
11	49566	с. Мърводол	8
12	51216	с. Невестино	5
13	51336	с. Неделкова Гращица	8

14	55542	с. Пастух	8
15	55734	с. Пелатиково	8
16	62058	с. Раково	8
17	62284	с. Рашка Гращица	7
18	67619	с. Смоличано	8
19	69571	с. Страдалово	8
20	72494	с. Тишаново	8
21	78584	с. Църварица	8
22	80251	с. Чеканец	8
23	81284	с. Четирци	7

Източник: План за интегрирано развитие на община Невестино 2021-2027 г.

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие, община Невестино попада в групата на слабо урбанизирани общини (периферни). Населените места в общината имат периферно географско разположение, встрани от големи транспортно-комуникационни трасета. Периферните територии са най-уязвимите пространства от социално-икономическа гледна точка.

Съгласно направения анализ на пространствената структура на община Невестино в ОУП, пространствената структура на общината показва липса на концентрация на извънселските селски селищни структури около административния център на общината – с. Невестино. По-голямата част от селата с постоянно население под 50 човека са разположени в тилната „планинска“ част на общинската територия, която е разположена на държавната граница и Република Македония. Изключение правят селата Пастух, Мърводол и Долна Козница, които са в сравнителна близост до основната комуникационна ос – второкласен път II- 62. Дупница – Кюстендил, но въпреки това населението им намалява, а функциите им са затихващи.

В регионален мащаб всички селища са поставени в позицията на периферни. Развитието на селищната мрежа в общината е довело до съсредоточаване на основните административни, промишлени, обслужващи и културни дейности в село Невестино. Останалите селища са изолирани, с предимно възрастни хора, които се занимават със земеделие в лични стопанства.

Почти всички хора, живеещи на село, са постоянно пребиваващи там. Малък е броят на жителите, които пътуват за работа до друго населено място. През лятото все повече хора, живеещи постоянно в по-големите градове, пребивават в селата. Тези населени места са подходящи за екологично земеделие и екологични производства, тъй като землищата им са съхранени, имат възможности и в областта на някои форми на туризма.

1.3. Релеф, поземлени и горски ресурси

Релефът, върху който е разположена територията на община Невестино се характеризира като хълмист, котловинно–хълмист и полупланински. Територията на общината попада в Рило – Родопската геоморфоложка област, която включва и Осоговско – Беласишката планинска редица, която се простира в посока север – юг и е съставена от планините Осогово, Влахина, Малашевска, Огражден и Беласица. Полупланинският терен определя както заселването на населението, така и развитието на селското стопанство.

Релефът на общината е силно пресечен от множество предпланини и долове. Денивелацията е от 1230 м. – най-високата кота е на 1645 м., най-ниската на 415 м. надморска височина. От север на юг релефът преминава от котловинно–хълмист в планински.

Скалният състав е доста разнообразен както по вид, така и по своята принадлежност към различни геологически формации. Най-широко са разпространени кристалните шисти, варовиците и конгломератите. По-слабо са застъпени палеогенните вулканати, осоговският гранитопрофир и други. В югозападната част от територията на общината са разпространени метаморфните скали, предимно гнайси. Тези скали се срещат и в югоизточната част на

землището на с. Ваксево, предимно по десните склонове на р. Елешница и в по-малка част по склоновете на р. Речица.

В най-ниската част – Кюстендилската котловина скалите са изградени от пясъчни мергели, пясъчници и речни наноси по двата бряга на р. Струма. Характерно за скалите в територията на общината, е че са силно изветрели и напукани. Това е дало своето отражение върху образуването на добри почви и за растежа на горскодървесната растителност.

Таблица 3: Баланс на територията на община Невестино (дка)

Общо	Земеделска	Горска	Населени места	Водни течения и водни площи	За добив на полезни изкопаеми	За транспорт и инфраструктура
443355	192255	238100	8387	3246	25	1342

Източник: Национален статистически институт

Около 97,07% от територията на община Невестино се състои от земеделски и горски площи. Най-голям относителен дял в територията на общината заемат горските площи – 238 100 дка (53,7). На второ място са земеделските територии – 192 255 дка (43,37%). Населените места и другите урбанизирани територии са 1,9% или 8 387 дка. Водните площи заемат 0,7% от територията на общината, а площите за транспорт и инфраструктура 0,3%. Териториите за добив на полезни изкопаеми са едва 25 дка.

Графика 1: Разпределение на площта на община Невестино по видове територии

Източник: Национален статистически институт

Територията на община Невестино попада в **Тракийска горскорастителна област**, подобласт **Осогово** – О. Представена е от два пояса с четири подпояса:

Т-I Долен равнинно-хълмист и хълмисто-предпланински пояс на дъбовите гори (0 - 700 м н.в)

Т-I-1-Подпояс на крайречните и лонгозни гори (0 - 700 м н.в)

Т-I-3-Подпояс на хълмисто-предпланинските смесени широколистни гори (500 - 700 м н.в)

Растителността е формирана главно от издънкови формации IV-V бонитет от благун, цер, върби, тополи, клен, мъждрян, липа, габър и съпътстващите ги храстови видове, както и култури от черен бор, бял бор, дуглазка, тополи, акация и други. От храстите са разпространени глог, птиче грозде, дрян и келяв габър.

Т-II Среден планински пояс на горите от бук и иглолистни (700-2000 м н.в)

Т-II-1 - Подпояс на нископланинските гори от горун, бук и ела (700-1200 м н.в)

Т-II-2 - Подпояс на среднопланинските гори от бук, ела и смърч (1200-1700 м н.в)

Естествената растителност е издънкови гори от горун, благуи, цер, габър, липа, бук, явор и други. Културите са от черен и бял бор, дуглазка и акация, по-рядко ясени, липи, червен дъб, питомен кестен и други. В среднопланинския пояс са разпространени смесени насаждения от бук, зимен дъб, черен бор, габър и съпътстващите ги дървесни и храстови видове, а от културите - бял бор, черен бор и дуглазка, и по-рядко смърч. От храстите са разпространени леската, синята и червена смрика и дрянът.

Разнообразието на релефа, почвените характеристики и климата обуславят биологичното разнообразие на стопанството. Горските екосистеми в района са ценни в икономически, екологичен и социален аспект, тъй като поддържат богат растителен и животински свят и имат важни водорегулиращи, противоерозионни, рекреационни и естетически функции.

1.4. Почви и полезни изкопаеми

Разнообразието в релефа и скалната основа на територията на община Невестино обуславят наличието на различни почвени типове и подтипове, поделени на дълбоки, средно ерозирани и фрагментирани.

Фиг. 3: Почвено-географско райониране на територията на България

Към дълбоките почви с помощта на А и В хоризонти повече от 80 см спадат алувиално - ливадните, делувиалните, псевдоподземните и кафяви горски почви.

Към средно ерозираните почви спадат варианти на излишните каменни почви и кафяви горски почви, ерозирани върху кората.

Към плитките почви спадат почвите с неразвит профил 10-15 см, които на места са ерозираните. Представени са от литосоли и ретосоли.

Територията на община Невестино се характеризира с относително голямо почвено разнообразие. На територията на общината са разпространени следните видове почви: канелени горски, кафяви горски, алувиално-ливадни, излужени, опозолени и други. Общата характерна особеност на всички видове и под видове почви на територията на общината е, че са бедни на хумус, азот и фосфор, но сравнително добре запасени с калий. Почвите в района са важна предпоставка за трудово-производствената дейност и поминъка на населението.

Общата характерна особеност на всички видове почви на територията на община Невестино е, че са бедни на хумус, азот и фосфор.

Полезни изкопаеми

Територията на общината е сравнително бедна по отношение на полезни изкопаеми. Открити са горливи шисти в източната част на Осоговска планина, в землищата на селата Ветрен, Пелатиково, Рашка Гращица, Смоличино, Страдалово и Църварица, но те са с ниско съдържание на кероген и засега нямат промишлено значение.

В терасите на реките Струма и Елешница има баластриери за добив на инертни строителни материали.

Находище от полимерни глинени има в м. „Прекопаник“, в землището на село Четирци.

В землището на село Раково се намира флуоритово проявление „Зиданци“. Флуоритовите кристали са предимно с кубична форма и са безцветни, често зелени със зонален строеж от сиви и оцветени слоеве.

По трасето на водопровода от м. „Извора“ край с. Мърводол за с.Пастух има скали, които са окварцени, пиритизирани и лимонитизирани.

Може да се очакват проявления на орудявания от благородни и цветни метали / олово, цинк, мед и други/.

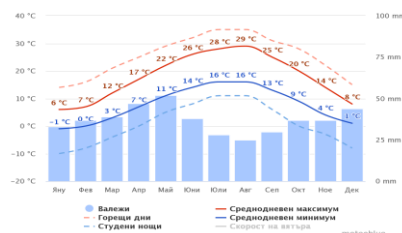
1.5. Климат

Климатът в Община Невестино попада в зоната на преходно-континенталния климат с известно средиземноморско влияние, главно по течението на р. Струма. Характеризира се с прохладно лято и не много студена зима. Обикновено месеците януари и февруари са най-студени, а юли и август – най-топли.

Климатът се формира от специфичните орографски условия – високи планини и дълбока меридиална долина на р.Струма, съчетани с близостта на Беломорието. Съгласно климатичното райониране на България, територията на общината попада в Преходно-континенталната подобласт на Европейско континенталната климатична област. Поради различията във физико-географските условия, общината попада в три климатични района: Кюстендилско-Благодиевградски, Рило-Осоговски нископланински климатичен район и Среднопланинската част на Планинския климатичен район.

Смекчаващо влияние върху климата оказват Стара планина и Витоша. Те спират студените континентални въздушни маси, идващи от север. При слабо нахлуване те се задържат, а при силно – преминаването им на юг е забавено. Затова средната януарска температура в общината е значително по-висока и дните със снежна покривка по-малко от тези в Северна България. Същевременно от юг, по долината на река Струма прониква Средиземноморско влияние, което също има значение за определяне на климата в района.

Фиг. 4: Средни годишни температури и валежи в община Невестино

Източник: www.meteoblue.com/bg

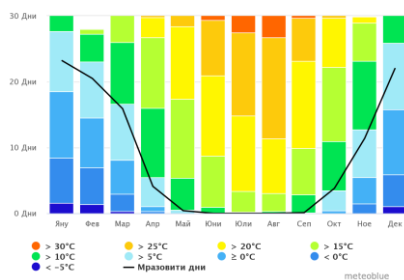
„Среднодневният максимум“ (плътна червена линия) показва средната максимална дневна температура за всеки месец за община Невестино. По същия начин „Среднодневният минимум“ (плътна синя линия) показва средната минимална дневна температура. Горещите дни и студените нощи (пресечени червени и сини линии) изразяват средната дневна температура в

най-топлия ден и средната-нощна температура в най-студената нощ от месеца за последните 30 години.

Абсолютната минимална температура за района на община Невестино е -10°C , а абсолютната максимална е 35°C . Средномесечните температури са положителни през цялата година с изключение на месец януари -1°C и месец февруари 0°C .

Фиг.5: Максимални температури в община Невестино

Източник: www.meteoblue.com/bg

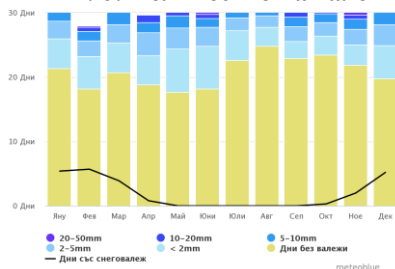
Пролетта в североизточната част се характеризира с по-бързо повишаване на температурата, но и с мразове и късни пролетни слани.

Лятото е горещо и през август често настъпват засушавания. То е по-прохладно в южните части, което създава условия за развитие на туризма и отдиха.

Есента е често по-топла от пролетта, като температурата през октомври е по-висока от тази през май.

Зимата в северните части е сравнително по мека в сравнение с тази в южните, които са с надморска височина над 700 м.

Фиг. 6: Количество на валежите в община Невестино

Източник: www.meteoblue.com/bg

Годишната сума на валежите е около 610 мм., при средно за страната – 650 мм. Те се отличават с подчертан юнски максимум и добре изразен февруарски минимум.

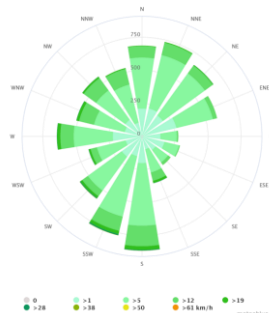
Дните с валежи от сняг са средно 22, като най-много са те през януари - 6, а през февруари и декеври - 5. Снежната покривка се задържа около 50 дни.

Друг важен климатичен елемент, който характеризира територията на общината са ветровете. Ветровете през пролетта са западни и югозападни, а през останалите сезони северни и северозападни, като през есента духат и югоизточни. Средната им скорост е от 2 – 2,5 м/сек.

Фиг. 7: Роза на ветровете на територията на община Невестино

Източник: www.meteoblue.com/bg

Млачка река е ляв приток на р. Елешница. Образува се от множество потоци в западния дял на Осоговска планина. Протича в югозападна посока и образува дълбока и тясна долина със стръмни склонове. Дълга е около 12 км., а средния наклон е 86%.

Гращичка река извира от 1 300 м надморска височина в източните склонове на Брезов рид. Дължината ѝ е около 20 км., средния наклон 45%, а водосборната област – 65 кв.км. Има малък оток и през отделните месеци на маловодни години пресъхва. По – важни притоци на р. Гращичка са: Агюпска река, Стрълица и Згуровска река.

Козничка река е ляв приток на р. Струма. Извира от Конявска планина. Общата ѝ дължина е около 20км.,а средния наклон 30%. Тече в югоизточна посока, а след село Долна Козница – в югозападна посока. Основните ѝ притоци са: Габрашевска река и Водин дол.

Лилячка река води началото си от Конявска планина, а се влива в река Струма при с. Невестино. Дълга е около 12 км., а средния ѝ наклон е 70%. Има малък оток. Най – значителният ѝ приток е карстов извор, намиращ се североизточно от с. Лиляч.

Невестинска река води началото си от източния дял на Осоговска планина. Протича на североизток и се влива в р. Струма. Дължината ѝ е около 9 км., а средния наклон – 36 %. Има малък оток и през летните месеци пресъхва.

Подземните води в Невестино се характеризират с голямо разнообразие, което се обуславя от различния геоложки строеж на територията. Основните запаси от алувиални води, подходящи за водоснабдяване на населените места и други водопотребители, са акумулирани в терасите на р.Струма.

Най-значимата природна даденост, а същевременно и природен ресурс за общината са два от минералните извори, намиращи се в землищата на селата Невестино и Четирци.

Първият е минерален водоизточник "Сондаж №2 хг", намиращ се в м."Топилата" в землището на село Четирци. Той е известен още от епохата на римския император Юнстниан /IV в. пр.н.е./. Натуралната минерална вода извира от 437 м. дълбочина и е с дебит около 30 л./сек. Общата минерализация е 666 мг./л. и е подходяща за всекидневна употреба.

За физико-химичния състав и свойствата на натурална минерална вода "Невестино" е издаден Сертификат №16 от 16.11.1999 г. от Министерството на здравеопазването. В него е записано, че водата има устойчив физико-химичен състав и свойства.

Вторият минерален водоизточник „Сондаж №1 хг” се намира в землището на село Невестино. Той е с дебит от 12 л./сек, но водата не е годна за пиене и се ползува за социално-битови нужди. С доброволен труд на местното население тук е изградена обществена баня-пералня

2. Социално-икономически фактори

2.1. Демографски и социални характеристики

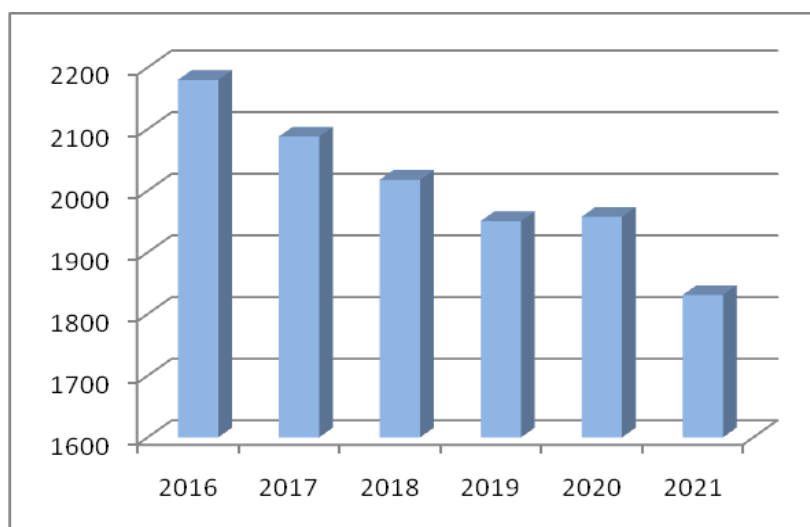
Демографските ресурси с техните образователни и квалификационни характеристики са един от решаващите фактори за местното развитие и растеж.

Таблица 4: Население в община Невестино 2016 – 2021 г.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Всичко	2180	2088	2018	1951	1958	1831
Мъже	1112	1066	1051	1010	1009	938
Жени	1068	1022	967	941	949	893

Източник: Национален статистически институт

Графика 2: Динамика на населението в община Невестино 2016-2021 г.

Динамиката показва тенденция на намаляване на населението на община Невестино (с 16% или с 349 души през 2021 г. спрямо 2016 г.). През 2021 г. в общината живеят 1831 души, 51,2% от които мъже и 48,8% жени. Съотношението в половата структура на населението се запазва почти без промяна през анализираните шест години.

Таблица 5: Население под, в и над трудоспособна възраст по пол 2019 - 2021 г.¹

	2019			2020			2021		
	Всичко	Мъже	Жени	Всичко	Мъже	Жени	Всичко	Мъже	Жени
Общо	1951	1010	941	1958	1009	949	1831	938	893
Под трудоспособна	96	49	47	87	42	45	77	37	40
В трудоспособна	800	528	272	840	541	299	770	492	278
Над трудоспособна	1055	433	622	1031	426	605	984	409	575

Източник: Национален статистически институт

Населението на община Невестино застарява, но процентното съотношение на лицата под, в и над трудоспособна възраст се запазва относително постоянно. През 2021 г. под трудоспособна възраст е 4,2% от населението. Възрастните над трудоспособна възраст са 984 души или 53,7%. Около 42,1% е дялът на хората в трудоспособна възраст на 15 и повече години.

Таблица 6: Население по възрастови групи в община Невестино 2017-2021 г.

Година	Общо	Възраст 0-14 г.	Възраст 15-29 г.	Възраст 30-44 г.	Възраст 45-59 г.	Възраст 60-74 г.	Възраст 75+ г.
2017	2088	82	139	208	375	655	629
2018	2018	85	143	221	371	621	577
2019	1951	87	141	221	367	591	544
2020	1958	82	134	233	381	583	545
2021	1831	72	117	209	362	549	522

Източник: Национален статистически институт

В общината се наблюдава задълбочаваща се демографска криза. Илюстрация на процеса на демографско остаряване може да се види в намаляването на абсолютния брой и относителния дял на населението под 15 години.

¹ - Под трудоспособна възраст са лицата до 15 навършени години.

- В трудоспособна възраст - за 2021 г. тези граници са от 16 до навършването на 61 години и 8 месеца за жените и 64 години и 4 месеца за мъжете..

- Над трудоспособна възраст - тези граници са от навършването на 61 години и 8 месеца за жените и 64 години и 4 месеца за мъжете.

Към 2021 г. децата до 14 г. са едва 3,9% от жителите на общината, а възрастните над 60 годишна възраст – 30%. Когато възрастовата структура е деформирана не може да се осигури както възпроизводството на населението, така и възпроизводството на трудовия потенциал.

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение.

Таблица 7: Естествен прираст на населението на община Невестино 2016-2021 г.

Година	Живородени			Умрели			Естествен прираст		
	Общо	Момчета	Момичета	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
2016	6	2	4	106	47	59	-100	-45	-55
2017	8	3	5	96	45	51	-88	-42	-46
2018	11	6	5	111	56	55	-100	-50	-50
2019	13	8	5	90	55	35	-77	-47	-30
2020	8	3	5	92	54	38	-84	-51	-33
2021	4	1	3	110	62	48	-106	-61	-45

Източник: Национален статистически институт

Естественият прираст на населението е отрицателен, средно по минус 92,5 души на година, като през 2021 г. е минус 106. Средногодишният брой на живородените деца в община Невестино за периода 2016-2021 г. е 8. Средната смъртност е 100 човека годишно. Тенденциите на ниска раждаемост и висока смъртност са трайни и са причина за отрицателния естествен прираст и задълбочаващата се демографска криза.

Таблица 8: Заселени, изселени и механичен прираст в община Невестино 2016-2021 г.

Година	Заселени			Изселени			Механичен прираст		
	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
2016	49	24	25	57	22	35	-8	2	-10
2017	56	24	32	60	28	32	-4	-4	0
2018	83	56	27	53	21	32	30	35	-5
2019	92	42	50	82	36	46	10	6	4
2020	161	89	72	70	39	31	91	50	41
2021	69	36	33	90	46	44	-21	-10	-11

Източник: Национален статистически институт

Механичният прираст на населението в общината през изследваните години като цяло е положителен, с изключение на 2016 г. (-8), 2017 г. (-4) и 2021 г. (-21). През 2018 г. механичният прираст е +30 човека, през 2019 г. е +10, а през 2020 е +91 човека.

Средногодишно за периода 2016-2021 г. населението на община Невестино нараства от миграция с около 98 души, но този процес не успява да неутрализира отрицателния естествен прираст и да нормализира демографските процеси.

Общо в резултат на естествен и механичен прираст населението в общината през 2021 г. е намаляло със 127 души.

По данни на ГД ГРАО (<http://www.grao.bg>) населението на община Невестино по постоянен и настоящ адрес намалява със 7,3% през 2021 спрямо 2019 г. В края на 2021 г. жителите на общината по постоянен адрес са 1655, а по настоящ адрес 1954 души.

Таблица 9: Население по постоянен и настоящ адрес към 31.12. 2019-2021 г.

Постоянен адрес			Настоящ адрес		
2019 г.	2020 г.	2021 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
1809	1749	1655	2082	2078	1954

Източник: Национална база данни „Население” - <http://www.grao.bg>

Графика 3: Сравнителна характеристика на населението по постоянен и настоящ адрес 2019-2021 г.

Данните в следващата Таблица 9 показват, че жителите на общинския център село Невестино намаляват с 11% за периода 2016-2021 г. или средно с около 9 души на година.

Таблица 10: Население по населени места в община Невестино 2016-2021 г. (брой)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Община Невестино	2180	2088	2018	1951	1958	1831
с. Ваксево	405	389	376	354	338	310
с. Ветрен	7	7	7	7	7	8
с. Длъхчево-Сабляр	7	6	5	4	4	4
с. Долна Козница	39	37	36	33	32	28
с. Друмохар	133	127	123	114	126	112
с. Еремия	126	117	106	109	116	107
с. Згурово	52	52	46	44	44	40
с. Илия	39	36	35	33	30	28
с. Кадровица	32	30	26	28	26	26
с. Лиляч	153	161	161	157	162	149
с. Мърводол	37	35	30	32	31	28
с. Невестино	497	481	475	470	468	444
с. Неделкова Градица	90	90	89	78	76	83
с. Пастух	51	49	46	40	51	50
с. Пелатиково	97	85	92	88	83	77
с. Раково	11	11	10	9	12	9
с. Рашка Градица	122	111	106	109	105	103
с. Смоличано	29	24	28	27	26	23
с. Страдалово	35	28	25	28	23	20
с. Тишаново	45	42	37	29	34	32
с. Църварица	45	42	36	34	27	26
с. Чеканец	1	1	1	1	1	-
с. Четирци	127	127	122	123	136	124

Източник: Национален статистически институт

Най-населените села в община Невестино по брой на жителите през 2021 г. са: с.Ваксево - 310 души и с.Невестино - 444 души. Село Чеканец е напълно обезлюдено, а селата раково, Ветрен и Длъхчево-Сабляр са застрашени от обезлюдяване.

Тенденциите, като намаляваща раждаемост и застаряване на населението, се наблюдават и в останалите общини на област Кюстендил и ЮЗР и са симптоматични за страната като цяло, но в община Невестино са силно изразени. В допълнение продължават да се наблюдават и

задълбочават негативни тенденции, като по-високи нива на смъртност и интензивна външна миграция.

2.2. Икономически показатели

Структуроопределящи отрасли за местната икономика в община Невестино са селското стопанство, туризма и търговията, като водещо значение продължава да заема селското стопанство. Неговата структура на производство и специализация определят характера на цялата територия и облика на населените места. Земеделието е застъпено във всички селища на общината и има важна роля за цялостното ѝ развитие. Независимо от значителното намаляване на произведената продукция през последните години, отрасълът остава основен източник на доходи в общината.

Таблица 11: Брой нефинансови предприятия по основни икономически дейности 2018-2020 г.

Отраслови сектори ²	2018	2019	2020
Селско, горско и рибно стопанство	9	10	11
Добивна промишленост	-	-	-
Преработваща промишленост	8	7	7
Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети	15	17	17
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	-	-	-
Професионални дейности и научни изследвания	..	3	3
Култура, спорт и развлечения	-	-	-
Други дейности	-	-	-
Общо:	46	47	49

Източник: Национален статистически институт

Броят на предприятията в Невестино през 2020 г. е 49 или с 3 повече спрямо 2018 г. Най-голям относителен дял имат фирмите, работещи в областта на търговията и ремонта на автомобили и мотоциклети - 17 броя или 34,7% от всички предприятия на територията на общината. Около 14,3% от предприятията работят в сектор „Преработваща промишленост“.

С Професионални дейности и научни изследвания се занимават 6,1% от предприятията в Невестино.

Таблица 12: Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия 2018-2020 г.

Години	Произведена продукция	Приходи от дейността	Нетни приходи от продажби	Разходи за дейността	Заети лица	Наети лица	ДМА
2018	6 700	12 078	11 427	11 621	183	153	3 514
2019	6 449	13 013	12 568	12 640	171	135	..
2020	6 649	13 876	13 452	13 248	175	139	2 509

Източник: Национален статистически институт

Приходите от дейността бележат ръст с 13% и са 13 876 хил. лева, а нетните приходи от продажби нарастват с 15 % до 13 452 хил. лева. Разходите за дейността нарастват през 2020 г. до 13 248 хил. лева. Броят на заетите лица в отчетените предприятия намалява с 8 или с 4,4%, спрямо 2018 година, а броят на наетите намалява с 14.

В община Невестино преобладават микропредприятията с до 9 заети лица – 45 броя или (92%) през 2020 г. Микропредприятията са намаляли с 4 спрямо 2018 г. Малките фирми към

² В таблицата за някои сектори липсват данни или са конфиденциални

2020 г. са 4 броя или 8%. Към 2020 г. в общината няма регистрирани средни и големи предприятия.

Таблица 13: Предприятия по групи според броя на заетите в тях лица през периода 2018-2020 г. (брой)

Предприятия	2018	2019	2020
Микро - до 9 заети	41	44	45
Малки - 10 - 49 заети	5	3	4
Средни - 50 - 249 заети	-	-	-
Големи над 250 заети	-	-	-
Общо	46	47	49

Източник: Национален статистически институт

Средната брутна годишна работна заплата в община Невестино за 2020 г. е 10870 лева, което е с 22% повече спрямо 2018 г. и с около 9% повече от 2019 г.

Таблица 14: Сравнителна характеристика на средната брутна годишна работна заплата в лева

	2018	2019	2020
ОБЩО	8879	9996	10870
Обществен сектор	9689	10359	12358
Частен сектор	8099	9582	9281

Източник: Национален статистически институт

Въпреки отчетения ръст възнагражденията в общината остават по-ниски от средната заплата за област Кюстендил през 2020 г. – 11519 лева и за страната – 16 687 лева.

Средната брутна годишна работна заплата и доходите на населението в общината са важен показател за определяне размера на такса „Битови отпадъци“.

Състоянието на местната икономика се определя и влияе от много на брой и различни по естество фактори, които биват както вътрешни, така и външни. В тази връзка е важно да се определи икономическото състояние на заобикалящите общината територии, което детерминира средата за нейното развитие, позицията на общината спрямо съседните ѝ общини, наличните ѝ сравнителни предимства и потенциали за растеж, както и основните ограничители за икономическия подем.

Промисленост

Промислеността е слабо развит и нетипичен за района на Невестино сектор. На територията на общината действат ограничен брой производствени предприятия – основно дърводобивни фирми, производство на еко брикети и европалети, предимно за вътрешния пазар, изработване на дървено сабо за износ в европейски държави и вътрешен пазар.

Производствените мощности на територията на общината са съсредоточени главно в с. Невестино и с. Ваксево.

На територията на общината действат следните промишлени предприятия:

- Три регистрирани и действащи дърводобивни фирми;
- ЕТ „Танита “ - с. Згурово, която се занимава с производство на еко брикети и евро палета, като преработва дървен материал и получава готова продукция предимно за вътрешния пазар;
- „Джулия” ООД - с. Невестино - дейността ѝ е съсредоточена в изработване на дървено сабо предназначено за износ в европейски държави и вътрешен пазар;
- В с. Ваксево действа цех за пакетиране на готови препарати за ветеринарната медицина на фирма „Голаш фарма” ООД;
- „Илиос БГ” ЕООД - Фотоволтаична централа - Кабел 20 кV – БКТП – 160 кVA 0.4/20 кV външно ел. храняване от Фотоволтаична централа.

Хранително-вкусовата промишленост е представена от действащите шест фурни за хляб на територията на общината – три кооперативни и три еднолични търговци. Търговската

дейност е насочена към продажба на стоки от първа необходимост. В общината има 15 магазини за хранителни стоки и 1 за строителни материали в с. Невестино.

Селско стопанство

Икономиката на община Невестино е с изразена аграрна структура, основният икономически ресурс е земята. Селското стопанство е значим източник на доходи и заетост и играе важна роля за развитието на района, независимо от високия риск и ниската рентабилност, поради особеностите на релефа и почвите.

В общината преобладават малки по размер стопанства. Възможности за интензивно земеделие притежават много ограничен кръг собственици. Само 1% са притежателите на земя над 50 дка. Около 90% от собствениците на земята не извършват никаква икономически доходоносна дейност извън домашното си стопанство.

По данни на Общинска служба земеделие обработваемите земеделски площи в общината са 7849 дка.

Таблица 15: Брой земеделски стопани в община Невестино по стопански години за периода 2019-2021 г.

Землища/Години	2018/2019		2019/2020		2020/2021	
	с култури	с животни	с култури	с животни	с култури	с животни
Община Невестино	260	26	237	24	251	24
с. Ваксево	13	3	12	2	12	1
с. Ветрен	4	2	2	-	2	1
с. Длъхчево-Сабляр	3	-	2	-	3	2
с. Долна Козница	7	-	6	-	6	-
с. Друмохар	17	5	16	4	15	4
с. Еремия	14	1	13	1	15	1
с. Згурово	12	1	14	2	13	-
с. Илия	8	-	7	-	7	-
с. Кадровица	2	-	2	-	2	-
с. Лиляч	50	3	46	4	48	4
с. Мърводол	6	-	6	-	8	-
с. Невестино	24	1	20	-	19	-
с. Неделкова Гращица	14	-	13	-	17	-
с. Пастух	1	1	1	2	1	2
с. Пелатиково	12	3	15	1	15	2
с. Раково	3	1	3	1	3	1
с. Рашка Гращица	10	2	10	1	9	1
с. Смоличано	6	1	4	-	7	-
с. Страдалово	3	2	2	2	3	3
с. Тишаново	6	-	6	1	7	1
с. Църварица	6	-	2	1	4	1
с. Чеканец	1	-	-	-	-	-
с. Четирци	38	-	35	2	35	-

Източник: Областна дирекция „Земеделие“ - Кюстендил

Броят на земеделските стопани в общината намалява през последните години от 286 през стопанската 2018/2019 г. на 275 през 2020/2021 г. От регистрираните земеделски производители 251 са в сектор „растениевъдство“ и отглеждат земеделски култури и 24 са в сектор „животновъдство“. Най-много земеделски стопани са регистрирани в с. Лиляч (52 за стопанската 2020/2021 г.).

В общината функционират 2 земеделски кооперации.

Таблица 16: Основни видове отглеждани култури по земища в община Невестино 2020/2021 г. (ха)

Землища/Години	Пасища и мери	Естествени ливади	Пшеница	Ябълки	Сливи	Череши	Картофи
Община Невестино	107	831	292	17	56	124	57
с. Ваксево	1	117	47	13	4	16	1
с. Ветрен	10	33	-	-	-	-	-
с. Дълхчево-Сабляр	30	17	-	0,3	-	-	-
с. Долна Козница	-	14	10	-	-	1,4	0,1
с. Друмохар	0,6	58	4	2,8	5	8,4	3
с. Еремия	-	26	4	1,3	5,5	12,5	0,4
с. Згурово	-	37	32	0,21	9	0,7	7,5
с. Илия	18	70	-	0,7	-	-	-
с. Кадровица	-	4,4	-	0,7	0,84	0,97	-
с. Лиляч	17	105	35	1,9	13	87	0,5
с. Мърводол	-	23	38	-	-	-	3
с. Невестино	4	28	9	4,5	0,1	2	17
с. Неделкова Гращица	1	42	53	1	4,5	0,5	3,2
с. Пастух	-	-	7	-	-	-	-
с. Пелатиково	6	40	10	1,2	5,5	2,2	-
с. Раково	10	1,3	-	-	-	-	-
с. Рашка Гращица	-	71	5	1,5	-	0,7	-
с. Смоличано	6,6	43	-	-	0,9	-	-
с. Страдалово	27,5	29	-	-	12	-	-
с. Тишаново	2,3	23	-	0,8	0,9	3	-
с. Църварица	-	25	-	-	-	-	-
с. Четирици	10	30	38	3	13	16	33

Източник: Областна дирекция „Земеделие” - Кюстендил

Най-много площи през 2020/2021 стопанска година са засяти с пшеница – 292 ха. Естествените ливади в общината са 831 ха, а пасищата и мерите – 107 ха.

От овощните култури преобладават черешите – 124 ха, следвани от сливи и ябълки. От зеленчуковите култури в землищата на община Невестино се отглеждат предимно картофи.

Растениевъдството се развива добре и има приоритетно направление, а овощарството е сред водещите подотрасли в общината. Почвено-климатичните условия са подходящи за отглеждане на различни видове овошки. Голяма част от обработваемата земя се заема от затревени площи. През последните години зърнопроизводството бележи ръст. Зеленчукопроизводството се осъществява предимно от частни стопани за лични нужди. Освен картофи в общината се отглеждат още пипер и домати.

В с. Друмохар има два овощни разсадника, предлагащи на населението посадъчен материал.

Основен недостатък, който пречи за развитието на модерен и ефективен аграрен сектор в Невестино е разпокъсаността на земята. Ограничения се налагат и от липсата на ресурси за модерно земеделие, полупазарния тип на стопанствата, възрастовата структура на населението и заетите лица, ниските изкупни цени и липсата на утвърдени пазари за реализация на земеделската продукция.

Вторият подотрасъл на селското стопанство е животновъдството. В общината той е представен от млечно говедовъдство, овцевъдство и козевъдство. Животните се отглеждат предимно в непазарно ориентирани семейни ферми.

Таблица 17: Брой животни отглеждани в община Невестино за 2020/2021 г.

Землища/Животни	Говеда	Конс	Овце	Кози	Пчелни семейства
с. Ваксево	1	-	25	-	-
с. Ветрен	13	-	-	5	-
с. Длъхчево-Сабляр	34	-	50	39	-
с. Друмохар	3	26	-	-	166
с. Еремия	-	-	-	-	84
с. Лиляч	109	-	51	64	52
с. Пастух	-	-	21	5	7
с. Пелатиково	68	-	10	25	-
с. Раково	14	-	-	-	-
с. Рашка Гращица	17	-	99	8	-
с. Страдалово	54	2	235	1	-
с. Тишаново	-	4	-	-	-
с. Църварица	-	-	-	-	25
ОБЩО	313	32	491	147	334

Източник: Областна дирекция „Земеделие” – Кюстендил

Към 2021 г. водещи подотрасли на местното животновъдство са овцевъдството, говедовъдството и пчеларството. Броят на отглежданите говеда е 313, като най-голямата ферма е в с. Лиляч. Овцете са 491, като най-много от тях (235) се отглеждат в с. Страдалово. Козите в община Невестино са 147, а конете 32. Пчелните семейства са 334, от които 166 в с. Друмохар.

По информация от Областна дирекция по безопасност на храните – Кюстендил, към 2021 г. в община Невестино са регистрирани 22 броя ферми за отглеждане на животни и 5 броя животновъдни обекти в категория „Лично стопанство“.

Регистрираните ферми и животновъдни обекти се обслужват от 5 ветеринарни лекари.

Съществен проблем за развитието на животновъдството остават строгите хигиенни и ветеринарномедицински изисквания към животновъдните обекти след присъединяването на страната ни към ЕС. Не на последно място сериозна пречка пред реализацията на местна животновъдна продукция се явяват и неизгодните, често прерастващи в нелоялни и монополни, взаимоотношения между продавачи, посредници и купувачи.

Необходимостта от запазване и развитие на селското стопанство е много важен приоритет и постигането му може да доведе до подобряване на икономическата ситуация в община Невестино, създаване на нови работни места и сигурни източници на доходи за местното население. При изграждане на нови животновъдни обекти е необходимо същите да отговарят на съвременните санитарно-хигиенни норми и законови изисквания, включително за управление на генерираните от фермите отпадъци. Това е съществен проблем за развитието на сектора.

Конкретните действия по информиране и обучение на земеделските производители трябва да са насочени към:

- достъп до европейски програми и мерки;
- производство с минимум почвени обработки;
- възстановяване на естественото почвено плодородие без употреба на енергоемки минерални торове, а чрез правилното редуване на земеделските култури и използване на органични торове за подобряване на химическите и физични свойства на почвата;
- използване на устойчиви на болести и неприятелни сортове на земеделските култури и изграждане на подходящи сеитбообръщения с цел минимизиране на употребата на пестициди;

- повишаване на познанията по организация на селскостопанското производство и оптимално натоварване на машинния парк.

При развитието на селското стопанство в община Невестинотрябва да се спазват изискванията на общата земеделска политика на ЕС, според която заетите в селското стопанство трябва да използват екологично-устойчиви методи на земеделие, щадящи почвата и околната среда. Те трябва да се стремят да поддържат постоянни затревени площи /тревата абсорбира въглероден двуокис, което подпомага борбата с климатичните промени/, да отглеждат различни култури, а не моно култури, и да обработват определена част от тяхната орна територия по начин, който насърчава биоразнообразието.

Горско стопанство

Горският фонд в община Невестино е разположен върху 25606 ха. Най-разпространените дървесни видове в общината са черен и бял бор, бук, благун, зимен дъб и цер. Държавният горски фонд на територията на общината се управлява от ТП Държавно горско стопанство „Невестино“, в структурата на Югозападно държавно предприятие „Благоевград“. Основните приходи идват от продажбата на дървесина и от организирания ловен туризъм. За поддържането на екоравновесие и биоразнообразие ежегодно се извършват редица мероприятия, свързани със залесяване на горски територии и разселване на дивеч.

Фиг. 8: Карта на РДГ – Кюстендил

Горите на общината са естествена среда за развъждане на различни видове дивеч, обект на ловен туризъм. Разпространени са яребици, див заек, лисици, дива свиня, вълк и др.

Общата лесистост на община Невестино е 58%.

Таблица 18: Разпределение на горските територии в община Невестино по видове собственост 2021 г. (ха)

Година	Държавни горски територии	Частни горски територии	Общински горски територии	Религиозна собственост	МОСВ	ОБЩО
2017	19817	4340	1354	1	90	25602
2018	19817	4340	1354	1	90	25602
2019	19821	4340	1354	1	90	25606
2020	19821	4340	1354	1	90	25606
2021	19834	4327	1354	1	90	25606

Източник: ТП ДГС-Невестино

Общата горска площ на територията на община Невестино към 2021 г. е 25606 ха, от които: 77% държавна горска територия, 17% територия на частни лица, 5% общинска територия и 1% собственост на религиозни организации и на МОСВ.

Таблица 19: Предвидено и осъществено ползване на дървесина от горски фонд и залесяване в Невестино за периода 2017-2021 г.

Година	Разчет куб.м.	Отчет куб. м.	Залесяване дка
2017	33124	42574	74
2018	36033	42025	40
2019	33905	31336	106
2020	31631	36287	134
2021	32669	32098	30

Източник: ТП ДГС-Невестино

Предвиденото ползване на дървесина за периода 2017-2021 г. е в размер на 167 362 куб.м., а реално ползваното е 184320 куб.м. или с 10% повече. Количеството на ползваната дървесина от територията на община Невестино за посочения петгодишен период е в размер на 36864 куб. м. средно годишно. За периода 2017-2021 г. е осъществено залесяване на площ от 384 дка горски територии.

В общината функционират 6 броя дървообработващи и преработващи предприятия и 8 броя площадки за продажба на дърва за огрев. Няма регистрирани площадки за производство на дървени въглища и пунктове за изкупуване на билки, гъби и горски плодове.

Дървесната растителност на територията на община Невестино, има своето място като източник на дървесина, като защита на земеделските земи от ерозия, като производител на кислород и като основен елемент на ландшафта, поради което и в бъдеще е необходимо да се полагат грижи за нейното опазване и обогатяване.

Горските територии изпълняват функции по отношение на: поддържане на биологичното разнообразие на горските екосистеми; производство на дървесни и недървесни горски продукти; защита на почвите, водните ресурси и чистотата на въздуха; осигуряване на социални, образователни, научни, ландшафтни и рекреационни ползи; защита на природното и културното наследство; регулиране на климата.

Необходимо е разработването на програми за залесяване на горските територии, пострадали от бедствия и пожари. Нужно е балансирано използване на горите по начин, който няма да бъде за сметка на устойчивото развитие на туризма. Важно е да не се допуска масово изсичане на гори, което ще доведе до екологични проблеми, да се увеличи площта на горите с рекреационна цел и да се предвидят нови залесителни мероприятия. Предвид факта, че развитието на общинската икономика до голяма степен зависи от използването на горите, то от важно значение е запазването на ресурсите от горския фонд. Стопанското значение на горите не се ограничава само с дърводобива. Ежегодно се предоставят площи на местното население, осигуряващи паша на голяма част от селскостопанските животни. При благоприятни условия се събират билки, гъби и горски плодове, но тази дейност няма стопанско значение, а е предимно за лични нужди на местното население. От голямо значение за населението в района са и защитно-водоохранните и противоерозионни функции на гората.

Туризм

Община Невестино има значителен потенциал за развитие на различни форми на туризъм, в т.ч. културно-исторически туризъм, поклоннически, селски туризъм, еко туризъм, ловен и риболовен туризъм, спа туризъм и балнеология.

Съществуващото в община Невестино културно-историческо наследство представлява ценен ресурс за развитие на културен и познавателен туризъм в региона.

Рекреационно-туристическата функция все още не играе сериозна и структуроопределяща роля за развитието на общината, въпреки богатото природно богатство и забележителности. Но за развитието на този отрасъл следва да се отбележат някои фактори. Един от тях е наличието на

привлекателни места за отдиш - язовир с. Лиляч, реките Струма, Елешница, Речица, Гращичка, Кознишка, Кадровска.

Интерес би предизвикала една туристическа пътека от Шиячката махала през Логодашка, Белоток, Ново село до Трите буки, Кюстендил – с. Ветрен – м. „Кръстати Камен” – Голямата Пещера (немаркиран маршрут – около 1.30 ч.), Кюстендил – с. Църварица – резерват „Габра” – проход „Черната Скала” – с. Църварица (маркиран маршрут), Кюстендил – Кадин мост (с. Невестино) – Четирската пещера, Кюстендил – с. Смоличино (околностите на селото).

Специално внимание следва да се отдели на проучването на възможните маршрути до пещерите в общината - с. Страдалово /"Жежката вода", „Кацата", „При габера", „Мечата дупка" и „Цея" /, „Уске” в с.Четирци, „Вълчата пещера" в с.Раково, „Голямата пещера" и Змийската дупка" в с. Илия, „Света Яна" в с. Смоличано и др. - да им се осигури подходяща реклама, достъпност, организация за посещения и т.н.

Минералните извори на територията на общината в землищата на с. Невестино и с. Четирци също трябва да се използват като ресурс за бутилиране, балнеология и спа-туризъм.

В община Невестино функционира Туристически Информационен Център, който е ситуиран в с. Невестино.

Действащите обекти на туристическа инфраструктура към 2021г. са представени в следващата Таблица 20.

Таблица 20: Места за настаняване с валидна категоризация/регистрация в община Невестино

Вид	Обект	Населено място	Категория	Брой стаи
Стаи за гости	„Райски кът“	с. Пастух	2	6
Къща за гости	„Чардак“	с. Невестино	2	3
Къща за гости	„Старата ковачница“	с. Згурово	1	8
Къща за гости	„Живей с любов“	с. Смоличано	1	3
Къща за гости	„Брезата“	с. Друмохар	2	5
Стаи за гости	„Брашненица“	с. Друмохар	-	3
Къща за гости	„Барбалеовата къща“	с. Неделкова Гращица	3	7
Къща за гости	„Миревата къща“	с. Невестино	2	5
Къща за гости	„Пеония“	с. Пастух	2	6

Източник: Национален туристически регистър

Таблица 21: Категоризирани места за настаняване с 10 и повече легла в община Невестино

Година	Места за настаняване - бр.	Легла - бр.	Легла-денонония - бр.	Стаи - бр.	Реализирани нощувки - бр.	Пренощували лица - бр.	Приходи от нощувки - лв.
2018	3	50	12659	17	.. ³	..	..
2019	3	50	9046	17	537	345	8642

³ „..“ – данните са конфиденциални

2020	3	50	8027	17	509	439	8748
------	---	----	------	----	-----	-----	------

Източник: Национален статистически институт

На територията на общината функционират и няколко обекта за обществено хранене: механа „Пастух“, с. Пастух; „Яменското ханче“, с. Четирци; ресторант "Струма Невеста", с. Невестино и ресторант на ЕТ "Кристал", с. Невестино.

В община Невестино е известният „Кадин мост“, който се счита за един от най-забележителните паметници на строителството в България от този период и през 1968 г. е обявен за архитектурно строителен паметник на културата от национално значение (ДВ, бр. 77/1968 г.).

Община Невестино е богата и на религиозни храмове и църкви, предпоставка и база за развитие на поклоннически туризъм.

Към 2021 г., в община Невестино са означени с маркировка три екопътеки с обща дължина 48 км.:

- с. Църварица – резервата Габра – прохода Черната скала – с. Църварица - 13 км;
- с. Ветрен – Голямата пещера – връх Калето – с. Смоличано – 18 км;
- с. Илия – Голямата пещера – с. Смоличано – 17 км.

Въпреки богатите дадености сектор „туризъм“ все още е слабо развит и туристопотокът към общината не оказва съществено влияние върху количеството генерирани отпадъци.

3. Анализ по компоненти на околната среда

3.1. Атмосферен въздух

Световната здравна организация (СЗО) определя замърсяването на въздуха като една от основните екологични причини за редица заболявания в Европа. Чистият въздух е предпоставка за качествен живот, но в реалността замърсяването на въздуха се е превърнало в значителна заплаха за общественото здраве. Замърсяването на въздуха има местно, регионално, национално и трансгранично измерение и изисква действия на всички нива на управление. Опазването на качеството на атмосферния въздух е огромен проблем, който ще доминира в политиката на ЕС и през следващите години. Въздухът няма да стане по – чист единствено чрез стриктен контрол на замърсяването. Това ще изисква задълбочени промени в политиката на ЕС, националните и местните политики като разнообразие на мерки, действия и практики в различните области. Спектърът от глобални проблеми, изискващ внимание е широк: изчерпването на озоновия слой, киселинните дъждове, нивата на озона и другите замърсители в приземните слоеве, промените в климата.

Опазването на качеството на атмосферния въздух е огромен проблем, който ще доминира в политиката на ЕС и през следващите години. Въздухът няма да стане по – чист единствено чрез стриктен контрол на замърсяването. Това ще изисква задълбочени промени в политиката на ЕС, националните и местните политики като разнообразие на мерки, действия и практики в различните области. Спектърът от глобални проблеми, изискващ внимание е широк: изчерпването на озоновия слой, киселинните дъждове, нивата на озона и другите замърсители в приземните слоеве, промените в климата.

В градските територии са концентрирани голяма част от промишлените дейности, интензивен трафик, но тук са разположени и жилищата на хората. В резултат на това огромното нарастване на замърсяването на въздуха е проблем, който рефлектира върху всеки от нас. Рамковата директива за управление на качеството на въздуха в градовете е ключов елемент от стратегията на ЕС за подобряване качеството на въздуха като цяло. Това налага стриктни изисквания относно извършвания мониторинг за вида и броя на контролираните замърсители, с оглед изготвяне на планове за действие за подобряване качеството на въздуха в средносрочен и дългосрочен аспект. От друга страна информирането на обществеността е основно изискване в Директивата.

Нивото на замърсяване на въздуха се определя както от количеството емисии от различни източници, така и от характера на разсейването им в атмосферата.

Емисионни норми са тези норми на вредни вещества, изпускани в атмосферния въздух от неподвижни източници. Нормите за емисии се класифицират по компоненти в зависимост от технологичните източници и провеждането на горивните процеси.

Емисионни норми са тези пределно допустими концентрации -ПДК на вредни вещества в атмосферния въздух на населените места, регистрирани за определен период от време, чието наличие не е свързано с риск за здравето.

Качеството на въздуха е последица от комбинираното действие на много и разнообразни фактори. Метеорологичните характеристики въздействат пряко върху разпространението на замърсителите в атмосферния въздух.

Качеството на атмосферния въздух (КАВ) в Република България се следи от Министерството на околната среда и водите, Изпълнителна агенция по околна среда, чрез Национална система за мониторинг на околната среда (НСМОС), Подсистема: Национална система за мониторинг на качество на атмосферния въздух (КАВ). За целта територията на страната е разделена на райони за оценка и управление на КАВ.

Със Закона за чистотата на атмосферния въздух (В сила от 29.06.1996 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.81 от 15 Октомври 2019 г.) се уреждат условията, реда и начина за оценка и управление качеството на атмосферния въздух, като по този начин се осигурява провеждането на държавната политика по оценка и управление на КАВ, в това число – подобряване на КАВ в районите, в които е налице превишаване на установените норми.

Законът за чистотата на атмосферния въздух определя 11 основни показателя за качество на атмосферния въздух. Екологичният статус се определя въз основа на тези показатели в приземния въздушен слой, както следва: суспендирани частици, фини прахови частици, серен диоксид, азотен диоксид и/или азотни оксиди, въглероден оксид, озон, олово (аерозол), бензен, полициклични ароматни въглеводороди, тежки метали – кадмий, никел, живак и арсен.

Съгласно дефиницията „Качество на атмосферния въздух“ е състояние на въздуха на открито в тропосферата, с изключение на въздуха на работните места, определено от състава и съотношението на естествените ѝ съставки и добавените вещества от естествен или антропогенен произход.

Основните замърсители в атмосферния въздух вредни за човешкото здраве са: азотен диоксид, серен диоксид, прах и финни прахови частици, бензин, олово, кадмий, арсен полиароматни въглеводороди, толуол, амоняк, фенол и серовъглеродород.

За контролиране на основните и допълнителни показатели на територията на страната се разполагат пунктове за мониторинг на качеството на атмосферния въздух, като част от Националната автоматизирана система за екологичен мониторинг, подсистема – „Въздух“.

По класификация (съгласно Приложение №1 към чл.10, ал.3 и 4 от Наредба №7 за оценка и управление качеството на атмосферния въздух) пунктовете за мониторинг биват:

1. Транспортно – ориентирани (Т) пунктове за мониторинг са тези, при които броят на МПС, преминаващи в кръг с радиус 50 м, е не по-малък от 2500 превозни средства на денонощие.
2. Промислено – ориентирани (П) пунктове за мониторинг са тези, при които има преобладаващо влияние на емисии от производствени и други дейности.
3. Градски фонові пунктове за мониторинг (ГФ) са тези които са разположени в застроената част на град, които не отговарят на критериите по т.2.
4. Извънградски фонові пунктове за мониторинг (ИФ) са разположените на 3-10 км от град, които не отговарят на критериите по т.2 и 3.
5. Регионални пунктове за мониторинг (Р) са разположените на 10-50км от град, които не отговарят на критериите по т. 2 и 3.
6. Отдалечени пунктове за мониторинг (О) са разположените на повече от 50 км от град, които не отговарят на критериите по т.2 и 3.

Община Невестино е под контрола на РИОСВ - София като Регламентиран район за оценка и управление качеството на атмосферния въздух (РОУКАВ).

Съгласно районите за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух (чл.30, ал.1 от Наредба №7 за оценка и управление качеството на атмосферния въздух) Община Невестино попада в „райони, в които нивата на замърсителите не превишават долните оценъчни прагове”.

Община Невестино е с нисък потенциал за замърсяване на атмосферния въздух – няма значими източници на емисии. Като цяло качеството на атмосферния въздух не създава риск за здравето хората, тъй като нивата на замърсителите на въздуха /ФПЧ, серен диоксид и азотен диоксид/ не превишават оценъчните прагове.

На територията на община Невестино не е изграден стационарен пункт към Националната система за мониторинг на околната среда за определяне качеството на атмосферния въздух. Това от своя страна доказва, че не са наблюдавани или констатирани проблеми, за да бъде изграден пункт за наблюдение. Качеството на атмосферния въздух се наблюдава главно чрез мобилна станция за имисионен контрол на РИОСВ – София оборудвана с автоматични монитори за въглероден оксид, озон, азотни оксиди, серен диоксид и фини прахови частици – ФПЧ10.

На територията на общината няма обекти в обхвата на Директива 2010/75/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 24 ноември 2010 г., относно емисиите от промишлеността (комплексно предотвратяване и контрол на замърсяването), респ. Закона за опазване на околната среда. На територията на общината няма и обекти в обхвата на Наредба №1/2005 г., които да са източници на емисии на вредни вещества в атмосферния въздух. Липсват и обекти – големи горивни инсталации, с инсталирана мощност над 50 MW.

Няма предприятия, съоръжения и инсталации, в които има налични опасни вещества по Приложение №3 от Закона за опазване на околната среда и са класифицирани като предприятия с висок рисков потенциал.

В общината липсват промишлени замърсители – няма големи горивни инсталации по смисъла на Директива 2001/80/ЕС. Няма обекти с разрешителни за търговия с квоти за емисии от парникови газове или с издадени комплексни разрешители по чл. 117 от ЗООС.

Съгласно разпоредбите на Закона за чистотата на атмосферния въздух, нормирането на вредни вещества в отпадъчните газове от двигатели с вътрешно горене се извършва по показатели димност, въглероден оксид, азотни оксиди и въглеводороди. Измерване на емисиите от моторните преводни средства се извършва в рамките на годишния технически преглед. На територията на община Невестино няма инсталации за изгаряне и инсталации за съвместно изгаряне на отпадъци, които да замърсяват атмосферния въздух.

През зимния период, при определени метеорологични условия е възможно да се натрупват замърсители в приземния слой от ФПЧ10, серен диоксид, азотни оксиди и въглероден оксид до границите на пределно допустимите норми, вследствие на интензивното използване на твърди горива за отопление в битовия сектор. През летните месеци замърсяванията са главно от прах и летливи органични съединения /ЛОС/, метан и амоняк, съпроводени с неприятни миризми, породени от състоянието на инфраструктурата /липса на канализации и неподдържани пътни артерии/, периодично образуване на нерегламентирани сметища, отглеждане на различни видове животни в населените места и др.

На територията на община Невестино за периода 2017-2021 г. не е извършвано измерване на качеството на атмосферния въздух, тъй като общината не е включена в Националната система за мониторинг на околната среда /НСМОС/. Няма точкови източници на емисии на вредни вещества в атмосферния въздух.

Оценката на качеството на атмосферния въздух и нивата на фини прахови частици (ФПЧ10) се извършва въз основа на анализ на факторите, които могат да имат принос към наднормените нива на замърсяване по отношение на:

- наличие на неблагоприятни климатични условия, в т.ч. ниски средноденонощни и средногодишни скорости на вятъра (под 2 m/s) или тихо време; образуване на мъгли; влияние на топографските условия (особености) на терена (напр. при котловинни и низинни форми на релефа); вертикално смесване на въздушни маси; противостоене на въздушни маси с океански произход с такива от континентален произход;

- наличие на специфични за дадено място други дисперсионни характеристики (т.е. характеристики на разпространение на замърсителите);

- наличие на други природни източници (силни ветрове, пренос на природни частици от сухи райони и др.).

- наличие на големи промишлени източници на замърсяване;

- наличие на други фактори, които оказват влияние върху замърсяването на въздуха (транспорт, бит, селско стопанство).

Постъпването на емисии от вредни вещества в атмосферата на община Невестино се формира от: битовото отопление, транспорта и селскостопански дейности, като най-голям дял се пада на битовите отоплителни източници. Прахообразните и газообразните замърсители на атмосферния въздух в населените места са с по-високи стойности през есенно - зимния (отоплителния сезон), когато се използват предимно твърди горива в битовия сектор.

В централните части на населените места през летния сезон се повишават концентрациите на ФПЧ в сравнение със студения период. Тази сезонна зависимост е свързана най-вече с емисиите на ФПЧ от автомобилния транспорт през топлия период, поради увеличавения автомобилен трафик през летния сезон на годината. Денонощното колебание на концентрациите на ФПЧ през зимните месеци демонстрират замърсяване на атмосферния въздух от автомобилния транспорт и битовото отопление. Причина за поддържането на постоянни високи нива на ФПЧ е недоброто състояние на пътното покритие, малката ширина на пътните платна, а също така и разсейването на праховите частици, образувани при агротехническа обработка на почвата, от приземния вятър. Праховите частици са характерен целогодишен замърсител на атмосферния въздух в община Невестино.

При изгарянето на горивата в битовия сектор се отделят емисии от въглероден оксид, серен диоксид, полиароматни въглеводороди, диоксини, фурани и прах. Наднормени стойности от тези вещества не са регистрирани.

Основен фактор, определящ качеството на атмосферния въздух в общината е битовият сектор (твърдото гориво през зимния сезон). Основен източник на емисии от подвижни източници са отработили газове от моторни превозни средства от транспортния поток в и през общината.

Сезонната динамика и денонощните разпределения на концентрациите на ФПЧ разкриват влиянието на различните източници върху замърсяването на въздушната среда в общината.

Източник на прахово замърсяване са земеделските земи по време на земеделските кампании и незадоволителното ниво на благоустрояване на по-голямата част от населените места. В района на община Невестино не е налице съществена концентрация на промишлени производства емитиращи вредни вещества във въздуха.

На територията на общината съществуват редица неорганизиран източници на атмосферно замърсяване. Това са дихателите на горивни резервоари в предприятия и обекти за съхраняване и търговия с горива, открити площи за насипни материали, депа за отпадъци, кариери за добив на инертни материали. Такива източници са бензиностанциите, депата за ТБО и строителни материали, площадките за складиране на инертни материали и др.

Основните замърсяващи вещества са серни окиси, азотени окиси, неметални летливи органични съединения, метан, въглероден окис, въглероден двуокис, двуазотен окис, диоксини и фурани, полихлорни и бифенили, сажди и прах. Наднормени стойности са възможни при показателя прах предимно през летните месеци.

- Точкови източници

Всички източници на вредни емисии, които имат определени параметри (точни координати, височина, напречно сечение, скорост на газовия поток, дебит, температура на газа и масовия поток на вредни вещества) се характеризират като стационарни точкови източници. В община Невестино няма точкови източници на замърсяване на атмосферния въздух.

- Площни източници

Поради ниското застрояване, характера на терена, вида на отоплителните уреди, като площни източници са разглеждат комините на битовото отопление и отоплението в обществените сгради на територията на общината.

- Линейни източници

Транспортният поток от леки и товарни автомобили допринасят до известна степен за влошаване на качеството на атмосферния въздух. Отделените от двигателите вредни вещества (азотни оксиди, въглероден оксид, серни оксиди, оловни оксиди) са в основата на замърсяването на приземния атмосферен слой в населените места на територията.

- Неорганизиран източници

Създаването на нерегламентирани сметища за отпадъци са едни от източниците на емисии на парниковия газ метан (CH₄).

Проблем за качеството на атмосферния въздух в община Невестино са линейните източници на емисии – пътищата и уличната мрежа в населените места. Необходимо е да се предприемат организационни мерки за поддържане в добро състояние на улиците и пътищата. Голям дял имат и подвижните точкови източници – автомобилите, които са в голямата си част са в недобро техническо състояние

Въздействие върху качеството на атмосферния въздух на населените места оказват и формираните емисии от ДВГ на автомобилния транспорт, като най-съществено това се изразява през зимните месеци. Вследствие на понижените температури на околната среда нараства времето за достигане на устойчив – оптимален работен режим на ДВГ на автомобилите, при което се изпускат изгорели газове с по високи емисии на замърсителите (СхНх; СО; сажди). От значение е и непрекъснато нарастващия брой на МПС и съответно натоварения трафик, както и остарелия автомобилен парк.

Замърсяването на атмосферния въздух от транспорта е свързано с лошото състояние на моторните превозни средства, качеството на използваните горива, организацията на движението, състоянието на улиците и пътищата. Този вид замърсяване на въздуха заема все по-голямо място в общото замърсяване, поради увеличението на броя на автомобилите, дългия срок на експлоатацията им, лошата материално – техническа база за поддържането им.

Замърсяването на въздуха от строителни дейности е главно от прах и твърди частици. Практически то не оказва влияние за състоянието на атмосферния въздух в общината.

В общината няма регистрирани:

- големи горивни инсталации (ГГИ) по смисъла на Директива 2001/80/ ЕС;
- големи неподвижни източници (ГНИ), емисиите от които подлежат на ежегоден отчет чрез инвентаризационни карти;
- обекти с разрешителни за търговия с квоти за емисии от парникови газове (по Директива 2003/87/ЕС);
- обекти с издадени комплексни разрешителни по чл.117 от Закона за опазване на околната среда (ЗООС).

Като цяло проблемите със състоянието на атмосферния въздух в община Невестино са несъществени. За цялата територия на общината, дялът на емисиите на вредни вещества в атмосферата е близък до нула. Вредните емисии са в пъти по – ниски от средните за страната. Територията се характеризира с нисък потенциал на замърсяване на въздуха и няма установено превишаване на пределно допустимите концентрации (ПДК). Климатичните условия не благоприятстват задържане и събиране на атмосферни замърсители в приземния въздушен слой. Природните фактори, географските и метеорологични условия са основна предпоставка, която гарантира чистотата и доброто качество на въздуха.

Отоплителните инсталации са основен източник на замърсяване на въздуха през зимния сезон. С използване на екологично чисто гориво и възобновяеми енергийни източници за отоплителните инсталации, замърсяването ще намалее. Желателно е да се търсят и използват нови енергийни източници, което би допринесло за ограничаване на емисиите с високо съдържание на сярна.

Типичен замърсител на атмосферния въздух от пътния транспорт са оловните аерозоли, което се дължи на преимуществената употреба на оловни бензини. Въпреки, че през последните години нараства относителния дял на безоловните бензини, то не е достатъчно да компенсира абсолютното увеличение на количествата общо употребявани бензини, което води до увеличение емисиите на олово. Друга съществена причина за сравнително високите емисионни натоварвания от транспорта е, че по пътищата в страната се движат предимно морално и технически стари автомобили, като тенденцията непрекъснато се засилва.

Трябва да се отбележи, че недостатъчното хигиенизиране на пътните артерии и голямото количество неозеленени площи допринасят за допълнителното натоварване със замърсители на атмосферния въздух.

Замърсяването на въздуха от строителни дейности е главно от прах и твърди частици. Практически то не оказва влияние за състоянието на атмосферния въздух в общината.

Община Невестино няма разработена „Програма за управление качеството на атмосферния въздух“. Предвид разпоредбата на чл. 27, ал.1 от Закона за чистотата на атмосферния въздух, която гласи, че „В случаите, когато в даден район общата маса на емисиите довежда до превишаване на нормите за вредни вещества (замърсители) в атмосферния въздух и на нормите за отлагания, кметовете на общините разработват и общинските съвети приемат програми за намаляване нивата на замърсителите и за достигане на утвърдените норми по чл. 6 в установените за целта срокове, които са задължителни за изпълнение.“. На територията на общината няма превишаване на нормите и съответно не е необходимо да се разработва специална програма за управление качеството на атмосферния въздух.

ИЗВОДИ:

Община Невестино се характеризира с висока чистота и добро качество на атмосферния въздух. Няма установено превишаване на ПДК, климатичните условия не благоприятстват задържане и събиране на атмосферни замърсители в приземния въздушен слой.

Основни замърсители на въздуха в отделни дни са прах - общ и фин и сероводород, вследствие дейностите на промишлеността и комунално - битовия сектор. Източници на „неприятни миризми“ за района на общината няма.

Отоплителните инсталации са основен източник на замърсяване на въздуха през зимния сезон. Желателно е да се търсят и използват нови енергийни източници, което би допринесло за ограничаване на емисиите с високо съдържание на сярна.

3.2. Води

Управлението на водите в страната се осъществява и ръководи от Министерство на околната среда и водите (и подчинените му четири Басейнови дирекции), което е отговорна институция на национално ниво за прилагане на Рамковата директива за водите в страната. Съгласно Закона за водите, чл.155, ал.1, т.4, буква „б“, директорът на съответната басейнова дирекция планира и участва в провеждането на мониторинга на водите, обобщава и анализира данните от проведения мониторинг, в това число за химичното и екологичното състояние на повърхностните води.

Съгласно чл.169, ал. 2 от Закона за водите (в сила от 28.01.2000 г. с посл. изм. и доп. ДВ бр.44 от 13 май 2020 г.), мониторингът на водите и на зоните за защита на водите осигурява съгласуван и изчерпателен преглед на състоянието на водите във всеки район за басейново управление. Мониторингът се извършва по одобрени от Министъра на околната среда и водите

програми, разработени от басейновите дирекции в съответствие със спецификата на водните тела и техните характеристики.

Екологичното и химичното състояние на повърхностните води се определя на база получените данни от програмите за мониторинг.

В размките на Плановите за управление на речните басейни са застъпени следните видове мониторинг:

- **контролен** - целта на контролния мониторинг е да осигури необходимата информация за допълване и валидиране на резултатите от прегледа на антропогенния натиск и оценката на риска, изготвени съгласно изискванията на Приложение II от РДВ, за ефективното планиране на бъдещите мониторингови програми; за оценка на дългосрочните промени в естествените условия; за оценка на дългосрочните промени, които са резултат от широкоразпространени антропогенни дейности;

- **оперативен** - целта на оперативния мониторинг е да се установи състоянието на онези водни тела, които са в риск по отношение постигането на добро екологично състояние; да се направи оценка на промените в състоянието на телата в риск, които са в резултат на изпълнението на програмата от мерки;

- **проучвателен** - който се планира за да се установят нивата и риска от случайни и залпови замърсявания в определена водна площ и предприемане на подходящите мерки за управление.

Мониторинговите пунктове се определят въз основа на оценка на риска, натоварването и агресивната дейност върху водните тела. Изборът на показатели за анализ е въз основа на вида и количеството натиск, изразяващ се в концентрацията на наблюдаваните замърсители. Оценката на химическото състояние на повърхностните водни тела, замърсяващите вещества се съпоставят с определени стойности на стандартите за качество, въведени с Директива 2008 /105/ на Европейския парламент и на Съвета от 18.12.2008 г. за определяне на стандарти за качество на околната среда в областта на политиката за водите изразена в Наредба за стандарти за качество на околната среда. Рамковата Директива за водите въвежда екологични норми за качество на водните ресурси. Съгласно нея екологичното състояние на водните екосистеми се определя като много добро, добро, лошо или много лошо. При извършването на оценката на риска водните тела се класифицират в следните категории:

- водни тела в риск – не е необходимо допълнително охарактеризиране или допълнителни мониторингови данни;

- водни тела, които е възможно да са в риск, за които има вероятност да не постигнат екологичните цели, но са необходими допълнителни мониторингови данни;

- водни тела, които не са в риск – не е необходима допълнителна оценка и допълнителни мониторингови данни.

Контролът върху състоянието на подземните и повърхностни води се осъществява от Басейнова дирекция „Западнобеломорски район“ – гр. Благоевград /БДЗБР/. Състоянието на питейните води и водоизточниците на общината се контролират системно от РЗИ – Кюстендил. Водните ресурси на община Невестино се формират от оттока на повърхностните и подземните водоизточници. Тяхното опазване, рационално използване и управление е от изключително важно значение за устойчивото развитие на общината.

• **Повърхностни води**

При управлението на водите и анализа на антропогенното въздействие и определяне състоянието на водите, се ползва приета класификационна система регламентирана с Наредба Н-4/14.09.2012 г. за характеризирание на качеството на водите, съгласно Рамковата Директива на водите, определяща ограничения с цел, спиране на влошаването на състоянията на водите и защитаващи ги от замърсяване. Състоянието на повърхностните води основно е общ израз за състоянието на повърхностния воден обект, определена от неговото екологично състояние и от неговото химично състояние и водните количества. Качеството на водите най-често се определя

от химичното състояние и е основната характеристика за общото състояние. Най-основната оценка за състоянието на водния обект се определя по физикохимичните показатели – разтворен кислород, активна реакция, електропроводимост, орто-фосфати, общ фосфор, общ азот, амониев, нитритен и нитратен азот и биохимична потребност от кислород измерена за 5 дни.

Мониторингът на повърхностните води е част от Националната система за мониторинг на околната среда (НСМОС) и обхваща програми за контролен и оперативен мониторинг. Целта на мониторинговите програми за контролен мониторинг е да осигурят необходимата информация за оценка на състоянието на водите в рамките на речния басейн или подбасейн. Оперативните програми за мониторинг следва да определят състоянието на водните тела в риск и да оценят промените, които са настъпили в резултат от прилагането на програмата от мерки. Показателите, които се наблюдават са разделени в три основни групи – основни физикохимични (температура, рН, неразтворени вещества, електропроводимост, биогенни елементи ($\text{NH}_4\text{-N}$, $\text{NO}_3\text{-N}$, PO_4), разтворен кислород, наситеност с кислород, перманганатна окисляемост, БПК, ХПК, желязо, манган, сулфати, хлориди и др.); приоритетни вещества (33 бр. - силно токсични, устойчиви и лесно биоакумулиращи се вещества) и специфични замърсители (органични вещества, тежки метали и металоиди, цианиди, феноли и други специфични вещества), като честотата им на мониторинг е от 4 до 12 пъти в годината.

С оглед тясната свързаност на човешкото здраве с благосъстоянието на жизнената среда, се предприемат строги мерки за мониторинг и контрол на качеството на водите.

Екологичното и химичното състояние на повърхностните води се определя на база получените данни от програмите за мониторинг.

В размките на Планове за управление на речните басейни са застъпени следните видове мониторинг:

- **контролен** - целта на контролния мониторинг е да осигури необходимата информация за допълване и валидиране на резултатите от прегледа на антропогенния натиск и оценката на риска, изготвени съгласно изискванията на Приложение II от РДВ, за ефективното планиране на бъдещите мониторингови програми; за оценка на дългосрочните промени в естествените условия; за оценка на дългосрочните промени, които са резултат от широкоразпространени антропогенни дейности;

- **оперативен** - целта на оперативния мониторинг е да се установи състоянието на онези водни тела, които са в риск по отношение постигането на добро екологично състояние; да се направи оценка на промените в състоянието на телата в риск, които са в резултат на изпълнението на програмата от мерки;

- **проучвателен** - който се планира за да се установят нивата и риска от случайни и залпови замърсявания в определена водна площ и предприемане на подходящите мерки за управление.

Хидрографската мрежа в общината и нейното пространствено разположение се обуславя от съчетанието на редица фактори като климат, скален състав, релеф, почви и растителност. Съгласно изискванията на Приложение V на РДВ и чл. 169а на ЗВ, за повърхностните води се планират програми за контролен, оперативен, а при необходимост и проучвателен мониторинг. За разлика от контролния и оперативния, проучвателния мониторинг в повечето случаи не се планира дългосрочно, а се назначава и изпълнява след инцидентно замърсяване от неизвестен произход или проучване причини подпомагащи анализа на състоянието.

Територията на община Невестино попада изцяло в рамките на речния басейн на река Струма. Това е най – голямата река, която протича през общината. Притоци на р. Струма на територията на община Невестино са следните реки:

- Елешница (Код EU_CD BG4ST700R025 и BG4ST700R027), най – дългата и пълноводна река в българската част на географската област Пиянец. Общата ѝ дължина е около 53 км., средния наклон – 32% и водосборна площ – 358 км². По – важни притоци на р. Елешница са: Речица, Мурин дол, Църна река, Криви дол, Клети дол, Каровска река,

Лингурски дол, Млачка река, Добра река, Студени дол, Страшни дол, Свиначаровска река, Еремийска река и др.

- Речица (Код EU_CD BG4ST700R026) е най – дългия десен приток на р. Елешница. Дължината ѝ е около 17 км., средния наклон 25%, а водосборната област е с площ от 105 кв.км. Има малък оток и при сушеви години водите ѝ силно намаляват. По – важни притоци на р. Речица са: Суха река, Ветренска река, Джебрана, Тишанска река, Мулев дол, Рударски дол, Варджийски дол, Габровски дол и др.
- Млачка река е ляв приток на р. Елешница. Образува се от множество потоци в западния дял на Осоговска планина. Протича в югозападна посока и образува дълбока и тясна долина със стръмни склонове. Дълга е около 12 км., а средния наклон е 86%.
- Гращичка река (Код EU_CD BG4ST700R024) извира от 1 300 м надморска височина в източните склонове на Брезов рид. Дължината ѝ е около 20 км., средния наклон 45%, а водосборната област – 65 кв.км. Има малък оток и през отделните месеци на маловодни години пресъхва. По – важни притоци на р. Гращичка са: Агюпска река, Стрълица и Згуровска река.
- Козничка река е ляв приток на р. Струма. Извира от Конявска планина. Общата ѝ дължина е около 20 км., а средния наклон 30%. Тече в югоизточна посока, а след село Долна Козница – в югозападна посока. Основните ѝ притоци са: Габрашевска река и Водин дол.
- Лилячка река води началото си от Конявска планина, а се влива в река Струма при с. Невестино. Дълга е около 12 км., а средния ѝ наклон е 70%. Има малък оток. Най – значителният ѝ приток е карстов извор, намиращ се североизточно от с. Лиляч.
- Невестинска река води началото си от източния дял на Осоговска планина. Протича на североизток и се влива в р. Струма. Дължината ѝ е около 9 км., а средния наклон – 36 %. Има малък оток и през летните месеци пресъхва.

На територията на община Невестино функционират пунктове за контролен и оперативен мониторинг на повърхностни води (преди вливане на р. Елешница в р. Струма), пункт за оперативен мониторинг на повърхностни води за питейно-битово ползване, пунктове за контролен химичен мониторинг и количествен на подземни води поречие Струма (на р. Елешница преди вливането на р. Речица).

В общината попадат следните **повърхностни водни тела и пунктове за мониторинг:**

Таблица 22: Повърхностни водни тела на територията на община Невестино, мониторингови пунктове и екологично състояние

Код на водно тяло	Име	Тип	Код на пункт за мониторинг	Екологично състояние/потенциал в ПУРБ 2016-2021 г.
BG4ST700R021	р. Струма при с. Невестино	R5	BG4ST06731MS160	лош потенциал
BG4ST700R024	р. Гращичка преди устие, мост на пътя Кюстендил - Дупница	R5	BG4ST06732MS401	неизвестно състояние
BG4ST700R1025	р.Елешница и притока и р.Речица до вливането им в р.Струма	R3	BG4ST06721MS940	умерено състояние
BG4ST700R026	р. Речица преди устие, с. Ваксево	R3	BG4ST06722MS402	много добро състояние
BG4ST700R027	р. Елешница преди устие, при с. Четирци	R5	BG4ST06721MS940	добро състояние
BG4ST700R028	р. Струма при с. Четирци, след р. Елешница	R5	BG4ST06711MS401	умерено състояние
BG4ST700R029	р. Лева река (Кознишка) от изворите до вливане в р. Струма	R5	BG4ST06712MS401	отлично състояние

Източник: БД „Западнобеломорски район“ - Благоевград

Като най-значителна причина за влошаване на състоянието на реките по физикохимични параметри (превишения по показатели: Биохимична потребност от кислород (БПК₅), електропроводимост, нитритен азот, нитратен азот, общ фосфор и др.), се явяват източниците на дифузно замърсяване /населени места без изградена канализация, замърсяване с отпадъци и др./.

Замърсителите на водите могат да бъдат:

- Точкови източници:
 - канализационни системи от населени места, заустващи без пречиствателни станции;
 - пречиствателни станции за отпадъчни води;
 - други индустриални обекти;
 - хвостохранилища и минни разработки.
- Дифузни източници: - от земеделски дейности;
- от населени места без изградена канализация;
- изпускания от материали и съоръжения в неканализирани райони;
- инцидентни разливи.

Допълнително, като източници на дифузно замърсяване с недостатъчно уточнени параметри и величина, са:

- Автомобилен и железопътен транспорт, както и дейности свързани с поддръжката на транспорта;
- Нерегламентирани сметища за твърди битови отпадъци;
- Сметища, хвостохранилища и последици от приключила минна дейност.

Населените места без изградени канализационни системи, както и населените места, от канализациите на които има значителни течове, по експертно мнение, са определени като един от най-значителните източници на дифузно замърсяване. Като основни вещества замърсители, с произход от населените места са различните форми на азот и фосфор, както и общото органично натоварване, отразено по БПК₅. Животновъдството, както и дейностите по компостиране и използване на органичен тор са друг основен източник на дифузно замърсяване. Като основни вещества замърсители с произход от дейности, свързани с животновъдство са общото натоварване по азот и фосфор.

На територията на община Невестино не са регистрирани значими точкови източници за замърсяване на повърхностните води (зауствания от градски пречиствателни станции за отпадъчни води; значими обекти, заустващи директно във водни обекти). Може да се регистрира заустване в река Елешница на изградена канализация на с. Ваксево, но направени проверки, показват, че тя на практика не се използва.

За всички обекти, формиращи отпадъчни води в резултат на производствена дейност, които заустват тези води в повърхностните водни обекти на територията на поречие Струма, БДЗБР-Благоевград издава разрешителни за заустване. Няма издадени разрешителни за заустване на територията на община Невестино.

Резултатите от наблюденията и анализите в рамките на провеждания контрол върху радиационното състояние на река Струма показват, че основните реки на територията на Западнотомански район са в добро радиационно състояние и стойностите на радиологичните показатели са значително под ПДК.

Анализът за натоварването по БПК₅ на територията на община Невестино показва, че дифузни замърсявания са регистрирани около териториите на основните населени места – тези по поречието на река Гращица, с. Ваксево (р. Елешница), с. Невестино и с. Четирци (р. Струма), като натоварването е между 10 и 30 мг/л.

Дифузните замърсявания от земеделски площи, третиран с торове и препарати за растителна защита се оценяват по общото натоварването с азот в басейна на река Струма. Северната част на територията на община Невестино, както и долините между долните течения на р. Гращица и р. Елешница попадат в най-ниския праг на натоварване – от 0 до 5 кг азот/дка земеделски земи годишно. Сходна е и оценката по общото натоварването с фосфор басейна на река Струма – същите територии попадат в обхвата на най-ниския праг на натоварване – от 0 до 0,5 кг фосфор/дка земеделски земи годишно.

Анализът на резултатите сочи, че дифузното замърсяване (съответно натоварване на водните тела) по азот и фосфор, предизвикано от дейности свързани с животновъдството, към момента може да бъде оценено като много слабо. Земеделските земи във всички общини на

територията на БД ЗБР и съответно на община Невестино са достатъчни да приемат полученият в резултат на отглеждането на животни оборски тор, като (при спазване на правилата за добри земеделски практики) това не би довело до увеличаване на натиска върху водните тела.

Всички повърхностни водни тела на територията на общината са в добро състояние по отношение на морфологичните въздействия, като водоотнемането е до 25%.

В Плана за управление на речни басейни, за поречието на река Струма не са учредени зони за къпане.

На територията на общината р. Струма не е характеризирана като чувствителна зона, т.е. не е зона, изискваща специален режим на управление с цел намаляване и/или предотвратяване постъпването на биогенни елементи във водните тела с последващо влошаване на екологичното състояние на повърхностните водни тела. Понятието „чувствителни зони“ е термин, характеризиращ водоприемника, който се намира или има риск да достигне състояние на еутрофикация – обогатяване с биогенните елементи азот и фосфор. Определянето на чувствителни зони е регламентирано в изискванията на Наредба № 6 от 9 ноември 2000г. за емисионни норми за допустимо съдържание на вредни и опасни вещества в отпадъчните води, зауствани във водни обекти. Министърът на ОСВ със Заповед определя списък на чувствителните зони в съответствие с критериите, посочени в Приложение 4 към чл. 12, ал. 1 от същата наредба.

В Република България чувствителните зони са определени със Заповед №РД-970/28.07.2003 г. на Министъра на околната среда и водите.

Съгласно Наредба № 2 за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници (ДВ, бр.87/ 2000 г.), със Заповед №РД-146/25.02.2015 г. на Министъра на околната среда и водите, са определени водите, които са замърсени и водите, които са застрашени от замърсяване (съдържание на нитрати с концентрация, по-голяма от 50 милиграма на литър), отчитайки физико-химичните и природните характеристики на водите и почвите.

Определени са т.н. „уязвими зони“ - тези райони в страната, в които чрез просмукване или оттичане, водите се замърсяват или могат да бъдат замърсени с нитрати от земеделски източници и които допринасят за замърсяването.

В община Невестино не са определени уязвими зони - зони, изискващи по-специален режим на управление с цел да се намали и/или предотврати постъпването на нитрати от селскостопанска източници в повърхностните и подземните водни тела с последващо влошаване на тяхното химично и екологично състояние.

Междинният преглед на значимите проблеми в управлението на водите в ЗБР БУ, идентифицира риск от влошаване на състоянието на някои водни тела:

- „в риск“ - р. Струма от вливането на р. Соголянска Бистрица до вливането на р. Елешница;
- „вероятно в риск“ - р. Гращица от изворите до вливането ѝ в р. Струма.

Влияние върху състоянието и на двете водни тела оказват и факторите и въздействията, произтичащи от дейности на територията на община Кюстендил.

За останалите повърхностни водни тела на територията на общината не е регистриран риск за състоянието.

На територията на общината са определени защитени територии, определени с цел опазване на местообитания на видове, при които поддръжката или подобряването на състоянието на водите е важен фактор за опазването им – 2 природни забележителности и 1 поддържан резерват (Габра с площ 89,5 ха).

Като цел на управлението на повърхностните и подземните водни тела на територията на община Невестино е определено поддържане на състоянието и параметрите.

Планът за управление на речния басейн на река Струма предвижда мерки, като към територията на община Невестино може да бъде отнесена тази за река Струма от вливане на река Соголянска Бистрица до вливането на река Елешница - реконструкция, разширение и модернизация на ПСОВ -гр. Кюстендил ще допринесе за подобряване на физико-химичното

състояние на този участък от водното тяло. За останалите повърхностни водни тела не са предвидени мерки.

На територията на община Невестино има един язовир „Лиляч“, който е общинска собственост.

На територията на Община Невестино има регистрирани 2 бр. минерални водоизточници – Сондаж №1 ХГ, находище на минерална вода „Невестино - Барището“ и Сондаж № 2 ХГ, находище на минерална вода „Невестино – Топилата“.

За двата водоизточника през 2019 г. са издадени балнеологични оценки от Министерство на здравеопазването, в които са описани състава, свойствата и ограниченията за ползване на минералната вода.

Сондаж № 1хг „Барището“ се намира на входа на с. Невестино в посока гр. Кюстендил - гр. Дупница в местност „Барището“. Сондажът е с дълбочина 267,40 м. Прокаран в периода 1968 г. - 1969 г. и представлява надземен каптаж с обемно измерване на дебита на водата. Влизането в каптажа става, чрез врата с размери 0,80 x 1,80 м.

Общата минерализация на минералната вода от сондаж № 1хг „Барището“, находище на минерална вода „Невестино-Барището“, с. Невестино, община Невестино, област Кюстендил е 766 mg/l. Характеризира се като хипотермална, минерализирана, сулфатно-хидрокарбонатна натриева и силициева вода, съдържаща флуорид и без санитарно-химични и микробиологични признаци на замърсяване. Съдържащият се амоний във водата е от естествен произход. Съдържанието на изследваните микрокомпоненти и стойностите на радиологичните показатели са в границите на нормите за минерални води. Водата има стабилен физико-химичен състав и свойства и отговаря на изискванията на Наредба № 14 за курортните ресурси, курортните местности и курортите (ДВ, бр. 79 от 1987 г., поел. изм. бр. 70 от 2004 г.).

Поради установено високо съдържание на „флуор“ (установена стойност от 7,30 mg/l) водата се определя като **неподходяща за използване за питейно-битови цели**.

Лечебно-профилактичните свойства на водата се определят от нейната минерализация и наличието на сулфатно-хидрокарбонатно натриеви, флуорни и силициеви йони. Питейното балнеолечение с този тип води оказва въздействие основно върху стомашно-чревния тракт, жлъчно-чернодробната и бъбречно-отделителната системи. Водата намалява лекостепенно хиперацидитета на стомашния сок и стимулира кинетиката на жлъчните пътища, има противовъзпалително действие и влияе върху секреторната функция на черния дроб и жлъчния мехур, като предизвиква холеритично и по-малко холагогно действие. Наличието на сулфатно-хидрокарбонатни йони предизвиква разреждане на секрецията в стомашно-чревния тракт, което обуславя едно от най-популярните въздействия в балнеологията - предизвиква перисталтичен рефлекс от преразтягане на червата, който води до очистителен ефект. Сулфатните йони въздействат върху обмяната на веществата, при затлъстяване чрез очистителния ефект, при захарна болест като подпомагат пълното изгаряне на въглехидратите и гликогенобразуването, подобряват пуриновата обмяна, като спомагат за пълното изгаряне на пурините и изхвърлянето им от организма. Силициевите йони действат адстрингентно и антисептично при кожни заболявания, повлияват уратната обмяна както и обмяната на веществата и оттам приложението на такива води за лечение на дегенеративни ставни заболявания. Наличието на флуор позволява прилагането на минералната вода за кариес профилактика.

Минералната вода може да бъде използвана за хигиенни и спортно-рекреативни цели след съответно темпериране. Минералната вода не може да бъде използвана за питейни цели.

Сондаж № 2хг се намира в местност „Топилата“ на изхода от с. Невестино в посока гр. Дупница. Сондажът е с дълбочина 436,50 м. Прокаран е в периода 1968-1969 г. и представлява вкопана каптаж от шахтов тип с обемно измерване на дебита на водата. Изграден е от бетон и стоманобетон с размери 3,50 x 3,00 x 2,65 м.

Общата минерализация на минералната вода от сондаж № 2хг, находище на минерална вода „Невестино-Топилата”, с. Невестино, община Невестино, област Кюстендил е 709 mg/l. Характеризира се като хипотермална, минерализирана, хидрокарбонатно-сулфатна калциево-натриево-магнезиева вода, без санитарно-химични и признаци на замърсяване. Съдържанието на изследваните микрокомпоненти са в границите на нормите за минерални води, с изключение на показателя „арсен“. Установени са повишена стойност на обща алфа активност, поради което са извършени допълнителни анализи за изготвяне на експертна оценка за пригодност на минералната вода за питейно-битови и лечебно-профилактични цели. Съгласно Експертна оценка на индикативната доза от поглъщане на радионуклиди с минералната вода на НЦРРЗ, водата се определя като пригодна за използване на питейно-битови цели, в това число и за бутилиране и същата може да бъде ползвана без ограничение за лечебно-профилактични цели при посочените условия.

Лечебно-профилактичните свойства на водата се определят от нейната минерализация и наличието на хидрокарбонатно-сулфатно калциево-натриево-магнезиеви йони. Питейното балнеолечение с този тип води оказва въздействие основно върху стомашно-чревния тракт и жлъчно-чернодробната системи. Водата спомага за лекостепенно намаляване хиперактивитета на стомашния сок. Хидрокарбонатно-сулфатната вода предизвиква т. нар. разреждаща секреция в стомашно-чревния тракт, което обуславя едно от най-популярните им въздействия в балнеологията - предизвиква перисталтичен рефлекс от преразтягане на червата, който води до очистителен ефект. Водата стимулира кинетиката на жлъчните пътища, има противовъзпалително действие и влияе върху секреторната функция на черния дроб и жлъчния мехур, като предизвиква холеретично и по-малко холагогно действие. Сулфатните йони въздействат върху обмяната на веществата, при затлъстяване чрез очистителния ефект, и при захарна болест, като подпомагат пълното изгаряне на въглехидратите и гликогенообразуването, подобрява пуриновата обмяна, като спомагат за тяхното пълно изгаряне и изхвърляне от организма. Калциево-магнезиевите йони повлияват благоприятно бъбречно-урологичните заболявания (хронични пиелонефрити, цистити, нефролитиаза, уролитиаза, състояния след литотрипсия и др.)

Използването на минералната вода за питейно балнеолечение и балнеопрофилактика е по лекарско назначение, при спазването на строго определени методики и дозировки (количество на приетата вода, температура и начин на приемане, продължителност на лечебно-профилактичния курс).

На територията на община Невестино не са регистрирани обекти с обществено предназначение, дефинирани като места за къпане, съгласно § 1 на допълнителните разпоредби от Закона за здравето.

В ПУРН на БДЗБР – Благоевград за периода 2016-2021 г. за територията на община Невестино е определен един район със **значителен потенциален риск от наводнения** по чл. 146г от ЗВ в Западнобеломорски район за управление на водите:

Таблица 23: Райони със значителен потенциален риск от наводнения на територията на община Невестино

Код на РЗПРН	Име на РЗПРН	Дължина, км	Поречие	Водно тяло	Населено място	ЕКАТТЕ	Община	Област	Степен на риск
BG4_APSFR_S T_06	р. Струма и притоци при с. Невестино	24	Струма	BG4ST700 R021	с.Невестино	51216	Невестино	Кюстендил	висок

Източник: ПУРН 2016-2021 г. на БДЗБР – Благоевград

Потенциален риск от наводнения е определен и за населените места Неделкова градица, Четирци и Друмохар.

РЗПРН - BG4_APSFR_ST_06 - р. Струма и притоци при с. Невестино - участъкът е разположен в горното течение на р.Струма. Обхваща главното течение на реката и части от левите и десните притоци на Струма в този район, както и с. Невестино.

Основната причина за определянето му като РЗПРН е вероятността да бъде засегнат „Кадин мост”, който е обявен за архитектурно-строителен паметник на културата от национално значение.

Затова в ПУРН е предложена мярка за изграждане на прегради, чрез насипване на едра скална и земна маса по левия бряг на р. Струма преди и след Кадин мост.

Основни източници на замърсяване на повърхностните водни тела са попивните ями, и прекомерното наторяване на селскостопанските площи. Проблем е и липсата на канализация и ПСОВ за населените места на общината. Основни замърсители на повърхностните води в района са и периодично възникващите нерегламентирани замърсявания от изхвърляне на отпадъци.

Подземни води

Качеството на подземните води се определя от антропогенното въздействие, което се изразява в различен тип замърсявания от точкови и дифузионни източници.

Като точкови източници се разглеждат нерегламентирани (селски) сметища, общински сметища, складове за пестициди, течове от замърсени площадки, депа на производствени и опасни отпадъци, местоположения на стари замърсители, стари сметища, затворени индустриални терени, Б-Б кубове за събиране, депониране, дезактивиране и безопасно съхраняване на наличните в страната количества забранени, залежали и негодни за употреба пестициди. Дифузни източници на замърсяване са земеползването (орна земя и трайни насаждения), селища без изградена канализационна система, урбанизирани територии.

Значимите проблеми от този вид въздействие върху подземните води са увеличаване съдържанието на нитрати, фосфати, сулфати, хром, желязо и манган. Съдържанието на нитрати е водещ параметър за дифузионните внасяния при подземните води.

Съгласно изискванията на чл. 169б от Закона за водите и Приложение V на РДВ ежегодно се разработват и изпълняват два вида програми - за оценка на качеството и за оценка на количеството на подземните водни тела. Програмите се разработват в съответствие с утвърдената „Методика за планиране на мрежи и програми за мониторинг на подземните води“ въз основа на анализ на получените резултати от мониторинга през предходните години и в зависимост естествените характеристики на подземното водно тяло (ПВТ), и местоположението на мониторинговите пунктове (МП). Програмите за мониторинг на подземните води предоставят информацията, необходима за извършване на оценката за постигане на съответните цели; оценката на количествения статус на подземните води, химичния статус и значимите, дългосрочни тенденции в естествени условия, както и тези в резултат от човешка дейност. Програмите могат да бъдат допълнени от допълнителни програми за мониторинг, необходими за изпълнение на изискванията на чл. 7 от РДВ, отнасящи се за Защитените територии.

В община Невестино са разложени следните подземни водни тела:

Таблица 24: Подземни водни тела в община Невестино – химично и количествено състояние към 2020 г.

Код	Име	Химично състояние	Количествено състояние	Риск
BG4G000T1T2034	Карстови води в Смоличенски карстов басейн	добро	добро	не
BG4G00000QN006	Порови води в кватернер - Неоген - Кюстендил	добро	лошо	да - количество; химия

BG4G00001Pg138	Порово-пукнатинни води в палеогенски седиментен комплекс на Бобовдолска и Кюстендилска котловина	добро	добро	не
BG4G001PtPz125	Пукнатинни води във Влахино-Огражденско-Малешевско-Осоговски метаморфити	добро	добро	да-количествено
BG4G00001T2035	Пукнатинно-карстови води в Бобошево-Мърводолски карстов басейн	добро	добро	не

Източник: БД „Западнобеломорски район“ - Благоевград

На територията на община Невестино е разположен един пункт за мониторинг на подземни водни тела с код BG4G00000QNMP07 2 СК „Държавен Архив“ с. Невестино.

Количествения статус на подземните водни тела може да бъде само два вида – добър или лош. Добър количествен статус на подземно водно тяло е онзи, при който водоползването от едно тяло не превишава неговите естествени водни ресурси (наличния ресурс от подземни води).

Химичното и количественото състояние на почти всички подземни водни тела в басейна на р. Струма през 2020 г. са оценени като добри.

Съгласно *Бюлетин за състоянието на повърхностните и подземни водни тела в Западнобеломорски район за басейново управление през 2021 година* и на база на извършените анализи на резултатите от мониторинг и последващата оценка в лошо химично състояние са оценени следните подземни водни тела:

- BG4G00000QN006 „Порови води в кватернер-неоген Кюстендил“ - поради установени отклонения от СК/ПС за подземни води по „Желязо“, „Манган“, „Нитрати“, „Сулфати“, „Хлориди“

- BG4G001PtPz125 „Пукнатинни води в Осоговско-Влахинско-Малешевско-Огражденски метаморфити“ - поради установени превишения на СК/ПС за подземни води по показателите „Амониев йон“, „Нитрати“, „Желязо“, „Мед“, „Манган“, „Перманганатна окисляемост“

През 2020 г. изброените подземни водни тела са били оценени в добро химично състояние единствено на база извършени много малък брой измервания и недостатъчно налични данни от проведен мониторинг (поради неизпълнение или частично изпълнение на програмите за мониторинг на подземни води на БД ЗБР през 2020 г., поради пандемията от Ковид 19) т.е. оценката за предходната 2020 г. е с ниска достоверност. Поради тази причина промяната в състоянието и оценката „лошото“ химично състояние за тези водни тела през 2021 г., не може да бъде отчетена категорично като процес на настъпило влошаване в последната година. Останалите подземни водни тела са запазили доброто си химично състояние от предходните две години.

На територията на община Невестино към 2020 г. са определени следните санитарно-охранителни зони (СОЗ):

Таблица 25: Санитарно – охранителни зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води, използвани за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди на територията на община Невестино

Разрешител	№_Заповед	Вид	Водохващане	Име	Титуляр	Населено място
41510111/26.09.2007	СОЗ-С-68/07.01.2008	Подземни	Шахов кладенец	шахов кладенец-с.Илия	Община Невестино	с. Илия
41510445/16.12.2013	СОЗ-С-256/23.02.2016	Подземни	Хоризонтален дренаж	Богатия извор	Кюстендилска вода ЕООД	с.Църварица
41510327/18.05.2011	СОЗ-С-180/05.07.2011	Подземни	Шахов кладенец	ШК Недялкова Гращица	Кюстендилска вода ЕООД	с.Недялкова Гращица
41510329/18.05.2011	СОЗ-С-176/04.07.2011	Подземни	Шахов кладенец	ШК Четирци	Кюстендилска вода ЕООД	с.Четирци
41510457/20.01.2014	СОЗ-С-300/16.03.2018	Подземни	Дренаж	Траскетто	Кюстендилска вода ЕООД	с.Друмохар
41510456/17.01.2014	СОЗ-С-299/16.03.2018	Подземни	Каптаж	Студената вода	Кюстендилска вода ЕООД	с.Ваксево
41510443/10.12.2013	СОЗ-С-222/21.01.2014	Подземни	Каптаж	Змиряник а	Кюстендилска вода ЕООД	с. Тишаново
41510458/19.12.2013	СОЗ-С-224/10.02.2014	Подземни	Каптаж	Студени дол	Кюстендилска вода ЕООД	с.Тишаново
41510461/19.12.2013	СОЗ-С-225/10.02.2014	Подземни	Каптаж	Усуяка	Кюстендилска вода ЕООД	с.Илия
41510477/04.02.2014	СОЗ-С-226/26.02.2014	Подземни	Каптаж	Каменица 2	Кюстендилска вода ЕООД	с.Пелатиково
41510479/04.02.2014	СОЗ-С-278/28.07.2017	Подземни	Каптаж	Стойкова махала 2	Кюстендилска вода ЕООД	с.Еремия
41510478/04.02.2014	СОЗ-С-278/28.07.2017	Подземни	Каптаж	Стойкова махала 1	Кюстендилска вода ЕООД	с.Еремия
41510444/16.12.2013	СОЗ-С-254/04.02.2016	Подземни	Хоризонтален дренаж	Студена вода	Кюстендилска вода ЕООД	с.Илия
41510326/18.05.2011	СОЗ-С-178/04.07.2011	Подземни	Шахов кладенец	ШК-с.Ваксево	Кюстендилска вода ЕООД	с. Ваксево
41510325/18.05.2011	СОЗ-С-177/04.07.2011	Подземни	Шахов кладенец	ШК-с.Друмохар	Кюстендилска вода ЕООД	с. Друмохар
41510252/02.02.2009	СОЗ-С-134/19.06.2009	Подземни	Каптаж	Мърводол	Община Невестино	с. Мърводол

41510481/11.02.2014	СОЗ-С-273/30.09.2016	Подземни	Каптаж	Вучки дол	Кюстендилска вода ЕООД	с. Длъхчево-Сабляр
41510476/31.01.2014	СОЗ-С-226/26.02.2014	Подземни	Каптаж	Каменица 1	Кюстендилска вода ЕООД	с.Пелатиково
41110057/03.07.2013	СОЗ-С-217/13.08.2013	Повърхностни	Речно водохващане	Бреза 2	В и К Дупница	с Пелатиково
41510388/31.10.2013	СОЗ-С-270/05.05.2016	Подземни	хоризонтален дренаж	Баража	Кюстендилска вода ЕООД	с.Тишаново
41510462/19.12.2013	СОЗ-С-245/23.10.2015	Подземни	Каптаж	Пастух	Кюстендилска вода ЕООД	с.Пастух
-	МОСВ РД-213/06.03.2020 г.	Минерални	-	НМВ Невестино - Барището	БДЗБР	с. Невестино

Източник: БД „Западнобеломорски район“ - Благоевград

Замърсители по отношение на химичното състояние на подземните води са:

- Просмукване на замърсители при взаимодействие с повърхностните води;
- Интензивното земеделие;
- Нерегламентирани сметища и др.

Междинният преглед на значимите проблеми в управлението на водите в ЗБР БУ, идентифицира риск от влошаване на състоянието на някои подземни водни тела на територията на общината – две подземни водни тела в югозападния край на общинската територия по горните течения на реките Елешница и Речица. За останалите подземни водни тела на територията на общината не е регистриран риск за състоянието.

Питейни води

На територията на община Невестино, съоръженията от водопроводната и канализационната система се експлоатират от „Кюстендилска вода“ ЕООД.

Всички села на територията на общината са водоснабдени, но част от махалите не са обхванати в организираното водоподаване от ВиК оператора и имат изградени собствени водопроводни мрежи. По данни на ВиК оператора в община Невестино се обслужват 20 от общо 23 населени места и почти 99% от населението.

За питейни нужди се използват изворни води и подпочвени води чрез сондажи. С най-високо потребление на питейна вода са селата Ваксево (почти двойно потребление в сравнение с общинския център Невестино), Невестино, Четирци, Рашка Гращица, Лиляч, Неделкова Гращица и Згурово.

В повечето села през летните месеци се наблюдава недостиг на вода за питейно-битови нужди, поради ползването на същата за поливане. Напълно задоволени с вода за питейно-битови нужди са селата Мърводол, Долна Козница, Пастух, Лиляч, Неделкова Гращица, Четирци и Ваксево.

Техническото състояние на водопроводната мрежа и водоизточниците не е добро, предвид дългия експлоатационен период. В отдалечените планински села обхватът на населението с водомери е доста нисък. Експлоатацията на съоръженията със съответните СОЗ изискват значителни инвестиции за разширение и реконструкция с цел привеждането им в съответствие с изискванията на нормативната база в сектора.

В района на общината са налице множество водоизточници за питейни и битови нужди: каптажи, шахтови кладенци и др.

Таблица 26: Водоизточници на територията на община Невестино към 2022 година

№	Водоизточник	Вид на водоизточника	Разрешено годишно водно количество, м³	Номер разрешителното за водовземане	Краен срок на действие на разрешителното за водовземане
1.	"ШК Четирци" - с. Четирци	Шахов кладенец	68800	41510329/18.05.2011г.	18.05.2011г. - 23.06.2033г.
2.	ПС "Ямен" – с. Ямен	Дренаж	2000	Заявление	30.01.2008г.
3.	ВС "Пастух" – с. Пастух	Дренаж	8000	41510462/19.12.2013г.	19.12.2013г. - 19.12.2023г.
4.	Дренаж "Д. Козница 1" – с.Д.Козница	Дренаж	5000	Заявление	30.01.2008г.
5.	Дренаж "Д. Козница 2" – с.Д.Козница	Дренаж	5000	Заявление	30.01.2008г.
6.	Дренаж "Мърводол" – с. Мърводол	Дренаж	2000	Заявление	30.01.2008г.
7.	"ШК Друмохар" – с. Друмохар	Шахов кладенец	10000	41510325/18.05.2011г.	18.05.2011г. - 23.06.2033г.
8.	ВС "Траскетто" – с. Друмохар	Дренаж	3000	41510457/20.01.2014г.	20.01.2014г. - 20.01.2024г.
9.	ВС "КЕИ-1" и "КЕИ-2" – с.Друмохар	Дренаж	15768	41510491/27.03.2014г.	27.03.2014г. - 27.03.2024г.
10.	ШК "Ваксево" - с. Ваксево	Шахов кладенец	23000	41510326/18.05.2011г.	18.05.2011г. - 23.06.2033г.
11.	ВС "Студена вода" – с.Ваксево	Дренаж	2000	41510456/17.01.2014г.	17.01.2014г. - 17.01.2024г.
12.	ВС "Богатия извор" – с. Църварица	Дренаж	5000	41510445/16.12.2013г.	16.12.2013г. - 16.12.2023г.
13.	ВС "Баража" – с. Тишаново	Дренаж	1000	41510388/31.10.2013г.	31.10.2013г. - 31.10.2023г.
14.	ВС "Змиярника" – с. Тишаново	Дренаж	1000	41510443/10.12.2013г.	10.12.2013г. - 10.12.2023г.
15.	ВС "Студени дол" – с. Тишаново	Дренаж	3000	41510458/19.12.2013г.	19.12.2013г. - 19.12.2023г.
16.	ВС "Усуяка" – с. Илия	Дренаж	2000	41510461/19.12.2013г.	19.12.2013г. - 19.12.2023г.
17.	ВС "Студена вода" – с. Илия	Дренаж	2000	41510444/16.12.2013г.	16.12.2013г. - 16.12.2023г.
18.	"ШК Неделкова Грацица" – с.Неделкова Грацица	Шахов кладенец	12000	41510327/18.05.2011г.	18.05.2011г. - 23.06.2033г.
19.	ВС "Стойкова махала 1" – с. Еремия	Дренаж	2000	41510478/04.02.2014г.	04.02.2014г. - 04.02.2024г.
20.	ВС "Стойкова махала 2" – с. Еремия	Дренаж	2000	41510479/04.02.2014г.	04.02.2014г. - 04.02.2024г.
21.	ВС "Горна Еремия" – с. Еремия	Дренаж	2000	41510473/30.01.2014г.	30.01.2014г. - 30.01.2024г.
22.	ВС "Студена вода" – с. Кадровица	Дренаж	1000	41510472/30.01.2014г.	30.01.2014г. - 30.01.2024г.
23.	Дренаж "Студена вода 1" – с. Кадровица	Дренаж	15570	2001/0563	
24.	ВС "Реката 1" – с. Кадровица	Дренаж	1500	41510468/30.01.2014г.	30.01.2014г. - 30.01.2024г.
25.	ВС "Реката 2" – с. Кадровица	Дренаж	1500	41510470/29.01.2014г.	29.01.2014г. - 29.01.2024г.
26.	ВС "Реката 3" – с. Кадровица	Дренаж	1000	41510471/30.01.2014г.	30.01.2014г. - 30.01.2024г.
27.	ВС "Каменица 1" – с.Пелатиково	Дренаж	2000	41510476/31.01.2014г.	31.01.2014г. - 31.01.2024г.
28.	Дренаж "Каменица 2" – с. Пелатиково	Дренаж	4000	41510477/04.02.2014г.	04.02.2014г. - 04.02.2024г.
29.	ВС "Янкова махала 2" – с. Пелатиково	Дренаж	4000	41510475/31.01.2014г.	31.01.2014г. - 31.01.2024г.
30.	ВС "Янкова махала 1" – с. Пелатиково	Дренаж	2000	41510474/31.01.2014г.	31.01.2014г. - 31.01.2024г.
31.	ВС "Траскетто" – с. Смоличано	Дренаж	1500	41510480/04.02.2014г.	04.02.2014г. - 04.02.2024г.
32.	ВС "Вучки дол" – с. Дълчево Сабляр	Дренаж	1000	41510481/11.02.2014г.	11.02.2014г. - 11.02.2024г.
33.	Дренаж "Усоето" – с. Дълчево Сабляр	Дренаж	1070	0563/2001г.	
34.	Речно водохващане "Левата"	Речно водохващане	5370	41110057/03.07.2013г.	03.07.2013г. - 03.07.2023г.
35.	Речно водохващане "Ореовица"	Речно водохващане	230000	41110042/26.05.2011г.	26.05.2011г. - 10.03.2026г.

Източник: „Кюстендилска вода" ЕООД

Таблица 27: Повърхностни водоизточници, ползвани за питейно-битови нужди в поречие Струма на територията на община Невестино

Име на водохващане	Воден обект	Оператор	Водоснабдявано НМ	ФХ	МБ	Категория
Бреза 1	дере	КВ ЕООД	Смоличано, Пелатиково, Страдалово	1	2	A2
Бреза 2	дере	КВ ЕООД	Смоличано, Пелатиково, Кадровица, Гращица	2	2	A2
Войнишко кладенче	дере	КВ ЕООД	Смоличано, Пелатиково, Кадровица, Гращица, Страдалово	1	2	A2
Плеово	Р. Ореовица	КВ ЕООД	Згурово	1	2	A2

Източник: Общ устройствен план на община Невестино

Общите загуби на вода във водоснабдителните системи са основен индикатор за тяхното състояние, производителност и ефективно управление.

В Регионален генерален план (РГП) за водоснабдяване и канализация на обособената територия на ВиК „Кюстендилска вода“ ЕООД е изготвен баланс на общите загуби на водоснабдителна система Кюстендил. Последната включва водоснабдителните системи на община Кюстендил и община Невестино.

Тъй като по-голямата част от потреблението във водоснабдителната система от домакинствата и бизнеса са съсредоточени в гр. Кюстендил и близките села, приемаме, че усреднените данни в РГП могат да бъдат отнесени и до община Невестино.

Таблица 28: Загуби на водни количества за питейно-битови нужди

ВОДА	Вид на водни количества	Водно количество l/s	%
водни количества, влизащи във водоснабдителната система	количество непречистена (сурова) вода, добита от собствени водоземни съоръжения	139.79	100
водни загуби	общо	74.65	53.40
обща законна консумация	общо	64.15	46.60

Източник: „Кюстендилска вода“ ЕООД

В конструктивно отношение водоемите на територията на община Невестино са в задоволително състояние, но тръбите и оборудването са стари и амортизирани.

Предвид честите аварии и амортизираните тръбопроводи се налага рехабилитация на водопроводните мрежи на територията на община Невестино.

РЗИ - Кюстендил извършва постоянен и периодичен мониторинг на питейната вода от 18 зони на водоснабдяване в община Невестино по определени показатели съвместно с „Кюстендилска вода ЕООД“. Данните за проведения мониторинг на води, използвани за питейно-битово водоснабдяване през последните пет години имат следния обобщен вид:

Таблица 29: Мониторинг на водите за питейно-битови нужди в община Невестино 2017-2021 г.

Година	Брой проби по показатели от група А	Брой проби по показатели от група Б	Брой проби по радиологични показатели
2017 г.	19	12	17
2018 г.	19	12	6
2019 г.	19	10	3
2020 г.	19	12	9
2021 г.	19	10	6
Общо:	95	56	41

Източник: РЗИ - Кюстендил

Изследваните проби вода за питейно-битово водоснабдяване са взети от пуктове при крайния консуматор, съгласно утвърдената мониторингова програма, изготвена от водоснабдителното дружество и съгласувана с РЗИ.

От общо 192 бр. проби, 176 бр. съответстват на изискванията на Наредба №9/2001 г. за качеството на водата предназначена за питейно-битови цели. Установени са 7 бр. несъответствия по микробиологични показатели и 9 бр. несъответствие по радиологични показатели. Предвид измененията на Наредбата, влезли в сила от 28.11.2015г., съгласно които контролното ниво на показателя „Обща алфа активност“ е намалено от 0,5 Bq/l на 0,1 Bq/l, както и факта, че общата алфа активност в изследваните проби води не надвишава предишното контролно ниво от 0,5 Bq/l, може да се допусне, че параметърът обща индикативна доза съответства на изискванията.

С цел недопускане на риск за здравето на населението, на водоснабдителната организация е връчено предписание за установяване на причините довели до несъответствието на питейната вода с определените по приложение №1, таблица Г.2 изисквания от Наредба № 9 от 16.03.2001 г., възложено е да се извърши анализ за установяване на конкретни радионуклиди, съгласно Приложение № 26 от Наредбата (т.1 буква б от Приложение № 26) и да се проведе сезонен мониторинг по радиологични показатели в населените места, съгласно изискванията на Приложение № 2а от Наредбата, като своевременно се представят доклад и протоколи от извършеното проучване и проведения сезонен мониторинг.

В обобщение, осъщественият в предходните календарни години периодичен и постоянен мониторинг показва стабилно състояние на качествата на водата и съответствие с показателите за контрол, предвидени в нормативните актове.

Отпадъчни води

РИОСВ - София осъществява контрол над управлението на формираните отпадъчни води, включително емитери на отпадъчни води, заустващи към водни обекти. На основание чл.151. ал.4 от Закон за водите, се извършват периодични, контролни проверки на обекти емитиращи отпадъчни води към водни обекти.

Формираните отпадъчни води, вследствие на човешкия фактор, въздействат пряко върху качеството на водните обекти и състоянието на почвите, поради което се изграждат и поддържат канализационни системи и съоръжения за пречистване на отпадъчните води.

На територията на община Невестино не функционира канализационна мрежа. Такава има частично изградена в общинския център с Невестино и изцяло в с. Ваксево. По данни на БД изградените мрежа и колектор в селото не се ползват от жителите на с. Ваксево. В останалите села се използват септични и изгребни ями.

На територията на общината няма изградена пречиствателни станции за отпадъчни води. Изготвен е проект за ПСОВ до с. Ваксево за 1000 еквивалент жители, която е в максимална степен автоматизирана. Съгласно информация, предоставена от общината, за ПСОВ е определен е терен за изграждането и с площ 3,271 дка в ПИ № 022034 в землището на с. Ваксево. Теренът е със средна надморска височина 546 м и попада в зона с високи подпочвени води. Заустването на пречистените води е предвидено в р. Елешница.

За всички обекти, формиращи отпадъчни води в резултат на производствена дейност, които заустват тези води в повърхностните водни обекти на територията на поречие Струма, БДЗБР-Благоевград издава разрешителни за заустване.

Басейнова дирекция „Западнобеломорски район“ няма издадени актуални разрешителни за заустване на отпадъчни води в повърхностни водни обекти за територията на община Невестино. На територията на община Невестино няма индустриални замърсители, източници на отпадъчни води.

През последните години в РИОСВ няма постъпили сигнали и жалби за замърсяване на води на територията на община Невестино.

ИЗВОДИ:

Повърхностните и подземни води на територията на община Невестино като цяло са с умерено към добро качество. Проблемите са свързани с нормалното водоснабдяване в района и произтичат от състоянието на водопроводната мрежа, която е технически амортизирана с висока степен на аварийност и големи загуби на вода. За намаляване загубите на вода е необходима реконструкция и модернизация на водопроводната мрежа.

Много висок екологичен риск създава липсата на канализационна мрежа в населените места в общината, което води до замърсяване с битово-фекални води. Необходимо е изграждане на канализационна мрежа за отпадни води първо в по-големите населени места, а след това и в останалите.

Незадоволителното състояние и нарушаване на речните легла от хидроморфологични изменения пораждат необходимост от корекция на реките и деретата за превенция от природни бедствия и ограничаване вредното въздействие на водите.

3.3. Земи и почви

Почвата е един от най-важните природни ресурси, основа за съществуването на хората, животните и растенията. В природните екосистеми тя изпълнява определени функции: осигурява среда за развитие на растенията и реализиране на тяхната биопродуктивност, поддържа генетичните ресурси и обитанието на многобройни живи организми. Тя регулира и разпределя водния отток, съхранява водата и служи като буфер на околната среда, като инактивира или разрушава екологично опасните субстанции. Почвата е физическа основа на социално-икономическата структура на човешкото общество, източник е на сурови материали и съхранява геогенното и културно наследство на човечеството. Като компонент на околната среда тя е подложена на вредни въздействия и затова опазването и е от особено значение.

Почвената покривка е особено важен компонент на природната среда. Образувана в продължение на милиони години, тя се явява огледало за състоянието на ландшафтите и в нея се отразяват и пречупват взаимовръзките между останалите компоненти на природната среда (скали, води, климат, растителност, дейност на човека). Без почвената покривка е невъзможно съществуването и вегетацията на естествената и културната растителност.

Почвата представлява сложна природна система изградена от минерални частици, органични вещества, газове, макро- и микроорганизми. Минералните частици образуват основната маса на почвата, а органичните вещества съставляват 10-20% от химичния и състав. Хумусът заедно със съдържанието на вода и газове определя нейното плодородие. Той е източник на хранителни вещества за растенията, тъй като при разлагането му се освобождава въглероден диоксид, нитрати, фосфати. Тези съединения са лесно усвоими от растенията. Хумусът, образуван в горния почвен слой се отнася от инфилтриращата в почвата вода в по-долните хоризонти. Чрез обработка на почвата, той заедно с разтворените химични вещества се изнася отново на повърхността.

Замърсяване на почвата е постъпване на такива вещества и организми, които въздействат отрицателно върху плодородието, продуктивността и самопочистването на почвата, понижават технологичната, хранителната и хигиенно-санитарната ценност на отглежданите култури и качеството на други природни обекти.

Групата на замърсителите, наречени тежки метали, обхващат 2/3 от таблицата на Менделеев. Тежките метали активно участват в биологичните процеси, главно в състава на много ферменти. Тези елементи се намират в почвата, но от порядъка на природни микроконцентрации, които зависят от геохимичния състав на почвообразуващата скала.

По тежест на опасност тежките метали се разделят на три основни групи:

- Първа група - живак, кадмий, олово, арсен, селен, цинк, титан;
- Втора група - кобалт, никел, молибден, мед, хром;
- Трета група - барий, ванадий, манган, стронций, алуминий.

Източниците на тежки метали могат да бъдат природни и антропогенни. Природни източници са изветрелите продукти от скалите и минералите, ерозионните процеси, вулканичната дейност. Антропогенни източници са добивът и преработката на полезни изкопаеми, изгарянето на полезни изкопаеми, металургията, торенето и други.

Тежките метали присъстват по естествен път в почвата, но повишеното им съдържание се дължи на:

- Индустрията (цветна и черна металургия, енергетика, химическа промишленост);
- Земеделието (напояване със замърсена вода, употреба на минерални торове);
- Изгаряне на отпадъци;
- Изгаряне на горива;
- Автомобилния транспорт.

Замърсяването на земеделските земи с тежки метали води до намаляване на добивите и повишаване количеството на продукцията, а оттам до преминаването им в хранителната верига. Химизацията, промишлеността и влиянието на интензивния автомобилен поток са идентифицирани като основни причини за замърсяването на земеделските земи и влошаване състоянието на почвите като цяло. По въздушен път се пренасят азотни и серни съединения, въглеводороди и оловни аерозоли, затова голям дял в замърсяването на почвите има автотранспортът.

Почвата играе роля за кръговрата на веществата в природата и минерализиране на органичните отпадъци от живота, осигурява плодородието и изхранването на човека, влияе върху състава на въздуха, водата и хранителните продукти, представлява среда за съхраняване и предаване на болестотворни причинители, влияе върху климата на местността и др. Следователно тя, освен полезно може да оказва и отрицателно влияние върху условията на жизнената среда и здравето на населението. Замърсяването на почвата се проявява в две форми:

- Физическо изменение на почвените структури. Най-големи поражения върху почвите се нанасят от антропогенно натоварените екосистеми. Отклоненията в почвените параметри се отнасят преди всичко до структурата на почвата, нейната порьозност и плътност. Измененията им водят до рязко влошаване на вентилацията и дренажа в почвата, вследствие на което настъпва рязко снижаване на активността и количеството на микроорганизмите разлагащи органичните вещества.

- Химическо замърсяване на почвата. Химическите замърсявания на почвите от антропогенен произход превъзхождат многократно в количествено и качествено отношение всички видове физически изменения. Те са следствие от много причини, които условно можем да ги разделим в следните групи:

- Газове - промишлени отходи съдържащи сяра, а също така съдържащи и тежки метали, халогениди, азотни оксиди;
- Прах - дим от промишлени димоотводи, транспортен прах и др.;
- Соли - особено тези в резултат на обработване с луги и химикали на пътищата през зимата, рудодобивната промишленост, кариери и др.;
- Агрохимикали от растителната защита;
- Органични газове и течности - автотранспорта и др.;
- Радиоактивни замърсявания - АЕЦ, промишленост, аварии и др.

Почвите са подложени на редица деградационни процеси и заплахи, като ерозия, замърсяване, запечатване, намаляване на биоразнообразието и почвеното органично вещество, засоляване, киселяване, уплътняване, наводнения и свлачища. Комбинация от някои от тези заплахи може да доведе до климатични изменения, безводие и опустиняване, а замърсяването на почвата води до влошаване качеството на храната и питейната вода, което е основна заплаха за здравето на населението. Почвите като намаляващ природен ресурс с неоспорими екологични свойства и основна предпоставка за човешкото съществуване, трябва да бъдат съхранени за сегашните и бъдещите поколения.

Процесите, увреждащи почвите (ерозия, киселиняване, засоляване, уплътняване, намаляване на почвеното органично вещество, замърсяване, запечатване, свлачища) и неправилното им ползване често имат по-големи последици от очакваното.

Почвеният мониторинг в България, съгласно утвърдената от Министъра на околната среда и водите Програма, е организиран на три нива. Програмата за мониторинг е изцяло съобразена с последните изисквания на ЕК и ЕАОС, с добрите практики в редица европейски страни, както и с националното законодателство, прието по - късно през 2007-2009 г. (Закон за почвите и Наредба за мониторинг на почвите). Програмата за мониторинг е организирана на 3 нива, както следва:

Наблюденията по I ниво (широкомасшабен мониторинг) се извършва в равномерна мрежа 16x16 км, и предоставят данни за оценка състоянието на почвите по следните показатели - 9 тежки метали и металоиди, общ азот, фосфор, органичен въглерод, активна реакция на почвата (рН) електропроводимост, нитратен азот, общ въглерод и устойчиви органични замърсители -16 ПАУ, 6 РСВ, 15-хлор органични замърсители, обемна плътност. Периодичността на наблюдение - 5 години.

Наблюденията по II ниво са ориентирани към регионални проявления на деградационни процеси – киселиняване и засоляване. Процеси на ерозия - водоплощна и ветрова се наблюдават чрез специално разработени математически модели за оценка и прогноза. Почвеното запечатване се оценява на база статистически данни и картиране на земното покритие.

Наблюденията на III ниво се идентифицират с т.н. локални почвени замърсявания, в рамките на които следва да се извършва инвентаризация на площи със замърсена почва. Инвентаризацията е все още частична и нерегулярна, на база на налични данни.

Почвите в района на община Невестино са важна предпоставка за трудово-производствената дейност и поминъка на населението. Почвената покривка се характеризира с голямо разнообразие. На територията на общината са разпространени следните видове почви: канелени горски, кафяви горски, алувиално-ливадни, излужени, опозолени и други. Общата характерна особеност на всички видове и под видове почви на територията на общината е, че са бедни на хумус, азот и фосфор, но сравнително добре запасени с калий.

Поради суровият климат в Осогово и голямото количество вода, а и преобладаването на кафявите горски почви тук преобладават буковите гори. По-високите части се покриват от тъмно-кафявите горски почви с преобладаването на иглолистна горска растителност, а планинските върхове са заети от планинско-ливадни почви, върху които има много добре развити тревисти съобщества. Край реките в ниските части на общината са разпространени алувиално – ливадни почви.

На територията на община Невестино няма постоянен пункт за контрол на замърсяването на почвите с тежки метали и металоиди. Извършват се периодични проверки по изпълнение на комплексните разрешителни и в частност по отношение на почвите. Не са констатирани завишения на концентрации на вредни вещества в почвите.

В общината няма данни за киселини, засолени и заблатени почви.

На територията на община Невестино през 2018 г. има определен 1 пункт от програмата за почвен мониторинг I ниво – с. Ветрен. Показателите за изпитване са рН (H₂O), тежки метали и металоиди (мед, цинк, олово, кадмий, арсен, хром, никел и живак), органичен и общ въглерод, общ азот, фосфор, 16 полициклични ароматни въглеводороди, полихлорни бифенили и хлорорганични пестициди.

Няма констатирани нарушения за замърсяване на почвите над максимално допустима концентрация /МДК/, съгласно нормите на Наредба №3/2008 г. за нормите на допустимо съдържание на вредни вещества в почвите с тежки метали, металоиди и устойчиви органични замърсители /УОЗ/. На територията на община Невестино няма складове за съхранение на негодни и излезли от употреба препарати за растителна защита /ПРЗ/.

В общината няма производства, които да замърсяват почвите с тежки метали (олово, цинк, мед, арсен, кадмий, никел, хром) и нефтопродукти.

Като единствен значим източник на замърсяване с оловни аерозоли могат да бъдат идентифицирани моторните превозни средства с бензинови двигатели. Потенциално замърсени с олово са земи в крайпътни зони с ширина 15-25 метра. Няма конкретни изследвания за наднормено ниво на замърсяване.

На територията на община Невестино, към настоящия момент няма предприятия, попадащи в обхвата на Раздел I към глава седма на ЗООС, класифицирани с нисък или висок рисков потенциал от съхранение на химични вещества. Работата на експертите от РИОСВ в това направление обхваща дейностите по ограничаване и предогвратяване на аварии с опасни химични вещества, с цел опазване на околната среда и здравето на населението. Прилагането на превантивният подход се основава на Закона за защита от вредното въздействие на химичните вещества и смеси (ЗЗВВХВО, Закона за опазване на околната среда ЗООС и наредбите към тях.

В РИОСВ няма информация за замърсени и нарушени земи и почви на територията на община Невестино.

За основни източници на замърсяване на почвите се считат:

- Газове от изгаряне на въглища и течни горива, които попадат от киселинни дъждове в почвите;
- Транспорта–замърсявания, свързани с дизеловите и бензинови двигатели;
- Комунално-битова дейност – нерегламентирано изхвърляне на отпадъци, които при неправилно съхранение могат да замърсят почвите.

Сериозен проблем за почвеното плодородие е паленето на стърнища; образуването на нерегламентирани замърсявания на почвите с отпадъци около населените места. Тенденцията е към намаляване на нерегламентираното изхвърляне на отпадъци. Потенциални източници причиняващи замърсяване на почвите са: промишлеността; транспорта; отпадъците; химическите средства, „пренесени” чрез праха и аерозолите по въздушен път; инфилтрацията на замърсени с вредности води; химизацията на селското стопанство (растителната защита – използването на пестициди и минерални торове), строителни и др. дейности в самите населени места.

Ежегодно се полагат усилия за премахване на нерегламентираните сметища и локални замърсявания в общината. Реализирани са мерки за рекултивация на нарушени терени и действия за контрол върху употребата на изкуствени торове. Ежегодно в сезона по прибиране на реколтата и през пожароопасния период, във връзка със Закона за опазване на земеделските земи се издава Заповед на кмета на общината за забрана паленето на стърнищата, с цел предпазване от пожари и унищожаване на хумусния слой на почвата.

Съществуващите екологични проблеми произтичат от обстоятелството, че земните недра са подложени както на естествени, така и на антропогенни въздействия, включващи механично нарушаване на приповърхностния слой от ерозия, изкопни и насипни работи за индустриална, жилищна, комунална, транспортна и друга строителна дейност, замърсяване с отпадъчни води от септични ями, с нефтопродукти и други опасни вещества при пътно-транспортни произшествия и др.

Особеностите на района не благоприятстват ветрова ерозия. Наклоните на терените, интензивността на валежите, както и почвените условия, са част от факторите, които определят интензивността на ерозията. Скоростта на ерозия е различна при различните типове растителна покривка, като незасетите обработваеми земи са подложени на около 30 пъти по-интензивни ерозионни процеси, в сравнение с почви под горска покривка. Естествената ерозия се ускорява под влияние на човешката дейност.

На територията на община Невестино няма силно ерозирали терени.

Горите предпазват почвата от ерозия и масовото им изсичане може да доведе до редица проблеми и нарушаване на екосистемите. На ерозиране са подложени слабоструктурните почви, образувани върху наклонени терени: излужени и типични канелени горски почви; канелени горски почви, лесивирани; рендзини; кафяви горски почви. Обработваемите земи са

разположени на равни терени. Ерозията на почвите не е от процесите с ограничаващо действие за земеделието в територията на общината.

В най-ниската част – Кюстендилската котловина скалите са изградени от пясъчни мергели, пясъчници и речни наноси по двата бряга на р. Струма. Характерно за скалите в територията на общината, е че са силно изветрели и напукани. Това е дало своето отражение върху образуването на добри почви и за растежа на горскодървесната растителност.

На територията на община Невестино има налични свлачищно-срутищни процеси и явления. Регистрирани са 5 огнища на свлачищни процеси – 3 активни, 1 стабилизирано и 1 потенциално свлачище.

- Национален идентификатор KNL 31.23827-01 – активно, с. Друмохар, местност Тръското, дата на регистрация 17 Януари 1984, планински склон, изложение северозапад, изследвано през 1991 г.;
- Национален идентификатор KNL 31.55734-02 – активно, с. Пелатиково, местност Бальо, в близост до път III-6222, дата на регистрация **06 април 2015**, планински склон, изложение изток;
- Национален идентификатор KNL 31.27574-02 – активно, с. Еремия, махала Яновска, **начало на режимни наблюдения 20 май 2015**, планински склон, изложение североизток;
- Национален идентификатор KNL 31.55734-01 – стабилизирано, с. Пелатиково, с. Пелатиково, път IV-62212 при km 1+300, дата на регистрация 15 март 1992, планински склон, изложение изток, изследвано през 2003 г.;
- Национален идентификатор KNL 31.27574-01 – потенциално, с. Еремия, път Невестино - Еремия, дата на регистрация 11 ноември 2003, планински склон, изложение изток, изследвано през 2006 г.

ИЗВОДИ:

Почвите са ограничен и практически невъзстановим природен ресурс и е необходимо опазването им да е приоритет на всеки. Само с общи усилия и действия на всички компетентни органи ще се постигнат положителни резултати относно трайното намаляване и/или предотвратяване на дейностите и процесите, водещи до вредни изменения на почвата.

От направения анализ е видно, че почвите в община Невестино са в сравнително добро общо екологично състояние. На територията на общината не са регистрирани наличия на тежки метали над ПДК, както засоляване и киселяване на почвите. Това се дължи на воденето от земеделските кооперации и арендатори на добри земеделски практики, правилна употреба на пестициди и торове и сеитбооборот.

Сериозен проблем за почвеното плодородие е паленето на стърнища и образуването на нерегламентирани замърсявания на почвите с отпадъци около населените места. Тенденцията е към намаляване на нерегламентираното изхвърляне на отпадъци.

3.4. Зелена система и биоразнообразие

3.4.1. Защитени зони и биоразнообразие

Мрежата „Натура 2000” е най-амбициозната инициатива, която някога е предприемана за опазване на богатото природно наследство на Европа. Екомрежата е създадена през 1992 г. чрез приемането на Директивата за местообитанията, която заедно с Директивата за птиците представлява крайъгълният камък на политиката за опазване на природата в Европа. Тя е важен елемент от изпълнението на поетия ангажимент от държавните и правителствените ръководители в Европа по време на срещата им на високо равнище в Гьотеборг през 2001 г. за „спиране на загубата на биологичното разнообразие до 2010 година”. Досега в нея са включени около 20 000 обекта, които обхващат почти 20% от територията на ЕС. Целта на мрежата „Натура 2000” е да се опазват и управляват уязвими видове и местообитания в тяхната естествена област на разпространение в Европа, без оглед на национални или политически граници. „Натура 2000” не е просто система от строго охранявани природни резервати. Тъй като

тя е неразделна част от селския пейзаж, важно е обектите да продължават да се управляват по начин, който отчита присъствието на уязвими местообитания и видове.

Принципът за управление на екомрежата е, че човек и природа работят най-добре в партньорство помежду си. Този принцип има много предимства както за опазване на природата, така и за хората, които живеят и работят в селски райони. „Натура 2000“ на практика е техен съюзник, способстващ за запазване на икономическата жизнеспособност и социалната структура на много от селските райони. Тя предоставя нови възможности за икономическа диверсификация и вътрешни инвестиции.

Към 2020 г. националната мрежа от защитени зони включва: 120 защитени зони за опазване на дивите птици, покриващи 23.1% от територията на България; 234 защитени зони за опазване на природни местообитания, покриващи 30,3% от територията на България.

Защитени зони

Местата, попадащи в екологичната мрежа Натура 2000 се определят в съответствие с две основни за опазването на околната среда Директиви на Европейския съюз - Директива 92/43/ЕЕС за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за хабитатите) и Директива 79/409/ЕЕС за съхранение на дивите птици (Директива за птиците). Съгласно ЗБР защитените зони са места от територията и акваторията на страната, които отговарят на изискванията за наличие на важни за биологичното разнообразие растителни и животински видове и типове природни местообитания, включени в Приложенията на Директивите за местообитанията и птиците. Защитените зони са територии, предназначени за опазване или възстановяване на благоприятното състояние на включените в тях природни местообитания, както и на видовете в техния естествен район на разпространение.

Богатото флористично и фаунистично разнообразие в пределите на Община Невестино е силно повлияно от физико-географското положение на територията и ограничената антропогензация в южната гранична периферия. Богатият биологичен ресурс на общината има и важно стопанско значение. Икономически значими са дървесните видове, от които се добива дървен материал, лечебните растения, животински видове с ловно стопанско значение.

На територията на община Невестино попадат части от общо 5 защитени зони - 2 защитени зони по Директива за хабитатите - „Скрино“ и „Осоговска планина“ и 3 зони по Директивата за птиците - „Осогово“, „Скрино“ и „Долна Козница“.

Защитените зони са включени в европейската екологична мрежа - Натура 2000 и са с обща площ – 12 481 ха, от тях иглолистни 5334 ха, и съответно широколистни 7421 ха.

➤ **Защитена зона BG0002079 „Осогово“, по Директива 2009/147/ЕИО за опазване на дивите птици, обявена със Заповед №РД-780 от 29 октомври 2008 г. на Министъра на околната среда и водите, бр. 103/2008 на Държавен вестник.**

Характеристика

Зоната е с площ 24125.0874 ха. Разположена е в Югозападна България, южно от Кюстендил. Покрива по-голяма част от Осоговска планина. В община Невестино зоната попада в землищата на селата: Пелатиково, Раково, Страдалово и Чеканец.

Северозападните и северни граници на зоната преминават по протежението на планинските склонове над главния път Е871 и продължават отвъд град Кюстендил. Най-високия връх в планината е Руен (2251 м.). Дълбоките долини събират водите на реките Бистрица, Новоселска и Лешница, които представляват десни притоци на река Струма. На някои места по върховете и в долините има изолирани петна от оголени скали, малки скални комплекси и ерозиран терени. Поради суровият климат в Осогово и голямото количество вода, а и преобладаването на кафявите горски почви тук преобладават буковите гори. По-високите части се покриват от тъмно-кафявите горски почви с преобладаването на иглолистна горска растителност, а планинските върхове са заети от планинско-ливадни почви, върху които има много добре развити тревисти съобщества. Най-голяма площ в зоната заемат буковите гори (*Fagus sylvatica*) и смесените гори от бук и бял бор (*Pinus sylvestris*). В по-ниските части има малки територии с горун (*Quercus delechampii*). Има и петна със стари букови гори, които са

защитени и са с висока екологична стойност. Иглолистните гори са главно от бял бор или смесени от бял бор и бук. Съществуват и малки петна от обикновена ела (*Abies alba*) и бяла мура (*Pinus peuce*). Във високопланинската зона се среща също сибирската хвойна (*Juniperus communis nana*) най-често в съобщества от вторични храсталаци и тревисти формации. Мястото е от значение за планинския кеклик (*Alectoris graeca*), чиято гнездова популация тук е значителна. Осогово поддържа представителни популации на осояда (*Pernis apivorus*) и белоопашатия мишелов (*Buteo rufinus*). Скалният орел (*Aquila chrysaetos*), соколът скитник (*Falco peregrinus*) и бухалът (*Bubo bubo*) също гнездят в района.

Цели на обявяване:

- Запазване на площта на природните местообитания и местообитанията на видове и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона.
- Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата.
- Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на приоритетни природни местообитания и местообитания на видове, както и на популации на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване (видове и местообитания):

1. Съгл. чл. 6, ал. 1, т. 3 от ЗБР: Бял щъркел (*Ciconia ciconia*), Осояд (*Pernis apivorus*), Скален орел (*Aquila chrysaetos*), Белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*), Сокол скитник (*Falco peregrinus*), Планински кеклик (*Alectoris graeca*), Лещарка (*Bonasa bonasia*), Ливаден дърдавец (*Crex crex*), Бухал (*Bubo bubo*), Козодой (*Caprimulgus europaeus*), Сив кълвач (*Picus canus*), Черен кълвач (*Dryocopus martius*), Среден пъстър кълвач (*Dendrocopos medius*), Сирийски пъстър кълвач (*Dendrocopos syriacus*), Горска чучулига (*Lullula arborea*), Червеногърба сврачка (*Lanius collurio*), Ястребогушо коприварче (*Sylvia nisoria*);

2. Съгл. чл. 6, ал. 1, т. 4 от ЗБР: Голям ястреб (*Accipiter gentilis*), Малък ястреб (*Accipiter nisus*), Обикновен мишелов (*Buteo buteo*), Черношипа ветрушка (*Керкенец*) (*Falco tinnunculus*).

Режим на дейности:

1. Забранява се премахването на характеристики на ландшафта (синори, единични и групи дървета), при ползването на земеделските земи като такива;
2. Забранява се залесяването на ливади, пасища и мери, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения;
3. Забранява се използването на пестициди и минерални торове в пасища и ливади;
4. Забранява се намаляването площта на крайречните гори от местни дървесни видове.

Досието с данните за зоната и със списък на местообитанията и видовете е достъпно на:
<http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002079&siteType=BirdsDirective>

➤ **Защитена зона BG0002108 „Скрино“ по Директива 2009/147/ЕИО за опазване на дивите птици, обявена със Заповед №РД-782 от 29 октомври 2008 г. на Министъра на околната среда и водите, бр. 104/2008 на Държавен вестник.**

Характеристика

Зоната е с площ 2494.708 ха. Разположена е в Югозападна България, в триъгълника между Невестино, Дупница и Бобошево, северно от с. Скрино на р. Струма. В община Невестино зоната попада в землищата на селата: Мърводол и Пастух. Зоната покрива хълмисти територии на север до селата Вуковски Ханове, Локвата и Мали Върбовник, а на изток достига до с. Каменик. На юг територията на зоната се простира до селата Циклово и Вуково, после

завива на югозапад и следва пътя Скрино-Пастух и включва част от речното дефиле. В зоната се срещат няколко типа местообитания, но най-важните за екологичната мрежа са влажните ливади и пасища и отчасти оголените скали в района на дефилето. Мястото е важно за опазването на ливадния дърдавец (*Crex*), който гнезди тук в голяма численост. Други видове, които гнездят в зоната и подлежат на специални консервационни мерки са бухалът, соколът скитник и др.

Цели на обявяване:

- Запазване на площта на природните местообитания и местообитанията на видове и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона.
- Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата.
- Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на приоритетни природни местообитания и местообитания на видове, както и на популации на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване (видове и местообитания):

1. Съгл. чл. 6, ал. 1, т. 3 от ЗБР: Бял щъркел (*Ciconia ciconia*), Сокол скитник (*Falco peregrinus*), Ливаден дърдавец (*Crex crex*), Бухал (*Bubo bubo*), Среден пъстър кълвач (*Dendrocoros medius*), Сирийски пъстър кълвач (*Dendrocoros syriacus*);

2. Съгл. чл. 6, ал. 1, т. 4 от ЗБР: Пчелояд (*Merops apiaster*).

Режим на дейности:

1. Забранява се премахването на характеристики на ландшафта (синори, единични и групи дървета) при ползването на земеделските земи като такива;
2. Забранява се залесяването на ливади, пасища и мери, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения;
3. Забранява се използването на пестициди и минерални торове в пасища и ливади;
4. Забранява се косенето на ливадите преди 1 юли, както и косене от периферията към центъра.

Досието с данните за зоната и със списък на местообитанията и видовете е достъпно на:
<http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002108&siteType=BirdsDirective>

➤ **Защитена зона BG0002100 „Долна Козница“ по Директива 2009/147/ЕИО за опазване на дивите птици, обявена със Заповед №РД-810 от 06 ноември 2008 г. на Министъра на околната среда и водите, бр. 108/2008 на Държавен вестник.**

Характеристика

Зоната е с площ 3994.5167 ха. Намира се в Югозападна България, между Дупница и Невестино. В община Невестино зоната попада в землищата на селата: с. Долна Козница, с. Лиляч, с. Мърводол, с. Четирци. Зоната е разположена в хълмист район от двете страни на река Кознишка - ляв приток на река Струма и пътя, свързващ двата града. На север се простира до селата Чифлигарци и Коркина, а на юг до Мърводол и Блато. В югозападната му част е село Четирци и началото на Скринския пролом на река Струма. На запад е село Ямен и град Невестино. На територията на мястото се срещат няколко типа местообитания, от които с най-голяма площ и значение са ливадите и пасищата, обрасли с ксеротермни тревни съобщества от белизма (*Dichanthium schaemum*), луковична ливадина (*Poa bulbosa*) и садина (*Cryspogon gryllus*). Мястото е от международно значение за опазването на ливадния дърдавец (*Crex crex*), който гнезди тук в значителна численост.

Цели на обявяване:

1. Опазване и поддържане на местообитанията на посочените в т. 2 видове птици за постигане на тяхното благоприятно природозащитно състояние;

2. Възстановяване на местообитанията на видове птици по т. 2, за които е необходимо подобряване на природозащитното им състояние.

Предмет на опазване (видове и местообитания):

1. Съгл. чл. 6, ал. 1, т. 3 от ЗБР: Ливаден дърдавец (*Crex crex*), Сив кълвач (*Picus canus*), Горска чучулига (*Lullula arborea*), Полска бърбрия (*Anthus campestris*), Червеногърба сврачка (*Lanius collurio*).

Режим на дейности:

1. Забранява се премахването на характеристики на ландшафта (синори, единични и групи дървета) при ползването на земеделските земи като такива;

2. Забранява се залесяването на ливади, пасища и мери, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения;

3. Забранява се използването на пестициди и минерални торове в пасища и ливади;

4. Забранява се косенето на ливадите преди 1 юли, както и косене от периферията към центъра.

Досието с данните за зоната и със списък на местообитанията и видовете е достъпно на: <http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0002100&siteType=BirdsDirective>

➤ Защитена зона BG0001011 „Осоговска планина“ по Директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания, обявена със Заповед №РД-304 от 31 март 2021 г. на Министъра на околната среда и водите, бр. 49/2021 на Държавен вестник.

Характеристика

Общата площ на зоната е 345142.755 дка, като обхваща едноименната висока планина, покрита предимно с широколистни гори и сравнително малки петна от борови култури, планински ливади, пасища и скали. Урбанизацията е ниска. В община Невестино зоната попада в землищата на селата: Ваксево, Ветрен, Длъхчево-Сабляр, Друмохар, Еремия, Илия, Пелатиково, Раково, Рашка Гращица, Смоличано, Страдалово, Тишаново, Църварица, Чеканец и Четирци.

Планинските реки в Осоговска планина са запазени в естествено или полуестествено състояние. Те протичат в техните естествени легла и крайбрежните им територии са слабо фрагментирани. Алувиалните гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (хабитат 91E0), които са от голямо значение за ЕС, са напълно запазени. Ихтиофауната им е богата и разнообразна. Един вид риба - *Barbatula bureschi*, и шест вида земноводни - *Bufo viridis*, *Bufo*, *Rana dalmatina*, *Rana graeca*, *Rana temporaria*, *Triturus alpestris*, са защитени съгласно Закона за биологичното разнообразие. Високата численост на балканската пъстърва (*Salmo trutta*), заедно с *Austropotamobius torrentium* и други риби, са важна храна за видрата. Сравнително добре запазените горски местообитания (особено стари широколистни гори), както и изобиетието от дивеч (сърна и див заек), осигуряват добри условия за вълка. Природните местообитания са подходящи и за кафявата мечка. Зоната е много важна за постигане на благоприятния ѝ природозащитен статус. Тя е трамплинен биокоридор за обмен на генетичен материал между популациите на кафявата мечка в Източна Сърбия и Рила и Пирин. Опазването на естествените горски местообитания в зоната ще осигури благоприятни условия за възстановяване на стабилна метапопулация на вида, което ще гарантира опазването му в бъдеще. Опазването на тази територия е от голямо значение за защитата на друг едър хищник, до скоро смятан за изчезнал в България - рисът. През последните няколко години видът се опитват да реколонизира западните планински райони на страната и зоната може да бъде важен трамплинен биокоридор в тази връзка.

Цели на обявяване:

1. опазване и поддържане на типовете природни местообитания, видовете, техните популации и разпространение в границите на зоната, за постигане и поддържане на благоприятното им природозащитно състояние в Континенталния биогеографски регион;

2. увеличаване на приноса на защитената зона по отношение на площта на природни местообитания с кодове 5210, 6110*, 6210 (* важни местообитания на орхидеи), 62D0, 6430, 7140 и 8230;

3. подобряване на структурата и функциите на природни местообитания с кодове 5130, 5210, 6110*, 6210 (* важни местообитания на орхидеи), 6220*, 6230*, 62D0, 6430, 6520, 7140, 8110, 8220, 8230, 91E0*, 91H0*, 91M0, 91W0, 9410 и 9530*;

4. подобряване на местообитанията на видовете Обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis*), Шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*), Шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*) и Дългоух ношник (*Myotis bechsteinii*);

5. при необходимост подобряване на състоянието или възстановяване на типове природни местообитания, посочени в т. 2.1, местообитания на посочени в т. 2.2 видове и техни популации;

6. поддържане на свързаността на местообитанията на приоритетните за опазване видове *Кафява мечка (*Ursus arctos*) и *Европейски вълк (*Canis lupus*).

Предмет на опазване (видове и местообитания):

1. Природни местообитания по чл. 6, ал. 1, т. 1 от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР): – 4060 Алпийски и бореални ерикоидни съобщества; – 5130 Съобщества на *Juniperus communis* върху варовик; – 5210 Храсталаци с *Juniperus* spp.; – 6110 * Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*; – 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи); – 6220 * Псевдостепа с житни и едногодишни растения от клас *Thero-Brachypodietea*; – 6230 * Богати на видове картълони съобщества върху силикатен терен в планините; – 62D0 Оромизийски ацидофилни тревни съобщества; – 6430 Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс; – 6520 Планински сенокосни ливади; – 7220 * Извори с твърда вода с туфести формации (*Cratoneurion*); – 7140 Преходни блата и плаващи подвижни торфища; – 8110 Силикатни сипеи от планинския до снежния пояс; – 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове; – 8220 Хазмофитна растителност по силикатни скални склонове; – 8230 Силикатни скали с пионерна растителност от съюзите *Sedo-Scleranthion* или *Sedo albi-Veronicion dillenii*; – 8310 Неблагоустроени пещери; – 9110 Букови гори от типа *Luzulo-Fagetum*; – 9130 Букови гори от типа *Asperulo-Fagetum*; – 9150 Термофилни букови гори (*Cephalanthero-Fagion*); – 9170 Дъбово-габърони гори от типа *Galio-Carpinetum*; – 9180 * Смесени гори от съюза *Tilio-Acerion* върху сипеи и стръмни склонове; – 91BA Мизийски гори от обикновена ела; – 91CA Рило -Родопски и Старопланински бялборови гори; – 91E0 * Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*); – 91H0 * Панонски гори с *Quercus pubescens*; – 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори; – 91W0 Мизийски букови гори; – 9410 Ацидофилни гори от *Picea* в планинския до алпийския пояс (*Vaccinio-Piceetea*); – 9530 * Субсредиземноморски борови гори с ендемични подвидове черен бор;

2. Местообитанията на следните видове по чл. 6, ал. 1, т. 2 от ЗБР:

2.1. бозайници – *Европейски вълк (*Canis lupus*), *Кафява мечка (*Ursus arctos*), Рис (*Lynx lynx*), Видра (*Lutra lutra*), Пъстър пор (*Vormela peregusna*), Лалугер (*Spermophilus citellus*), Голям ношник (*Myotis myotis*), Остроух ношник (*Myotis blythii*), Дългоух ношник (*Myotis bechsteinii*), Трицветен ношник (*Myotis emarginatus*), Голям подковонос (*Rhinolophus ferrumequinum*), Малък подковонос (*Rhinolophus hipposideros*), Южен подковонос (*Rhinolophus euryale*), Дългокрил прилеп (*Miniopterus schreibersii*), Широкоух прилеп (*Barbastella barbastellus*);

2.2. земноводни и влечуги – Жълтокоремна бумка (*Bombina variegata*), Голям гребенест тритон (*Triturus karelinii*), Обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis*), Шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*), Шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*);

2.3. риби – Обикновен щипок (*Cobitis taenia*), Европейска горчивка (*Rhodeus amarus*), Маришка мряна (*Barbus cyclolepis*);

2.4. безгръбначни – *Ру чеен рак (*Austropotamobius torrentium*), Обикновен сечко (*Cerambyx cerdo*), Буков сечко (*Morimus funereus*), Бръмбар рогащ (*Lucanus cervus*), *Алпийска розалия

(*Rosalia alpina*), *Осмодерма (*Osmoderma eremita*), *Cucujus cinnaberinus*, Полиоматус (*Polyommatus eroides*), *Четириточкова меча пеперуда (*Euplagia (Callimorpha) quadripunctaria*), Обикновен паракалоптенус (*Paracaloptenus caloptenoides*);

2.5. растения – Обикновена пърчовка (*Himantoglossum caprinum*).

Режим на дейности:

В границите на защитената зона се забранява: 8.1. провеждане на състезания с моторни превозни средства извън съществуващите пътища и регламентираните за това места; 8.2. движение на мотоциклети, ATV, UTV и бъгита извън съществуващите пътища в неурбанизирани територии; забраната не се прилага за определени на основание на нормативен акт трасета за движение на изброените моторни превозни средства, както и при бедствия, извънредни ситуации и за провеждане на противопожарни, аварийни, контролни и спасителни дейности; 8.3. промяна на начина на трайно ползване, разораване, залесяване и превръщане в трайни насаждения на ливади, пасища и мери при ползването на земеделските земи като такива; 8.4. разораване и залесяване на поляни, голини и други незалесени горски територии в границите на негорските природни местообитания по т. 2.1, освен в случаите на доказана необходимост от защита срещу ерозия и порои, както и в случаите на реализиране на допустими планове, програми, проекти или инвестиционни предложения, одобрени по реда на екологичното законодателство; 8.5. премахване на характеристики на ландшафта (синори, жизнени единични и групи дървета, традиционни ивици, заети с храстово-дървесна растителност сред обработваеми земи, защитни горски пояси, каменни огради и живи плетове) при ползването на земеделските земи като такива, освен в случаите на премахване на инвазивни чужди видове дървета и храсти; 8.6. употреба на торове, подобрители на почвата, биологично активни вещества, хранителни субстрати и продукти за растителна защита, които не отговарят на изискванията на Закона за защита на растенията; 8.7. употреба на минерални торове в ливади, пасища, мери, изоставени орни земи и горски територии, както и на продукти за растителна защита от професионална категория на употреба в тези територии, освен при каламитет, епифитотия или при прилагане на селективни методи за борба с инвазивни чужди видове; забраната не се прилага в границите на горски разсадници; 8.8. използване на органични утайки от промишлени и други води и битови отпадъци за внасяне в земеделските земи без разрешение от специализираните органи на Министерството на земеделието, храните и горите и когато концентрацията на тежки метали, металоиди и устойчиви органични замърсители в утайките превишава фоновите концентрации съгласно приложение № 1 от Наредба № 3 от 2008 г. за нормите за допустимо съдържание на вредни вещества в почвите (ДВ, бр. 71 от 2008 г.); 8.9. използване на води за напояване, които съдържат вредни вещества и отпадъци над допустимите норми; 8.10. палене на стърнища, слогове, крайпътни ивици и площи със суха и влаголюбива растителност; 8.11. палене на огън, благоустрояване, електрифициране, извършване на стопанска и спортна дейност в неблагоустроените пещери и на входовете им, както и чупене, повреждане, събиране или преместване на скални и пещерни образувания, преграждане на входовете или на отделни техни галерии по начин, възпрепятстващ преминаването на видовете прилепи, предмет на опазване по т. 2.2.1; 8.12. провеждане на спелеоложки проучвания през размножителния период на прилепите – 1 март до 30 юни; 8.13. извеждане на сечи в природно место- 13. извеждане на сечи в природно место- 3. извеждане на сечи в природно местообитание с код 91E0*, с изключение за нуждите на съоръжения (елементи) на техническата инфраструктура, за предотвратяване на опасности, застрашаващи живота и здравето на хората, при бедствия и аварии, за поддържане/подобряване на природните местообитания и местообитанията на видовете по т. 2, както и в случаите на реализиране на допустими инвестиционни предложения, одобрени по реда на екологичното законодателство; 8.14. добив на дървесина и биомаса в горите във фаза на старост освен в случаи на увреждане на повече от 50% от площта на съответната гора във фаза на старост вследствие на природни бедствия и каламитети; в горите във фаза на старост, през които преминават съществуващи горски пътища и други инфраструктурни обекти, при доказана необходимост се допуска сеч на единични сухи,

повредени, застрашаващи или пречещи на безопасното движение на хора и пътни превозни средства или на нормалното функциониране на инфраструктурните обекти дървета; 8.15. паша на домашни животни в горските територии, които са обособени за гори във фаза на старост и др.

Досието с данните за зоната и със списък на местообитанията и видовете е достъпно на: <http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0001011&siteType=HabitatDirective>

- **Защитена зона BG0001013 „Скрино“ по Директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания, одобрена с Решение на Министерски съвет №661 от 16.10. 2007 г. за приемане на Списък на защитените зони за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, последно изменение с Решение на МС №588 от 06.08.2021 г. за изменение на списъците на защитените зони**

Характеристика

Общата площ на зоната е 127554.599 дка, и включва Скринския пролом на р. Струма между Конявска и Осоговска планина и долината на р. Фролош. Зоната е южната граница на разпространение на хабитат 91Н0 и вероятно северната граница на разпространение на *Testudo graeca* (жизнена популация с ниска плътност) в Западна България. Скринския пролом опазва представителни крайречни местообитания. Зоната е трамплинен биокоридор за защитени видове риби и прилепи.

Цели на обявяване:

- Запазване на площта на природните местообитания и местообитанията на видове и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона.
- Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата.
- Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, както и на популациите на видовете описани по-долу, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване (видове и местообитания):

Природни местообитания: 91Е0 * Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (Alno-Pandion, Alnion incanae, Salicion albae) Alluvial forests with *Alnus glutinosa* and *Fraxinus excelsior* (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae) 3260 Равнинни или планински реки с растителност от *Ranunculion fluitantis* и *Callitricho-Batrachion* Water courses of plain to montane levels with the *Ranunculion fluitantis* and *Callitricho-Batrachion* vegetation 3270 Реки с кални брегове с *Chenopodion rubri* и *Bidention p.p.* Rivers with muddy banks with *Chenopodion rubri p.p.* and *Bidention p.p.* vegetation 5210 Храсталаци с *Juniperus* spp. Arborescent matorral with *Juniperus* spp. 6110 * Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyssosedion albi* Rupicolous calcareous or basophilic grasslands of the *Alyssosedion albi* 6210 * Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи) Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcareous substrates (*Festuco-Brometalia*) (*important orchid sites) 6220 * Псевдостепа с житни и едногодишни растения от клас *TheroBrachypodietea* Pseudo-steppe with grasses and annuals of the *Thero-Brachypodietea* 62A0 Източно субсредиземноморски сухи тревни съобщества Eastern sub-mediterranean dry grasslands (*Scorzoneratalia villosae*) 6430 Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс Hydrophilous tall herb fringe communities of plains and of the montane to alpine levels Низинни сенокосни ливади Lowland hay meadows (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*) 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове Calcareous rocky slopes with chasmophytic vegetation 8220 Хазмофитна растителност по силикатни скални склонове Siliceous rocky slopes with chasmophytic vegetation 8230 Силикатни скали с пионерна растителност от съюзите *Sedo-Scleranthion* или *Sedo albi-Veronicion dillenii* Siliceous rock with pioneer vegetation of the *Sedo-Scleranthion* or of the *Sedo albi-Veronicion dillenii* 9130 Букови гори от типа *Asperulo-Fagetum* Asperulo-Fagetum beech forests 9150 Термофилни

букови гори (Cephalanthero-Fagion) Medio-European limestone beech forests of the Cephalanthero-Fagion 9170 Дъбово-габърови гори от типа Galio-Carpinetum Galio-Carpinetum oak-hornbeam forests 9180 * Смесени гори от съюза Tilio-Acerion върху сипеи и стръмни склонове Tilio-Acerion forest of slopes, screes and ravines 9530 * Субсредиземноморски борови гори с ендемични подвидове черен бор (Sub-)Mediterranean pine forest with endemic black pines 91AA * Източни гори от космат дъб Eastern white oak forests 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори Pannonian-Balkan turkey oak-sessile oak forests 91W0 Мизийски букови гори Moesian beech forests 92A0 Крайречни галерии от Salix alba и Populus alba Salix alba and Populus alba galleries

Бозайници: Широкоух прилеп *Barbastella barbastellus* * Европейски вълк *Canis lupus* Видра *Lutra lutra* Рис *Lynx lynx* Дългокрил прилеп *Miniopterus schreibersi* Дългоух нощник *Myotis bechsteini* Остроух нощник *Myotis blythii* Дългопръст нощник *Myotis capaccinii* Трицветен нощник *Myotis emarginatus* Голям нощник *Myotis myotis* Средиземноморски подковонос *Rhinolophus blasii* Южен подковонос *Rhinolophus euryale* Голям подковонос *Rhinolophus ferrumequinum* Малък подковонос *Rhinolophus hipposideros* Подковонос на Мехели *Rhinolophus mehelyi* * Кафява мечка *Ursus arctos* Пъстър пор *Vormela peregusna*

Земноводни и влечуги: Жълтокоремна бумка *Bombina variegata* Обикновена блатна костенурка *Emys orbicularis* Шипобедрена костенурка *Testudo graeca* Шипоопашата костенурка *Testudo hermanni* Голям гребенест тритон *Triturus karelinii*

Риби: Маришка мряна *Barbus plebejus* Обикновен щипок *Cobitis taenia* Европейска горчивка *Rhodeus sericeus amarus*

Безгръбначни: * Ручеен рак *Austropotamobius torrentium* Обикновен сечко *Cerambyx cerdo* Бръмбар рогач *Lucanus cervus* Буков сечко *Morimus funereus* * Алпийска розалия *Rosalia alpina*.

Досието с данните за зоната и със списък на местообитанията и видовете е достъпно на: <http://natura2000.moew.government.bg/Home/ProtectedSite?code=BG0001013&siteType=HabitatDirective>

Защитени територии

Със Закона за защитените територии (ЗЗТ) се уреждат категориите защитени територии, тяхното предназначение и режим на опазване и ползване, обявяване и управление. Целта на закона е опазването и съхраняването на защитените територии като национално и общочовешко богатство и достойние и като специална форма на опазване на родната природа, способстващи за развитието на културата и науката и за благополучието на обществото. Защитените територии са предназначени за опазване на биологичното разнообразие в екосистемите и на естествените процеси, протичащи в тях, както и опазване на характерни или забележителни обекти на неживата природа. Към настоящият момент България има развита мрежа от защитени територии в европейски план, включваща 973 ЗТ с обща площ 583 876.3 ха, което представлява около 5.3 % от територията и акваторията на страната. В системата от ЗТ се включват резерватите, националните паркове, природни забележителности, природни паркове и защитени местности.

В България категориите защитени територии са шест:

- Резерват - строго защитена територия, забранена е всякаква човешка дейност;
- Национален парк - силно защитена, някои дейности са позволени;
- Природна забележителност - опазване на природни форми, дейности позволени;
- Поддържан резерват - разрешени дейности с консервационна цел;
- Природен парк - устойчиво взаимодействие на хора и природа;
- Защитена местност - опазване на местообитания и устойчиво ползване на ре-сурси.

В границите на тези територии се опазва голямо разнообразие от уникални за страната и Европа екосистеми, редки и застрашени от изчезване растителни и животински видове, както и скални феномени, пещери, ждрела. Влажните зони с международно значение, с малки изключения, също са поставени под закрила.

В община Невестино има един поддържан резерват, една защитена местност и няколко природни забележителности по смисъла на Закона за защитените територии.

➤ Лесопарк „Габра“ се намира в землището на с. Църварица. Паркът има статут на **поддържан резерват**, съгласно класификатора на Закона за защитените територии (защитена територия с предназначение "за природозащита"). Данните от Регистъра на защитените територии и защитените зони в България показват, че резерватът е с обща площ от 86,95 хектара. **Защитена е естествена популация от черен бор - типичен само за този район.** Резерватът е разположен в северозападната издънка на Влахина планина, в местността "Малкият средок" в землището на с.Църварица. Обявяването му за такъв е извършено през 1949 година с цел да се запази естествената вековна гора от черен бор с извънредно ценни качества - прави гладки дървета със средна височина около 25 м., а отделни екземпляри и над 35 м. и с извънредно висока кълняемост на семената му. За този защитен резерват няма приет план за управление. До утвърждаване на план за управление в поддържания резерват се разрешава извършване на следните дейности: извеждане на санитарни сечи; поддържащи и възстановителни мероприятия; използване на биологични средства за растителна защита. Поддържаният резерват попада в границите на BG 0001013 „Скрино“ - защитена зона за опазване на природните местообитания, дивата флора и фауна.

➤ **На територията на община Невестино има една защитена местност „Маноловото”, с. Църварица** с площ 88,9 ха - (защитена територия с предназначение „за природозащита“).

Площ: 92.6 хектара

Местоположение: Област: Кюстендил, Община: Невестино, Населено място: с. Църварица
Попада на територията на Регионална дирекция по горите РДГ Кюстендил и ДГС Невестино

Документи за обявяване: Обявена като буферна зона на резерват Габра със Заповед № 2608/14.12.1960 г. и Заповед № 1062/21.11.1986 г. на КОПС. От Буферна зона е прекатегоризирана в защитена местност със Заповед No.РД-507 от 12.07.2007 г., бр. 72/2007 на Държавен вестник

Режим на дейности:

1. Забранява се строителство на сгради и пътища от републиканската пътна мрежа;
 2. Забранява се разкриване на кариери, изменение на водния режим на реките и естествения облик на местността;
 3. Забранява се използване на химически средства за растителна защита;
 4. Забранява се лагеруване и палене на огън извън определените места;
 5. Забранява се залесяването с неприсъщи за района дървесни видове;
 6. Разрешава се извеждане на сечи, предвидени в горите със специално предназначение;
 7. Съществуващите гори със специално предназначение запазват своя статут;
- Разрешава се провеждане на ловностопански мероприятия;
Разрешава се паша на домашни животни /без кози/ в определените с лесоустройствения проект пасищни площи и в поземления фонд;
10. Разрешава се косене на сено и селскостопанска дейност традиционно провеждана в района.

➤ **Пещера в местност Ридината, с. Илия – природна забележителност**

Площ: 0.5 хектара

Местоположение: Област: Кюстендил, Община: Невестино, Населено място: с. Илия

Попада на територията на Регионална дирекция по горите РДГ Кюстендил и ДГС Невестино
Документи за обявяване: Заповед No.995 от 21.04.1971 г., бр. 41/1971 на Държавен вестник

Цели на обявяване: ПЕЩЕРА

Режим на дейности:

1. Забраняват се всякакви действия, с които се уврежда тяхното природно състояние и облик
2. Забранява се откриването на кариери, къртене, копане и драскане по скалите
3. Забранява се отбиване на водните течения
4. Забранява се сечене или чупене на дърветата и храстите, изкореняване или бране на цветя и др.

- **Водопад Св. Ана (Яна) , с. Смоличано – природна забележителност** (защитена територия с предназначение „за природозащита“).

Площ: 0.5 хектара

Местоположение: Област: Кюстендил, Община: Невестино, Населено място: с. Смоличано
Попада на територията на Регионална дирекция по горите РДГ Кюстендил и ДГС Невестино

Документи за обявяване: Заповед No.995 от 21.04.1971 г., бр. 41/1971 на Държавен вестник

Цели на обявяване: ВОДОПАД

Режим на дейности:

1. Забраняват се всякакви действия, с които се уврежда тяхното природно състояние и облик
2. Забранява се откриването на кариери, къртене, копане и драскане по скалите
3. Забранява се отбиване на водните течения
4. Забранява се сечене или чупене на дърветата и храстите, изкореняване или бране на цветя и др.

Природната забележителност т.нар. Еленин камък представлява около 15 метрова отвесна скала, миеща се от три страни от бистрите бързотечни води на река Елешница. Намира се на левият бряг на извиращата от връх Руен, Осоговска планина река Елешница, на около 3 км. от Чекански мост срещу течението на реката.

Таблица 30: Списък на вековните дървета на територията на ТП „ДГС Невестино“

Вековни дървета	Заповед за обявяване	Землище/ Местност	Години	Височина (м)	Обиколка (м)
Дъб (летен)	5337/16.8.1949	с. Църварица	300	20	3,50
Бор (черен), 3бр.	5337/16.8.1949	с. Църварица	200;200;200	20;25;25	2.75;2.64;2.47
Дъб (зимен)	1762/28.6.1972	с. Ваксево	350	18	2,80
Дъб (летен)	511/24.2.1976	с. Невестино	300	14	2,10
Дъб (зимен)	1241/22.11.1985	с. Четирци	300	16	3,40
Цер	689/22.7.1987	с. Тишаново	250	18	4,40
Орех	689/22.7.1987	с. Ваксево	400	25	4,90

Източник: Доклад за определяне, управление и мониторинг на гори с висока консервационна стойност на ТП „ДГС- Невестино“ 2020 г.

На територията на община Невестино са регистрирани общо девет вековни дървета⁴ – зимен и летен дъб, орех, цер и черен бор. Две от дърветата се намират в с. Ваксево, четири в с. Църварица и по едно в селата Четирци, Невестино и Тишаново.

Голямото разнообразие на геоложката основа на Осоговската планина е дала дълбок отпечатък върху особеностите и разнообразието на нейния релеф. Така например района от планината, обхващаща част от землищата на селата Страдалово, Смоличано, Илия и Ветрен е известен със своя карстов отпечатък, изразяващ се главно в редица пещери. Образуването на пещерите е било резултат от действието на водата върху основния скален състав - доломитите.

В района на с. Страдалово по-известни са пропастните пещери: “Мечата дупка”- спускането в която е извънредно опасно, поради редица скални отломъци в тази местност; пещерата в местността „Люляка” и пещерата „Цея”, чиито вход е декориран от тъмновиолетовите цветове на дивите орхидеи. Интересна е и двувходовата пропастна пещера “Кацата”, на която единия вход е на юг, а другия-от североизток.

Уникална по своите образувания, с богата вътрешна украса е пещерата “Приказна” край с.Смоличано. Намира се в скалата, от която скача малкия, но красив водопад “Св. Яна(Анна)” и отстояща от р.Елешница на около 20 м. Пещерата е хоризонтална, разклонена, едноетажна, с дължина около 17 м.

В най-крайните югоизточни делове на Осоговската планина, на границата на землищата на кюстендилските крайгранични села /има се в предвид границата с република Македония/ Ветрен и Илия се намира „Голямата“ пещера. Сред местното население пещерата е известна под името Илийската пещера, отворът на която е насочен към разположението под нея в източна

⁴ Регистър на вековните дървета в България <http://eea.government.bg/v-trees/bg/result2.jsp>

посока с.Илия. Пещерата се намира на надморска височина 1 270 м., на няколко десетки метра под издигащия се на север от нея голям каменист връх „Човека” /1334м./, чиито западни дигли са обкичени с иглолистни гори. Ниско под върха водят началото си реките: Каровска река на запад, Мала река на северозапад и Джебрия на североизток.

В землището на с.Четирци и в крайните североизточни издънки на Осоговската планина, там където най-ниската и част се облива от водите на р. Елешница и Струма, се намира Четирската пещера.

Биологично разнообразие

Съгласно определението на Конвенцията по биологично разнообразие, под „биологично разнообразие” се разбира както многообразието от живи организми от всякакъв вид, включително сухоземните, морски и други водни екосистеми и екологичните комплекси, към които те принадлежат, така и генетичните различия в рамките на съответния вид.

Биологичното разнообразие по своята същност представлява многообразието от всички живи организми във всички форми на тяхната естествена организация, техните съобщества и местообитания, на екосистемите и процесите, които протичат в тях.

Макар и сравнително малка по площ, България е страна с богато биологично разнообразие, представено от ценни растителни и животински съобщества, и съдържа примери за почти всички основни типове местообитания и биотопи, известни в Европа.

Биоразнообразието включва цялата жива природа на планетата в три основни нива на организация: 1) генетично – обхваща огромното разнообразие от генни комбинации във всички живи организми, 2) видово – включва видовете и разновидностите от всички групи живи организми и 3) екосистемно – обхваща не само разнообразието от живите организми в природата, но и сложните им взаимоотношения и разнообразни връзки помежду им и със заобикалящата ги природа. Съгласно националното законодателство, в България биоразнообразието се опазва главно чрез Закона за биологичното разнообразие, съгласно който биологичното разнообразие е неразделна част от националното богатство и опазването му е приоритет и задължение за държавните и общинските органи и гражданите. Биологичното разнообразие е част от националното богатство и опазването му е с приоритетна значимост.

Същността на приоритетите по опазване на биологичното разнообразие могат да се систематизират главно в следните няколко аспекта: опазване на местообитания по типова характеристика и местообитания на застрашени, редки и ендемични растителни и животински видове, представителни за Република България и Европа, нормативно уредено в Закона за биологичното разнообразие (ЗБР) и Закона за лечебните растения (ЗЛР), подзаконовите нормативни документи – Наредби и Заповеди към него на МОСВ уреждат опазването и регулират ползването на редица лечебни, редки и застрашени растения за добиване на билки както изкупуване и търговия с тях.

Растителността в района на община Невестино се отличава със значително разнообразие, което се дължи преди всичко на специфичното географско положение и физико-географски условия. Територията на общината попада в нископланинските райони на дъбовата лесорастителна и буково-иглолистната зона.

Дървесните видове, които са в чисти и смесени насаждения и определят горско – растителния ландшафт на територията на общината са: черният и белият бор, букът, зимният дъб, благуният, габерът, келявият габер, церът, косматият дъб, чинар, и др.

В района на резерват „Габра” от нисшите растения и гъби са установени над 101 вида и подвиди, а от висшите растения - над 241.

Тревистата растителност е представена от типичните за дъбовите гори видове: житни треви, поддъбиче, ягода, детелина, лепка, млечка, заешка сянка и други. Важен горски ресурс са билките. В общината има значителни находища от жълт и червен кантарион, равнец, миши уши, орлови нокти, риган и др. Има и ядливи гъби, които напоследък са добър източник на доходи за селата Ваксево, Църварица, Друмохар и др.

Определящо значение за животинския свят имат растителните и почвените условия. Установени са 130 животински видове и подвидове. С най-богат видов състав са паяците и пеперудите. Срещат се още: дъждовник, водна жаба, крастава жаба, планинска жаба, гущери, шипобедрена костенурка, слепок, медянка, смок мишкар, пепелянка и други.

Установени са и 101 вида птици, като най – добре представения разред от 68 вида е на пойните птици. Срещат се: синигер, диво канарче, кълвачи, червеношийка, поен и имелов дрозд, голямо черноглаво коприварче, елов певец, обикновена чинка, зеленика, щиглец, обикновена кръстосвачка, черешарка, сойка и други. От другите разреди най–често срещани са гривяка и обикновената кукувица.

Видовият състав на клас „Бозайници” включва 17 вида от 12 семейства. От дребните бозайници се срещат: домашна мишка, плъхове, таралежи, къртици, ръждив вечерник, див заек, катерица, горски сънливец, сляпо куче и др. Основни представители на едрите бозайници са: кучета, вълци, чакали, лисица, златка, невестулка, черен пор, дива котка, дива свиня, сърна и други. Предимно в реките Струма и Елешница се срещат: местната и американска пъстърва, клен мряна, скобар, змиорка и други, които са представители на водните гръбначни животни.

РИОСВ упражнява контрол за ограничаване на незаконната търговия с редки и защитени видове растения и животни. Периодични наблюдения се предвиждат върху популациите на застрашените и редки животни. Отчитат се местообитанията, тенденциите в числеността и плътността на находищата, регистрират се отрицателните въздействия.

Сериозна заплаха за биоразнообразието на територията на общината представляват пожарите, неконтролираното събиране на ядливи гъби и билки, браконьерството и изсичането на горите за огрев, както и незаконния лов на дивеч. За подобряване състоянието на околната среда и съхраняване на природните дадености е необходимо да се прилагат инициативи за повишаване екологичната култура на населението. На територията на общината има богата флора и фауна и интересни природни забележителности. За подобряване състоянието на околната среда и съхраняване на природните дадености е необходимо да се прилагат инициативи за повишаване екологичната култура на населението. В РИОСВ не са постъпвали сигнали и жалби във връзка с нарушаване на екологичното законодателство по опазване на биоразнообразието на територията на община Невестино.

Защитени видове растения и животни

Динамичните промени в екологичните условия и склонността към все по-интензивно използване на природните ресурси и в бъдеще ще поразят проблеми по отношение опазването на видовете. Все по-остро ще стои въпросът за правилното оценяване възможностите на растителните и животинските популации за възстановяване, естествено възпроизвеждане, което от своя страна ще обуслови съхраняването на природно дадения ни генетичен фонд.

Според Доклада за определяне, управление и мониторинг на гори с висока консервационна стойност на ТП „ДГС-Невестино” от 2020 г., в района са установени множество растителни и животински застрашени, изчезващи и ендемични видове, включени в Червената книга на Република България.

Растителни видове включени в Приложение 1 към Националното ръководство, установени на територията на ТП “ДГС Невестино”

1. Розов (самовилски) божур (*Paeonia mascula* (L.) Mill. Сем. *Paeoniaceae* – Божурови

Описание на вида: Многогодишно тревисто растение с късо коренище и грудесто задебелени корени. Стъблата са високи до 60 cm и на върха завършват с един цвят. Листата 2–4, последователни, веднъж или двойно триделни. Цветовете са с 5 зелени чашелистчета и 5–10 едри, розово-червени венчелистчета и множество жълти тичинки. Плодът е с (3–4) 5 мехунки.

Природозащитен статут: Включен в Червена книга на България т. 1 с категория: **Застрашен** и в Закона за биологичното разнообразие. Реликт.

Местообитания: Среща се в просветлени места в дъбови и келяво-габъррови гори или сред разредени храсталаци, почти винаги на каменист варовит терен.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди и промяна в условията на средата в резултат на горскостопанските дейности.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА СТОПАНИСВАНЕ

Инвентаризиране и картиране на находищата на вида, като това е препоръчително да се извършва в края на месец май. Дейностите могат да се извършват и от служители на стопанството.

В известните находища и в близост до тях маркирането на насажденията да се провежда в края на месец май. При установяването наличие на вида, дърветата в съседство се запазват и не подлежат на сеч. Склопеността около находищата да се поддържа около 0.6. Да не се допуска прокарването на горски пътища или трасета за извоз на дървесина, както и създаването на временни складове в находищата на вида и в близост до тях. Да не се допуска събиране на вида за букети или пренасяне в домашни условия.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Ежегодна проверка състоянието на находището на вида – брой индивиди, определяне на възрастовата структура на ценопопулацията (брой цъфтящи или плодоносещи индивиди), здравословно състояние (наличие на повреди или вредители).

Да се извършва предварително планиране и оценка на лесовъдските мероприятия, преди началото на дейностите в близост до находищата на вида.

2. Планински явор, жешля (*Acer heldreichii* Orph.) Сем. *Aceraceae* – Кленови

Описание на вида: Широколистно, листопадно дърво, достигащо до 20 m височина. Стъблото е право, а короната е широка и кръгла. Младите клонки са гладки и лъскави. Листа са петделни, дълбоко (повече от половината от дължината на петурата) дланевидно насечени, отгоре са тъмозелени, а отдолу са синкавозелени с ръждиви власинки между жилките и достигат до 14 cm дължина. Листната дръжка е гола и без млечен сок. Съцветията са гроздовидни, изправени, разположени върхно по клонките и се появяват след разлистването. Цветовете са двуполови, бели

Природозащитен статут: Включен в Червена книга на България т. 1 с категория: **Уязвим** и в Закона за биологичното разнообразие. Балкански ендемит.

Местообитания: Видът се среща с единични и групи дървета в широколистните гори в планините.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди и промяна в условията на средата в резултат на горскостопанските дейности.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА СТОПАНИСВАНЕ

Да не се отсичат екземпляри от вида.

При провеждане на лесовъдските мероприятия да се внимава да не се нанасят механични повреди на яворовите дървета.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Проверка състоянието на находището на вида (ежегодно) – брой плодоносещи индивиди, здравословно състояние (наличие на повреди или вредители).

Инвентаризиране и картиране за други потенциални находища на вида. Дейностите могат да се извършват и от служители на горските или ловните стопанства.

Растителни видове включени в Приложение 1 към Националното ръководство, с потенциално разпространение на територията на ТП „ДГС Невестино”

3. Грахова глушина (*Vicia pisiformis* L.) Сем. Fabaceae - Бобови

Описание на вида: Многогодишно тревисто растение. Стъблото е увивно, голо, с плитки надлъжни ребра. Листата са чифтоперести, на върха с дълго разклонено мустаче. Цветовете са от 8 до 15 (30), събрани в гроздовидни съцветия, в пазвите на листата. Венчелистчетата са жълти, като по флагчето има виолетови жилки.

Природозащитен статут: Видът присъства в „Червена книга на НР България, том 1 (Велчев и др. 1984), с категория „рядък”.

Местообитания: Среща се в светли гори и храсталаци в планините и предпланините.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди и промяна в условията на средата в резултат на горскостопанските дейности.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА СТОПАНИСВАНЕ

Инвентаризиране и картиране на потенциалните находища на вида, като това е препоръчително да се извършва през пролетта. Дейностите могат да се извършват и от служители на стопанството.

Мероприятията по маркиране на лесосечния фонд в установените находища на граховата глушина да се провеждат през месеците юни и юли - по време на цъфтежа. При установяването на наличие на вида, дърветата в съседство се запазват и не подлежат на сеч, с оглед да не се променят условията на средата. При дейностите да се внимава да не се повредят индивидите на глушината. Склопеността да не пада по 0.5. Да не се допуска паша и утъпкване.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Ежегодна проверка състоянието на находището на вида – брой индивиди, определяне на възрастовата структура на ценопопулацията (брой цъфтящи или плодоносещи индивиди), здравословно състояние (наличие на повреди или вредители).

Да се извършва предварително планиране и оценка на лесовъдските мероприятия, преди началото на дейностите в близост до находищата на вида.

4. Храсталачна глушина (*Vicia dumetorum* L.) Сем. Fabaceae - Бобови

Описание на вида: Многогодишно тревисто растение. Стъблото е 80-150 cm високо, катерливо, от основата разклонено, четириръбко, с тесни надлъжни крила, голо. Листата са чифтоперести, на върха с разклонено мустаче. Прилистниците в двойките нееднакви помежду си. Чашката е звънчеста и гола. Цветовете са от 2 до 14, събрани в рехави гроздовидни съцветия. Венчелистчетата са сини до виолетови. Крилцата, сини или виолетови, по дълги или равни на ладийката, голи. Бобът продълговат, на върха източено подвит, сплеснат, кафяв, гол с 6-10 семена.

Природозащитен статут: Видът присъства в „Червена книга на НР България, том 1 (Велчев и др. 1984), с категория „рядък”.

Местообитания: Среща се в гори и храсталаци в планините и предпланините, главно на варовик.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди и промяна в условията на средата в резултат на горскостопанските дейности.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА СТОПАНИСВАНЕ

Инвентаризиране и картиране на други потенциалните находищата на вида, като това е препоръчително да се извършва през пролетта. Дейностите могат да се извършват и от служители на стопанството.

Мероприятията по маркиране на лесосечния фонд в установените находища на храстовидната глушина да се провеждат през месеците май и юни - по време на цъфтежа. При установяването на наличие на вида, дърветата в съседство се запазват и не подлежат на сеч, с оглед да не се променят условията на микросредата. При дейностите да се внимава да не се повредят индивидите на глушината. Склопеността да не пада по 0.5. Да не се допуска паша и утъпкване.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Ежегодна проверка състоянието на находището на вида – брой индивиди, определяне на възрастовата структура на ценопопулацията (брой цъфтящи или плодоносещи индивиди), здравословно състояние (наличие на повреди или вредители).

Да се извършва предварително планиране и оценка на лесовъдските мероприятия, преди началото на дейностите в близост до находищата на вида.

Животински видове включени в Приложение 1 към Националното ръководство, установени на територията на ТП „ДГС Невестино“

1. Видра (*Lutra lutra*)

Обитава предимно реки, богати на риба, с незамръзващи бистри и незастояли води, с обрасли с растителност брегове. Също езера, блата, изкуствени водоеми. Леговището обикновено се намира в стръмен бряг и има вход под водата. Застрашен вид, включен в „Червена книга на България“. Защитен вид по ЗБР. На територията на ТП „ДГС Невестино“ се среща по река Струма и р.Елешница.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство, особено в района на леговищата. Фрагментация на местообитанията и биокоридорите.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Опазване на крайречната дървесна растителност по реките в ДГС, вкл. недопускане на мероприятия по така нареченото “почистване“ и коригиране на речните корита. Опазване на рибните ресурси. На места където е необходимо да се възстанови крайречната растителност. При наличие на известни обитаеми леговища да се осигури спокойствие в съответния речен участък, като на по-малко от 100 м. от леговището да не се допускат стопански дейности (вкл. корекции на реки, изграждане на диги, изсичане на крайбрежна растителност, добив на инертни материали и строителство).

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се установят броя на наличните размножаващи се семейни групи от вида и да се мониторира числеността им. Могат да се ползват и следите, видровите пътечки и екскременти, като указание за присъствие на вида.

2. Рис (*Lynx lynx*)

Видът е регистриран на територията на Осоговската планина и има данни че навлиза и на територията на ТП “ДГС Невестино”. **Критично застрашен вид**, включен в „Червена книга на България, том 2. Защитен вид по ЗБР. В близкото минало считан за изчезнал, но през последните две десетилетия се завръща в западните части на страната.

ЗАПЛАХИ Безпокойство. Фрагментация на местообитанията. Изсичане на старите гори и биотопните дървета.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

В радиус от 400 м. около обитаемо леговище не се извършват стопански дейности. Ограничаване на сечите в райони в които е отчетено присъствие на вида, както и около и на скалисти местообитания, пригодни за изграждане на леговища. Ефективен контрол на браконьерството и интензивното ползване на популациите на сърната. Създаване на възможности за увеличаване на дивите копитни бозайници в граничните части на планините Руй и Кървав камък.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Проучване на състоянието на вида на в ТП ДГС Невестино чрез фотокапани и търсене на следи.

3. Черен щъркел (*Ciconia nigra* L.)

Обитава обширни широколистни, смесени и иглолистни гори или скални комплекси, предимно в ниските части на планините и в равнините. Гнезди на дървета с височина 6-30 м, но по-често в скални ниши, козирки, и цепнатини. Храни се с дребна риба, земноводни, змии и др, главно покрай чисти и богати на риба реки, както и около рибарници, язовири и др.

Застрашен вид, включен в „Червена книга на България, том 2. Защитен вид по ЗБР.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Да се запазват големи стари дървета в отделите, където е регистрирано присъствие на вида, тъй като те са потенциални места за гнездене. Да се предприемат мерки за запазване нормалния воден режим и чистотата на водните течения, както и числеността и видовото разнообразие на рибните популации.

В радиус от 500 м около гнезда на вида не се извършват стопански дейности през гнездовия период 15.03 – 01.09. През останалото време на годината зоната без сечи е с радиус 200 м. В подотделите с регистрирани гнезда на вида не се извеждат интензивни сечи (не повече от 25%).

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Необходимо е да се записват всички наблюдения на вида през гнездовия период. Да се изяснят местата за хранене на вида /реки, язовири/ и там да се проучи за наличие на заплахи за вида.

4. Гълъб хралупар (*Columba oenas* L.)

Обитава разнообразни по видов състав стари широколистни, а също смесени буково-иглолистни гори, понякога и скалисти места. Гнезди в хралупи на дървета, много рядко и в скални дупки. Застрашен вид, включен в „Червена книга на България“. У нас е пред прага на изчезване като гнездещ, с катастрофално намаляваща численост. Силно зависим от наличието на стари гори с големи хралупести дървета.

На територията на ТП „ДГС Невестино“ установен в отдели/подотдели

ЗАПЛАХИ

Безпокойство и извеждането на сечи през гнездовия период. Фрагментация на местообитанията. Изсичане на старите гори, биотопните дървета и дърветата с гнезда/хралупи.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Препоръчително е местообитанията на вида да се обособят като гори във фаза на старост. Да не се допускат сечи и безпокойство в подотделите, които са в защитени територии и в определените Гори във фаза на старост. В останалите насаждения, в които е установен вида да не се извеждат сечи с интензивност по-голяма от 25%. При всички лесовъдски намеси да се оставят групи от дървета с хралупи и стари живи дървета с гнилоты и наранявания по стъблата,

дори и в участъци от по-млади насаждения. За биотопни дървета да не се оставят единични дървета, а групи формиращи устойчиви структури и създаващи условия за гнездене и укритие на птиците.

През гнездовия период 15.03.–15.06. в подотделите с установено присъствие на вида не се извършват стопански дейности.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се установи евентуалната численост и разпространение на вида на територията на ДГС през гнездовия период и евентуалните места на концентрация през есенно-зимния период.

5. Скален орел (*Aquila chrysaetos*)

Много рядък вид у нас, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС и в Червената книга на България /застрашен/. Гнезди на скали и на стари дървета - най-често дъбове или борове. На територията на ДГС Невестино е установена 1 двойка и е наблюдавана през размножителния период в отдели.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

В радиус от 500 м около гнезда на вида (вкл. ако гнездото е на скали) не се извършват стопански дейности през гнездовия период 01.03 – 01.09. През останалото време на годината зоната без сечи е с радиус 300 м. В подотделите с регистрирани гнезда на вида не се извеждат интензивни сечи (не повече от 25%).

Да се запазват дървета с гнезда и големи стари дървета в отделите, където е регистрирано присъствие на вида, тъй като те са потенциални места за гнездене. При окончателни фази на възобновителни сечи да се оставят единични или групи дървета от предходното насаждения.

Да не се разорават наличните ливади и пасища в района.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Картиране на гнездещите в ДГС двойки /в периода 10.05 - 31.07/ и ежегоден мониторинг на съответните отдели за присъствието на вида. Наблюденията на гнездата следва да се провеждат с мощна зрителна тръба от разстояние на по-малко от 800-1000 м.

6. Орел змия (*Circaetus gallicus*)

Рядък вид, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС и в Червената книга на България. Защитен вид по ЗБР. Гнезди на стари дървета в малко посещавани горски участъци. Ловува над сухи, каменисти или степни баири, често с южни изложения, богати на влечуги. Храни се със змии, гущери, дребни птици и гризачи. На територията на ТП “ДГС Невестино” е виждан през гнездовия период в отдели/подотдели.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Да се запазват силно разклонени дървета, дървета с гнезда и големи стари дървета в крайнините на гората и в отделите, където е регистрирано присъствие на вида, тъй като те са потенциални места за гнездене. Да не се допуска палене на стърнища и храсти, защото така се унищожават хранителната база на вида. Да не се разорават малкото налични ливади и пасищата в района.

В радиус от 300 м около гнезда на вида не се извършват стопански дейности през гнездовия период 01.03 – 01.09.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Ежегоден мониторинг в посочените отдели и съседни за присъствието и състоянието на орела змияр.

7. Червеногуша мухоловка (*Ficedula parva*)

Много рядък вид врабчоподобна птица у нас. Включена в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС и в Червена книга на България. Защитен вид по ЗБР. Гнезди в спорадично в стари букови гори, главно в Стара планина. Установена и във високопланинските стари букови гори в Осогово. В ТП ДГС Невестино е регистрирана в следните отдели/подотдели.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство и извеждането на сечи през гнездовия период. Фрагментация на местообитанията. Изсичане на старите гори, биотопните дървета и дърветата с гнезда/хралупи.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА СТОПАНИСВАНЕ

През гнездовия период 01.05. – 15.08. в подотделите с установено присъствие на вида не се извършват стопански дейности.

Видът е мигриращ и гнезди в хралупи. Запазват се хралупестите дървета, стоящи и паднали мъртви дървета, както и дървета с видими признаци на заболяване и гнилото, дори и в по-млади насаждения. Изключително важни са хралупестите дървета в близост до реки.

В съседните подотдели мероприятията да са насочени към създаване на разновъзрастова структура на гората (ползване на дългосрочни сечи с интензивност до 25%). В отделите/подотделите, където е намерен вида не се допуска провеждането на санитарни сечи с изключение на големи природни нарушения (ветровали, снеголоми).

Препоръчително е местообитанията на вида да се обособят като гори във фаза на старост.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Допълнителни проучвания за прецизиране разпространението и числеността на вида в района.

8. Горски бекас (*Scolopax rusticola* L.)

У нас е много рядък гнезещ вид, разпространен главно в Рила, Пирин, Родопите и Стара планина, по-рядко –и в Странджа и Осоговската планина. През последните 50 години е драстично намалял у нас както като гнезещ, така и като мигриращ вид. Гнезди в най-разнообразни видове горски местообитания.

Включен в „Червена книга на България“.

На територията на ТП ДГС Невестино е регистриран през гнездовия период в следните отдели.

ЗАПЛАХИ

Унищожаване и увреждане на местообитанията. Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Опазването на старите гори е от първостепенно значение за бекаса. Да не се допускат сечи и безпокойство в подотделите, които са в защитени територии и в определените Гори във фаза на старост. В останалите насаждения, в които е установен вида да не се извеждат сечи с интензивност по-голяма от 25%.

Тъй като гнезди на земята, бекасът е много уязвим по време на мътене. През гнездовия период 01.04 – 01.08 не се извършват стопански дейности в участъци, където е регистрирано присъствие на вида.

Препоръчително е такива участъци да бъдат обособени като гори във фаза на старост.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се проведе специализирано търсене за още гнездовища на вида на територията на ТП ДГС Невестино, най-вече в райони със стари букови гори с поляни. Най-подходящ за регистрирането на токуващи птици е периода от края на март до средата на май и при установяване на такива, локализирания район да се опази от човешки дейности.

Да не се провеждат санитарни сечи в подотелите, в които е установен вида, освен в случаите на големи природни нарушения. Санитарните сечи лишават вида от дървета за гнездене и затова в гората трябва да се оставят определен брой съхнещи, хралупести дървета дори и извън картираните отдели! Да не се допуска застрояване, изграждане на спортни съоръжения и фрагментиране на горските местообитания в тези отдели и в близост до тях.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Ежегоден мониторинг за присъствието на вида в посочените отдели/подотдели. Да се поведат допълнителни изследвания за откриване на обитаеми хралупи на вида.

9. Черен кълвач (*Dryocopus martius*)

Обитава стари букови, иглолистни и смесени гори до горната им граница; по-рядко нископланински и равнинни гори. Гнезди в стари дървета с хралупи. Най-рано брачни прояви са установени в началото на март, а напуснали гнездото малки в началото на май. Люпилото е от 4-5 яйца, мътенето продължава 12-14 дни, а престоят на малките в гнездото 24-28 дни. При загуба на първото люпило прави второ люпило. В стари гори гнездовият участък обхваща 100-300 ха, а в горите с малко количество стари и умиращи дървета – 1000-1600 ха.

Рядък вид, включен в „Червена книга на България“.

На територията на ТП „ДГС Невестино“ гнезди основно в по-старите букови гори на Осоговска планина, в отдели/подотдели:

ЗАПЛАХИ

Безпокойство и извеждането на сечи през гнездовия период. Фрагментация на местообитанията. Изсичане на старите гори, биотопните дървета и дърветата с гнезда/хралупи.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

През гнездовия период 01.02. – 01.07. в подотделите с установено присъствие на вида не се извършват стопански дейности. В тези подотели не се провеждат санитарни сечи и събиране на суха и паднала маса, освен в случаите на големи природни нарушения или доказан каламитет.

При провеждане на лесовъдски мероприятия в тези и в съседните подотдели задължително се запазват всички стоящи и паднали мъртви дървета, дърветата с хралупи, както и дървета с видими признаци на заболяване и гнилото. Задължително части от насажденията се запазват като острови на старостта (без никакви лесовъдски мероприятия).

Препоръчително е местообитанията на вида да се обособят като гори във фаза на старост.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездовите находища на вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние.

10. Среден пъстър кълвач (*Picoides medius*)

Застрашен вид у нас, включен в Приложение 1Б на Ръководството на ГВКС. Обитава стари букови, дъбови, крайречни и смесени гори. Дължина на тялото 19–22 см. „Бакенбардите“ не се свързват с тила, клюна и раменете. Коремът е на петнен, а слабините са бледочервени. Темето е изцяло червено. Тилът и гърбът са

черни. Има големи бели петна на крилата. Опашката е черна отстрани, бяла, с четири черни ленти. Предимно широколистни, алувиални и порядко смесени и иглолистни гори, както и градски паркове и градини.

Рядък и бързо намаляващ вид у нас, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. Обитава предимно стари дъбови, габъррови, липови и крайречни гори.

На територията на ТП ДГС Невестино гнезди в следните отдели/подотдели.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство и извеждането на сечи през гнездовия период. Фрагментация на местообитанията. Изсичане на старите гори, биотопните дървета и дърветата с гнезда/хралупи.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

През гнездовия период 01.02. – 01.07. в подотделите с установено присъствие на вида не се извършват стопански дейности. В тези подотдели не се провеждат санитарни сечи и събиране на суха и паднала маса, освен в случаите на големи природни нарушения или доказан каламитет.

При провеждане на лесовъдски мероприятия в тези и в съседните подотдели задължително се запазват всички стоящи и паднали мъртви дървета, дърветата с хралупи, както и дървета с видими признаци на заболяване и гнилото. Задължително части от насажденията се запазват като острови на старостта (без никакви лесовъдски мероприятия). Препоръчително е местообитанията да се обособят като гори във фаза на старост.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездовите находища на вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние.

11. Сив кълвач (Picus canus)

Застрашен вид у нас, включен в Приложение 1Б на Ръководството на ГВКС. Дължина на тялото 24–26 cm. Размах на крилете 37–39 cm. Има изразен полов диморфизъм. При мъжките вратът и тилът са сиви, на челото над човката има червено петно. Долната страна на тялото е охристо-зеленикава. Първостепенните махови пера са черни, изпъстрени с бели петна. При женската общото оперение е същото, без червеното петно на челото.

Рядък вид с бързо намаляваща численост у нас, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС, включен новото издание на Червена книга на България. Обитава стари букови, дъбови, смесени и крайречни гори.

На територията на ТП “ДГС Невестино” гнезди в отдели/подотдели:

ЗАПЛАХИ

Безпокойство и извеждането на сечи през гнездовия период. Фрагментация на местообитанията. Изсичане на старите гори, биотопните дървета и дърветата с гнезда/хралупи.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

През гнездовия период 01.02. – 01.07. в подотделите с установено присъствие на вида не се извършват стопански дейности. В тези подотдели не се провеждат санитарни сечи и събиране на суха и паднала маса, освен в случаите на големи природни нарушения или доказан каламитет.

При провеждане на лесовъдски мероприятия в тези и в съседните подотдели задължително се запазват всички стоящи и паднали мъртви дървета, дърветата с хралупи, както и дървета с видими признаци на заболяване и гнилото. Задължително части от насажденията се запазват като острови на старостта (без никакви лесовъдски мероприятия).

Препоръчително е местообитанията на вида да се обособят като гори във фаза на старост.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездовите находища на вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние.

12. Осояд (*Pernis apivorus*)

Обитава стари букови, иглолистни и смесени гори до горната им граница; по-рядко нископланински и равнинни гори. Гнезди в стари дървета с хралупи. Най-рано брачни прояви са установени в началото на март, а напуснали гнездото малки в началото на май. Люпилото е от 4-5 яйца, мътенето продължава 12-14 дни, а престоят на малките в гнездото 24-28 дни. При загуба на първото люпило прави второ люпило. В стари гори гнездовият участък обхваща 100-300 ха, а в горите с малко количество стари и умиращи дървета – 1000-1600 ха.

Среща се от 0 м.н.в до около 1800 м.н.в. Гнездото е добре скрито в основата на страничен клон на височина 10-20 м. Застрашен вид, включен в „Червена книга на България, том 2”.

На територията на ТП “ДГС Невестино” е установен в отдели/подотдели.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

В отделите, в които е регистриран вида, да се запазват стари и силно разклонени дървета, както и дървета с гнезда (вкл. гнезда на други видове, тъй като осоядът често използва стари гнезда на други птици, например врани).

В радиус от 200 м около гнезда на вида не се извършват стопански дейности през гнездовия период 01.03 – 01.08.

Да не се допуска унищожаване/разораване на пасища и ливади, както и палежи на стърнища в съседство.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездовите находища вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние.

13. Голям ястреб (*Accipiter gentilis*)

Рядък вид, включен в Червената книга на България. Гнезди в разнообразни гори, както в планините така и в равнини, вкл. и в иглолистни и тополови горски култури. Предпочита дъбови и крайречни гори. Храни се основно с птици.

На територията на ТП “ДГС Невестино” гнезди в отдели/подотдели.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Да се запазват дървета с гнезда и големи стари дървета в отделите, където е регистрирано присъствие на вида, тъй като те са потенциални места за гнездене.

В радиус от 300 м около гнезда на вида не се извършват стопански дейности през гнездовия период 01.03 – 01.08. През останалото време на годината зоната без сечи е с радиус 150 м. В подотделите с регистрирани гнезда на вида не се извеждат интензивни сечи (не повече от 25%).

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездовите находища вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние.

14. Малък ястреб (*Accipiter nisus*)

Включен в Червената книга на България. Гнезди в разнообразни гори, предимно в планините. Предпочита иглолистни и букови гори. Гнезди и в иглолистни горски култури. Храни се основно с дребни врабчоподобни птици. Среща се целогодишно у нас, като през зимата идват птици от северни райони на Европа. В ТП ДГС Невестино се среща през гнездовия период в Осогово. Отделни птици или двойки са наблюдавани през гнездовия период

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

Да се запазват дървета с гнезда и големи стари дървета в отделите, където е регистрирано присъствие на вида, тъй като те са потенциални места за гнездене.

В радиус от 300 м около гнезда на вида не се извършват стопански дейности през гнездовия период 01.03 – 01.08. През останалото време на годината зоната без сечи е с радиус 150 м. В подотделите с регистрирани гнезда на вида не се извеждат интензивни сечи (не повече от 25%).

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездовите находища вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние.

15. Белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*)

Рядък и локално разпространен вид в европейски мащаб. Среща се само в югоизточната част на континента. У нас е широко разпространен навсякъде в равнините и ниските планини. Гнезди на скали и по дървета. Гнездата по дървета най-често са извън горските територии – в селскостопански земи, но понякога са на горски поляни. Храни се с разнообразна животинска храна – гущери, змии, гризачи, дребни птици.

ЗАПЛАХИ

Безпокойство. Извеждането на сечи през гнездовия период. Изсичане на биотопни дървета и дървета с гнезда.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ

В отделите, в които е регистриран вида, да се запазват стари и силно разклонени дървета, както и дървета с гнезда. Опазването на старите клонести дървета в крайнините на гори или по горски поляни е от съществено значение за присъствието и гнезденето на вида.

В радиус от 300 м около гнезда на вида, включително при гнезда на скали или на единични дървета сред поляни, не се извършват стопански дейности през гнездовия период 01.03 – 01.08. Да не се допуска унищожаване/разораване на пасища и ливади, както и палежи на стърнища в съседство.

ПРЕПОРЪКИ И УКАЗАНИЯ ЗА МОНИТОРИНГ

Да се картират гнездата на вида и да се следи за тяхното ежегодно състояние, гнездови успех и евентуални заплахи.

16. Еленов рогащ (*Lucanus cervus*)

Сем. Lucanidae -(Рогащи)

Защитен вид по ЗБР. Най-едрият български бръмбар (4,5–9,0 cm). Среща се из цялата страна от 0 до 1500–1700 m в широколистни гори. Възрастното насекомо най-често се наблюдава през ранното лято. Мъжките летят по здрач, докато женските пълзят по земята или по дърветата. Ларвата се развива най-често 5–6 години в гнила дървесина на широколистни дървета. Среща се в широколистните гори до 1700 m на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Изсичане на биотопни дървета и изнасяне на мъртвата дървесина от горите. Изсичане на горите във фаза на старост.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Идентификация и запазване на гори във фаза на старост и на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на биотопни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пънове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

17. Трионест сечко (*Prionus coriarius* и *Prionus besicanus*)

Сем. Cerambycidae (Сечковци).

Двата вида са разпространени почти в цяла България, от 0 до 2100–2400 m. Възрастните се срещат по стари, полугнили или мъртви дънери и стъбла. Ларвата се развива в продължение на три и повече години в дървесината на стари, болни и мъртви широколистни и иглолистни дървета. Срещат се на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Изсичане на биотопни дървета и изнасяне на мъртвата дървесина от горите. Изсичане на горите във фаза на старост.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Идентификация и запазване на гори във фаза на старост и на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на биотопни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пънове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

18. Алпийска розалия (*Rosalia alpina*)

Сем. Cerambycidae (Сечковци)

Защитен вид по ЗБР. Широко разпространен в цялата страна, от 0 до 1500 m, предимно в планините, но и по Черноморието. Обитава стари широколистни гори, предимно букови. Предпочита места с просвети, огрени от слънцето. Ларвите са ксилофаги, живеят в гниещата дървесина на стари живи или мъртви дървета и се хранят с нея. Среща се в буковите гори на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Изсичане на биотопни дървета и изнасяне на мъртвата дървесина от горите. Изсичане на горите във фаза на старост. Доклад за определяне, управление и мониторинг на гори с висока консервационна стойност 2020 г.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Идентификация и запазване на гори във фаза на старост и на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на биотопни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пълнове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

19. Голям буков сечко (*Morimus asper funereus*)

Сем. Cerambycidae (Сечковци)

Широко разпространен вид в цялата страна, от 0 до 2000 m. Обитава широколистни, смесени гори и иглолистни гори. Развива се в гниеща, влажна дървесина, лежаща на земната повърхност. Ларвите се развиват под кората, където се хранят със сърцевината на дървесината. Среща се на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Изсичане на биотопни дървета и изнасяне на мъртвата дървесина от горите. Изсичане на горите във фаза на старост.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Идентификация и запазване на гори във фаза на старост и на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на биотопни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пълнове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

20. Голям сечко (*Cerambyx cerdo*)

Сем. Cerambycidae (Сечковци)

Сем. Cerambycidae (Сечковци). Защитен вид по ЗБР. Широко разпространен вид в цялата страна, но основно в Източна и Южна България. Обитава стари широколистни гори. Развива се предимно по дъбове, по-рядко се среща по кестен, бреза и други широколистни дървета. Ларвите живеят в гниеща дървесина на стари или мъртви дървета и се хранят с нея. Среща се в дъбовите гори на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Изсичане на биотопни дървета и изнасяне на мъртвата дървесина от горите. Изсичане на горите във фаза на старост.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Идентификация и запазване на гори във фаза на старост и на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на биотопни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пълнове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

21. Четириточкова меча пеперуда (*Euplagia quadripunctaria*)

Едра и лесна за разпознаване красива нощна пеперуда (50–62 mm с разперени криле). Среща се в цялата страна, в планините до към 1900 m н.в. Пеперудата лети и се храни предимно денем през юли и август на сенчести места край храсталаци и в покрайнините на горите. Среща се потенциално на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Лимитиращ фактор са промяната в характера на основния хабитат на вида; редуцирането или унищожаване на микрохабитатите на вида; пожарите; замърсяването с битови, строителни и

други отпадъци; използването на пестициди в горското стопанство; голите сечи, светлинното замърсяване.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Опазване на храстовата растителност и подлеса; забрана за подмяна на широколистни насаждения с иглолистни и несвойствени видове; изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари; забрана за отводнявания и промяна на хидрологичния режим; забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

22. Жълтокоремна бумка (*Bombina variegata*)

Защитен вид по ЗБР. Широко разпространен вид за Централна и Западна България, в районите с надморска височина между 500 и 2000 m. Най-често се среща в мътна вода, но може да бъде открита и в бързотечащи потоци. Обитава реки, езера, язовири, блата, канали и дори наводнени коловози по черни пътища. Среща се на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди при горскостопанските дейности. Пресушаване на местообитанията на вида в резултат на голи сечи.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Да се опазват от нараняване и убиване индивидите на вида. Да не се водят сечи в горите в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където бъде регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида.

23. Южен гребенест тритон (*Triturus ivanbureschi*)

Видът се среща почти в цялата страна, до 1500 m н.в. Обитава плитките и обраснали с водна растителност стоящи водоеми. Среща се в бавните течения на реки, разливи, напоителни и отводнителни канали, езера, блата и други застояли водоеми и техните околности. Среща се потенциално на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди при горскостопанските дейности. Пресушаване на местообитанията на вида в резултат на голи сечи.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Да се опазват от нараняване и убиване индивидите на вида. Да не се водят сечи в горите в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където бъде регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида.

24. Обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis*)

Защитен вид по ЗБР. Видът се среща в реките и стоящите водоеми на територията на цяла България до 1200 m н.в. Обитава обрасли с водна растителност места, като особено висока е числеността в рибарници и микроязовири, обрасли с папур, тръстика и дзука. Среща се потенциално на територията на цялото стопанство.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди при горскостопанските дейности. Пресушаване на местообитанията на вида в резултат на голи сечи.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. Да не се водят сечи в горите в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където бъде регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида. Да не се премахват падналите гниещи дървета в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където бъде регистриран видът.

25. Шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*)

Защитен вид по ЗБР. Видът се среща в цялата страна до около 1300 м н.в. Обитава най-често сухи припечни карстови терени. На територията на ДГС видът потенциално се среща в крайните райони на широколистните гори, в разредените дъбови гори и тревисти места с рядка храстова растителност.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди при горскостопанските дейности. Изсичане на подлеса в периферията на горите. Палене и разораване на стърнищата в ГТ.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. След горски пожари да не се разорава опожарената територия. По възможност да се оставят подотдели с подлес в периферията на горските масиви. Екотонните зони (зони между гората и откритите пространства) да не се почистват от храсти. Да не се допуска палене на стърнищата в съседство.

26. Шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*)

Защитен вид по ЗБР. По външен вид наподобява шипобедрената костенурка, но на задната страна на бедрата няма брадавици и опашката накрая завършва с рогов шип. Този вид е по-тясно свързан с гората, за разлика от шипобедрената сухоземна костенурка. Видът се среща в цялата страна до около 1450 м н.в. На територията на ДГС видът потенциално се среща в районите с храсти и разредени гори в нископланинския пояс.

ЗАПЛАХИ

Пряко унищожение на индивиди при горскостопанските дейности. Изсичане на подлеса в периферията на горите. Палене и разораване на стърнищата в ГТ.

МЕРКИ ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ГОРАТА

Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. След горски пожари да не се разорава опожарената територия. По възможност да се оставят подотдели с подлес в периферията на горските масиви. Екотонните зони (зони между гората и откритите пространства) да не се почистват от храсти. Да не се допуска палене на стърнищата в съседство.

РИОСВ упражнява контрол за ограничаване на незаконната търговия с редки и защитени видове растения и животни. Периодични наблюдения се предвиждат върху популациите на застрашените и редки животни. Отчитат се местообитанията, тенденциите в числеността и плътността на находищата, регистрират се отрицателните въздействия.

3.4.2. Лечебни растения

Лечебните растения са много важен природен ресурс, който хората използват. Голямата сила на растенията независимо дали като лекарство, отрова, храна или за други цели и днес предизвиква голям интерес. Те са първите лекарства, които започнал да използва човека, като значението им за съвременното общество е все още голямо, независимо дали се използват като билка или като суровина за преработка в фармацевтичната индустрия. Въпреки че лечебните растения се изследват от векове, много от тях все още не са напълно проучени.

Най-малко информация има за разпространението им и за запасите на ресурсите, които могат да се ползват.

Важна част от биоразнообразието и особена категория от флората на община Невестино са лечебните растения. Съгласно националното законодателство, Кметът на общината ръководи изпълнителната дейност на общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като: организира изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения, включени в общинската програма за опазване на околната среда; издава разрешителни за ползване на лечебните растения от земи, гори, води и водни обекти - общинска собственост; издава удостоверения за билките от култивираните лечебни растения и предоставя на министъра на околната среда и водите информация за нуждите на мониторинга и кадастъра на лечебните растения за териториите, намиращи се под негова юрисдикция.

В последните години значително нарастна интереса към билките. Те са били и си остават ефективно средство при лечението на редица заболявания. Растенията са достъпна и евтина суровина за приготвянето на лечебни препарати, чайове, напитки и др.

Ползването на лечебните растения и някои диви плодове в страната се регламентират от Закона за лечебните растения. Съгласно него общините управляват дейностите по опазване и устойчивото ползване на лечебните растения в общинския поземлен и горски фонд. В Закона за лечебните растения се регламентират начините и режимите, при които държавните органи издават разрешителни за ползване на ресурсите във всички територии. За издаването на разрешителни за ползване за стопански цели се заплащат такси, регламентирани в съответните тарифни таблици одобрени на местно ниво от Общинския съвет.

Съгласно разпоредбите на Закона за лечебните растения /ЗЛР/ „билки за лични нужди“ са количества билки в свежо състояние, събрани от едно лице в рамките на един ден. За корени и коренища, каквито се събират от залиста, разрешеното количество за лични нужди е до 1 кг. От представителите на лечебни растения най-масово от населението се събират: коприва, лайка, мащерка, мента, босилек, риган, бял равнец, жълт кантарион и глухарче.

Община Невестино, съвместно с ТП „ДГС Невестино“ и РИОСВ трябва да организира контрола за опазване и устойчиво ползване на лечебните растения. Естествените им находища трябва да се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване като част от естествения растителен генетичен фонд със сегашна или бъдеща ценност. Опазването включва поддържането и съхраняването на екосистемите, съдържащи лечебни растения, на естествените им местообитания, както и поддържането и възстановяването на жизнеспособни популации от лечебни растения.

Съгласно разпоредбите на ЗЛР, изкупуването и/или първичната обработка на билки се извършва от билкозаготвителни пунктове. За територията на община Невестино към 2022 г. няма регистрирани билкозаготвителни пунктове и няма данни за количествата събрани билки в общината през последните години.

Територията на община Невестино е изключително богата на лечебни растения. Установените дървесни, храстови и тревни видове и според Хорологичния атлас на лечебните растения в Република България, които се срещат в общината са: **Алтънче** /*Chrisosplenium alternifolium* L./; **Безстъблена решетка** /*Carlina acanthifolia* All./; **Боровинка** /*Vaccinium myrtillus* L./; **Брекиня** /*Sorbus torminalis* (L.)/; **Бяла комунига** /*Melilotus alba* Med./; **Бял имел** /*Viscum album* L./; **Бял оман** /*Inula hellenium* L./; **Бял равнец** /*Achillea millefolium* L./; **Бяла съсънка** /*Anemone nemorosa* L./; **Безсмъртниче** /*Xeranthemum annuum* L./; **Виолетова белоочица** /*Buglossoides purpureocaerulea* (L.)/; **Великденче, гергьовденче** /*Veronica offi cinalis* L./; **Вълнест напръстник** /*Digitalis lanata* Ehrh./; **Вълча ябълка** /*Aristolochia clematidis* L./; **Глухарче** /*Taraxacum offi cinale* Web./; **Горска пищялка** /*Angelica sylvestris* L./; **Горски слез** /*Malva sylvestris* L./; **Горска ягода** /*Fragaria vesca* L./; **Гръмотрън** /*Ononis spinosa* L./; **Драка** /*Paliurus spina-christi* Mill./; **Дяволска уста** /*Leonurus cardiaca* L./; **Еньовче** /*Galium verum* L. /; **Женска папрат** /*Athyrium filix-femina* (L.) Roth./; **Жълт кантарион** /*Hypericum perforatum* L./; **Жълто подрумиче** /*Anthemis tinctoria* L./; **Зарасличе** /*Symphytum offi cinale* L./; **Змийско мляко** /*Chelidonium majus* L./; **Камшик** /*Agrimonia eupatoria* L./; **Копитник** /*Asarum europaeum* L./; **Кукуряк** /*Helleborus odoratus* W. et K./; **Лазаркиня** /*Asperula odorata* L./; **Лайка** /*Matricaria*

chamomilla L.; Левурда /*Allium ursinum L.*; Лечебна иглика /*Primula veris L.*; Лечебен лопен /*Verbascum thapsiforme Schraeder.*; Лечебна медуница /*Pulmonaria offi cinalis L.*; Лечебна комунига /*Melilotus officinalis (L.) Pal.*; Лечебна ружа /*Althaea offi cinalis L.*; Дребнолистна липа /*Tilia cordata Mill.*; Едролистна липа /*Tilia platyphyllos Scop.*; Сребролистна липа /*Tilia tomentosa Moench.*; Коприва /*Urtica dioica L.*; Къпина /*Rubus caesius L.*; Лудо биле /*Atropa bella-donna L.*; Лютиче /*Ranunculus*; Малина /*Rubus idaeus L.*; Машерка /*Thymus spp.*; Полски мак /*Papaver rhoeas L.*; Мента /*Mentha spicata L.*; Мечо грозде /*Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng.*; Миризлива теменужка /*Viola odorata L.*; Трицветна теменужка /*Viola tricolor L.*; Миши уши /*Hieracium pilosella L.*; Магарешки бодил / *Carduus acanthoides L.*; Обикновен здравец (*Geranium macrorrhizum*); Зловонен здравец /*Geranium robertianum L.*; Горски здравец /*Geranium sylvaticum L.*; Обикновен пелин /*Artemisia vulgaris L.*; Обикновен дрян /*Cornus mas L.*; Обикновен риган /*Origanum vulgare L.*; Обикновент синчец /*Scilla bifolia L.*; Овчарска торбичка /*Capsella bursa pastoris L.*; Омайниче, зайча стъпка /*Geum urbanum L.*; Огнивче /*Anagallis arvensis L.*; Очиболец /*Potentilla*; Паричка /*Bellis perennis L.*; Пача трева /*Polygonum aviculare L.*; Петнист змиряник /*Arum maculatum L.*; Подбел /*Tussilago farfara L.*; Полски хвощ /*Equisetum arvense L.*; Полски ветрогон /*Eryngium campestre L.*; Репей / *Arctium minus L.*; Салеп /*Orchis morio L.*; Синя метличина /*Centaurea cyanus L.*; Синя жлъчка /*Cichorium intybus L.*; Смордлика /*Cotinus coggygia Scop.*; Тревист бъз /*Sambucus ebulus L.*; Черен бъз /*Sambucus nigra L.*; Червен божур /*Paeonia peregrina Mill.*; Червен глог /*Crataegus monogyna Jacq.*; Червен кантарион /*Centaurea erythraea Rafn.*; Черно изтравниче /*Asplenium adiantum-nigrum L.*; Шапиче /*Alchemilla spp.*; Шипка /*Rosa canina L.*; Широколистен живовлек /*Plantago major L.* и Теснолистен жиловлек /*Plantago lanceolata L.*

Състоянието на находищата от лечебни растения в Община Невестино може да се определи, като благоприятно, но в риск, тъй извън границите на населените места голям процент от територията е заета от агроценозите на обработваемите земи.

Съгласно ЗЛР отделни видове диворастящи лечебни растения се поставят под специален режим на опазване и ползване, когато биологичното разнообразие или ресурсите им проявяват трайна тенденция към намаляване, или има опасност от появяването на такава тенденция. Специалният режим се определя всяка година със заповед на министъра на околната среда и водите, като този режим обхваща забрана за събиране на билки за определен период от естествените находища на видовете от територията на цялата страна, отделни райони или единични находища; определяне на допустимото за събиране количество билки; разработване и прилагане на мерки за възстановяване на популациите и на техните местообитания.

Законът за лечебните растения (ЗЛР) изисква разработването на специален раздел за лечебните растения към Програмата за опазване на околната среда (ОПООС) на всяка община. Целта на раздел „Лечебни растения“ е да планира ползването, така че то да бъде устойчиво и да осигури опазване на лечебните растения.

Забележка: Подробна информация за лечебните растения на територията на общината, дейностите и мерките за опазване на ресурсите и разнообразието им се съдържа в Приложение - 1 Раздел „Лечебни растения“ към настоящата Програма за опазване на околната среда на община Невестино 2021-2028 г.

3.4.3. Зелена система

Зелената система най-общо може да бъде определена като мрежа от естествени и полуестествени територии с високи екологични качества, които се управляват с цел осигуряване на широк обхват от екосистемни услуги и опазване на биоразнообразието както в градски, така и в извънградски територии. Зелената инфраструктура, която е част от пространствената структура на територията, осигурява не само услуги за населението, но и помага за повишаване качествата на околната среда. Зелената система в населените места обхваща зелените площи,

които се определят със специфични характеристики и предоставят условия за отдиш и рекреация на населението и повишават качествата на урбанизираната среда.

Най-важна роля за околната среда, санитарно-хигиенните условия на живеене и свързания с това здравен статус на населението на община Невестино има зелената система.

Зелената система включва основно зелени площи и паркове, в населените места и извън тях, горски територии, зелени площи, озеленяване с насаждения около пътни артерии, покрай водни обекти-реки, озеленени терени в производствени терени и обекти, гробищни паркове, рекултивирани площи като зелени площи и озеленяване, защитени природни територии, зелени ландшафти с растителност по дерета в земеделски земи.

Зелената система обхваща най-общо следните категории зелени площи:

- Обществени паркове и градини;
- Специализирани паркове и градини;
- Санитарно-защитно озеленяване;
- Транспортно озеленяване;
- Озеленяване за ограничени ползване.

Те имат следните по-важни социални и екологични функции: рекреационни (задоволяват потребностите от спорт и отдиш; естетически и ландшафтно-естетически; биоклиматични – приток на свеж чист въздух от зоните извън урбанизираните територии на населените места, подобряване на микроклиматичните характеристики на средата; мелиоративни – преразпределение на повърхностния и подземен отток на водите; екологични – предотвратяване миграцията на замърсителите от урбанистичните дейности и транспорта, продуцират кислород, поглъщат част от вредните газове и праха, блокират миграцията на тежките метали (от транспорта и промишлеността) в почвата и околната среда.

Местата за отдиш и зелена система включват градинки и паркове в общинския център и кметствата, които са приоритетно оформени пред сградите с обществено предназначение.

Зелените структури в санитарно-защитното озеленяване са с основно екологично предназначение – ветрозащитни пояси, озеленени крайречни сервитути, озеленени дерета и оврази, санитарно-защитни пояси, транспортно озеленяване.

Най-важна роля за градската околна среда, санитарно-хигиенните условия на живеене и свързания с това здравен статус на населението на община Невестино има зелената система. Зелената система включва основно зелени площи и паркове, в населените места и извън тях, горски територии, зелени площи, озеленяване с насаждения около пътни артерии, покрай водни обекти-реки и езера, озеленени терени в производствени терени и обекти, гробищни паркове, рекултивирани площи като зелени площи и озеленяване, защитени природни територии, зелени ландшафти с растителност по дерета в земеделски земи.

Характерна особеност на община Невестино е уникалното съчетаване на запазени природни феномени, редки растителни и животински видове, плодородни почви и много забележителни паметници на културното-историческото наследство.

Зелената система е съставена, както от естествени масиви, така и от изкуствено създадени зелени площи в селищните територии. Тя има следните по-важни социални и екологични функции: рекреационна - задоволяват потребностите от спорт и отдиш, естетически и ландшафтно-естетически; биоклиматични - приток на свеж въздух от крайградските зони, подобряване на микроклиматичните характеристики на средата; мелиоративна - преразпределение на повърхностния и подземен отток на водите, както и укрепване на стръмни терени; екологична - предотвратяване миграцията на замърсителите от урбанистичните дейности и транспорта, продуцират кислород, поглъщат част от вредните газове и прахта.

Деретата и овразите на територията на община Невестино в голямата си част са обраснали с естествена местна влаголюбива растителност. Санитарно-защитни пояси има на определени места в общината, покрай по главните пътища. Транспортното озеленяване включва зеленината и уличните дървета по протежението на главните и второстепенни улици. Нормативно озеленяването на урбанизираните територии се определя в Закона за устройство на

територията, Закона за опазване на околната среда, Наредба №7 за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони на МРРБ и Наредба №1 за опазване на озеленените площи и декоративната растителност на бившето Министерство на териториалното развитие и строителството.

Ландшафтното устройство на Община Невестино се обуславя от природо-географските характеристики на региона – географско положение, релеф, климатични и водни ресурси, почвена и геоложка характеристика и биологично разнообразие.

Природните и антропогенни елементи, формиращи видовете ландшафт на територията на общината са:

- Паркове, градини и зелените площи за ограничено ползване в населените места;
- Гробищните паркове;
- Обекти за спорт и рекреация;
- Транспортните обекти и развитите зелени зони около тях;
- Ниви;
- Трайни насаждения;
- Ливади;
- Гори;
- Водни течения и площи и дървесно-храстовата растителност около тях.

Селищните паркове като озеленени територии, разположени в регулациите на населените места на територията на община Невестино, са много важен елемент на зелената система, обезпечаващ отдиха и свързания с това здравен статус на населението на общината. Те обуславят ландшафтните и екологични характеристики на средата.

В община Невестино има изградени благоустроени и озеленени три градини, в с. Невестино, в с. Ваксево и в с. Рашка Гращица, разположени в централните части. Техните функции и предназначение са свързани с отдиха на малки групи хора. Състоянието им е добро. В тях е изцяло запазен скелетът от трайна декоративна растителност – дървета и храсти. Основните видове, използвани за озеленяване са явор, бреза, чинар и други.

Необходимо е създаването на малки градини в останалите населени места на територията на общината.

Крайселищните паркове – лесопаркове и екопаркове, като масивни зелени територии, разположени до селищните структури, влияят значително на общите екологични характеристики на населените места.

Всички населени места в община Невестино се характеризират с това че са заобиколени от големи горски масиви.

На територията на общината са изградени и **крайселищни паркове**. В най-голяма степен към това определение се приближава лесопарк „Габра“ в землището на с. Църварица. Паркът има статут на поддържан резерват съгласно класификатора на Закона за защитените територии и попада в защитена територия за природозащита. Данните от Регистъра на защитените територии и защитените зони в България показват, че резерватът е с обща площ от 86,95 хектара. Защитена е естествена популация от черен бор - типичен само за този район. За този защитен резерват няма приет план за управление. До утвърждаване на план за управление в поддържания резерват се разрешава извършване на следните дейности: извеждане на санитарни сечи; поддържащи и възстановителни мероприятия; използване на биологични средства за растителна защита.

Зелената система на Община Невестино е конфигурирана съобразно естествените места на нейните елементи и териториите, които те заемат. Най-мощабните земни площи са териториите на горските масиви. Други по-мощабни площи са терените с естествена дървесна и храстова растителност по дерета в земеделски земи и крайбрежните ивици около водните обекти – реки и язовири. Тези основни зелени територии нямат определена композиция на зелената система, а са конфигурирани съобразно естествените природни дадености. В момента зелената система и зелените площи са разположени хаотично и на петна, без обособена композиция, структура и основен гръбнак на зелената система.

Характерна особеност на общината е уникалното съчетаване на запазени природни феномени, редки растителни и животински видове, плодородни почви и много забележителни паметници на културното-историческото наследство.

Зелената система е съставена, както от естествени масиви, така и от изкуствено създадени зелени площи в селищните територии. Тя има следните по-важни социални и екологични функции: рекреационна - задоволяват потребностите от спорт и отдих, естетически и ландшафтно-естетически; биоклиматични - приток на свеж въздух от крайградските зони, подобряване на микроклиматичните характеристики на средата; мелиоративна - преразпределение на повърхностния и подземен отток на водите, както и укрепване на стръмни терени; екологична - предотвратяване миграцията на замърсителите от урбанистичните дейности и транспорта, продуцират кислород, поглъщат част от вредните газове и прахта.

Поддържането на зелените площи се извършва от Общината. То е непрекъснат процес с агробиологичен характер, осигуряващ необходимите условия за комплексно функциониране на елементите на зелената система. Община Невестино планира ежегодно средства за поддръжка на зелените площи. Основният проблем в зелените зони е свързан с тяхната поддръжка и стопанисване.

ИЗВОДИ:

1. Община Невестино е богата на зелени площи и паркове, но не всички елементи на зелената система са добре поддържани, а някои се нуждаят от рехабилитация.
2. Средствата за поддържане на зелените площи в общинския бюджет са недостатъчни.

4. Анализ по фактори на въздействие върху околната среда

4.1. Отпадъци

Непрекъснато нарастващото количество отпадъци, образувани от жизнената дейност на хората, производството и търговията, налага предприемането на мерки за намаляване на общото им количество, повторната им употреба и увеличаване рециклирането и оползотворяването им. Същевременно с развитието на технологиите за третиране на отпадъци, все повече се разширяват възможностите за използването на отпадъците като алтернативен суровинен и енергиен източник и намаляване на количеството, предназначено за депониране.

Битови отпадъци

Процесите, свързани с формиране, събиране, извозване, депониране и друго обезвреждане на отпадъците, са в пряка зависимост от развитието и организацията на стопанската дейност, демографските особености на района и от природните условия, в които се осъществява човешкият живот. Битовите отпадъци се формират от жизнената дейност на хората. Количеството и съставът им зависят от:

- Мястото на образуване;
- Стандарта на живот на населението и неговата култура;
- Степен на благоустроеност на населените места;
- Начин на отопление;
- Други фактори.

Като се изхожда от административно-териториалната и социално-икономическа характеристика на община Невестино, основните източници на ТБО се явяват:

- Домакинствата;
- Промислените предприятия;
- Търговски и обслужващи обекти.

В община Невестино има добре изградена и успешно функционираща система за сметосъбиране и сметоизвозване, която обхваща 13 населени места (78% от населението), а именно селата: Невестино, Ваксево, Мърводол, Згурово, Кадровица, Неделкова Гращица, Рашка Гращица, Пелатиково, Лиляч, Четирци и Пастух. В останалите населени места не се извършва

сметосъбиране поради планинския терен и невъзможността да се предвижда сметосъбирачната техника.

Основният поток отпадък е смесеният битов отпадък с код 20.03.01.

Община Невестино е член на Регионално сдружение за управление на отпадъците /РСУО/ „Рила Еко“ и попада в „Регион Дупница“ за управление на отпадъците. В разглеждания регион са включени шест от общините в Област Кюстендил – Община Кюстендил, Община Дупница, Община Сапарева баня, Община Бобов дол, Община Невестино и Община Трекляно. Всички членове на РСУО са задължени да постигнат общите цели за рециклиране и общите изисквания по отношение на екологосъобразното обезвреждане на отпадъците, генерирани на тяхната територия.

От 2018 г. събраните от общинска територия смесени битови отпадъци се транспортират за последващо третиране /обезвреждане чрез депониране/ на Регионално депо за неопасни отпадъци - РСУО „Регион Самоков“, за което е сключен писмен договор с Община Самоков. Община Кюстендил е започнала изграждане на „Претоварна станция с инсталации за компостиране и предварително третиране на битови отпадъци“, в м. „Гладни рид“, землище на с. Радловци, община Кюстендил. Ползватели на претоварната станция в с. Радловци ще бъдат три от общините в област Кюстендил - Кюстендил, Невестино и Трекляно.

Старите депа за неопасни битови отпадъци на територията на община Невестино, с местонахождение в землищата на с. Четирци и с. Ваксево са закрити и е извършена техническа рекултивация на терените. Предстои биологичната им рекултивация.

На територията на община Невестино няма нерегламентирани сметища. Периодично се появяват локални замърсявания с отпадъци, но Общината своевременно ги почиства.

Сметосъбирането и сметоизвозването на територията на община Невестино се извършва от Общинска администрация, която притежава собствен сметосъбирачен автомобил. Периодичността на обслужване на съдовете към 2022 година е по график.

Таблица 31: Количества генерирани смесени битови отпадъци от община Невестино 2019 - 2021 г. в тона

2019 г.	2020 г.	2021 г.
135,140	403,410	673,388

Източник: Община Невестино

Населението, обслужвано от сметосъбиране и сметоизвозване в община Невестино намалява с 6% или с 94 души през 2021 спрямо 2019 г., а количеството генерирани смесени битови отпадъци се увеличава с 5% или с 538 тона. През 2021 г. от всичките 13 обслужвани населени места на територията на общината са събрани общо 673,388 тона смесени битови отпадъци. Цитираните количества ТБО са образувани не само в домакинствата, но също и в обществени сгради, търговски обекти и други генератори.

Важен показател за управление на отпадъците е **нормата на натрупване на отпадъците**, представена като количеството на образуваните битови отпадъци за година на човек от населението. Образуваните битови отпадъци на човек от населението в България за 2020 г. е 408 кг/човек/година, за Югозападен район – 471 кг/човек на година, за област Кюстендил - 241 кг/човек/година, а за община Невестино – 265 кг/човек/година, тоест значително по-ниска от средната норма за района и за страната, но по-висока от стойностите за областта.⁵

Нормата на натрупване на отпадъците в община Невестино през 2021 г. се увеличава и достига 368 кг/чов./год., което е със 103 кг/човек/на година повече спрямо 2020 г.

Съгласно референтната норма на натрупване на отпадъци за населени места под 3 000 жители, определена с Методиката за определяне на морфологичния състав на битовите отпадъци на МОСВ от 2012 г., препоръчителната средногодишна норма за човек от населението

⁵ При изготвяне на настоящата програма НСИ не е публикувал официални данни за битовите отпадъци и нормата на натрупване за 2021 г.

е 241,7 кг., следователно нормата за община Невестино е значително по-висока от допустимите стойности. Това означава, че Общинската администрация трябва да предприеме съответните мерки за ограничаване на образуването им и да намали регистрирания ръст през последните години, чрез въвеждане на системи за разделно събиране на различни потоци отпадъци, участие в регионална инсталация за компостиране за биоразградимите отпадъци, оптимизиране на системата за сметосъбиране и отделяне на рециклируемите отпадъци.

В Доклада от извършения морфологичен анализ на образуваните смесени битови отпадъци в община Невестино за периода февруари-септември 2019 г., на база данните на НСИ за населението на общината към 2017 г. – 2088 жители (цялото, а не само обслужваното от сметосъбиране население) е определена норма на натрупване на отпадъците – 177,47 кг./чов./г. Това още веднъж доказва тенденцията на увеличаване на количествата образувани отпадъци и нормата на натрупване за община Невестино.

Показателят морфологичен състав характеризира количеството на отделните компоненти спрямо общото количество на отпадъците (хартия, хранителни отпадъци, пластмаси, текстил, стъкло, метали, опасни отпадъци и др.). Данните за морфологичния състав са необходими *при избор на системи за разделно събиране на отпадъци или при оптимизация на въведените такива*. Има важно значение при определяне на метода за предварително третиране и обезвреждане на отпадъците, включително вида и капацитета на съоръженията. Морфологичният състав е характеристика, изразяваща количеството на отделните фракции (хартия, хранителни отпадъци, пластмаси, текстил, стъкло, метали и др.), изразено в процент, спрямо общото количество на отпадъците. Консуматорските и потребителски навици на населението в различните сезони на годината влияят върху състава на генерираните отпадъци и резултатите от анализите зависят от годишния сезон. Поради това, изследванията при определяне на морфологичния състав на отпадъците се извършват така, че да бъдат обхванати 4-те годишни сезона (зима, пролет лято и есен). Целта е да се отчете сезонната неравномерност и колебанията в състава на отпадъците.

Характеристика на отделните фракции общо за четирите сезона:

- Хартия - вестници, списания, учебници, листи, амбалажна хартия, санитарна хартия и др.
- Картони-кашони, опаковки от сокове, кутии и др.
- Метали - опаковки от безалкохолни и алкохолни напитки, консервени кутии, капачки и др.
- Гума - гумени изделия, играчки и др.
- Текстил - дрехи, парцали, трикотаж, завивки и др.
- Пластмаса - опаковки, кутии, бутилки, фолио, пластмасови изделия, торбички и др.
- Градински и растителни- растения, растителни остатъци, окапали листа, трева и др.
- Инертни - пепел, сгур и пръст и др.

Данните за морфологичния състав са необходими при избор на съоръжения за предварително третиране и обезвреждане и системи за разделно събиране на отпадъци или при оптимизация на въведените такива.

Данните от Доклада за морфологичния анализ на състава на събраните смесени битови отпадъци от община Невестино през 2019 г. са представени в следващата таблица.

Таблица 32: Морфологичен състав на смесените битови отпадъци през 2019 г.

Вид отпадък	Относителен дял в %
Хранителни отпадъци	9,78
Хартия	6,93
Картон	6,93
Пластмаса	11,22
Текстил	3,02

Гума	3,12
Кожа	2,04
Градински	9,22
Дървесни	4,34
Стъкло	9,99
Метали	3,17
Инертни >4 см	13,00
Опасни	2,32
Други	2,61
Ситна фракция <4 см	12,30
Контролна сума	100%

Източник: Доклад от извършено през 2019 г. четирисезонно проучване на морфологичния състав на отпадъците, генерирани от територията на община Невестино, по проект на ПУДООС „Определяне на морфологичния състав на битовите отпадъци в България“

Приблизителният състав на генерираните отпадъци в тегловни проценти е: хранителни – 9,78%; хартия – 6,93%; картон – 6,93%; пластмаса – 11,22%; текстил – 3,02%; гума – 3,12%; кожа – 2,04%; градински – 9,22%; дървесни – 4,34%; стъкло – 9,99%; метали – 3,17%; инертни >4см – 13,00%; опасни – 2,32%, ситна фракция <4см – 12,30% и други – 2,61%.

Сравнявайки състава на генерираните отпадъци в община Невестино с референтните стойности, можем да направим извода, че повечето видове отпадъци превишават допустимите норми – хартия, картон, пластмаса, текстил, гума, кожа, дървесни, стъкло, метали и опасни. Най-голямо е отклонението при стъклото –7,59 пункта. Останалите фракции са със стойности по-ниски или близки до препоръчителните.

Таблица 33: Референтни стойности на морфологичния състав на отпадъците

Видове отпадъци	Населени места под 3 хиляди жители
Хранителни	15,6%
Хартия	6,1%
Картон	4,0%
Пластмаса	10,3%
Текстил	2,0%
Гума	1,0%
Кожа	1,0%
Градински	30,9%
Дървесни	2,9%
Стъкло	2,4%
Метали	1,9%
Инертни	21,3%
Опасни	0,6%
Общо	100,00%

Източник: НПУО 2014-2020 г.

Във връзка с изчисленията, които общините ще правят и ще трябва да доказват пред МОСВ за изпълнение на целите за рециклиране и оползотворяване на битовите отпадъци, заложиени в НПУО 2021-2028 г., те са задължени на определена периодичност да извършват морфологичен анализ на състава на битовите си отпадъци. Препоръчителният срок за изготвяне на следващ морфологичен анализ на отпадъците, образувани на територията на община Невестино е през 2022 година, съгласно нормативните изисквания на Наредба №7 за реда и начина за изчисляване и определяне размера на обезпеченията и отчисленията, изисквани при депониране на отпадъци, посл. изм и доп. ДВ бр.77 от 16.09.2021 г.

Отпадъци от опаковки

На територията на община Невестино към момента на изготвяне на настоящата програма няма въведена система за разделно събиране на отпадъците от стъкло, пластмаса, картон, хартия и метал. Общината няма сключен договор с оползотворяваща организация за отпадъците от опаковки.

Необходимо е да бъде сключен договор с оползотворяваща организация и в по-големите населени места да се организира разделно събиране на рециклируемите отпадъци.

С разделното събиране на отпадъци с цел рециклиране, както и други форми на оползотворяване може да се постигне значително намаляване на количеството на депонираните отпадъци, което ще доведе до удължаване на полезния живот на регионалното депо за отпадъци и до съкращаване на разходите за събиране и обезвреждане на отпадъците. Освен това през последните години със синхронизиране на националното законодателство с европейското законодателство все повече се засилват законодателния и обществения натиск за въвеждане на системи за разделно събиране с нормативно регламентирани количества отпадъци, които трябва да бъдат рециклирани и оползотворени.

За част от тези отпадъци националното законодателство изисква прилагането на принципът „замърсителят плаща“, при който разходите се поемат от производителите на продукта, от който се образуват отпадъците, но за останалата част липсват нормативно установени механизми на финансиране. За редица отпадъци съществуват забрани за депониране, което налага тяхното отделяне от общия отпадъчен поток и намиране на алтернатива за оползотворяването или обезвреждането им.

Биоразградими отпадъци

В съответствие с Националния стратегически план Община Невестино следва да предвиди конкретни мерки за третиране на биоразградимите отпадъци, с оглед намаляване количествата за депониране. Управлението на биоразградимите отпадъци включва събиране (разделно или със смесените битови отпадъци), анаеробно разлагане и компостиране, изгаряне и депониране. Екологичните и икономически ползи от различните методи на обработване зависят съществено от местните условия, като гъстотата на населението, инфраструктура и климат, както и от наличието на пазари за свързаните с този процес продукти (енергия и компост). Изискванията за събиране и третиране на биоразградими отпадъци са регламентирани в Наредба за разделно събиране на биоотпадъци и третиране на биоразградимите отпадъци, Обн. ДВ. бр.11 от 31 Януари 2017 г., изм. и доп. ДВ. бр.2 от 8 Януари 2021 г.

Приблизително две трети от отпадъците, генерирани в домовете и офисите, се състоят от „органични“ или естествени материали. Тези материали след време се разграждат („биоразградими“) по естествен път. Биоразградимите отпадъци се генерират при селскостопанската дейност в растениевъдството, животновъдството и от дейността на домакинствата. Имат предимно органичен състав и е необходимо да се третират в зависимост от условията на генерирането им по подходящ начин.

Количеството на растителните отпадъци, образувани от растениевъдството в дворните пространства на жилищните имоти са определени експертно и тяхното количество варира от 25% до 40% от общото количество битов отпадък, отделен от домакинствата. Този отпадък понастоящем е основна съставка, замърсяваща териториите в покрайнините на населените места или попада в съдовете за битови отпадъци. Не е популярна практиката за оползотворяване на растителни отпадъци в самите дворните места. В процеса на компостиране растителните отпадъци се явяват суровина. При прилагането му се ограничава постоянното изнасяне на органични вещества от почвата и едновременно се постига ограничаване употребата на органични торове за сметка на много добрите хранителни съставки в компоста. В съответствие с европейското и националното законодателство общините следва да предприемат мерки за поэтапното намаляване на количеството на депонираните биоразградими отпадъци.

Често срещани практики в общината е третирането на биоразградимите отпадъци да се осъществява по следните начини:

- използване на кухненски и градински остатъци за храна на животни ;
- закопаване на хранителни и растителни отпадъци в почвата (задния двор или градината без последващо използване);
- натрупване на смесени купчини с оборска тор, растителни и хранителни отпадъци в полето (купчините не се обръщат, но след около три години са годни (вече компостирани) за използване като подобрител на почвата);
- натрупване на смесени купчини с оборска тор (купчините не се обръщат след това, но след това компостираната оборска тор се използва като подобрител на почвата).;
- изгаряне на градински отпадъци и листа.

В Националната стратегия за намаляване на количествата депонирани биоразградими отпадъци са заложили конкретни мерки, които трябва да се предприемат по отношение на този вид отпадък.

Предвид специфичния характер на отпадъците, образувани на територията на община Невестино и значителното участие на зелените, градински и селскостопански отпадъци от домакинствата в определени периоди е необходимо да се предприемат действия в две посоки:

- за въвеждане на фамилно компостиране с последващо използване на компоста в личните стопанства;
- за въвеждане на система за разделно събиране и извозване на биоразградимите отпадъци от общината, след изграждане на регионална инсталация за компостиране на биоразградими и биоотпадъци на територията на РСУО – „Рила Еко“.

Община Невестино трябва да предвиди въвеждане на система за разделно събиране на биоразградимите отпадъци при източника, извозването им и самостоятелното им третиране на регионална инсталация за компостиране, изградена по проект „Изграждане на екологична инфраструктура за РСУО „Рила Еко“, финансиран по ОПОС 2014-2020 г. на обща стойност - 9 748 590,60 лева.

Основната цел на проекта е да се намали количеството на смесени отпадъци за депониране чрез предварителното им третиране, както и осигуряване на разделно събиране и рециклиране на битови, биоразградими и зелени отпадъци, генерирани в трите общини. За тази цел се предвижда проектиране и изграждане на инсталация за предварително третиране на смесено събрани битови отпадъци с капацитет 15 500 т/год., както и разделно събиране и оползотворяване на зелени и/или биоразградими отпадъци, чрез проектиране и изграждане на инсталация за компостиране с капацитет 3 000 т/год. Инсталациите ще бъдат разположени на площадка в м. „Гладни рид“, с. Радиловци, общ. Кюстендил, с площ 24,08 дка. Инсталацията за предварително третиране ще обслужва 52 702 жители на общините Кюстендил, Невестино и Трекляно. Предвижда се тя да прилага метода ръчно сортиране и аеробно стабилизиране на органичната фракция и да има модул за предварително третиране (сепариране и стабилизиране). Компостиращата инсталация ще обслужва 52 158 жители на общините Кюстендил и Невестино. Тя ще прилага метода на компостиране с открити боксове под навес и представлява инсталация за открито компостиране с механично разбъркване за аериране на компостираните материали и автоматизирана система за разбъркване и аериране на компоста. Предвидено е закупуването на специализиран камион за разделно събиране на зелени отпадъци, камион за разделно събиране на биоразградими отпадъци с надстройка 5 куб.м., специализиран камион за разделно събиране на зелени отпадъци 3,5 т. и 30 пластмасови контейнера с вместимост 1100 л., които ще бъдат дистрибутирани в близост до места с високо генериране на зелен отпадък.

Поради големия дял на биоразградимите отпадъци, подходящи за компостиране от общото количество на битовите отпадъци прилагането на ефективна система за разделното им събиране ще доведе до съществено намаляване на разходите за транспортиране и обезвреждането на смесените битови отпадъци на регионалното депо.

Обхващането на все по-голям брой семейства в системи за домашно компостиране е възможно чрез постоянно информиране на населението за възможностите за оползотворяване на биоразградимите отпадъци и предоставяне на контейнери за компостиране на семействата, които желаят да компостират биоразградимите си отпадъци. За отчитане на ефекта от тази мярка е необходимо предоставянето на компостери на отделните домакинства да бъде обвързано с изискване за своевременно представяне на информация от общините за постигнатите нива на намаление на биоразградимите отпадъци, постъпващи за депониране.

Един от подходящите методи на биологично третиране, подходящи за условията на общината е анаеробното разграждане, при което се отделя биогаз за производство на енергия и компостирането (домашно и/или полево), при което произведения компост има възможност да се използва за рекултивация на нарушени терени, в земеделието, при озеленителни и възстановителни дейности при строителни проекти и др.

Източници на растителни отпадъци са имотите със земеделско ползване извън регулация и дворните пространства на жилищните имоти. Задължение на всеки производител на земеделска продукция е да организира оползотворяването на растителните отпадъци. До настоящия момент не са изградени съоръжения и инсталации за биологично третиране на растителните отпадъци на територията на общината. Съществува практика за биоразграждане на място в почвата, където попадат растителните отпадъци вследствие на обработка на земеделската земя. Често се прилага и изгаряне на изсъхнали растителни отпадъци от земеделието, срещу което се води борба - дейността противоречи на добрите земеделски практики за използване на различни методи за оползотворяване на органичните отпадъци.

В съответствие с Националния стратегически план общината следва да предвиди конкретни мерки за третиране на биоразградимите отпадъци с оглед намаляване количествата за депониране. Управлението на биоразградимите отпадъци включва събиране (разделно или със смесените битови отпадъци), анаеробно разлагане и компостиране, изгаряне и депониране. Екологичните и икономически ползи от различните методи на обработване зависят съществено от местните условия, като гъстота на населението, инфраструктура и климат, както и от наличието на пазари за свързаните с този процес продукти (енергия и компост). Изискванията към съоръженията и инсталациите за биологично третиране на биоразградимите отпадъци са регламентирани в Наредба № 6 Обн. ДВ. бр.80 от 13 Септември 2013 г. (изм. и доп. ДВ. бр.13 от 7 Февруари 2017 г., изм. и доп. ДВ. бр.36 от 1 Май 2021 г.) за условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и на други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци.

Изискванията към площадките, на които могат да се разполагат съоръжения за биологично третиране на биоразградими отпадъци са посочени в Наредба 7 от 24 август 2004 г. за изискванията, на които трябва да отговарят площадките за разполагане на съоръжения за третиране на отпадъци.

В съответствие с европейското и националното законодателство общините следва да предприемат мерки за поетапното намаляване на количеството на депонираните биоразградими отпадъци.

Целесъобразно е да се прилага метода на открито компостиране чрез разстилане на биоразградимите отпадъци на редове (по метода windrow). Предлагаият метод на третиране на биоразградимите отпадъци използва процеса био-деградация, който в естествени условия протича бавно, на повърхността на земята, при температурата на околната среда и предимно анаеробно. Естественото разлагане на органиката се ускорява като преработваният субстрат се събира на редове (т.нар. windrow), което позволява да се съхрани част от топлината отделяна от дейността на микроорганизмите, при което температурата нараства. Този ускорен процес именно е компостирането. Компостиране се разделя на 4 стадия: 1) мезофилен; 2) термофилен; 3) изстиване; 4) съзряване. В процеса на био-деградацията органичният субстрат претърпява физично и химично превръщане с образуването на стабилен хумифициран краен продукт. Този продукт е ценен за селското стопанство като органичен тор и като средство за подобряване

структурата на почвата. Важни параметри на процеса са отношението C/N и мултидисперсността на субстрата, необходима за нормалната аерация.

При ефективно извършване на процеса на обръщане активната фаза може да приключи до 1 месец, след което са необходими още около два месеца за изстиване и съзряване. Оборската тор и някои растителни отпадъци имат ниско съотношение C/N, висока влажност и лошо се подават на аерация. Те трябва да се смесват с твърд материал (пълнител) сорбиращ влагата, който обезпечава допълнителен въглерод и нужната за аерирането структура на сместа. Най-добрият пълнител се явява сламата, но може да се добавят листа, стърготини, трески, хартиени изрезки и др.

Биоразградимите отпадъци могат да бъдат доставяни от домакинствата, срещу което те да получават готов компост. Очаква се, че безплатното предоставяне на компост е достатъчен стимул за населението от селата, за да отделят биоразградимите отпадъци от общия отпадъчен поток и по такъв начин да допринесат за намаляване на разходите за извозването на битовите отпадъци до регионалното депо.

Освен за безвъзмездно ползване от жителите, които доставят биоразградими отпадъци за компостиране, за готовия компост ще се търси пазарна реализация в селското и горското стопанство и озеленяването или ще се ползва за наторяване и подобряване на почвата в общински паркове и градини, спортни площадки, нарушени терени и др.

Съгласно Националната програма за прилагане на Директива 99/31/ЕС:

- 100% биоразградими са хранителните, хартиените, картонените, дървесните и градинските отпадъци;
- 20% от текстилните отпадъци;
- 25% от отпадъците от кожи

В съответствие със Закона за управление на отпадъците чл.31 ал.1 т.2 – целта е най-късно до 31 декември 2020 г. ограничаване на количеството депонирани биоразградими битови отпадъци до 35 на сто от общото количество на същите отпадъци, образувани в Република България през 1995 г. Същата правна норма на ЗУО поставя следните актуални цели, в сила от 05.03.2021 г.:

- най-късно до 31 декември 2025 г. подготовката за повторна употреба и рециклирането на битови отпадъци най-малко до 55 на сто от общото тегло на тези отпадъци;
- най-късно до 31 декември 2030 г. подготовката за повторна употреба и рециклирането на битови отпадъци най-малко до 60 на сто от общото тегло на тези отпадъци;
- най-късно до 31 декември 2035 г. подготовката за повторна употреба и рециклирането на битови отпадъци най-малко до 65 на сто от общото тегло на тези отпадъци;
- най-късно до 31 декември 2035 г. количеството на депонираните битови отпадъци да е намалено до 10 на сто или по-малко от общото количество образувани отпадъци (по тегло).

Поради липса на изградено съоръжение на територията на РСУО – „Рила Еко” за тяхното третиране, на практика община Невестино към момента не извършва оползотворяване на зелени и/или биоразградими отпадъци, което да гарантира изпълнението на целите за разделно събиране на биоотпадъци. След въвеждане в експлоатация на регионалната система за компостиране, ще бъде необходимо да се осигури и съответната система (съдове) за разделно събиране на растителни и биоразградими отпадъци при източника на образуване, в т.ч. домакинства, търговски и административни обекти и заведения за обществени хранене.

Предвижда се и въвеждане на система за домашно компостиране. Поради големия дял на биоразградимите отпадъци, подходящи за компостиране от общото количество на битовите отпадъци прилагането на ефективна система за разделното им събиране ще доведе до съществено намаляване на разходите за транспортиране и обезвреждането на смесените битови отпадъци на Регионалното депо.

Строителни отпадъци

Община Невестино има пряк ангажимент към строителните отпадъци в малки количества, генерирани от ремонтните дейности на домакинствата. В този смисъл анализът и прогнозите са фокусирани върху този поток строителни отпадъци. На територията на общината няма изградена инфраструктура за третиране на отпадъци от строителство и разрушаване или площадка за депониране на строителни отпадъци и не съществува система за организирано събиране и последваща повторна употреба на този вид отпадък. По тази причина липсват и точни данни за вида и количеството на образуваните строителни отпадъци през последните години.

Ниската тенденция в прираста на населението в общината не стимулира активни дейности в жилищното строителство. Строителни отпадъци се образуват най-вече от малки обекти с локално значение, от реконструкции и ремонти на стопански и жилищни сгради. Понастоящем строителните отпадъци остават основна съставка на новообразуваните нерегламентирани замърсявания или попада в съдовете за битови отпадъци. Част от генерираните СО попадат в общия поток със смесените битови отпадъци, които се извозват до регионалното депо за битови отпадъци. Необходимо е да се предприемат мерки за осигуряване селективното разделяне на отпадъците на мястото на образуване и изграждането и функционирането на надеждна система и съоръжения за временно съхраняване и оползотворяване на строителни отпадъци в община Невестино.

Данните за количеството на строителните отпадъци се отразяват както от лицата, извършващи дейности по събиране и транспортиране на строителни отпадъци, така и от оператора приел отпадъците за рекултивация на нарушен терен. Те отчитат количествата строителни отпадъци в съответствие с изискванията на Наредба № 1 за реда и образците, по които се предоставя информация за дейностите по отпадъците, както и реда за водене на публични регистри (ДВ, бр.51/ 2014 г.).

С Наредбата за управление на строителните отпадъци и за влагане на рециклирани строителни материали, Обн. ДВ. бр.98 от 8 Декември 2017 г. се регламентира предотвратяване и ограничаване на замърсяването на въздуха, водите и почвите, както и ограничаване риска за човешкото здраве и околната среда в резултат на третирането и транспортирането на строителните отпадъци. С Наредбата се насърчава рециклирането и оползотворяването на СО за постигане на целите по чл. 32 от ЗУО.

Целта е:

- Да се предотврати и минимизира образуването на строителни отпадъци (СО);
- Да се насърчи рециклирането и оползотворяването на СО;
- Да се увеличи употребата на рециклирани строителни материали;
- Да се намали количеството за депониране на СО.

Член 6 от Наредбата забранява нерегламентираното изхвърляне, изгаряне, както и всяка друга форма на нерегламентирано третиране на СО, в т.ч. изхвърлянето им в контейнерите за битови отпадъци или разделно събиране на отпадъци от опаковки.

Строителните отпадъци са получени вследствие на строително-монтажни работи и премахване, включващи минерални отпадъци, пластмаси, метал, хартия, изолационни материали, дърво, азбест и други опасни отпадъци, и др. съответстващи на кодовете на отпадъци от група 17 на Приложение 1 от Наредба № 3 за класификация на отпадъците.

Минералните отпадъци се образуват в резултат на строителство или събаряне на сгради и съоръжения, които основно се състоят от минерални материали като тухли, бетон, строителни разтвори, естествен камък, пясък, керамични строителни материали, бетонови блокчета и/или газобетонови блокчета и др.

„Строително-монтажни” са работите, чрез които строежите се изграждат, ремонтират, реконструират, преустройват, поддържат или възстановяват, а „Премахване” е дейността по отстраняване на строежите чрез селективно отделяне на оползотворимите отпадъци в процеса на премахването.

Дейностите по събиране, транспортиране, подготовка преди оползотворяване и/или обезвреждане, материално оползотворяване, както и по обезвреждане на СО се извършват от лица, притежаващи документ по чл.35 от Закона за управление на отпадъците.

Възложителите на СМР и/или на премахването на строежи отговарят за изготвянето на план за управление на строителните отпадъци (ПУСО). Контролът по изпълнение на ПУСО се осъществява от кмета на общината, на чиято територия се извършват СМР/премахването на строеж, или от оправомощено от него длъжностно лице. За строежи, чийто възложител е кметът на общината, контролът по ПУСО се осъществява от директора на РИОСВ, на чиято територия е строежът.

Съгласно Чл.26 от Наредбата за управление на строителните отпадъци и за влягане на рециклирани строителни материали: „Кметът на общината изпраща информацията до директора на РИОСВ, на чиято територия ще се извършват СМР или премахване на строежи, за издадените през предходния месец разрешения за строеж или заповеди за премахване на строеж“. Кметът на общината отговаря за предаването на отделените строителни отпадъци по време на принудителното премахване на строежи, за оползотворяване на материалите и за влягане на рециклирани строителни материали, включително за покриването на разходите за извършване на дейностите по транспортиране и третиране. Разходите за извършване на дейностите по транспортиране и третиране на строителни отпадъци, получени в резултат на принудително премахване на строеж, са за сметка на извършителя на незаконния строеж или на собственика на сградата или съоръжението. Въз основа на влязла в сила заповед за премахване на строежа и протокол за извършените разходи за дейностите по транспортиране и оползотворяване на отпадъците кметът на общината подава заявление за издаване на заповед за незабавно изпълнение на събиране на вземането от задължените лица по реда на чл.417, т.2 от Гражданския процесуален кодекс.

В случаите, когато кмета на общината е възложител на строителни и монтажни работи, с изключение на текущи ремонти, и възложител на премахване на строежи, следва да изготви план за управление на строителните отпадъци. Съдържанието и изискванията към плана се определят в Наредбата за управление на строителните отпадъци.

Отпадъците от строителна и строително-ремонтна дейност се отделят регулярно. Прилага се процедура, при която строителните фирми да се обръщат към община за посочване на място и условия за депонирането на строителните отпадъци.

Основните проблеми, свързани със строителните отпадъци са неконтролираното изхвърляне на строителни отпадъци от гражданите и фирмите, което води до формирането на нерегламентирани сметища. Често населението неконтролирано изхвърля строителни отпадъци на неразрешени места - главно на входовете и изходите на населените места, както и замърсява зелените площи в самите населени места. За строителните отпадъци, от обичайните ремонти на жилищата, няма форма, по която да бъдат контролирани.

Правилното регулиране на дейностите, свързани със строителните отпадъци и контрола върху тях са регламентирани със ЗУО, Наредбата за управление на строителните отпадъци и за влягане на рециклирани строителни материали, съответно с общинска наредба за управление на отпадъците. В бъдеще Община Невестино ще може да получава надеждни данни, когато извършва процедури за одобрение на планове за управление на строителните отпадъци и инвестиционните проекти, както и при проверката на документите, с които възложителите на строителството доказват изпълнението на целите за рециклиране.

Анализите на строителните отпадъци и на инфраструктурата за строителни отпадъци показват, че на територията на община Невестино няма инсталация за рециклиране на строителни отпадъци. Към настоящия момент малките количества строителни отпадъци, генерирани от ремонти на частни жилища в общината се събират и извозват заедно със смесения битов отпадък. Необходима е организация за въвеждане на разделно събиране и извозване на строителните отпадъци или отреждане на площадка за временно съхранение.

Производствени и опасни отпадъци

„Опасни“ са отпадъците, които притежават едно или повече опасни свойства, посочени в Приложение №3 към ЗУО. Този вид отпадъци се образуват най-вече в промишлените предприятия, но също така и в някои заведения от здравната сфера, а частично и в битовия сектор. Към тях спадат отработени масла и нефтопродукти, негодни за употреба батерии и акумулатори, медицински отпадъци, бои и лакове, детергенти, пестициди и др.

Изискванията за третиране и транспортиране на опасни отпадъци са регламентирани в Наредбата, приета с ПМС №53/1999 г. /ДВ, бр. 29 от 1999 г. и в наредбите за масово разпространените отпадъци. Количествата на образуваните опасни отпадъци по групи, съгласно Класификация на отпадъците по Наредба №2 от 23.07.2014 г. (изм. ДВ. бр.46 от 1 Юни 2018 г.) за класификацията на отпадъците, се водят на отчет в РИОСВ.

Лицата, чиято дейност е свързана с образуване, събиране, транспортиране, съхраняване (оползотворяване с код R13 по смисъла на приложение №2 към §1, т.13 от допълнителните разпоредби (ДР) на ЗУО и/или обезвреждане с код D15 по смисъла на приложение №1 към §1, т.11 от ДР на ЗУО), оползотворяване, в т.ч. рециклиране и/ или обезвреждане, включително подготовка преди оползотворяване или обезвреждане на опасни отпадъци, водят отчетни книги и представят годишни отчети. Опасните отпадъци от фирмите се събират и съхраняват разделно в закрити складове и се предават за третиране на физически или юридически лица притежаващи съответното разрешение по ЗУО или Комплексно разрешително, въз основа на писмен договор.

Потокът опасни отпадъци се контролира от действащата нормативна уредба. С цел проследяване на превозите на опасните отпадъци товародателите са длъжни да изготвят идентификационен документ, който се попълва за всеки отпадък последователно от товародателя, превозвача и товарополучателя.

Необходими са мерки за информиране на населението за опасностите за околната среда и повишаване на обществената заинтересованост за по широко участие в организиранията мероприятия за предаване на опасни отпадъци от домакинствата. Разделното събиране на опасните битови отпадъци все още не е системно, а кампанийно. Поради това голяма част от тях все още се изхвърлят в контейнерите съвместно с неопасните битови и се извозват с тях за последващо третиране.

На територията на община Невестино няма опасни производства и генератори на опасни отпадъци. На този етап в общината няма изградена площадка за приемане на разделно събрани отпадъци от домакинства, в т.ч. едрогабаритни отпадъци, опасни отпадъци, отпадъци от черни и цветни метали.

На територията на общината няма предприятия, попадащи в обхвата на Раздел I към глава седма на ЗООС, класифицирани с нисък или висок рисков потенциал от съхранение на химични вещества. Няма производства, които да замърсяват почвите с тежки метали (олово, цинк, мед, арсен, кадмий, никел, хром) и нефтопродукти. Като единствен значим източник на замърсяване с оловни аерозоли могат да бъдат идентифицирани моторните превозни средства с бензинови двигатели. Замърсявания на почвите се предизвикват от изхвърлянето на твърди битови отпадъци (отпадъци от различен характер). Непрекъснатото усъвършенстване на системите и контрола по сметосъбирането ще елиминира изцяло съществуващите локални замърсявания от микросметища и нерегламентирано изхвърляне на отпадъците.

Специфични потоци отпадъци

Отпадъци от ИУМПС, ИУЕЕО, НУБА, отработени масла и отпадъчни нефтопродукти, излезли от употреба гуми, текстил и обувки

Редица европейски директиви регулират специфичните потоци от отпадъци - например, отпадъци от титаниев диоксид, опаковки и отпадъци от опаковки, полихлорирани бифенили (ПХБ) и полихлорирани терфенили (ПХТ), отпадъчни батерии и акумулатори, канализационен шлам, излезли от употреба превозни средства (ИУПС), отпадъци от електрическо и електронно оборудване (ОЕЕО) и ТОЗ (трайни органични замърсители).

Друга група от директиви регулира операциите по третиране на отпадъците: изгаряне, съвместно изгаряне на отпадъци и депониране на отпадъци чрез заравяне. Регламент (ЕО) №1013/2006 покрива трансграничните превози на отпадъци.

„Негодна за употреба батерия или акумулатор” е батерия или акумулатор, която не може да бъде използвана повторно и е предназначена за преработване или обезвреждане.

За ефективно функциониране на системата за събиране на отпадъците от негодни батерии и акумулатори е необходимо предприемане на следните действия:

- редовно информиране на обществеността за рисковете, свързани с тяхното неконтролирано обезвреждане. Необходимо е хората да бъдат запознати със значението на символите, използвани за маркиране, изискванията при отделяне на батериите от уредите, където те са вградени и възможностите за участие в системите за събиране.

- прилагането на задължително обратно приемане в местата за продажба;

- осигуряване и поставяне на съдове за събиране на негодни за употреба портативни батерии и акумулатори, като се спазва нормативните изисквания;

- предаване на отпадъците от батерии и акумулатори на фирма, притежаваща разрешително, издадено по реда на Закона за управление на отпадъците.

Управлението на отпадъците от батерии и акумулатори има две главни цели:

- *Екологична* – защита на въздуха, водата, почвата и здравето на хората чрез предотвратяване на изхвърлянето на вредни и опасни вещества в околната среда;
- *Икономическа* – оползотворяване материалите, заложи в конструкцията на отпадъците от батерии и акумулатори.

Към момента на разработване на настоящата програма Община Невестино няма сключен договор за отделяне на опасните отпадъци от общия поток битови отпадъци, организиране и прилагане на система за разделно събиране, временно съхраняване и транспортиране на отпадъци от негодни за употреба батерии и акумулатори (НУБА).

На територията на община Невестино не извършват дейности промишлени обекти, от чието производство да се образуват отпадъци, както и не са регистрирани пунктове за изкупуване на неопасни рециклируеми отпадъци от хартия, картон, метал, пластмаса и стъкло. Не са регистрирани и площадки/места за предаване на масово разпространени отпадъци /МРО/ - излезли от употреба електрическо и електронно оборудване /ИУЕЕО/, излезли от употреба гуми /ИУГ/, негодни за употреба батерии и акумулатори /НУБА/, отработени масла /ОМ/ и др.

Излезлите от употреба гуми и отработените масла, генерирани от земеделските структури в общината се предават на лицензирани фирми, по силата на сключени с тях договори. Следва да се има предвид, че този вид инфраструктура не се осигурява от общината, а е изцяло бизнес инициатива по схемата „разширена отговорност на производителя“.

Излезли от употреба моторни превозни средства

Управлението на излезлите от употреба МПС е регламентирано с *Наредба за излезлите от употреба моторни превозни средства*, приета с ПМС №11/15.01.2013 г. Обн. ДВ. бр. 7 от 25.01.2013 г., посл. изм.и доп. ДВ. бр.2/08.01.2021 г., и частично със Закона за движение по пътищата.

Отработени масла

Задълженията на общината в това отношение се определят от „*Наредба за отработените масла и отпадъчни нефтопродукти*”, приета с ПМС №352/27.12.2012 г., ДВ бр.2/08.01.2013 г.

Съгласно чл.39 ал.1 от Наредбата, кметът на общината съдейства за извършване на дейностите по събиране и съхраняване на излезли от употреба масла и предаването им за оползотворяване и обезвреждане, като определя местата за смяна на отработени моторни масла на територията на общината и информира обществеността за местоположението и условията за приемане на отработените масла.

Възможно в рамките на периода на прилагане на настоящата програма, организацията по оползотворяване да не прояви интерес тъй като количеството масла за чието оползотворяване е

отговорна нараства незначително и е твърде вероятно целите заложи в *Наредбата за изискванията за третиране и транспортиране на отработени масла и отпадъчни нефтопродукти* да бъдат постигнати чрез събиране на отработени масла от източници различни от бита или общини с по-голяма гъстота на населението.

Независимо дали ще се сключи договор с организация по оползотворяване, следва да бъдат предприети следните мерки за осигуряване прилагането на законодателството за управление на отработени масла:

- идентифициране на обектите, в които се извършва смяна на отработени масла и обектите, в които се изкупуват отработени масла;
- определяне на разрешените места за смяна на отработени моторни масла и информиране на обществеността за това;
- въвеждане на санкции и упражняване на контрол над изхвърлянето на отработени масла и отпадъчни нефтопродукти в повърхностните води и в канализационните системи.

Излязло от употреба електрическо и електронно оборудване

Задълженията на Общината се определят от „Наредба за излязло от употреба електрическо и електронно оборудване“, приета с ПМС №355/28.12.2012 г. с последни изм. и доп. ДВ. бр.60 от 20 Юли 2018 г.

Съгласно чл.27, ал.1 от Наредбата, Кметът на общината оказва съдействие на организациите по оползотворяване, като определя местата за разполагане на необходимите елементи на системата за разделно събиране и предаване на ИУЕЕО.

Изпълнение на задълженията за участие в системите за разделно събиране се осъществява, като се сключат договори с организации по оползотворяване на ИУЕЕО, лица, които изпълняват задълженията си индивидуално или други лица, притежаващи документи по чл.35 от ЗУО за извършване на дейности по събиране, транспортиране, рециклиране или оползотворяване на отпадъци на територията на общината.

Информацията за управлението на отпадъците от излезли от употреба моторни превозни средства (ИУМПС), отработени масла, негодни за употреба батерии и акумулатори (НУБА) и излязло от употреба електрическо и електронно оборудване (ИУЕЕО) се набира чрез допълнителни годишни отчети, регламентирани в съответните наредби за управление на специфичните отпадъчни потоци. На етапа на изготвяне на настоящата общинска Програма за управление на отпадъците няма данни за количествата на разделно събирани други масово разпространени отпадъци - отработени моторни масла, както и за излезли от употреба автомобилни гуми.

Община Невестино няма сключен договор за безвъзмездно предаване от гражданите на отпадъци от излезли от употреба МПС (ИУМПС) и излязлото от употреба електрическо и електронно оборудване (ИУЕЕО) чрез организирани кампании за тяхното предаване.

Отпадъци от текстил и кожа (обувки)

Милиони тонове облекла се изхвърлят на сметищата в Европа всяка година. Тези количества стават все по-големи и по-големи, заради водещия бизнес модел на „бързата мода“ и свръх консумацията на дрехи. Нараства значително проблема с местата за депониране на отпадъци. Някои видове дрехи в сметищата имат нужда от повече от 50 години, за да се разградят. Те остават там за десетилетия и отделят вредни газове, които са сред основните причини за глобалното затопляне. Токсични вещества се просмукват в почвата и подземните води и вредят на околната среда в продължение на години. Губят се ценни ресурси, които биха могли да се оползотворят. Отклоняването на този отпадък от сметищата ще има огромен положителен ефект върху околната среда.

Схемата за разширена отговорност на производителя (РОП) се прилага успешно по отношение на 6 групи масово разпространени отпадъци (МРО): опаковки (от 2004 г.); ИУМПС (от 2005 г.); ИУЕЕО (от 2006 г.); отпадъчни масла и нефтопродукти (от 2006 г.); батерии и акумулатори (от 2006 г.); и гуми (от 2011 г.). При тази схема, лицата, пускащи на пазара

продукти, които се превръщат в МРО, са задължени по силата на ЗУО и специфичните наредби за постигане на количествени цели за подготовка за повторна употреба, рециклиране и оползотворяване на МРО, определени в Наредбите за всеки вид МРО. Създадени са и се поддържат съответните публични регистри на задължените по схемата лица. Анализът на отпадъците показва, че най-добри постижения от гледна точка на йерархията на управление на отпадъците са постигнати за МРО. Това дава основание добрите резултати от прилагане на схемата за 6-те групи МРО схемата да се разшири и за други продукти. С оглед на новите европейски цели по отношение на текстилните отпадъци за 2025 г., е необходимо в схемата да бъдат включен и този отпадъчен поток.

С развитието на модела т.нар. „бърза мода (fast fashion)“, което води до големи щети на околната среда както от гледна точка на производството, така от гледна точка на третирането на образуваните текстилни отпадъци, увеличаването броя на контейнери/пунктове за отпадъци от текстил с цел повторната им употреба е адекватна добра практика.

По данни от последния морфологичен анализ на отпадъците в община Невестино се генерират средногодишно около 18,76 тона отпадъци от текстил и кожа или около 5% от общия битов отпадък. За постигане на по-добра ефективност на рециклирането и повишаване на количествата рециклирани битови отпадъци е необходимо да бъде въведено допълнително задължително разделно събиране на отпадъците от текстил и кожа.

С промените в ЗУО, Общините са длъжни да започнат да събират разделно отпадъците от обувки и текстил. Кметът на общината сключва договор само с една организация по оползотворяване на отпадъци от обувки и текстил.

Болнични отпадъци/Отпадъци от хуманното здравеопазване

Медицинските отпадъци имат някои по специфични характеристики и изискват специално третиране. Болничния отпадък може да носи зарази, поради което следва да бъде отделен от другите смесени отпадъци за се избегне заплахата за общественото здраве. В този отпадък се включват превръзки, остатъци от лекарства и опаковки, лабораторни проби, използвани инструменти и системи, хирургически отпадъци и др.

Отговорността за управлението на болничните отпадъци е на медицинските заведения, в които се образуват. Болничните и здравни заведения и кабинети имат въведени задължения за сключване на самостоятелни договори за обезвреждане на опасните си отпадъци от дейността си в инсинератори.

Утайки от ПСОВ

Утайките от ПСОВ са източник на енергия при оползотворяването им чрез методите на изгаряне и извличане на фосфора. Най-масово все още се прилагат методите за оползотворяване в земеделието и за възстановяване на нарушени терени. В България за съжаление все още най-често срещания метод е депонирането на утайките след изсушаване.

Очакваното количество утайки крие риск за околната среда и за здравето на хората, в случай че не бъдат намерени и приложени съответните решения за тяхното стабилизиране, съхранение и/или оползотворяване. Законът за водите предвижда в канализационните мрежи и пречиствателните станции за отпадъчни води в населените места да бъдат включвани отпадъчни води съобразено с технологията за третиране на утайките предвид по-нататъшното им оползотворяване или крайно обезвреждане. По отношение на съществуващата йерархия на възможностите, когато става въпрос за устойчиво развитие в дългосрочен план, рециклирането и материалното оползотворяване на отпадъците са за предпочитане пред изгарянето или обезвреждането им чрез депониране. В случая с утайките от отпадъчни води вариантите следва да се разглеждат, в зависимост от различните нива на замърсителите, патогенните организми и въздействието им върху хората и околната среда.

Съществуващите в момента възможни варианти за оползотворяване или окончателно обезвреждане на утайки от отпадъчни води могат да бъдат обобщени по следния начин: материално оползотворяване върху земеделска земя; рециклиран на фосфора; енергийно оползотворяване в термични процеси; обезвреждане/наземно депониране.

При директното оползотворяване на утайки в земеделието е възможно възникването на някои неудобства (емисии на миризми, възможни рискове за околната среда или нещо друго). От друга страна не бива да се забравя, че тази употреба зависи от земеделските стопани, които не са длъжни да приемат утайки, а и техните изисквания към качеството се променят според сезона. Очаква се нарастващите нужди от съвременно третиране на утайките, което да гарантира премахването на патогенните организми и контрола върху замърсителите, да доведат до използването на утайките върху земеделска земя само след тяхното предварително третиране, например компостиране и производство на висококачествен компост. Всички основни методи за третиране трябва да бъдат подробно разгледани по отношение на това дали са подходящи за предоставянето на устойчиво решение за управлението на утайките.

На територията на община Невестино има частично изградени канализационни системи в селата Ваксево и Невестино, които не функционират, няма изградени пречиствателни станции за отпадъчни води (ПСОВ) и не се генерират специфични отпадъци от утайки.

Обезвреждане на отпадъците

В община Невестино има добре изградена система за събиране, транспортиране и депониране на отпадъците. Системата за събиране, транспортиране и депониране на битови отпадъци обхваща около 78% от населението на общината или 1434 души по данни на НСИ към 31.12.2021 г.

Услугите по организирано сметоизвозване на битовите отпадъци се извършва от Община Невестино, която притежава собствен сметосъбиращ автомобил ротопреса.

Образуваните отпадъци се събират смесено. Основният поток отпадък, генериран на територията на общината е смесения битов отпадък с код 20 03 01.

Сметосъбирането се извършва по график изготвен от Общинска администрация-Невестино. Системата за организирано сметосъбиране е изградена от кофи тип „Мева“ - 240 л. и контейнери тип „Бобър“ - 1100 л. /1.1м³/.

Честотата на сметоизвозване е следната: за общинския център – с. Невестино – 4 пъти месечно, а за останалите 12 обслужвани населени места – 3 пъти месечно.

Община Невестино е намерила различни решения за събиране на отпадъците от обществените места, улиците, паркове и т.н., чрез поставяне на кошчета на подходящи обществени места.

Генерираните и събрани битови отпадъци от територията на общината се транспортират и предават (съгласно договор за предварителна обработка преди депониране) на инсталация за сепариране на Регионално депо – Самоков. Вероятно след изграждане на инсталацията за сепариране на площадката в с. Радиловци, общ. Кюстендил по проект „Изграждане на екологична инфраструктура за РСУО „Рила Еко“, сепарирането ще се осъществява там, а негодните за повторна употреба и рециклиране отпадъци ще се депонират в Самоков. Чрез предварителното третиране на смесените битови отпадъци могат да се достигнат целите за рециклиране на отпадъчни материали от хартия, картон, пластмаса и метал, заложен в ЗУО.

В общината не е въведена система за разделно събиране на отпадъците от опаковки – хартия, пластмаса и стъкло и няма сключен договор с оползотворяваща организация. Общината не разполага със съдове за фамилно компостиране на градински отпадъци и специализирани съдове за отпадъци от сгурия и пепел.

Малките количества строителни отпадъци, генерирани от ремонти на частни жилища и търговски обекти в общината се събират и извозват заедно със смесения битов отпадък.

Образуване на нерегламентирани замърсявания не се допуска, тъй като се прави периодичен мониторинг на територията на общината и същите се премахват своевременно.

Неразделна част от настоящата Програма за опазване на околната среда е разработената Общинска програма за управление на отпадъците на община Невестино за периода 2021-2028 г., която включва подробен анализ на отпадъците по видове и предвижда мерки за тяхното предотвратяване, разделно събиране, рециклиране, оползотворяване и повторна употреба.

ИЗВОДИ:

Основните методи за обезвреждане на битовите отпадъци в община Невестино са сепариране и депониране.

Необходимо е въвеждане на системи за разделно събиране и управление на отпадъците от опаковки, биоразградими отпадъци, текстилни отпадъци и обувки.

Общината трябва да осигури разделното събиране и оползотворяване на строителните отпадъци и да сключи договори с оползотворяващи организации за отпадъците от НУБА, ИУЕЕО, ИУМПС, гуми, отработени масла и др.

4.2. Шум

Шумът е от основните неблагоприятни фактори, водещи до акустичен дискомфорт в околната среда. Вредното въздействие зависи от вида му и пораждащите го условия. Произходът на шума се определя от видовете дейности, при които той е генериран. В градска територия се различават промишлен (производствен), транспортен, шум от строителство и битов шум. В зависимост от характера (постоянен, периодично, повтарящ се, прекъснат), честотния спектър и интензивността на шума, а така също и продължителността на експозиция, въздействието му е по-малко или повече вредно. Основният аспект на вредното въздействие на шума, разгледан в настояща програма е свързан с влиянието му върху човешкия организъм и здраве. Високите шумови нива влияят върху слуховия апарат на човека, психическото и нервно състояние на личността, имунната система, обмяната на веществата, сърдечно-съдовата система и др. Подлежащите на контрол обекти са източниците на шум, намиращи се в промишлени зони, жилищни зони и в близост до жилищни зони. Приоритетни са тези, които се намират в жилищни зони, с цел да се предотврати дискомфорта през различните части на денонощието и вредните ефекти от шума върху здравето на населението. посл. изм. и доп.).

Шумът е комплекс от звуци, които действат неблагоприятно върху човешкия организъм. Минималната звукова енергия, която при човека е в състояние да предизвика слухово възприятие, се нарича долен слухов праг и се означава с 0 децибела. Най- горната граница, при която човек възприема звука като болка, се нарича горен слухов праг или праг на болката и отговаря на сила на звука от 130 децибела при 1000 херца честота. Освен сила звукът се характеризира и с височина /честота/. Човешкото ухо може да възприема звуци с честота от 16 до 20 хиляди херца. Едно трептене в секунда е 1 херц.

Съгласно Закона за защита от шума в околната среда той е нежелан или вреден външен звук, причинен от човешка дейност, в това число шумът, излъчван от транспортните средства от автомобилния, железопътния, водния и въздушния транспорт, от инсталации и съоръжения на промишлеността, и от локални източници на шум. Шумът и вибрациите по своето хигиенно значение са на едно от първите места сред неблагоприятно действащите фактори в работната и околна среда.

Таблица 34: Показатели за шум, съгласно Наредба №6 от 26.06.2006 г.

Територии и устройствени зони в урбанизираните територии и извън тях		Еквивалентно ниво на шума в dB(A)		
		ден	вечер	нощ
1.	Жилищни зони и територии	55	50	45
2.	Централни градски части	60	55	50
3	Производствено-складови територии и зони	70	70	70

Граничните стойности на нивата на шум за различните територии и урбанизирани зони в зависимост от предназначението им за дневен, вечерен и нощен период, са регламентирани в Наредба №6 от 26.06.2006 г. за показателите за шум в околната среда, отчитащи степента на дискомфорт през различните части на денонощието, граничните стойности на показателите за шум в околната среда, методите за оценка на стойностите по показателите за шум и на вредните ефекти от шума върху здравето.

Основни причини за повишаване нивото на шума в населените места се явява както строителството, така и обусловеното от него увеличаване на потока на товарните автомобили, амортизираната пътна настилка, остарелият транспортен парк на голяма част от населението, увеличеният брой дизелови автомобили.

Община Невестино не е определена като критичен район в акустично отношение, поради което не са предприемани мерки за борба с шумовото натоварване.

На територията на общината няма източници на промишлен шум. Основен източник на шумово замърсяване са транспортните средства.

Съгласно нормативната уредба за шума контролната функция на общинската администрация е върху шума от битови и занаятчийски дейности. Производствения шум и шума от транспортния трафик се контролира от регионалните органи на МОСВ, МЗ и МВР.

Съгласно Закона за защита от шума в околната среда, РИОСВ – София контролира единствено промишлени източници на шум в околната среда, с цел спазване на нормите за нива на шум в съответните зони и територии, както и в най-близките места за въздействие. Задължение за провеждане на собствен мониторинг на шум в околната среда и представяне в РИОСВ на резултатите от тях, имат единствено предприятията с издадени комплексни разрешителни по смисъла на Закона за опазване на околната среда.

На територията на община Невестино няма предприятия, които да подлежат на контрол, съгласно изискванията на Закона за защита от шума в околната среда и свързаните с него наредби. В общината няма обекти с издадени комплексни разрешителни, както и промишлени източници с дейности, създаващи висок риск от наднормени нива на шум в околната среда.

Акустичната обстановка на територията на общината е нормална. Основен източник на шумово замърсяване на средата са транспортните средства. Някои производства и човешки дейности в сферата на услугите също излъчват шум и създават дискомфорт у живущите около източника.

Във връзка с посочените обстоятелства не е извършван планов контролен мониторинг на нивата на шум в околна среда на промишлени обекти в община Невестино.

ИЗВОДИ:

- Акустичната обстановка във всички селища на община Невестино е благоприятна. Периодичното движение на МПС-та не може да се приеме за друга освен като обичайна характеристика на шума, съобразно вида на двигателя им.
- Рисков фактор е евентуалното възникване на точкови източници на шум под формата на работилници или ателиета за услуги в рамките на регулация, генериращи шум над пределно допустимите норми.

4.3. Здравно-хигиенни аспекти на околната среда

Състоянието на средата се определя от измененията настъпили в основните нейни параметри, следствие от човешката дейност – замърсяване на атмосферата, водите и почвите с производствени и битови вредности от дейността на транспорта, акустично натоварване на средата, йонизиращи и нейонизиращи лъчения, проблемите с третирането на отпадъците.

Основните проблеми, резултат от антропогенната дейност са:

- Високите нива на шума – резултат от функционирането на транспорта и отделни точкови източници
- Замърсяването на атмосферата от линейни (транспорт) и точкови (производствени и битови) източници.

- Йонизиращи и не йонизиращи лъчени.
Разкритите екологични проблеми в голяма степен се дължат на:
- Преминаване на производственият сектор към по-евтини технологии за снабдяване с топлоенергия, съпроводени с по-високи емисии в атмосферния въздух.
- Липса на финансови средства в производствения сектор за опазване качеството на атмосферния въздух.
- Липса на финансови средства за осъществяване на инфраструктурни и благоустройствени проекти за опазване качеството на атмосферния въздух
- Продължаващ процес на подценяване на ролята на зелената система и хаотичното усвояване на земеделски земи за производствени нужди.

Посочени са зони и/или обекти със специфичен хигиенно-охранителен статут. Към тази категория се отнасят зони, които по силата на съответни наредби, следва да бъдат взети под внимание в процеса на планиране. Зоните и обектите със специфичен санитарно-охранителен статус са всички водоснабдителни съоръжения за питейно-битово водоснабдяване, помпените станции за канални води, ПСОВ, гробищни паркове, депа за отпадъците, кариерите, автосервиси, автогари, гари и летища и много други.

Здравно-хигиенни рискове съществуват и в местата, където обитава предимно население от ромски произход, които имат недостатъчно ефективни водопровод и канализация, инфраструктура, изградени типови постройки и възможности за поддържане на необходимата хигиена. Съществуват реални инфекциозни рискове (вирусен хепатит, морбили и др.), също така стоят на преден план и проблемите с битовите отпадъци и по-специално нерегламентираното им изхвърляне, което може да засегне и живеещото в съседство население. Здравен проблем представлява замърсяването на атмосферния въздух в жилищните зони с дразнещи газове - азотни и серни диоксиди, вещества с общо системен токсичен ефект. Значение имат замърсителите със сензибилизиращо действие (органични частици, алдехиди, феноли, сажди и катрани).

Естественят радиационен гама-фон е физична характеристика на околната среда и представлява полето на гама-лъчите, в което се намират всички живи организми на Земята. Източници на това йонизиращо лъчение са вторичното космично лъчение и естествените радионуклиди, намиращи се в атмосферния въздух, почвите, водите, храните и човешкото тяло. Измерваната величина е мощност на дозата на гама-фона и е специфична за всеки пункт, област, регион. Данните за мощността на дозата гама-лъчение за страната се получават в реално време от 27 постоянни мониторингови станции на Националната автоматизирана система за непрекъснат контрол на радиационния гама-фон (НАСНКРГФ), администрирана от Изпълнителната агенция по околна среда (ИАОС).

Автоматизираната система осигурява оперативна информация в случай на инцидентно повишаване на радиационния фон, както при ядрена авария на територията на страната ни, така и при трансграничен пренос на радиоактивно замърсяване. Системата обезпечава с данни в реално време Аварийния център на Агенцията за ядрено регулиране и Главна Дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението” към Министерството на вътрешните работи, с което се осигурява възможност, в случай на радиационна авария, да се приложат своевременно подходящи мерки за защита на населението и околната среда.

Слънчевата радиация е природен източник на радиация, към която човек се е приспособил и не е прието да се счита като опасна за неговото здраве. Сумарната слънчева радиация нараства с височината на слънцето и в часовете около обяд достига максималните си стойности. От значение на прихода и разхода на слънчевата радиация е и прозрачността на атмосферата. Продължителността на слънчевото греене има сериозно отношение към компонентите на околната среда. Броят на часовете слънчево греене зависи от дължината на деня, респективно от географската ширина на мястото, облачността и закритостта на хоризонта.

Познаването на светлинния режим е тясно свързано с хигиената на труда, експлоатацията на различни технически съоръжения и др.

На територията на община Невестино няма изградени обекти и други антропогенни източници, които са доказани замърсители, допринасящи за промяна в радиационната обстановка. Не са известни данни за разположени на територията на общината значителни източници на нейонизиращи лъчения. Няма установено завишаване на естествения радиационен фон.

ИЗВОДИ :

- Радиационният гама фон в област Кюстендил, в частност и в община Невестино е в границите на характерните за страната фонове стойности.
- Не са наблюдавани повишавания на специфичните активности на естествени и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух.

5. Управленски и финансови фактори

5.1. Структура на управлението на дейности, свързани с ОС

Кметът на общината е едноличен орган на изпълнителната власт. В своята дейност кметът на общината се ръководи от законите, от актовете на общински съвет и от решенията на населението. Кметът упражнява общо ръководство и контрол на общинската администрация и представлява общината. Той е първостепенен разпоредител с бюджетни средства. Кметът на общината назначава за срока на мандата си заместник-кметове, в съответствие с одобрената структура на общинската администрация, които подпомагат кмета при осъществяване на дейността му. Кметът на общината определя със заповед заместник - кмет, който да изпълнява функциите му при негово отсъствие от общината.

Към функциите на кметовете и кметските наместници в селата спадат: упражняване на контрол за законосъобразното използване и отговаряне за поддържането, охраната и опазването на общинската собственост на територията на населеното място; подпомагат воденето на регистъра на населението и регистрите по гражданското състояние и предоставят свързаните с тях административни услуги на населението в населеното място, изпращат актуална информация на държавните и общински органи и др.

Общинската администрация подпомагат кмета при осъществяване на правомощията му и извършва дейности по административно обслужване на гражданите и юридическите лица.

Правата и задълженията на Кмета на общината, свързани с опазването на околната среда са регламентирани от националното екологично законодателство.

Съгласно Закона за опазване на околната среда, кметът има следните задължения:

- да информира населението за състоянието на околната среда;
- да разработва и контролира заедно с другите органи планове за ликвидиране на последствията от аварийни и залпови замърсявания на територията на общината;
- да организира управлението на отпадъци на територията на общината;
- да контролира изграждането, поддържането и правилната експлоатация на пречиствателните станции за отпадъчни води в урбанизираните територии;
- да организира и контролира чистотата, поддържането, опазването и разширяването на селищните зелени системи в населените места и крайселищните територии, както и опазването на биологичното разнообразие, на ландшафта и на природното и културното наследство в тях;
- да определя и оповестява публично лицата, отговорни за поддържането на чистотата на улиците, тротоарите и други места за обществено ползване на територията на населените места, и да контролира изпълнението на техните задължения;
- да организира дейността на създадени с решение на общинския съвет екоинспекции, включително на обществени начала, които имат право да съставят актове за установяване на административни нарушения;

- да определя длъжностните лица, които могат да съставят актове за установяване на административните нарушения по Закона за опазване на околната среда;
- да определя лицата в общинската администрация, притежаващи необходимата професионална квалификация за осъществяване на дейностите по управление на околната среда.

Кметът на общината може да възлага изпълнението на изброените функции на кметовете на кметствата в общината.

Кметът на общината организира управлението на дейностите по отпадъците, образувани на нейна територия, съобразно изискванията на Закона за управление на отпадъците и общинската наредба за управление на дейностите по отпадъците.

Съгласно Закона за управление на отпадъците, кметът на общината отговаря за:

- осигуряването на съдове за съхраняване на битовите отпадъци - контейнери, кофи и други;
- събирането на битовите отпадъци и транспортирането им до депата или други инсталации и съоръжения за обезвреждането им;
- почистването на уличните платна, площадите, алеите, парковете и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване;
- избора на площадка, изграждане, поддържане, експлоатация, закриване и мониторинг на депата за битови и строителни отпадъци или на други инсталации или съоръжения за обезвреждане на битови или строителни отпадъци;
- разделното събиране на битови отпадъци, включително отпадъци от опаковки, като определя местата за разполагане на необходимите елементи на системата за разделно събиране и сортиране на отпадъците от опаковки;
- организирането и прилагането на система за разделно събиране на излезлите от употреба луминесцентни и други лампи, съдържащи живак;
- организирането на дейността по събирането и съхраняването на излезли от употреба моторни превозни средства на площадките за временно съхраняване;
- предотвратяване изхвърлянето на отпадъци на неразрешени за това места и/или създаването на незаконни сметища;
- определянето на места за смяна на отработени моторни масла и информиране на обществеността за това;
- определянето на места за поставяне на съдове за събиране на негодни за употреба батерии.

Функциите на Общинския съвет са:

- да определя размера на такса „битови отпадъци” и таксата за поддържане чистотата на териториите за обществено ползване по Закона за местните данъци и такси;
- да приема Програма за опазване на околната среда на общината и всяка последваща актуализация;
- да контролира изпълнението на програмата и ежегодното внасянето на отчети по изпълнението ѝ от кмета на общината;
- да приема наредби, касаещи управлението на околната среда на общината и др.

Кметът е длъжен да разработва и изпълнява Програма за опазване на околната среда и Програма за управление на отпадъците на територията на общината.

Ежегодно в срок до 31 март, Кметът представя в Областна администрация – Кюстендил и РИОСВ отчет за изпълнение на двете програми.

Защитата от шума в околната среда е уредена, чрез Закона за защита от шума, според който Кметът на общината е длъжен:

- да упражнява контрол по спазване на Закона;
- да организира и регулира движението на автомобилния транспорт;
- при необходимост от извършване на иземвания на нивото на шум, контролът се осъществява съвместно с РЗИ.

Съгласно Закона за водите, Кметът на общината е длъжен:

- да осъществява контрол при изграждането, поддържането и правилната експлоатация на канализационните мрежи на битовите отпадни води;
- изграждането и поддържането на водопроводните мрежи, изграждането и регистрацията на кладенците за индивидуално ползване.

Съгласно Закона за лечебните растения Кмета на общината:

- организира изпълнението на дейностите с лечебните растения;
- издава разрешителни за бране на билки от земи общинска собственост.

Отговорни за опазване на околната среда и управлението на дейностите с отпадъците са: Кмета на общината, Общинския съвет, Заместник-кмет, Кметове на населени места и Кметски наместници, както и специалистите по екология и опазване на околната среда от Общинската администрация.

Изпълнението на настоящата Програма за опазване на околната среда на община Невестино за периода 2021-2028 г., изисква подобряване на институционалния капацитет и засилване на контролните функции на местно ниво.

В Общината дейностите по опазване на околната среда, чистота и управление на отпадъците се извършват от: Кмет на общината, Кметове на населени места и Кметски наместници, както и специалистът по ТСУ в Общинската администрация.

В дейностите по опазване на околната среда, чистота и управление на отпадъците са ангажирани следните институции: Община Невестино; Общински съвет – Невестино; Регионално сдружение за управление на отпадъците „Рила Еко” – регион Дупница; оператор на инсталация за сепариране на отпадъци - Самоков, оператор на Регионално депо за неопасни отпадъци – Самоков.

Отговорните органи и лица за опазване на околната среда и управление на отпадъците са:

- Общински съвет – Невестино;
- Кмет на община Невестино;
- Гл.експерт „Екология и опазване на природните ресурси“;
- Служители в общинска дейност „Чистота и озеленяване“;
- Кметовете и кметските наместници на населените места от общината.

В администрацията са назначени отговорни служители, които освен дейностите свързани с опазването на околната среда, поддържането на чистотата на населените места, сметосъбирането и сметоизвозването, поддържането на зелените площи, изпълнение на предписания и указания от РИОСВ, МОСВ, БДЗБР и други, активно участват в разработването, кандидатстването и изпълнението на общински проекти в областта на околната среда, финансирани от различни източници.

Служителите, назначени да отговарят за проблемите по опазване на околната среда и управление на отпадъците притежават необходимото образование, професионална компетентност и опит за заемане на съответните длъжности.

Анализът на институционалния капацитет показва, че в Община Невестино се изпълняват в пълен обхват правомощията и отговорностите на кмета и общинската администрация, съгласно законовите разпоредби за опазване на околната среда и управление на отпадъците.

За повишаване на професионалната квалификация и качествените характеристики на служителите, ангажирани с управлението на отпадъците, се препоръчва ежегодното им включване в дейност за повишаване на професионалната квалификация и осигуряване на посещения на семинари и специализирани курсове.

Материално-техническата и информационна обезпеченост на персонала, пряко ангажиран с изпълнение на функциите, е достатъчна и не е необходимо да се предвиждат мерки в тази насока.

За извършване на контролна дейност и налагане на санкции са упълномощени служители в Общинската администрация и кметовете на кметствата.

5.2. Сътрудничество с други институции и организации

Община Невестино следва да си сътрудничи по проблемите на опазване на околната среда със съседните общини: Кюстендил, Бобов дол, Бобошево, Кочериново и Благоевград.

За решаване на проблемите по управление на отпадъците Община Невестино работи в тясно сътрудничество с Община Самоков, в качеството ѝ на оператор на Регионално депо за неопасни отпадъци и с останалите общини, членове на РСУО - „Рила Еко” – регион Дупница, а именно: Община Кюстендил, Община Дупница, Община Сапарева баня, Община Бобов дол и Община Трекляно.

За решаване на проблемите на околната среда общинската администрация трябва да си сътрудничи с всички фирми, бизнес организации и граждани на нейната територия.

- С „ВиК“ дружеството за получаване на:
 - разрешение за задоволяване на битовите и производствени нужди – водовземане от градската водопроводна мрежа;
 - разрешителни за заустване на производствени отпадъчни води в градската ПСОВ и емисионни норми за отпадъчните води;
- По проблемите на околната среда и здравния статус на населението община Невестино поддържа информационен обмен и е партньор със следните регионални органи на централни ведомства:
 - РИОСВ – Перник и РИОСВ - София;
 - ИАОС и Регионална лаборатория/РЛ/ към ИАОС;
 - РЗИ – Кюстендил към МЗ;
 - „Басейнова дирекция” - „Западнобеломорски район“ – Благоевград;
 - Областна администрация – Кюстендил;
 - „Областна дирекция земеделие и гори” – Кюстендил, към МЗГ;
 - Отдел „Статистически изследвания - Кюстендил“ към НСИ;
 - Регионална дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението” – Кюстендил;
 - ТП ДГС „Невестино“;
 - Областна дирекция по безопасност на храните – Кюстендил и др.

5.3. Общински бюджет и финансиране на дейностите по опазване на околната среда

Дейностите по опазване на околната среда и управление на отпадъците се организират и осъществяват от Общинска администрация – Невестино и назначените за целта служители. Разходите за тези функции в общинския бюджет се покриват пердимно от приходите от такса „битови отпадъци“ и други собствени приходи на Общината.

Необходимостта от изграждането на нови съоръжения и инсталации за третиране на отпадъците и осъществяване на дейности, свързани с предотвратяване на последиците от климатичните промени, бедствия, аварии и катастрофи, пряко свързани с опазването на природата и околната среда ще постави остро въпроса за тяхното финансиране.

Средствата от общинския бюджет се събират ежегодно от такса битови отпадъци и се разходва, съгласно приета План - сметка за приходите и разходите за извършване на услугите по събирането, извозването и обезвреждането в депа за битовите отпадъци, както и поддържането на чистотата на териториите за обществено ползване в населените места на територията на Община Невестино.

Изграждането на нови съоръжения и инсталации за третиране на отпадъците на регионално ниво ще постави въпроса за организиране и финансиране на тяхното разделно събиране и предвид чувствителността на населението към увеличаването на размера на такса „битови отпадъци“ трябва да се търсят алтернативни източници на средства.

С Наредбата за определянето и администрирането на местните данъци, такси и цени на услуги на територията на Община Невестино, се уреждат отношенията, свързани с формирането

на местните такси и цени на предлаганите от общината услуги, реда и срока на тяхното събиране, в това число местните такси и цени на услуги, касаещи управлението на отпадъците. Таксата се заплаща за услугите по събирането, извозването и обезвреждането в депа или други съоръжения за битови отпадъци, както и за поддържането на чистотата на териториите за обществено ползване в населените места.

Таксата се заплаща от: собственика на имота, ползвателя - при учредено вещно право на ползване, концесионера - при предоставяне на особено право на ползване – концесия, а при наличие на имот – държавна или общинска собственост, данъчно задължено е лицето, на което имотът е предоставен за управление. Собственикът на новопридобити имоти дължи такса от началото на месеца, следващ месеца на придобиване на имота освен ако таксата не е платена от предишния собственик. Когато ползването е започнало преди окончателното завършване на сградата, таксата се дължи от началото на месеца, следващ месеца, през който е започнало ползването. За сгради, подлежащи на събаряне, таксата се дължи включително за месеца, през който е преустановено ползването.

Таксата се определя в годишен размер с отделно решение на общинския съвет въз основа на одобрена план-сметка (подлежаща на проверка от Сметната палата) за всяка дейност, включваща необходимите разходи за: 1/ осигуряване на съдове за събиране и съхраняване на битовите отпадъци - контейнери, кофи и други; 2/ събиране на битовите отпадъци и транспортирането им до депата или други инсталации или съоръжения за обезвреждането им; 3/ проучване, проектиране, изграждане, поддържане, експлоатация, закриване и мониторинг на депата за битови отпадъци или други инсталации или съоръжения за обезвреждане, рециклиране и оползотворяване на битови отпадъци, включително отчисленията по чл. 60 и 64 от Закона за управление на отпадъците; 4/ почистване на уличните платна, площадите, алеите, парковете и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване.

Съгласно чл. 66, ал.1 от Закона за местните данъци и такси таксата за „Битови отпадъци” се определя в годишен размер за всяко населено място с решение на Общински съвет въз основа на одобрена план – сметка за всяка дейност, включваща необходимите разходи за: осигуряване на съдове за съхраняване на битовите отпадъци - контейнери, кофи и други; събиране, включително разделно на битовите отпадъци и транспортирането им до депата или други инсталации и съоръжения за третирането им; проучване, проектиране, изграждане, поддържане, експлоатация, закриване и мониторинг на депата за битови отпадъци или други инсталации или съоръжения за обезвреждане, рециклиране и оползотворяване на битови отпадъци, включително отчисленията по чл. 60 и 64 от Закона за управление на отпадъците и почистване на уличните платна, площадите, алеите, парковете и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване. Размерът на такса битови отпадъци се определя за всяка услуга поотделно.

Таксата за битови отпадъци в Община Невестино се определя в годишен размер за всяко населено място с решение на Общинския съвет въз основа на одобрена план сметка.

Прилагането на принципа „замърсителят плаща” изисква възстановяване на всички разходи за извършваните в момента дейности, както и за бъдещото въвеждане на нови съоръжения и услуги като включва: събиране, транспорт и депониране на отпадъците. Цената за депониране на отпадъци трябва да възстановява разходите за изграждане на депото и да покрива разходите за експлоатация, мониторинг, закриване и следексплоатационни грижи за площадката на депото за период не по-кратък от 30 години, съгласно изискванията на Наредба № 6 Обн. ДВ. бр.80 от 13 Септември 2013 г. (изм. и доп. ДВ. бр.13 от 7 Февруари 2017 г.) за условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и на други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци.

Размерът на таксата се определя в левове, пропорционално върху данъчната оценка на имота. За юридическите лица дължимата такса се изчислява пропорционално върху по-високата между данъчната оценка и отчетната стойност на нежилищните имоти и се внася в приход на общинския бюджет.

Таксата може да се заплаща на две равни вноски в сроковете до 30 юни и до 31 октомври на годината, за която се дължи, ако не е определен друг срок в ЗМДТ. За предплатилите до 30 април за цялата година се прави отстъпка от 5 на сто.

При вземането на решение за определяне размера на такса „Битови отпадъци” ръководството на Общинска администрация Невестино и Общинския съвет се съобразяват с доходите на местното население, средната годишна работна заплата и социалната поносимост на предлаганата услуга. Отчитайки конкретните условия на Община Невестино, постъпващите средства при правилно и целенасочено управление на отпадъците могат да осигурят една нормална организация за задоволяване нуждите на населението от качествени комунално-битови услуги.

Възприетият подход за финансиране на дейностите по управление на отпадъците се основава на принципа „замърсителят плаща”, който се въвежда с такса „Битови отпадъци” за населението, на основание чл. 62 и чл. 63 от Закона за местните данъци и такси (ЗМДТ). Общинският съвет определя размера на такса „Битови отпадъци” за дейностите, предвидени със ЗМДТ. Общинският съвет приема наредба за определянето и администрирането на местните такси и цени на услуги, в т.ч. и таксата „Битови отпадъци”.

Съгласно Закона за местните данъци и такси в такса „Битови отпадъци” следва да се предвидят разходи за: закриване и мониторинг на депата за битови отпадъци или други инсталации или съоръжения за обезвреждане на битови отпадъци; почистване на уличните платна, площадите, алеите, парковете и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване.

Практиката показва, че начинът по който се изчислява такса „Битови отпадъци” далеч не стимулира населението да участва в системите за разделно събиране на рециклируемите отпадъци, както и не води до пълно финансово покритие на нуждите и разходите за управление на битовите отпадъци. Това обуславя значителния финансов ресурс, който е непосилен за общинския бюджет, не се осигурява от такса „Битови отпадъци” и за изпълнението на част от дейностите по управление на отпадъците Общината търси алтернативни решения за финансиране от други финансови организации – ПУДООС, Оперативните програми, програмата за развитие на селските райони и др. външни донорски програми.

По силата на националното законодателство, Общинската администрация е изцяло отговорна за организиране на дейностите по управление на битови отпадъци и поддържане чистотата на населените места.

Финансирането на услугите и дейностите се осигурява със средствата, предвидени в общинския бюджет, осигурени чрез такса „битови отпадъци”, заплащани от домакинствата и промишлеността. Размерът на таксата се приема от Общинския съвет ежегодно.

В изпълнение на изискванията на националното законодателство в областта на управление на отпадъците Община Невестино извозва и предава за депониране твърдите битови отпадъци от населените места до инсталация за сепариране на отпадъци – Самоков, а след това негодните за рециклиране отпадъци се депонират на РДНО – Самоков.

За финансиране на разходите по управление на отпадъците на своята територия общината събира от населението и фирмите такса – битови отпадъци за услугите по събиране, извозване и обезвреждане на битовите отпадъци, както и за поддържане на чистотата на териториите за обществено ползване в населените места.

Постъпленията от таксата битови отпадъци през 2021 г. съгласно годишния отчет на общинския бюджет са в размер на 132 172 лева.

Разходите по план-сметката за дейност „чистота“ за 2021 г. са в размер на 161 500 лева, както следва:

- Осигуряване на съдове за събиране на битови отпадъци - 20 000 лв

- Събиране на битови отпадъци и транспортирането им до депата или други инсталации и съоръжения за обезвреждането им,

Разходи за:

**фонд работна заплата-за дейност чистото 3 броя работници – 31000 лв

**горива,смазочни масла,застраховка – 20000 лв

**резервни части и др. непредвидени разходи - 5000 лв

- Разходи за депо Самоков:

**обезпечение по чл.60 от ЗУО /за 1 тон-4,50лв/ - 2500 лв

**отчисленията по чл. 64 от ЗУО /за 1 тон -81,32лв/ - 52000 лв

**приемане по чл. 42 от ЗУО / за 1 тон -46,00лв с ДДС/ - 29000 лв.

- Почистване на уличните платна, площадите, алеите, парковете и други територии от населените места, предназначени за обществено ползване - 2000лв.

Анализът на данните показва, че приходите от такса „Битови отпадъци“ са по-големи от извършваните разходи за управление на отпадъците в община Невестино и през последните години се налага дофинансиране от други общински приходи.

Изграждането на нови съоръжения и инсталации за третиране на отпадъците, в съответствие с действащото законодателство ще постави въпроса за тяхното финансиране и предвид чувствителността на населението към увеличаването на размера на такса „битови отпадъци“ трябва да се търсят алтернативни източници на финансиране.

Таксата за битови отпадъци се определя като промил върху данъчната оценка на недвижимите имоти на физическите лица и промил върху по-високата стойност между данъчната оценка и отчетната стойност на недвижимите имоти на юридическите лица по смисъла на чл.21 от ЗМДТ.

Съгласно чл. 15 от Наредбата за определяне и администриране на местните такси и цени на услуги на територията на община Невестино годишният размер на таксата се определя с решение на Общинския съвет.

Определеният размер на такса битови отпадъци за жилищни имоти на физически и юридически лица на база данъчна оценка в община Невестино е 5⁰/₀₀.

Този размер е определен предвид отдалечеността на РДНО – Самоков и генерираните транспортни разходи за сметоизвозване от обслужваните населени места в община Невестино.

В Закона за управление на отпадъците /ЗУО/, на общините са вменени допълнителни отговорности, с които се увеличават разходите по дейностите, включени в годишната план-сметка, а именно:

• **По Чл. 60. (1) (Доп. - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.)** За извършване на дейности по обезвреждане на отпадъци чрез депониране всеки собственик на депо предоставя обезпечение, покриващо бъдещи разходи за закриване и следексплоатационни грижи на площадката на депото. За осигуряване на обезпечението е отговорен и всеки ползвател на депото, като ежесечно превежда на собственика на депото дължимите средства за осигуряване на обезпечението на база на количествата отпадъци, които е депонирал.

(2) Обезпечението по ал. 1 може да бъде под формата на:

1. месечни отчисления в банкова сметка за чужди средства на РИОСВ, на чиято територия се намира депото, или
2. месечни отчисления в банкова сметка със специално предназначение, блокирана за периода до приключване и приемане на мерките по закриване и следексплоатационни грижи на площадката на депото, с изключение на случаите, когато е разрешено тяхното ползване по реда на чл. 62, или
3. банкова гаранция в полза на съответната РИОСВ, на чиято територия се намира депото.

(3) Когато собственик на депото е община или бюджетно предприятие, обезпечението по ал. 1 е под формата на месечни отчисления по ал. 2, т. 1 или 2.

(4) Отчисленията по ал. 2, т. 1 и 2 се определят в левове за един тон депониран отпадък.

(5) Размерът на отчисленията за един тон депониран отпадък се актуализира на всеки три години.

(6) (Доп. - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.) Дължимите суми за невнесени отчисления по ал. 2, т. 1 или 2 се определят с акт за установяване на публично държавно вземане, издаден по реда на чл. 166 от Данъчно-осигурителния процесуален кодекс от директора на РИОСВ, на чиято територия се намира депото. Актът се съставя въз основа на документи, определени с наредбата по чл. 43, ал. 2. Актът се съставя на ползвателя на депото, който не е превел на неговия собственик дължимите средства за осигуряване на обезпечението. Когато обезпечението не е внесено от собственика, но ползвателят е превел дължимите средства за осигуряване на обезпечението, актът се съставя на собственика на депото.

(7) Невнесените отчисления по ал. 2, т. 1 или 2 след влизане в сила на акта за установяване на публично държавно вземане по ал. 6 се събират принудително заедно с лихвите и разноските от НАП по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс.

(8) Събраните суми от НАП постъпват по сметката, посочена в отправеното искане за събирането им.

(9) Редът и начинът за определяне размера и предоставянето на обезпеченията, разходването на средствата от отчисленията и случаите, в които РИОСВ има право да иска усвояване на банковата гаранция, се определят с наредбата по чл. 43, ал. 2.

(10) С наредбата по чл. 43, ал. 2 се определя и минималният размер на обезпеченията за закриване и следексплоатационни грижи на депата за отпадъци.

Размерът на тези отчисления е в левове за тон депониран отпадък и е определен по реда на Наредба № 7 от 19.12.2013 г. (изм. и доп. ДВ, бр. 77 от 16 Септември 2021 г.) за реда и начина за изчисляване и определяне размера на обезпеченията и отчисленията, изисквани при депониране на отпадъци.

Чл. 64. (1) За обезвреждане на отпадъци на регионално или общинско депо за неопасни отпадъци и на депа за строителни отпадъци се правят отчисления в размер и по ред, определени с наредбата по чл. 43, ал. 2.

(2) Отчисленията по ал. 1 имат за цел да се намали количеството на депонираните отпадъци и да се насърчи тяхното рециклиране и оползотворяване.

(3) (Доп. - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.) Отчисленията се определят в левове за един тон депонирани отпадъци и се превеждат от собственика на депото ежемесечно по банкова сметка за чужди средства на РИОСВ, на чиято територия се намира депото. За осигуряване на отчисленията е отговорен и всеки ползвател на депото, като ежемесечно превежда на собственика на депото дължимите средства на база на количествата отпадъци, които е депонирал.

(4) Натрупаните средства по ал. 1 се разходват за дейности по изграждане на нови съоръжения за третиране на битови и строителни отпадъци, осигуряващи изпълнение от общините на изискванията на закона и подзаконовите нормативни актове по прилагането му. Средствата могат да бъдат разходвани за извършването на последващи разходи, свързани с изградените съоръжения и инсталации за оползотворяване на битови отпадъци.

(5) Размерът на отчисленията за битови отпадъци се намалява, когато целите в съответния регион по чл. 49, ал. 9 са изпълнени от общините в съответствие с решението по чл. 26, ал. 1, т. 6, както следва:

1. с 50 на сто за целите за повторна употреба и рециклиране по чл. 31, ал. 1, т. 1;
2. (изм. - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.) с 50 на сто за целите за ограничаване на количествата депонирани битови биоразградими отпадъци, определени с наредбата по чл. 43, ал. 2;
3. (нова - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.) с 50 на сто за целите за повторна употреба и рециклиране по чл. 31, ал. 1, т. 3 - 6 съгласно сроковете в § 15, ал. 2 от преходните и заключителните разпоредби;
4. (нова - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.) с 50 на сто за целите за намаляване на депонираните битови отпадъци съгласно сроковете в § 15, ал. 5 от преходните и заключителните разпоредби.

(6) Намаленията в размера на отчисленията по ал. 5 се прилагат независимо едно от друго.

(7) В случай че се установи предоставяне на невярна информация за намаление на размера на отчисленията по ал. 5, задължените лица заплащат отчисленията в двоен размер за съответния период, през който е използвана информацията.

(8) (Доп. - ДВ, бр. 19 от 2021 г., в сила от 05.03.2021 г.) Дължимите суми за невнесени отчисления по ал. 3 се определят с акт за установяване на публично държавно вземане, издаден по реда на чл. 166 от Данъчно-осигурителния процесуален кодекс от директора на РИОСВ, на чиято територия се намира депото. Актът се съставя въз основа на документи, определени с наредбата по чл. 43, ал. 2. Актът се съставя на ползвателя на депото, който не е превел на собственика на депото дължимите отчисления за всеки тон депониран отпадък. Когато отчисленията не са внесени от собственика на депото, но ползвателят на депото е превел дължимите отчисления за всеки тон депониран отпадък, актът се съставя на собственика на депото.

(9) Невнесените отчисления по ал. 3 след влизане в сила на акта за установяване на публично държавно вземане по ал. 8 се събират принудително заедно с лихвите и разноските от НАП по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс.

(10) Събраните суми от НАП постъпват по сметката, посочена в отправеното искане за събирането им.

Размерът на отчисленията по Чл.64 от ЗУО е в левове за тон депониран отпадък и е определен с Наредба № 7 от 19.12.2013 за реда и начина за изчисляване и определяне размера на обезпеченията и отчисленията, изисквани при депониране на отпадъци. За 2021 г. размерът е 82,00 лв./тон, а от 2022 г. и за всяка следваща година - 95 лв./тон.

С последните изменения на Закона за местните данъци и такси, в сила от 17.02.2021 г., Чл. 67. регламентира:

(1) Размерът на таксата за битови отпадъци за всяко задължено лице се определя за календарна година при спазване на принципа за понасяне на разходите от причинителя или притежателя на отпадъците.

(2) Размерът на таксата за битови отпадъци за всяко задължено лице е сумата от размера на таксата за всяка услуга по чл. 62, която се определя, като разходите за сметка на таксата за битови отпадъци за текущата година от план-сметката, формирани по реда на чл. 66, ал. 13 за всяка услуга по чл. 62, се разпределят, като се приложи съответният начин за изчисление в зависимост от приетите от общинския съвет основи за услугите по чл. 62.

(3) Размерът на таксата за единица основа се определя в левове за всяка календарна година и се приема с решението на общинския съвет по чл. 66, ал. 3, т. 2 за одобряване на план-сметката.

(4) Количеството битови отпадъци е водеща основа за определяне на размера на таксата за битови отпадъци.

(5) Общинският съвет може да приеме основа или основи, различни от посочената в ал. 4, при условие че съществуват обективни обстоятелства, възпрепятстващи прилагането и.

(6) Общинският съвет приема основите за изчисляване размера на таксата за всяка от услугите по чл. 62 с наредбата по чл. 9. (Наредба за определянето и администрирането на местните такси и цени на услуги). Решението за приемане или изменение на наредбата по чл. 9 съдържа и мотивите, придружени с анализ, за избор на определената основа, а в случаите по ал. 5 - и мотиви за неприлагане на основата по ал. 4, както и вида и източника на информация за изчисляване размера на таксата за битови отпадъци.

(7) Преди внасяне за разглеждане на заседание на общинския съвет проектът на наредба по чл. 9 се публикува за обществено обсъждане по реда на чл. 26 от Закона за нормативните актове. Заедно с проекта на наредба по чл. 9 на интернет страницата на съответната община се публикува и решението по ал. 6.

(8) Основите за определяне на размера на таксата за битови отпадъци, които общинският съвет може да приеме, са:

1. за услугата по събиране и транспортиране на битови отпадъци до съоръжения и инсталации за тяхното третиране:

а) индивидуално определено количество битови отпадъци за имота, включително чрез торби с определена вместимост и товароносимост;

б) количество битови отпадъци за имота, определено съобразно броя и вместимостта на необходимите съдове за събиране на битовите отпадъци и честотата за тяхното транспортиране;

в) брой ползватели на услугата в имота;

2. за услугата по третиране на битовите отпадъци в съоръжения и инсталации:

а) индивидуално определено количество битови отпадъци за имота, включително чрез торби с определена вместимост и товароносимост;

б) количество битови отпадъци за имота, определено съобразно броя и вместимостта на необходимите съдове за събиране на битовите отпадъци и честотата за тяхното транспортиране;

в) брой ползватели на услугата в имота;

3. за услугата по поддържане на чистотата на териториите за обществено ползване в населените места и селищните образувания в общината:

а) брой ползватели на услугата в имота;

б) разгъната застроена и/или незастроена площ на недвижимия имот.

(9) Общинският съвет може да приеме различни основи за отделните населени места, за отделните зони в тях, за селищните образувания, за различните категории задължени лица и за отделните услуги по чл. 62, като бъдат посочени изрично мотивите за различните основи.

(10) При приемане на основа индивидуално определено количество битови отпадъци за имота чрез торби с определена вместимост и товароносимост същите се закупуват от задължените лица по ред, определен в наредбата по чл. 9. С наредбата по чл. 9 общинският съвет може да определи минимален брой торби, които да бъдат закупени от задължено лице за календарна година, съобразен с извършения анализ за минималното количество битов отпадък, генерирано от един ползвател на услугата в дадено населено място, селищно образувание или зона. Когато закупените за годината торби надхвърлят действително изразходваните през годината, останалите торби се използват през следващата година, като се приспадат от определения за нея минимален брой и се заплаща само разликата.

(11) При приемане на основа:

1. "брой ползватели на услугата в имота" или "разгъната застроена и/или незастроена площ на недвижимия имот" общинският съвет при определяне на размера на таксата за битови отпадъци може да приема допълнително диференциране съобразно населените места в общината и отделните зони в тях, вида на имота, неговото предназначение и вида на извършваната в имота икономическа дейност;

2. "индивидуално определено количество битови отпадъци за имота, включително чрез торби с определена вместимост и товароносимост" или "количество битови отпадъци за имота, определено съобразно броя и вместимостта на необходимите съдове за събиране на битовите отпадъци и честотата за тяхното транспортиране" общинският съвет при определяне размера на таксата за битови отпадъци може да приема допълнително диференциране съобразно вида на битовия отпадък.

Новите нормативни разпоредби ще наложат нов подход при формирането и определянето на размера на таксата за битови отпадъци, отразени в общинската наредба за администрирането на цени на такси и услуги. Очаква се този подход да повиши размера и събираемостта на приходите от такса „Битови отпадъци“ и да ангажира повече населението с проблемите по разделно събиране и управление на отпадъците.

Други източници на приходи за опазване на околната среда и управление на отпадъците

Държавен бюджет

Целевото финансиране на общински проекти от страна на държавния бюджет не е пряко обвързано с целите и приоритетите в областта на опазване на околната среда и управлението на отпадъците. Необходима е по-добра координация между институциите при определянето на проектите, в т.ч. разработване на ясни критерии за финансиране и процедури за контрол.

Външно финансиране - Оперативни програми

Външното финансиране се извършва чрез кандидатстване с проекти пред ОП „Околна среда”, ПУДООС, Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони (СПРЗСР), Национален доверителен екофонд и други финансиращи организации.

Необходимостта от засилване на контролната дейност от страна на администрацията както и провеждане на кампании сред населението за в бъдеще има вероятност да доведат до още по-голямо увеличаване на необходимите финансови средства.

За изпълнението на плановете за действие предвидени в стратегическите документи на общината следва да се търсят източници на средства извън общинския бюджет – Оперативни програми, финансирани от фондовете на ЕС, Програма за развитие на селските райони, Програми за трансгранично сътрудничество, Програми на българските министерства и други.

5.4. Информирание на обществеността

Информирането на обществеността цели повишаване на екологичната култура на населението и по-конкретно за опазване на околната среда, намаляване на количеството на отпадъците и тяхното екологосъобразно събиране и обезвреждане. Необходима е по-широка гласност както за възникнали проблеми пред общината, така и за търсене на решението им и привличане на общественост в изпълнение на предприетите мерки.

Съгласно чл.17 от Закона за опазване на околната среда, всеки има право на достъп до налична информация за състоянието на компонентите на околната среда, както и за дейностите или мерките, включително административни мерки, планове и програми, които оказват или са в състояние да оказват въздействие върху околната среда.

Община Невестино има добре функционираща система за информиране на населението за състоянието на околната среда. Информационното обслужване се състои в събиране и предоставяне на данни за състоянието на околната среда, информиране обществеността за включването ѝ в предстоящи екологични мероприятия, за участие при разработване и обсъждане на проекти, за изпълнение на конкретни мероприятия и резултатите от тях и т.н.

Информирането на населението на община Невестино за състоянието на околната среда, за изпълнението на мерките от Общинската програма за опазване на околната среда, както и за реализацията на проекти с екологична насоченост се осъществява чрез публикуването на информация на интернет страницата на Общината. Извършва се уведомяване на населението за инвестиционни предложения и допускане изработването на проекти на ПУП.

Информацията се предоставя чрез публикуване в регионални медии и на електронната страница на Община Невестино, провеждат се информационни кампании за опазване на околната среда. Уведомленията за инвестиционни предложения, които постъпват в Общината се обявяват публично с обява в областен ежедневник, поставя се обява на таблото в сградата на Общината, изпращат се писма до всички НПО-та в града, които предварително чрез анкетно проучване са заявили, че желаят да бъдат информирани.

Много ефективни форми за изграждане на екологична култура и гражданска позиция в населението са редица проекти, свързани с опазване и възстановяване на околната среда, които община Невестино разработва и/или участва под някаква форма. Стремешът е да бъдат обхванати и ангажирани всички възрастови групи, като особено внимание се обръща на младите хора. Една от задачите за изпълнението на тази цел е добрата информираност на гражданите относно състоянието на околната среда и дейностите, които се извършват от Общинската администрация за нейното подобряване.

РАЗДЕЛ II. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ /SWOT АНАЛИЗ.

SWOT анализът е обективно следствие от извършените ситуационни анализи на съществуващото състояние и практики и изхожда от идеята за разделянето на обекта на анализ от средата, в която той функционира.

Силни страни. Силните страни са ресурси или други предимства, които притежава секторът. Силната страна е отличителна компетенция, която дава сравнително предимство.

Слаби страни. Слабите страни представляват ограниченията или недостигът на ресурси, умения и способности, които сериозно възпрепятстват развитието на сектора.

Възможности. Възможностите представляват най-благоприятните елементи на външната среда. Това са благоприятни външни фактори, от които секторът се възползва или би могъл да се възползва.

Заплахи. Заплахите са най-неблагоприятните сегменти на външната среда. Те поставят най-големи бариери пред настоящото или бъдещото (желаното) състояние на околната среда.

Анализът на силните страни на Община Невестино, възможностите да се възползваме от тях, вътрешните слаби страни на Общината и възможностите да ги преодолеем или сведем до минимум, външните възможности /перспективи/ за Общината, както и външните заплахи, които са пречка за развитието и представляват риск за реализацията на програмата. Вследствие на този етап се предлага типа стратегия, която е подходяща да реализира Общината в бъдеще.

Целта на този анализ е да се оцени кои направления от дейностите по опазване на околната среда в региона на Община Невестино са най-ефективни, в кои може да се постигне най-добър успех и хармонично развитие чрез използване на силните страни и благоприятните възможности на външната среда, както и чрез преодоляване или намаляване на действието на слабите страни и външните заплахи.

В технологията на стратегическото планиране SWOT анализът има ключово значение. Благодарение на него получените резултати от „анализа на средата” могат да се приоритизират и да бъдат структурирани по начин, позволяващ извличането на генералните стратегически цели, които ще преследва Община Невестино през следващите години.

За целите на анализа е използвана цялата налична информация за съществуващото положение и тенденциите по компоненти на околната среда.

СИЛНИ СТРАНИ (STRENGTHS)	СЛАБИ СТРАНИ (WEAKNESSES)
➤ Богато биоразнообразие и наличие на защитени територии и зони в Натура 2000. ➤ Красива природа и чиста околна среда. ➤ Чист атмосферен въздух, липса на сериозни източници на замърсяване на околната среда, на наднормен шум и йонизиращи лъчения. ➤ Наличие на водни ресурси – реки и язовир. ➤ Плодородна земя и благоприятни климатични условия за биологично земеделие и животновъдство. ➤ Генерираните отпадъци се извозват на Регионално депо за неопасни отпадъци - Самоков, отговарящо на съвременните екологични изисквания.	➤ Лошо състояние на част от елементите на техническата инфраструктура - амортизирана водопроводна мрежа и липса на функционираща канализация и ПСОВ. ➤ Основен източник на отопление в общината са твърдите горива. ➤ Системата за организирано сметосъбиране и сметоизвозване не обхваща всички населени места и 100% от населението. ➤ Ниско ниво на рециклиране и оползотворяване и липса на цялостни системи за разделно събиране на рециклируеми, строителни и биоразградими отпадъци. ➤ Нормата на натрупване на отпадъците е над средното равнище за генерирани отпадъци на 1 жител за областта и за страната.

➤ Осигуреност със съдове и техника за събиране и извозване на битови отпадъци. ➤ Наличие на нормативна база и стратегически документи на местно ниво за разрешаване на проблемите по опазване на околната среда.	➤ Периодично възникване на нерегламентирани замърсявания. ➤ Липса на собствени финансови средства за съфинансиране на големи екологични проекти. ➤ Отрицателен баланс между приходите и разходите за дейностите за чистота, озеленяване и управление на отпадъците ➤ Ниска екологична култура на населението.
ВЪЗМОЖНОСТИ (OPPORTUNITIES)	ЗАПЛАХИ (THREATS)
➤ Потенциал за развитие на биологично земеделие, растениевъдство и животновъдство. ➤ Ресурси, традиции и потенциал за развитие на екологични производства и създаване на предприятия от хранително-вкусовата промишленост. ➤ Изграждане на канализация и ПСОВ. ➤ Използване на нови технологии за възстановяването на екологичното. ➤ Съхранение на зелените системи и залесителни мероприятия. ➤ Намаляване използването на конвенционални източници на енергия и твърди горива и замяната им с ВЕИ. ➤ Повишаване на екологичната култура на населението за опазване на околната среда. ➤ Усъвършенстване на партньорството с НПО, бизнеса и други общини при подготовка и реализиране на екологични проекти. ➤ Използване на финансови инструменти на ЕС за решаване на проблемите, свързани с опазване на околната среда.	➤ Замърсяване на околната среда от антропогенни и други фактори. ➤ Нарастването на енергийните нужди може да доведе до неекологосъобразни решения и увеличаване използването на твърди горива. ➤ Незаконна сеч и браконьерство в горите. ➤ Риск от горски пожари и природни бедствия. ➤ Нарастващи разходи за управление и депониране на отпадъците, чистота и озеленяване. ➤ Социална чувствителност към повишаване на такса „Битови отпадъци”. ➤ Недостатъчна държавна подкрепа към местната власт за изпълнение на законовите задължения в сферата на опазването на околната среда. ➤ Глобално изменение на климата, водещо до изместване на климатичните зони и пораждаване на ресурсни проблеми. ➤ Загуба на биоразнообразие от неконтролирани антропогенни дейности.

РАЗДЕЛ III. ВИЗИЯ ЗА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ОБЩИНАТА

Визията описва крайното желано състояние на околната среда на община Невестино според представите на населението и на общинското ръководство.

НЕВЕСТИНО – ОБЩИНА СЪС СЪХРАНЕНА ПРИРОДА, ЧИСТА ОКОЛНА СРЕДА, ЕКОЛОГИЧНА ИНФРАСТРУКТУРА И РАЦИОНАЛНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ ЗА КАЧЕСТВЕН И ЗДРАВΟΣЛОВЕН ЖИВОТ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Визията за околната среда описва перспективите за развитие на Общината в близките 7 години. Тя дава общата представа за характеристиките на околната среда в общината в контекста на концепцията за устойчиво развитие. Крайният резултат и изводите направени от анализите за визия са ориентирани към различните сфери на развитие на местно ниво.

РАЗДЕЛ IV. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

1. Генерална стратегическа цел

„Устойчиво управление на компонентите на околната среда в община Невестино за осигуряване на добри условия за живот и работа, чрез обновяване на инфраструктурата, благоустрояване на населените места, озеленяване и запазване на природните ресурси“.

2. Специфични цели

Стратегическата цел на Община Невестино в областта на околната среда е да се ангажира и съдейства за опазване и предотвратяване на замърсяването на околната среда по всичките ѝ компоненти и фактори на въздействие, за намаляване на риска за здравето на населението.

За постигането на генералната стратегическа цел на Общинската програма за опазване на околната среда са формулирани следните специфични стратегически цели, оценени по приоритетност:

Специфична цел № 1: Устойчиво и интегрирано управление на водните ресурси

Мярка 1.1: Обезпечаване на добро състояние и управление на водните ресурси на територията на общината.

Подобряване на водоснабдяването и качеството на питейната вода в община Невестино. Изграждане на канализационна мрежа и осигуряване на необходимата инфраструктура за пречистване и отвеждане на отпадъчните води от населените места.

Подобряване на мониторинга и контрола върху състоянието и качеството на повърхностните и подземни води.

Мярка 1.2: Превенция и управление на риска от наводнения и други природни бедствия

Корекция на речни корита, прочистване и укрепване на канали, дерета и др.

Специфична цел №2: Усъвършенстване на системата за управление на отпадъците

Осигуряване на екологосъобразното управление на отпадъците, чрез предотвратяване и ограничаване на вредното им въздействие върху човешкото здраве и околната среда.

Мярка 2.1: Предотвратяване и намаляване на образуването на отпадъци

Мярка 2.2: Увеличаване на количествата рециклирани и оползотворени отпадъци и Прилагане на Стратегията и плана за действие за преход към кръгова икономика на Република България за периода 2021 – 2027 г.

Мярка 2.3: Подобряване на организацията по разделяне, временно съхранение, събиране и транспортиране и екологосъобразно обезвреждане на отпадъците

Мярка 2.4: Нормативно регулиране и укрепване на административния капацитет на общината за управление на отпадъците

Мярка 2.5: Участие на обществеността и превръщането ѝ в ключов фактор при прилагане на йерархията на управление на отпадъците

Специфична цел № 3: Опазване и управление на биологичното разнообразие и почвите

Мярка 3.1: Ограничаване на негативните влияния върху биологичното разнообразие

Опазване и възстановяване на природните екосистеми, генетичното биоразнообразие и обезпечаване на биологичната сигурност, съгласно българското и международно екологично законодателство. Подобряване на контрола върху възможните негативни влияния върху биологичното разнообразие и обезпечаване постигането на устойчиво използване на биологичните ресурси в община Невестино.

Мярка 3.2: Устойчиво управление на защитените зони по Натура 2000

Включване на териториите с природозащитна стойност в цялостната схема за устройство на територията на община Невестино. Устройване и социализиране на защитените зони по Натура 2000 като част от рекреационния потенциал на общината.

Мярка 3.3: Опазване, устойчиво ползване и възстановяване функциите на почвите

Опазване на почвите включва всички дейности, добри практики и процедури, свързани с опазването и подобряването на способността на почвата да изпълнява всичките си функции и да повишава продуктивните си възможности. Целта е постигане на ефективни промени в биологичната ѝ активност, физичния и химичния състав, структурата, които да намалят степента на деградацията, да повишат усвояемостта на хранителните вещества, количеството и качеството на растителната продукция. Това може да се постигне чрез прилагане на подходящо райониране на земеделските култури и сортове, използването на научно обосновани мероприятия за конкретните условия - сеитбообръщения, балансирано торене, почвени подобрители, мелиоративни мероприятия и др.

Специфична цел №4: Опазване качеството на атмосферния въздух и подобряване чистотата на населените места в община Невестино

Мярка 4.1: Развитие и оптимизиране на системите за мониторинг и подобряване качеството на атмосферния въздух

Поддържане на нивата на замърсителите на въздуха в населените места до нормативно определените нива в страната.

Мярка 4.2: Подобряване чистотата на населените места, облагородяване и озеленяване на площите за общественно ползване

Рехабилитация на съществуващата и изграждане на нова пътна и улична мрежа.

Увеличаване и поддържане на зелените площи в населените места.

Специфична цел №5: Подобряване на административния капацитет за управление на околната среда и ангажиране на местното население

Мярка 5.1: Осигуряване на възможности за повишаване на професионалната квалификация на кадрите, компетентни по управление на околната среда в Общинска администрация – Невестино

Мярка 5.2: Подобряване на информационната обезпеченост и ангажиране на местното население за опазване на околната среда

Създаване на работещ механизъм за обмен на информация сред заинтересованите институции и организации работещи в сферата на околната среда. Осигуряване на публичен достъп до информация относно състоянието на околната среда и общинските дейности по управлението ѝ чрез интернет платформа.

Постигането на целите заложи в настоящата програма само по себе си е следваща стъпка към систематичното решаване на екологичните проблеми в Община Невестино.

РАЗДЕЛ V: ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ НА ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ОБЩИНА НЕВЕСТИНО 2021 Г. – 2028 Г.

Специфична цел № 1: Устойчиво и интегрирано управление на водните ресурси

Мерки	Дейности/Проекти	Бюджет (хил.лева)	Отговорна институция	Срок	Източници на финансиране
1	2	3	4	5	6
Мярка 1.1: Обеспечаване на добро състояние и управление на водните ресурси на територията на общината	1.1.1. Подобряване на водоснабдителната и канализационна инфраструктура на с. Невестино	3000	Община, ВиК	2021 – 2028	МОСВ, ОПОС, ДБ, Общински бюджет, СПРЗСР, ФЛАГ, Публична инвестиционна програма на МС и др.
	1.1.2. Подобряване техническото състояние на водопроводните системи и изграждане на канализационна инфраструктура в населени места на общината с последващо възстановяване на уличната настилка	3000	Община, ВиК	2021 – 2028	МОСВ, ОПОС, ДБ, Общински бюджет, СПРЗСР, ФЛАГ, Публична инвестиционна програма на МС и др.
	1.1.3. Изграждане на ПСОВ до с. Ваксево	600	Община, ВиК	2021 – 2028	МОСВ, ОПОС, ДБ, Общински бюджет, СПРЗСР, ФЛАГ, Публична инвестиционна програма на МС и др.

	1.1.4. Въвеждане на алтернативни технологии за пречистване на битови отпадъчни води в населени места на общината	1000	Община	2021 – 2028	МОСВ, ДБ, Общински бюджет и др.
ОБЩО ЗА МЯРКА 1.1.		7600			
Мярка 1.2: Превенция и управление на риска от наводнения и други природни бедствия	1.2.1. Брегоукрепване и корекция на речни корита	500	Община	2021 – 2028	ОПОС, ПУДООС, ДБ, Общински бюджет и др.
	1.2.2. Покриване на дървета в централната част на село Невестино	900	Община	2021 – 2028	ОПОС, ПУДООС, ДБ, Общински бюджет и др.
	1.2.3. Изграждане на нови и оптимизиране и/или разширяване на съществуващи системи за предупреждение, наблюдение, докладване; прогнозиране и сигнализиране във връзка с климатичните изменения и риска от природни бедствия и аварии	100	Община	2021 – 2028	ФМ ЕИП, НПВУ, ОПОС, Общински бюджет и др.
	1.2.4. Опазване на горите от горски пожари. Изграждане на противопожарна инфраструктура – наблюдателни кули, противопожарни пунктове, оборудване и обзавеждане.	1000	Община	2021 – 2028	ОПОС, ДБ, Общински бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 1.2.		2500			
ОБЩО ЗА СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1:		10100			

Специфична цел №2: Усъвършенстване на системата за управлението на отпадъците

Мерки	Дейности/Проекти	Бюджет (хил.лева)	Отговорна институция	Срок	Източници на финансиране
1	2	3	4	5	6
Мярка 2.1: Предотвратяване и намаляване на образуването на отпадъци	2.1.1. Въвеждане на система за разделно събиране на отпадъци от опаковки в населени места на общината и проучване на възможностите за въвеждане на депозитна система за отпадъци от опаковки	50	Организация по оползотворяване на отпадъци от опаковки Община	2021 - 2028	Организация по оползотворяване на отпадъци от опаковки (ООООп), Общински бюджет, Държавен бюджет, ПУДООС
	2.1.2. Подобряване управлението на отпадъците, в т.ч. предотвратяване и намаляване на генерирането на отпадъци, подготовка за повторна употреба и рециклиране	500	Община	2021 - 2028	ОПОС ПУДООС Държавен бюджет Общински бюджет Отчисления по ЗУО
	2.1.3. Организиране на информационни кампании за ползите от разделно събиране на рециклируемите отпадъци	1	Община и медии	постоянен до 2028 г.	Общински бюджет и др.
	2.1.4. Разяснителна кампания сред населението, живеещо в селата за ползите от фамилното компостиране	1	Община и медии	постоянен до 2028 г.	Общински бюджет и др.

	2.1.5. Извършване на актуален Морфологичен анализ на смесените битови отпадъци към 2022 г.	10	Община	2022	Общински бюджет, ДБ и др.
ОБЩО ЗА МЯРКА 2.1.		562			
Мярка 2.2: Увеличаване на количествата рециклирани и оползотворени отпадъци и Прилагане на Стратегията и плана за действие за преход към кръгова икономика на Република България за периода 2021 – 2027 г.	2.2.1. Реализация на проект на РСУО „Рила Еко“ за изграждане на регионална инсталация за компостиране на зелените отпадъци	-	Община	2021-2023	ОПОС
	2.2.2. Въвеждане на домашно компостиране на зелените и биоразградими отпадъци	5	Община	2024-2028	Общински бюджет Отчисления по ЗУО или ОПОС
	2.2.3. Закупуване на контейнери за разделно събиране на растителни и биоотпадъци	5	Община	2024-2028	ОПОС ПУДООС Отчисления по чл.64 от ЗУО Общински бюджет
	2.2.4. Създаване на площадка за временно съхранение на строителни отпадъци	10	Община	2021-2028	ОПОС, МОСВ, Отчисления по ЗУО, и др.
	2.2.5. Закупуване на контейнери, които ще се използват по заявка за извозване на строителни отпадъци	3	Община	2021-2028	Общински бюджет Отчисления по чл.64 от ЗУО
	2.2.6. Развитие на системите за събиране на масово разпространени и опасни отпадъци, т.ч. /текстил, луминисцентни лампи, батерии, акумулатори и отработени масла, електрически и електронни уреди, излезли от употреба МПС/	10	Община	2021-2028	Организации по оползотворяване на отпадъци от опаковки и МРО Общински бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 2.2.		33			

Мярка 2.3: Подобряване на организацията по разделяне, временно съхранение, събиране и транспортиране и екологосъобразно обезвреждане на отпадъците	2.3.1. Участие в регионалната система за управление на отпадъците - регион Дупница	-	РСУО	2021-2028	РСУО „Рила Еко”, МОСВ
	2.3.2. Подновяване на амортизираните съдове за смет /закупуване на нови/, обновяване и техническа поддръжка на транспортните средства за извозване на отпадъци	40	Община	2021-2028	Общински бюджет
	2.3.3. Рекултивация на две депа за битови отпадъци на територията на община Невестино	878	Община	2021-2023	ОПОС
	2.3.4. Поставяне на видеонаблюдение и контрол на критичните точки за образуване на нерегламентирани сметища	10	Община	2021-2028	Общински бюджет, Държавен бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 2.3.		928			
Мярка 2.4: Нормативно регулиране и укрепване на административния капацитет на Общината за управление на отпадъците	2.4.1. Приемане на промени в общинската нормативна уредба съобразно развитието и изискванията на европейското, националното законодателство и местните политики за отпадъци	-	-	2021-2028	-
	2.4.2. Обучения на служители в ОА и други общински звена по теми за управление на отпадъците	1	Община, МОСВ, НСОРБ	2021-2028	Общински бюджет, Държавен бюджет и др. източници
	2.4.3. Изграждане на единна информационна система за управление на отпадъците, която да осигурява възможност за събиране, съхранение и обработка на данните	2	Община	2021-2028	Общински бюджет и др. източници

	2.4.4. Изготвяне и публикуване на годишен отчет по изпълнение на дейностите заложи в Програмата за управление на отпадъците	-	Община	Постоянен веднъж годишно до 31 март	-
ОБЩО ЗА МЯРКА 2.4.		3			
Мярка 2.5: Участие на обществеността и превръщането ѝ в ключов фактор при прилагане на йерархията на управление на отпадъците	2.5.1. Публикуване на обяви за консултации, срещи, обществени обсъждания и други в процеса на вземане на решения по общински нормативни актове и документи в областта на отпадъците	-	Община	2021-2028	-
	2.5.2. Провеждане на информационни кампании и издаване на учебни материали за разделно събиране и подобряване на управлението на битовите отпадъци като ресурси в съответствие с мерките, предвидени в общинската програма за управление на отпадъците за различни възрастови и социални групи	1	Община	2021-2028	Общински бюджет и др.
	2.5.3. Провеждане на местни кампании по почистване на обществени зелени площи, паркове, градинки, площади и др.	1	Община	2021-2028	Общински бюджет и др.
	2.5.4. Организиране на конкурси на екологична тематика за деца и ученици	1	Община, училища и детски градини	2021-2028	Общински бюджет и др.
	2.5.5. Участие в национални кампании на ПУДООС	10	Община, кметства, училища и др.	2021-2028	ПУДООС
ОБЩО ЗА МЯРКА 2.5.		13			
ОБЩО ЗА СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2:		1539			

Специфична цел № 3: Опазване и управление на биологичното разнообразие и почвите

Мерки	Дейности/Проекти	Бюджет (хил.лева)	Отговорна институция	Срок	Източници на финансиране
1	2	3	4	5	6
Мярка.3.1: Ограничаване на негативните влияния върху биологичното разнообразие в община Невестино	3.1.1. Проучване на потребностите, разработка и реализация на проекти, насочени към запазване и подобряване на биологичното разнообразие в общината	5	Община РИОСВ, ДГС	2021 – 2028	ПУДООС и други
	3.1.2. Обособяване на екопътеки и маршрути с възможности за велосипеден и пешеходен туризъм	100	Община, ДГС,	2021 – 2028	СПРЗСР, Общинския бюджет и други
	3.1.3. Подобряване на икономическата стойност на горите, включително инвестиции за оборудване и практики за дърводобив, щадящи почвата и ресурсите	150	Община	2021 – 2028	СПРЗСР, Общински бюджет и други
	3.1.4. Залесяване на изсечени, засегнати от горски пожари гори и нови неземеделски територии	250	Община	2021 – 2028	ОПОС, СПРЗСР, ДБ, Общински бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 3.1.		505			
Мярка 3.2: Устойчиво управление на защитените зони по Натура 2000 в община Невестино	3.2.1. Изпълнение на мерки и дейности за управление на защитени зони на територията на община Невестино	50	РИОСВ, ДГС, Община	2021 – 2028	ОПОС, ПУДООС и други финансиращи програми
	3.2.2. Подпомагане изпълнението на мерки по опазване и възстановяване на редки и застрашени растителни и животински видове, както и на ценни природни територии в общината	10	РИОСВ, ДГС, Община	2021 – 2028	ОПОС, ПУДООС и други финансиращи програми
ОБЩО ЗА МЯРКА 3.2.		60			

Мярка 3.3: Опазване, устойчиво ползване и възстановяване функциите на почвите	3.3.1. Мониторинг за качеството на почвите	-	Община, РИОСВ	2021 – 2028	МОСВ, Общински бюджет
	3.3.2: Устойчиво управление на деградирани земеделски земи, чрез: - Биологична рекултивация с тревни смеси, характерни за района; - Прилагане на противоерозионни мерки и техники за обработка на почвата.	100	Община, Земеделски производители	2021 – 2028	Общински бюджет, Частни инвестиции
	3.3.3: Създаване на защитни пояси и линейни залесявания покрай границите на земеделските имоти, край канали, пътища и др. за защита от ветрове	100	Община	2021 – 2028	СПРЗСР, НПВУ, Общински бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 3.3.		200			
ОБЩО ЗА СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3:		765			

Специфична цел №4: Опазване качеството на атмосферния въздух и подобряване чистотата на населените места

Мерки	Дейности/Проекти	Бюджет (хил.лева)	Отговорна институция	Срок	Източници на финансиране
1	2	3	4	5	6
Мярка 4.1: Реализиране на проекти и дейности за ограничаване вредното въздействие от употреба на твърди горива и внедряване на щадящи околната среда производства	4.1.1. Внедряване на ВЕИ в общината	500	Община	2021 – 2028	Общински бюджет, ДБ, Европейски фондове
	4.1.2. Реализиране на проекти за енергийна ефективност в обществени, стопански и жилищни сгради	500	Община	2021 – 2028	НПВУ, СПРЗСР, Общински бюджет, ДБ,

					Европейски фондове, Частни инвестиции
	4.1.3. Частично въвеждане на енергоефективно улично осветление	500	Община	2021 – 2028	ЕИП, Общински бюджет, ДБ, Европейски фондове
	4.1.4. Внедряване на мерки за енергийна ефективност на общинско жилище в село Рашка Градица	300	Община	2021 – 2028	Общински бюджет и др.
	4.1.5. Провеждане на ежегодни информационни кампании за ползите от въвеждането на енергоспестяващи мерки и за вредното въздействие на изгарянето на твърди горива	1	Община	2021 – 2028	Общински бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 4.1.		1801			
Мярка 4.2: Подобряване чистотата на населените места, облагородяване и озеленяване на площите за общественно ползване	4.2.1. Благоустрояване на публични пространства и терени за отдих и спорт	500	Община	2021 – 2028	Общински бюджет, СПРЗСР, ПУДООС и други
	4.2.2. Организиране на ежегодни кампании за почистване на обществени зелени площи във всички населени на общината	1	Община	2021 – 2027	Общински бюджет
	4.2.3. Контрол за спазване на нормативните изисквания в областта на опазване на околната среда, включително изсичане на дървета и изгаряне на битови отпадъци	-	Община	2021 – 2027	-
ОБЩО ЗА МЯРКА 4.2.		6			
ОБЩО ЗА СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 4:		1807			

Специфична цел №5: Подобряване на административния капацитет за управление на околната среда и ангажиране на местното население

Мерки	Дейности/Проекти	Бюджет (хил.лева)	Отговорна институция	Срок	Източници на финансиране
1	2	3	4	5	6
Мярка 5.1: Осигуряване на възможности за повишаване на професионалната квалификация на кадрите, компетентни по управление на околната среда в Общинска администрация – Невестино	5.1.1. Осигуряване на възможности за повишаване на професионалната квалификация на кадрите, компетентни по управление на околната среда	2	Община	2021 – 2028 г.	НСОРБ, ДБ, Общински бюджет
	5.1.2. Създаване на общинска информационна система за мониторинг и управление на околната среда и регистър на зелени площи	2	Община	2021 – 2028 г.	Общински бюджет
ОБЩО ЗА МЯРКА 5.1.		4			
Мярка 5.2: Подобряване на информационната обезпеченост и ангажиране на местното население за опазване на околната среда	5.2.1. Консултации и обществени обсъждания в процеса на вземане на решения по общински нормативни актове и документи в областта на опазването на околната среда	-	Община	2021 – 2028 г.	-
	5.2.2. Издаване и разпространение на информационни материали, свързани с опазването на околната среда	1	Община, РИОСВ, НПО Училища	2021 – 2028 г.	ПУДООС, Общински бюджет
	5.2.3. Провеждане на анкетни проучвания за мнението на населението за опазването на околната среда	-	Община	2021 - 2028 г.	-
	5.2.4. Организиране на конкурси на екологична тематика и „зелени“ училища за деца и ученици от общината	-	Община, Училища, Детски градини	2021 - 2028 г.	-
ОБЩО ЗА МЯРКА 5.2.		1			
ОБЩО ЗА СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 5:		5			
ОБЩ БЮДЖЕТ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ОБЩИНА НЕВЕСТИНО 2021-2027		14216			

РАЗДЕЛ VI. ОРГАНИЗАЦИЯ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОГРАМАТА

Организацията за изпълнението на общинската Програма за опазване на околната среда на община Невестино може да се определи като процес на системно планиране, събиране и анализ на информация и данни, разработване на проекти, кандидатстване за финансиране, реализация на одобрените проекти и редица други контролни и съпътстващи дейности. В този смисъл е целесъобразно Общината да разработи и прилага единна стройна организация за изпълнението на програмата, в която са ясно определени отговорниците за заложените проекти и дейности.

За установяване на степента на изпълнение на целите на Общинската програма за опазване на околната среда се предвижда система за наблюдение и оценка, която ще работи при условията на:

- Използване на показатели за наблюдение и оценка
- Съответствие с принципите на публичност, прозрачност и равнопоставеност

Наблюдението и оценката следва да проследяват ежегодно до каква степен са изпълнени конкретните задачи (чрез показателите) за постигане целите на ОПООС и спазени ли са тези основни принципи. В случаи, че не са изпълнени задачите за съответния период или не са съблюдавани принципите на публичност, прозрачност и равнопоставеност се извършва анализ на причините за това и какви действия следва да бъдат предприети с оглед на тяхното реализиране.

За наблюдение и оценка на изпълнението на ОПООС, координиращ орган е РИОСВ.

По отношение реализацията на заложените в Програмата цели и мероприятия, основната дейност за координация, изпълнение и отчет е задължение на еколога на общината.

Периодично да се извършва актуализация на програмата, свързана с възникнали нови обстоятелства и документи.

Да се представя ежегоден отчет за изпълнението пред Общинския съвет.

Източници на финансиране на екологични проекти

Основните източници за финансиране на екологични проекти са:

- Общинския бюджет;
- Държавния бюджет;
- Предприятието за управление на дейностите по опазване на околната среда;
- Националния доверителен екофонд;
- Публична инвестиционна програма на МС;
- Кохезионен фонд;
- Европейски фонд за регионално развитие;
- Финансови ресурси по линия на МОСВ;
- Оперативна програма „Околна среда“ 2021-2027 г.;
- Финансов механизъм на ЕИП;
- Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони 2021-2027 г. (СПРЗСР);
- Програма за иновации и конкурентоспособност 2021-2027 г.;
- Специализирани кредитни линии на банкови институции;
- Механизъм „съвместно изпълнени“ в рамките на протокола от Киото към Рамковата конвенция по изменение на климата;
- Споразуменията за двустранно сътрудничество;
- Международни организации, финансови институции и др.

РАЗДЕЛ VII. МОНИТОРИНГ И КОНТРОЛ

Процесът на организация на изпълнението, осъществяване на мониторинг, контрол и последваща оценка на изпълнението на политиката за опазване на околната среда, в частност на настоящата Програма за опазване на околната среда, която дефинира тази политика за периода 2021-2027 г., се организира от Кмета на общината или от упълномощено от него друго длъжностно лице, най-често еколога на общината. Орган за контрол по изпълнение на Програмата е Общинският съвет.

Кметът на общината информира ежегодно Общинския съвет и обществеността за изпълнението на програмата през предходната календарна година. За целта се изготвя Отчет за изпълнение на Програмата за предходната година, който се представя **в срок до 31 март** и се публикува на Интернет страницата на общината. Копие от отчета се изпраща на РИОСВ – /ИАОС/. Препоръчва се Годишният доклад да съдържа информация за: Същността на общинската политика за опазване на околната среда; Напредъка по изпълнението на целите, приоритетите и мерките; Възникналите проблеми и предприетите мерки за тяхното решаване; Осъществяваните мероприятия за осигуряване на информация и публичност на действията по изпълнение на политиката.

За осъществяване на мониторинга се използват следните документи: Въпросници; Протокол за предаване на въпросниците; Протокол за приемане на попълнените въпросници; Анкетни карти; Протоколи от провеждане на публични мероприятия; Матрични карти за оценка на индикаторите; Мониторингови доклади. Контролът като основна функция на системата за управление има за цел да създаде условия за подобряване работата на общинската администрация и за формулиране на правилни управленски решения.

Предвид разпределението в обхвата на работа и функционалните задачи, присъщи на контрола, неговата основна задача е свързана с осигуряване на законосъобразност при изпълнението на политиките за опазване на околната среда, както и целесъобразност изразяваща се в процеса на детайлизирано проследяване работата по изпълнение на ангажиментите на длъжностните лица по тази политика. Същностната характеристика дефинираща обхвата и съдържанието на контролния процес във висока степен се определя от съществуващите законови изисквания за законосъобразност в публични институции и органи на местната власт.

Община Невестино има разработена и функционираща вътрешна система за финансово управление и контрол, която на практика покрива изискванията за контрол върху законосъобразността на прилаганите инструменти при изпълнение на общински политики. В този смисъл съществуващите субекти на контрол, вътрешни за общината и техните правомощия се уреждат от действащата вътрешна система за финансово управление и контрол. Формите и методите на работа за тях се предопределят от нормативните изисквания.

Реализирането на ПООС на община Невестино е непрекъснат процес на изпълнение на дейностите, наблюдение, контрол и актуализация. Отчита се натрупания опит, трудностите и неуспехите, извършват се корекции на съществуващите вече насоки за развитие в посока към адаптиране на новите обстоятелства и промени във вътрешната и външна среда.

Главните рискове за постигането на стратегическите цели са свързани с комплекс от фактори, които до голяма степен са трудно предвидими в бъдещето. Това означава, че реализацията на програмата трябва да бъде непрекъснат процес на наблюдение, контрол и актуализация, анализ и корекции при грешки, трудности и неуспехи за адаптиране на планираните дейности към новите обстоятелства и пазарни условия. Основните компоненти на Програмата за опазване на околната среда (визия, цели, приоритети и мерките в плана), имат за цел да дадат преди всичко перспективи и насоки за развитие, но нямат задължителен характер. Тези компоненти не ограничават възможността да бъдат разработвани, предлагани и реализирани и други практически мерки, програми и дейности, стига да са финансово и организационно обезпечени.

РАЗДЕЛ VIII. НОРМАТИВНА И СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА

- Интегриран план в областта на енергетиката и климата в Република България 2021-2030 г.
- Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие 2030 г.
- Национален план за управление на отпадъците в Република България 2021–2028 г.
- Стратегия и план за действие за преход към кръгова икономика на Република България за периода 2021–2027 г.
- Националната програма за подобряване на качеството на атмосферния въздух 2018-2024 г.
- Националната програма за контрол на замърсяването на въздуха 2020-2030 г.
- Национална стратегия за намаляване на риска от бедствия 2018-2030 г.
- Национална програма за развитие: България 2030
- Национална стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.
- Национална програма за приоритетно изграждане на селищни пречиствателни станции за отпадъчни води
- Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие
- Национална програма за предотвратяване на образуването на отпадъци
- Стратегия на ЕО относно бъдещото управление на битовите отпадъци
- Пътната карта за ефективно използване на ресурсите в Европа
- Зелена книга за Европейска стратегия за пластмасовите отпадъци в околната среда
- Директива 2008/98/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 19 ноември 2008 г. с посл. изм. (Директива (ЕС) 2018/851) относно отпадъците и за отмяна на определени директиви и Регламент (ЕО) № 1013/2006 за трансграничен превоз на отпадъци.
- Директива (ЕС) 2019/904 Европейския парламент и на Съвета от 5 юни 2019 година относно намаляването на въздействието на определени пластмасови продукти върху околната среда.
- Директива 2006/66/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 6 септември 2006 г. относно батерии и акумулатори и отпадъци от батерии и акумулатори и за отмяна на Директива 91/157/ЕИО;
- Директива 2012/19/ЕС относно отпадъци от електрическо и електронно оборудване;
- Директива 94/62/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 20 декември 1994 г. относно опаковките и отпадъците от опаковки;
- Директива (ЕС) 2019/904 Европейския парламент и на Съвета от 5 юни 2019 година относно намаляването на въздействието на определени пластмасови продукти върху околната среда;
- Директива 2000/53/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 18 септември 2000 г. относно излезлите от употреба моторни превозни средства;
- Директива 75/439/ЕИО относно отработени масла;
- Директива 2020/362/ЕС на Комисията от 17 декември 2019 г. за изменение на приложение II към Директива 2000/53/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно излезлите от употреба превозни средства;
- Директива 96/59/ЕО на Съвета от 16 септември 1996 г. за обезвреждането на полихлорирани бифенили и полихлорирани терфенили;
- Директива 86/278/ЕИО на Съвета от 12 юни 1986 г. за опазване на околната среда, и по-специално на почвата, при използване на утайки от отпадъчни води в земеделието;
- Директива 78/176/ЕИО на Съвета от 20 февруари 1978 г. относно отпадъците от производство на титанов диоксид;
- Директива за индустриални емисии 2010/75/ЕС /относно изгаряне на отпадъци и изисквания за комплексни разрешителни за определени инсталации за третиране на отпадъци/;
- Директива 91/271/ЕИО за пречистването на градските отпадъчни води;
- Директива 99/31/ЕС за депониране на отпадъци;

- Директива 2004/35/ЕО от 21 април 2004 г. относно екологичната отговорност по отношение на предотвратяването и отстраняването на екологични щети.
- Директива 85/337/ЕЕС относно оценката на въздействието върху околната среда, изменена с Директива 97/11/ЕС, изменена и допълнена с Директива 2003/35/ЕС относно участието на обществеността при изготвянето на някои планове и програми, касаещи околната среда 31985L0337 31997L0011 32003L0035.
- Директива 90/313/ЕЕС относно достъпа до информация за състоянието на околната среда, отменена с Директива 2003/4/ЕС относно достъпа на обществеността до информация 31990L0313 32003L0004.
- Директива 2001/42/ЕС за оценка на въздействието на някои планове и програми върху околната среда 32001L0042.
- Директива 2008/50/ЕО от 21 май 2008 г. относно качеството на атмосферния въздух и за почист въздух за Европа
- Директива 2004/107/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 15 Декември 2004 година относно съдържанието на арсен, кадмий, никел и полициклични ароматни въглеводороди в атмосферния въздух.
- Директива 2001/80/ЕС относно ограничаване на емисиите от определени замърсители, изпускани в атмосферния въздух от големите горивни инсталации.
- Директива 94/63/ЕС за ограничаване на емисиите от ЛОС при съхранение и превоз на бензини между терминали и бензиностанции 31994L0063.
- Директиви 98/70/ЕС , изменена и допълнена с Директива 2003/17/ЕС относно нормите за съдържание на вредни вещества в бензините, газьола за промишлени и комунални цели и дизеловото гориво 31998L007032003L0017.
- Директиви 99/32/ЕС относно намаляване съдържанието на сяра в определени течни горива 31999L0032.
- Директива 2005/33/ЕС, изменяща Директива 99/32/ЕС.
- Директива 99/13/ЕС за ограничаване на емисиите от ЛОС при определени промишлени дейности 31999L0013.
- Директива 2004/42/ЕО от 21 април 2004 година относно намаляването на емисиите от летливи органични съединения, които се дължат на използването на органични разтворители в някои лакове и бои и в продукти за пребоядисване на превозните средства и за изменение на Директива 1999/13/ЕО.
- Директива 97/68/ЕС относно мерките за ограничаване на замърсяването на атмосферния въздух с газо- и прахообразни замърсители от двигатели, инсталирани в извънпътни машини.
- Рамкова Директива 2000/60/ЕС за водите 32000L0060.
- Директива 2006/7/ЕС относно управление на качеството на водите за къпане, отменяща Директива 76/160/ЕЕС 32006L0007.
- Директива 76/160/ЕЕС относно качеството на водите за къпане:31976L0160.
- Директива 98/83/ЕС относно качеството на водите, предназначени за консумация от човека 31998L0083.
- Директива 75/440/ЕЕС относно изискванията за качеството на повърхностните води, предназначени за питейно битови водоснабдяване, изменена от Директиви 79/869/ЕЕС и 91/692/ЕЕС:31975L0440 31979L0869 31991L0692.
- Директива 91/271/ЕЕС относно пречиствателните станции за отпадъчни води от населени места, изменена с Директива 98/15/ЕЕС:31991L0271 31998L0015.
- Директива 91/676/ЕЕС относно защита на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници 31991L0676.

- Директива 80/68/ЕЕС за защита на подземните води от замърсяване с опасни вещества, изменена от Директива 91/692/ЕЕС:31980L0068 и 31991L0692 и Директива 2006/118/ЕО за опазване на подземните води от замърсяване и влошаване на състоянието им
- Директива 2006/11/ЕС за замърсяването на водите с опасни вещества и 7 дъщерни директиви, отменяща Директива 76/464/ЕЕС 32006L0011.
- Директива 76/464/ЕЕС за замърсяването на водите с опасни вещества и 7 дъщерни към нея, всички изменени от Директива 91/692/ЕЕС 31976L0464 31991L0692.
- Директива 92/43/ЕЕС относно съхранението на природните местообитания и на дивата флора и фауна 31992L0043.
- Директива 79/409 за съхранението на дивите птици 31979L0409
- Директива 1999/22/ЕС относно отглеждането на диви животни в зоологическите градини.
- Директива 96/82/ЕЕС относно контрола на големите аварии с опасни химикали 31996L0082.
- Директива 2003/105/ЕС на Европейския Парламент и на Съвета от 16 декември 2003 изменяща Директива на Съвета 96/82/ЕС за контрол на големите аварии с опасни вещества 32003L0105.
- Рамкова Директива 2000/14/ЕС относно шумовите емисии на съоръжения, предназначени за употреба извън сградите 32000L0014.
- Директива 2002/49/ЕС за оценка и управление на шума в околната среда 32002L0049.
- Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (Бернска), ратифицирана на 25.01.1991 г., в сила за Р България от 01.05. 1991 г., обн. ДВ, бр. 23/1995 г.
- Конвенция за биологичното разнообразие е ратифицирана на 29.02.1996 г., в сила за РБългария от 16.07.1996, обн. ДВ, бр.19/1999 г.
- Конвенция по влажните зони с международно значение, по-специално като местообитания за водолюбиви птици (Рамсарска), ратифицирана, в сила за РБългария от 24.01.1976 г., обн. ДВ, бр. 56/10.07.1992 г.
- Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора (Вашингтонска, CITES), ратифицирана през 1990 г., в сила за Р България от 16.04.1991 г., обн. ДВ, бр. 6/1992 г.
- Конвенция за защита на световното културно и природно наследство, ратифицирана и влязла в сила за България през 1976 г.
- Конвенция за защита на мигриращите видове (Бонска), ратифицирана със закон - ДВ, бр. 69/1999 г., обн. в ДВ, бр. 16/2000 г., в сила от 01.11.1999 г.
- Закон за опазване на околната среда
- Закон за водите
- Закон за управление на отпадъците
- Закон за чистотата на атмосферния въздух
- Закон за почвите
- Закон за защита от шума в околната среда
- Закон за подземните богатства
- Закон за опазване на земеделските земи
- Закон за биологичното разнообразие
- Закон за лечебните растения
- Закон за защитените територии
- Закон за защита на растенията
- Закон за защита на животните
- Закон за защита от вредното въздействие на химичните вещества и препарати
- Закон за устройство на територията

- Закон за местните данъци и такси
- Закон за ратификация на Базелската Конвенция за контрол на трансграничното движение на опасни отпадъци и тяхното обезвреждане
- Наредба №7 от 22 декември 2003 г. с посл. изм. ДВ. бр.21 от 1 Март 2013 г. за правила и нормативи за устройство на отделните територии и устройствени зони;
- Наредба №7 от 3 май 1999 г. за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух;
- Наредба №12 от 15 юли 2010 г. за норми за серен диоксид, азотен диоксид, фини прахови частици, олово, бензен, въглероден оксид и озон в атмосферния въздух;
- Наредба №11 от 14 май 2007 г. за норми за арсен, кадмий, живак, никел и полициклични ароматни въглеводороди в атмосферния въздух, доп. и изм. ДВ бр. 25/2017 г., в сила от 24.03.2017 г.;
- Наредба №1 от 10 октомври 2007 г. за проучване, ползване и опазване на подземните води;
- Наредба №2 от 13 септември 2007 г. за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници;
- Наредба №3 от 16 октомври 2000 г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води, използвани за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди;
- Наредба №1 от 11 април 2011 г. за мониторинг на водите;
- Наредба №6 от 9 ноември 2000 г. за емисионни норми за допустимото съдържание на вредни и опасни вещества в отпадъчните води, зауствани във водни обекти;
- Наредба №9 от 16 март 2001 г. за качеството на водата, предназначена за питейно-битови цели;
- Наредба №2 от 8 юни 2011 г. за издаване на разрешителни за заустване на отпадъчни води във водни обекти и определяне на индивидуалните емисионни ограничения на точкови източници на замърсяване;
- Наредба №12 от 18 юни 2002 г. за качествените изисквания към повърхностни води, предназначени за питейно-битово водоснабдяване;
- Наредба за ползването на повърхностните води, обн. ДВ бр. 100 от 16 декември 2016 г.
- Наредба №26 за рекултивация на нарушени терени, подобряване на слабопродуктивни земи, отнемане и оползотворяване на хумусния пласт;
- Наредба № 1 от 04 юни 2014 г. за реда и образците, по които се предоставя информация за дейностите по отпадъците, както и реда за водене на публични регистри. Наредбата определя изискванията за предоставяне на информация на НСИ и ИАОС относно отпадъците и съоръженията и инсталациите за отпадъци, вкл. информация от общините.;
- Наредба №2 от 23.07.2014 г. за класификацията на отпадъците. Наредбата въвежда европейската класификация на отпадъците, задължителна за прилагане и от общините;
- Наредба №4 от 5.04.2013 г. за условията и изискванията за изграждането и експлоатацията на инсталации за изгаряне и инсталации за съвместно изгаряне на отпадъци;
- Наредба № 6 Обн. ДВ. бр.80 от 13 Септември 2013 г. за условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и на други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци;
- Наредба №7 от 24.08.2004 г. за изискванията, на които трябва да отговарят площадките за разполагане на съоръжения за третиране на отпадъци;
- Наредба №7 от 19.12.2013 год. за реда и начина за изчисляване и определяне размера на обезпеченията и отчисленията, изисквани при депониране на отпадъци;
- Наредба за разделно събиране на биоотпадъци и третиране на биоразградимите отпадъци, Приета с ПМС № 20 от 25.01.2017 г., Обн. ДВ. бр.11 от 31 Януари 2017 г.;

- Наредба за управление на строителните отпадъци и за влягане на рециклирани строителни материали, Обн. ДВ. бр.98 от 8 Декември 2017 г.;
- Наредба за опаковките и отпадъците от опаковки Обн. ДВ. бр.85 от 6 Ноември 2012г.;
- Наредба за изискванията за третиране и транспортиране на производствени и опасни отпадъци Обн. ДВ. бр.29 от 30 Март 1999 г.;
- Наредба за реда и начина за оползотворяване на утайки от пречистването на отпадъчни води чрез употребата им в земеделието Обн. ДВ. бр.63 от 12 Август 2016 г.;
- Наредба за отработените масла и отпадъчните нефтопродукти - 08.01.2013 г.;
- Наредба за излезлите от употреба моторни превозни средства, Обн. ДВ. бр.7 от 25 Януари 2013 г.;
- Наредба за излязлото от употреба електрическо и електронно оборудване, Обн. ДВ. бр.100 от 19 Ноември 2013 г.;
- Наредба за батерии и акумулатори и за негодните за употреба батерии и акумулатори, Обн. ДВ. бр.2 от 8 Януари 2013 г.;
- Наредба за изискванията за третиране на излезли от употреба гуми, Обн. ДВ. бр.73 от 25 Септември 2012 г.;
- Наредба №3 от 1 август 2008 г. за нормите за допустимо съдържание на вредни вещества в почвите;
- Наредба за инвентаризацията и проучванията на площи със замърсена почва, необходимите възстановителни мерки, както и поддържането на реализираните възстановителни мероприятия, обн. ДВ бр. 15 от 16 февруари 2007 г.;
- Наредба №4 от 12 януари 2009 г. за мониторинг на почвите;
- Наредба №2 от 20 януари 2004 г. за привалата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения, обн. ДВ бр. 14 от 29 февруари 2004 г.;
- Наредба №5 от 19 юли 2004 г. за изискванията, на които трябва да отговарят билкозаготвителните пунктове и складовете за билки;
- Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии;
- Наредба №54 от 13 декември 2010 г. за дейността на националната система за мониторинг на шума в околната среда и за изискванията за провеждане на собствен мониторинг и предоставяне на информация от промишлените източници на шум в околната среда, обн. ДВ бр.3 от 11 януари 2011 г.;
- Наредба №6 от 26 юни 2006 г. за показателите за шум в околната среда, отчитащи степента на дискомфорт през различните части на денонощието, граничните стойности на показателите за шум в околната среда, методите за оценка на стойностите на показателите за шум и вредните ефекти от шума върху здравето на населението;
- Наредба за изграждане, експлоатация и развитие на национална автоматизирана система за непрекъснат контрол на радиационния гама-фон в Република България;
- Наредба за радиационна защита при дейности с източници на йонизиращи лъчения;
- Наредба №9 от 14 март 1991 г. за пределно допустими нива на електромагнитни полета в населени територии и определяне на хигиенно-защитни зони около излъчващи обекти;
- Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми, Обн. ДВ. бр.57 от 2 Юли 2004 г.;
- Наредба за условията и реда за извършване на оценка на въздействието върху околната среда, Обн. ДВ. бр.25 от 18 Март 2003 г.;
- Наредба за условията и реда за извършване на оценка за съвместимостта на планове, програми, проекти и инвестиционни предложения с предмета и целите на опазване на защитените зони Приета с ПМС № 201 от 31.08.2007 г., обн., ДВ, бр. 73 от 11.09.2007 г., в сила от 11.09.2007 г.;

- Указания на Министерството на околната среда и водите относно структурата и съдържанието на общинските програми за опазване на околната среда
- Интегрирана териториална стратегия за развитие на Югозападен район 2021-2027 г.
- Наредба за опазване на обществения ред, безопасността на движението, имуществата и гражданската защита в община Невестино;
- Наредба за поддържане и опазване на чистотата и управление на отпадъците на територията на община Невестино;
- Наредба за определяне и администриране на местните такси и цени на услуги, предоставяни от Община Невестино;
- Наредба за стопанисване и управление на земеделските земи от общинския поземлен фонд;
- Наредба за обема на животновъдната дейност и местата за отглеждане на селскостопански животни на територията на община Невестино.

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ, ФИГУРИТЕ, СХЕМИТЕ

Таблица 1: Разстояния в километри от с. Невестино до някои големи градове в България

Таблица 2: Категоризация на населените места в община Невестино

Таблица 3: Баланс на територията на община Невестино (дка)

Таблица 4: Население в община Невестино 2016 – 2021 г.

Таблица 5: Население под, в и над трудоспособна възраст по пол 2019 - 2021 г.

Таблица 6: Население по възрастови групи в община Невестино 2017-2021 г.

Таблица 7: Естествен прираст на населението на община Невестино 2016-2021 г.

Таблица 8: Заселени, изселени и механичен прираст в община Невестино 2016-2021 г.

Таблица 9: Население по постоянен и настоящ адрес към 31.12. 2019-2021 г.

Таблица 10: Население по населени места в община Невестино 2016-2021 г. (брой)

Таблица 11: Брой нефинансови предприятия по основни икономически дейности 2018-2020 г.

Таблица 12: Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия 2018-2020 г.

Таблица 13: Предприятия по групи според броя на заетите в тях лица през периода 2018-2020 г.

Таблица 14: Сравнителна характеристика на средната брутна годишна работна заплата в лева

Таблица 15: Брой земеделски стопани по стопански години за периода 2019-2021 г.

Таблица 16: Основни видове отглеждани култури по земища в община Невестино 2020/2021 г.

Таблица 17: Брой животни отглеждани в община Невестино за 2020/2021 г.

Таблица 18: Разпределение на горските територии по видове собственост 2021 г. (ха)

Таблица 19: Предвидено и осъществено ползване на дървесина от горски фонд и залесяване в Невестино за периода 2017-2021 г.

Таблица 20: Места за настаняване с валидна категоризация/регистрация в община Невестино

Таблица 21: Категоризирани места за настаняване с 10 и повече легла в община Невестино

Таблица 22: Повърхностни водни тела на територията на община Невестино, мониторингови пунктове и екологично състояние

Таблица 23: Райони със значителен потенциален риск от наводнения в община Невестино

Таблица 24: Подземни водни тела в община Невестино – химично и количествено състояние

Таблица 25: Санитарно – охранителни зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води, използвани за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди на територията на община Невестино

Таблица 26: Водоизточници на територията на община Невестино към 2022 година

Таблица 27: Повърхностни водоизточници, ползвани за питейно-битови нужди в поречие Струма на територията на община Невестино

Таблица 28: Загуби на водни количества за питейно-битови нужди

Таблица 29: Мониторинг на водите за питейно-битови нужди в община Невестино 2017-2021 г.

Таблица 30: Списък на вековните дървета на територията на ТП „ДГС Невестино”

Таблица 31: Количества генерирани смесени битови отпадъци от община Невестино 2019 - 2021
 Таблица 32: Морфологичен състав на смесените битови отпадъци през 2019 г.
 Таблица 33: Референтни стойности на морфологичния състав на отпадъците
 Таблица 34: Показатели за шум, съгласно Наредба №6 от 26.06.2006 г.

Фиг. 1: Карта на област Кюстендил
 Фиг. 2: Карта на община Невестино
 Фиг. 3: Почвено-географско райониране на територията на България
 Фиг. 4: Средни годишни температури и валежи в община Невестино
 Фиг. 5: Максимални температури в община Невестино
 Фиг. 6: Количество на валежите в община Невестино
 Фиг. 7: Роза на ветровете на територията на община Невестино
 Фиг. 8: Карта на РДГ – Кюстендил

Графика 1: Разпределение на площта на община Невестино по видове територии
 Графика 2: Динамика на населението в община Невестино 2016-2021 г.
 Графика 3: Сравнителна характеристика на населението по постоянен и настоящ адрес 2019-2021 г.

СПИСЪК НА ЧЕСТО ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

БД	Басейнова дирекция
ВиК	Водоснабдяване и канализация
ВЕЕС	Висш експертен екологичен съвет
ПСОВ	Пречиствателни станции за отпадни води
ДБ	Държавен бюджет
ДЛС/ДГС	Държавно ловно/горско стопанство
ЕРЕВВ	Европейския регистър на емисиите на вредни вещества
ЕРИПЗ	Европейски регистър за изпускане и пренос на замърсители
ЕО	Екологична оценка
ЕС	Европейски съюз
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗВ	Закон за водите
ЗЗВВХВПП	Закон за защита от вредното въздействие на химичните вещества, препарати и продукти
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗЗТ	Закон за защитени територии
ЗЛР	Закон за лечебните растения
ЗУО	Закон за управление на отпадъците
ЗЧАВ	Закон за чистотата на атмосферния въздух
ИАОС	Изпълнителна агенция по околна среда
ИЕО	Индивидуални емисионни ограничения
ИУЕЕО	Излязло от употреба електрическо и електронно оборудване
ИУМПС	Излезли от употреба моторни превозни средства
КАВ	Качество на атмосферния въздух
КР	Комплексни разрешителни
ЛУП	Лесоустройствен план
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
НДНТ	Най-добри налични техники

НПОБР	Национален план за опазване на биологичното разнообразие
НПО	Неправителствени организации
НПУО	Национален план за управление на отпадъците
НСОБР	Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие
НСОСПД	Национална стратегия по околна среда и План за действие
ОВОС	Оценка на въздействието върху околната среда
ОБ	Общински бюджет
ПДК	Предельно допустими концентрации
ПООС	Програма за опазване на околната среда
ПУО	Програма за управление на отпадъците
ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
РИОСВ	Регионална инспекция за околна среда и води
СКОС	Стандарти за качество на околната среда
СПРЗСР	Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони
ТБО	Твърди битови отпадъци/такса „битови отпадъци“
ЮЗР	Югозападен район
dka	Декар
ха	Хектар
t	Тон

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1 - Раздел „Лечебни растения“ към Програма за опазване на околната среда на община Невестино 2021-2027 г.

РАЗДЕЛ „ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ“ към Програма за опазване на околната среда на община Невестино 2021-2028 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

- I. Въведение
- II. Описание на местоположението на естествените находища на лечебните растения, условията в местообитанията, количеството и състоянието на ресурсите на територията на община Невестино
- III. Дейности за опазване на екосистемите и ресурсите от лечебни растения за осигуряване на устойчивото им ползване
- IV. Приоритетни мерки за опазване на ресурсите и разнообразието на лечебните растения
- V. Избор и регламент на територии, които не са защитени, но изискват подходящо управление с цел устойчиво ползване на лечебните растения в тях
- VI. Местни нормативни актове за начините на земеползване съобразно изискванията на нормативните актове и плановите документи от по-висока степен
- VII. Видове под специален режим
- VIII. Прогнозни количества на ресурсите и период на възстановяване
- IX. Заключение
- X. Термини и дефиниции

II. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият раздел „Лечебни растения“ (ЛР) към общинската Програма за опазване на околната среда на община Невестино за периода 2021-2028 г. е разработен на основание чл.50, т.3 и чл.55 от Закона за лечебните растения (ЗЛР), обн. ДВ бр.29 от 7 Април 2000 г., с посл. Изм. ДВ. Бр.17 от 26.02.2021 г. и във връзка с разпоредбите на Наредба №2 от 20 януари 2004 г. за привалата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения, обн. ДВ бр. 14 от 29 февруари 2004 г.

Българската лечебна флора е не само най-богатата в Европа, но и най-добре проучената. Богатите архиви и хербарии на специализираните институти на Българската академия на науките са ценни за науката и достъпни за всички. България е основен доставчик на билки за целия свят. С територия десетки пъти по-малка от тази на Индия и Китай, пропорционално на площта си, страната ни ги изпреварва по количества износ на билки. Точни данни за количествата билки, които преминават през билкозаготвителните пунктове у нас няма. Твърди се, че са повече от 17 хил. тона годишно. Най-големи количества се търгуват от диворастващи липа, глог, шипка, трънка и коприва.

България е единствената страна в Европейския съюз, която има специален Закон за лечебните растения, защото единствено ние събираме билки от дивата природа и то в огромни количества.

Законът за лечебните растения предписва как да се организира изкупуването и заготвянето на билки в специални пунктове, които се регистрират в регионалните инспекции по околна среда и води. Определя и правила за събиране, изсушаване, превоз и съхранение. Задължава билкозаготвителите да обучават берачите си.

В България се извършва основно първична преработка на билките: сушене, замразяване, рязане, пакетиране, което не добавя повече от 5% стойност. Толкова е и максималната печалба на билкозаготвителите. Затова, за да увеличат приходите си, те се стремят да изнасят все по-големи количества билки и нерядко ощетяват дивата природа. Единици са фирмите в България, които вече ползват високотехнологично оборудване при обработването на билките и изнасят на пазара у нас и в чужбина преработени крайни продукти, на много по-високи цени. Суровина само в изсушен вид струва единица, а в преработен вид, като краен продукт може да струва 10–15 дори 100 пъти по-скъпо. Към това трябва да се стремят фирмите, обработващи билки в България – високотехнологична преработка, производство на етерични масла, тинктури, добавки и др.

Стотици хиляди семейства у нас могат да разчитат на билките за препитанието си. Доходите им зависят от това да познават добре различните видове растения, да знаят точно кога лечебните вещества в тях са най-силни и да спазват правилата за събиране, за да опазват естествените им находища.

По-голямата част от билките, които се изкупуват, търгуват и преработват се събират от дивата природа. Тя е много щедра с нас, но не е неизчерпаема!

С настоящия раздел „Лечебни растения“ към Общинската програма по опазване на околната среда (ОПООС) се цели да се постигне ефективно използване на лечебните растения, опазване на естествените им находища, предотвратяване изчезването на отделни видове и свързаните с тях компоненти на околната среда, с цел задоволяване потребностите от лечебни растения на населението.

В последните години значително нараства интереса към лечебните растения. Те са били и си остават ефективно средство при лечението на редица заболявания. Растенията са достъпна и евтина суровина за приготвянето на лечебни препарати, чайове, напитки и др.

Съществуващата в страната икономическа криза принуждава значителен брой хора да събират билки и плодове с търговска цел.

Съгласно ЗЛР, лечебните растения на територията на Република България се използват съгласно принципите за устойчиво ползване и един от подходите, които позволяват прилагането на този принцип е планиране и контролиране на ползването на полезна биомаса от диворастващите популации на лечебните растения.

Основните принципи при планиране на ползването на лечебни растения са: минимално ползване на проблемни видове; използване на щадящи способности и техники за събиране; сигурно и ефективно първично преработване за реализация и ползване на базата на разработен планов документ. В тази връзка раздел „Лечебни растения“ в ОПООС на община Невестино повишава своето значение като документ, осигуряващ устойчиво ползване на тези ценни природни ресурси.

Цел:

Целта на настоящия раздел „Лечебни растения“ е запазване на ресурсите от съществуващите видове лечебни растения на територията на община Невестино. Той урежда управлението на дейностите по опазването и устойчиво ползване на лечебните растения, включително събирането и изкупуването на получаваните от тях билки.

Задачи:

- Опазване на лечебните растения в естествените им находища;
- Поддържане и съхранение на екосистемите съдържащи лечебни растения;
- Опазване на естествените местообитания на лечебните растения.

Нормативи:

1. Закон за лечебните растения
2. Наредба №2 от 20.01.2004 г. за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения, издадена от МОСВ.
3. Наредба №5 от 19 юли 2004 г. за изискванията, на които трябва да отговарят билкозаготвителните пунктове и складовете за билки, посл. Изм. ДВ бр.66 от 10.08. 2018 г., издадена от Министерство на здравеопазването и Министерство на околната среда и водите.

Според ЗЛР разделът „Лечебни растения“ към ОПООС е планов документ за опазване и устойчиво ползване на ресурсите от лечебни растения в общината.

Съгласно чл. 46 от ЗЛР Кметът ръководи изпълнителната дейност на общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като:

1. Организира изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения, включени в общинската програма за опазване на околната среда;
2. Издава разрешителни за ползване на лечебните растения от земи, води и водни обекти – общинска собственост;
3. Издава удостоверения за билките от култивираните лечебни растения;
4. Предоставя на Министъра на околната среда и водите информация за нуждите на наблюдението и оценката на лечебните растения и на създаването и поддържането на специализираните карта и регистър за тях.

Настоящият раздел „Лечебни растения“ включва информация за видовете лечебни растения, местообитанието им, разпространението им, режимът на тяхното ползване, прогнозните количества суровина, морфологичните части, предмет на събиране, на които може да разчита местната икономика. Разделът представя и информация за необходимите мерки за опазване на лечебните растения и техните местообитания и находища.

II. ОПИСАНИЕ НА МЕСТОПОЛОЖЕНИЕТО НА ЕСТЕСТВЕНИТЕ НАХОДИЩА НА ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ, УСЛОВИЯ В МЕСТООБИТАНИЯТА, КОЛИЧЕСТВО И СЪСТОЯНИЕ НА РЕСУРСИТЕ

Територията на община Невестино е богата на горски ресурси и естествени находища на лечебни растения, диворастващи плодове и билки. Горските територии в общината се стопанисват от ТП „Държавно горско стопанство Невестино“ и попадат в териториалния обхват на „Югозападно държавно предприятие – Благоевград“ на Министерство на земеделието и храните.

Важна част от биоразнообразието и особена категория от флората на общината са лечебните растения. Находищата им са на групи, разпръснати, на петна или се срещат по единично и се използват за стопански и лични нужди.

Съгласно разпоредбите на ЗЛР, изкупуването и/или първичната обработка на билки се извършва от билкозаготвителни пунктове.

Съгласно националното законодателство, Кметът на общината ръководи изпълнителната дейност на общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като: организира изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения, включени в общинската програма за опазване на околната среда; издава позволителни за ползване на лечебните растения от земи, гори, води и водни обекти – общинска собственост; издава удостоверения за билките от култивираните лечебни растения и предоставя на министъра на околната среда и водите информация за нуждите на мониторинга и кадастъра на лечебните растения за териториите, намиращи се под негова юрисдикция.

В последните години значително нараства интереса към билките. Те са били и си остават ефективно средство при лечението на редица заболявания. Растенията са достъпна и евтина суровина за приготвянето на лечебни препарати, чайове, напитки и др.

Съгласно разпоредбите на Закона за лечебните растения /ЗЛР/ „билки за лични нужди“ са количества билки в свежо състояние, събрани от едно лице в рамките на един ден. За корени и коренища, каквито се събират от залиста, разрешеното количество за лични нужди е до 1 кг.

Община Невестино, съвместно с ТП „ДГС-Невестино“, РИОСВ и други обществени организации трябва да организира контрола за опазване и устойчиво ползване на лечебните растения. Естествените им находища трябва да се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване като част от естествения растителен генетичен фонд със сегашна или бъдеща ценност. Опазването включва поддържането и съхраняването на екосистемите, съдържащи лечебни растения, на естествените им местообитания, както и поддържането и възстановяването на жизнеспособни популации от лечебни растения.

Съгласно разпоредбите на ЗЛР, изкупуването и/или първичната обработка на билки се извършва от билкозаготвителни пунктове. Контролът на пунктовете за изкупуване и преработка на билки, горски плодове и гъби се осъществява от РИОСВ.

За територията на община Невестино към 2022 г. Няма регистрирани билкозаготвителни пунктове и няма данни за количествата събрани билки в общината през последните години.

Билкозаготвителите изкупуват разнообразни лечебни растения, според търсенето на пазара. Ежегодно се събират коприва, липа, бъз-цвят, бъз-плод, глог, шипка, глухарче, жълт кантарион и др.

Билките намират широко приложение във фармацевтичната, козметичната и парфюмерийна промишленост, а също за производство на чай, тинктури и лечебни био-продукти.

От представителите на лечебни растения най-масово от населението се събират: божур, коприва, горска ягода, лапад, лайка, лавандула, мащерка, самардала, левурда, мента, босилек, риган, бял равнец, жълт, червен кантарион и глухарче.

Съгласно ЗЛР отделни видове диворастящи лечебни растения се поставят под специален режим на опазване и ползване, когато биологичното разнообразие или ресурсите им проявяват трайна тенденция към намаляване, или има опасност от появяването на такава тенденция.

Като цяло съвместното действие на биотичните и абиотични фактори определя условията в местообитанието на лечебните растения на територията като благоприятни за съществуването, размножаването, развитието и запазването им. На тази база е изготвен и приложен списък на по-важните видове лечебни растения в община Невестино със стопанско и икономическо значение.

Таблица №1: Списък на лечебните растения, определени като такива с приложение към Закона за лечебните растения, срещащи се в земеделски земи, гори и в границите на населените места, собственост на Община Невестино

№ по ред	Вид	Местонахождение	Срещаемост	Описание и ресурсно значение
1	Алтънче (Жълтина) (<i>Chrisosplenium alternifolium</i> L.) 	Среща ограничено, покрай извори и потоци.	По единично	Многогодишно тревисто растение с пълзящо коренище и 3-стенно стъбло високо от 5 до 20 см. Цветовете са приседнали, обхванати от горните, златистожълти листа. Цъфти през месеците април-август. Растението е от влажните планински местообитания – реки и потоци, влажни места в горите в широколистния пояс. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Запасите не са високи и растението няма стопанско значение.
2	Бръшлян (<i>Hedera helix</i> L.)	В общината се среща в гористи местности и пояси, вкл. И в регулационните граници на	Повсеместно	(Сем. Бръшлянови – Araliaceae) – вечнозелено увивно или пълзящо растение. Листата са дълги 3-10 см., кожести, лъскави, по цветоносните

		населените места.		клонки яйцевидни или елипсовидни. Цветовете са жълтозелени с петделна чашка и венче. Цъфти през август – септември, плодовете узряват на следващата пролет. Употребяема част: Използват се листата. Отровно! Фитотерапия Използваем. Лични нужди, търговски цели.
3	Бъз нисък (<i>Sambucus ebulus</i> L.) 	Среща се като бурен край пътища и населените места в общината.	На петна	(Сем. Бъзови – Caprifoliaceae) многогодишно тревисто растение. Стъблото е едногодишно, високо до 2 м. Листата са нечифтоперести, с ланцетни прилистници, обикновено с 5—9 продълговати, заострени и назъбени листчета. Цветовете са бели или червеникави, събрани в едри съцветия на върха на стъблото. Прашниците са червеникави, а плодовете черни. Използваема част: Цвят, плод, корени; Намира широко приложение и в народната медицина. Време за бране Август — октомври. Начин на бране Плодчетата се събират при пълното им узряване направо от растението или се отрязват целите върхни части заедно с плодовете, които след това се обират. Отровно! Максимално използваем
4	Бъз черен (<i>Sambucus nigra</i> L.) 	Среща се в населените места, селските пътища и по мери и пасища в общината.	На петна	Семейство Мешковицови Дървовиден вид бъз с черни плодове. Черният бъз е листопаден храст или ниско дърво, високо 2-6 m със сива кора и мека бяла сърцевина. Листата са срещуположно разположени, сложни нечифтоперести с 3-7 продълговато яйцевидни, заострени и назъбени листчета. Цветовете са жълтеникаво-бели, събрани в многоцветни щитовидни съцветия достигащи до 20 cm в диаметър. Чашката и венчето са 5 делни. Плодът е сферична,

				сочна, черновиолетова ягода, 5-6 mm в диаметър, най-често с 3 продълговати семена. Цъфти април-юни. Употребява се за регулиране обмяната на веществата. Използваема част: Плодове, листа и цветове. Време и начин на бране на билките: Цвят от черен бъз – в края на пролетта и началото на лятото, когато започва цъфтежът. Да не се изчаква пълното разцъфтяване, защото венчето на голяма част от цветовете опадва при брането на съцветието. Брането се извършва в сухо време. Отрязват се целите съцветия с овощарска ножица[6]. Плод от черен бъз – в края на лятото и началото на есента (август-септември) при пълното узряване на плодовете, когато са черновиолетови отвън и тъмночервени отвътре. Ако плодовете се събират по-рано, много от тях са неузрели и занижават качеството на билката. Плодовете се събират, като се отрязват с нож или ножица заедно с общата дръжка. Набраните плодове се поставят в кошници или касети. Лист от черен бъз – събират се през лятото (юни-юли), когато листата са напълно развити. Отрязва се целият лист с нож или ножица и от дръжка се откъсват съставните листчета. Добив: Лични нужди, търговски цели; Без ресурсно значение
5	Безстъблена решетка (<i>Carlina acanthifolia</i> All.) 	Много рядко се среща в малки количества по пасищата, по сухи скалисти и тревисти места.	По единично	Решетка, известна и като дива зелка, шереметка, цедка или самодивско сито, е тревисто растение от семейство сложноцветни. Двугодишно, по-рядко многогодишно, безстъблено, тревисто растение с дебел, месест, цилиндричен, вертикален, до 1 метър дълъг, жълтокафяв корен. Листата са дълги 10-30 cm, широки 6-15 cm, дълбоко пересто нарязани,

				бодливо назъбени, разположени в приземна розетка около цветната кошничка. Употребяема част за лечебни цели (билка) Корен от решетка. Растението е с ограничителен режим на ползване. Запасите му не са високи. Без ресурсно значение
6	Боровинка черна (<i>Vaccinium myrtillus</i> L.) 	Среща се по високите планински части, ливади и голини в общински гори.	На петна	Принадлежи към семейство Ericaceae (Пиренови). Черната боровинка е храст. Обикновено расте от 1000 до 2200 m н.в. във всички наши планини. От растението се използват листата и плодовете. Растението е богато на: пирокатехински танини, миртилин, арбутин, вакцинин, витамин Ц, пектин и други вещества. Употребата на растението е като лечебна билка и хранителен продукт. Използваема
7	Брекиня / Брекина (<i>Sorbus torminalis</i> L.) 	Среща се в общински гори до 1700 м надм. Височина.	По единично	Дърво от семейство Розови (Rosaceae), високо до 20 метра с тъмносива напукана кора. Плодчетата са топчести или овални, с жълточервен цвят и киселосладък вкус. Плодовете могат да се използват за храна. Дървесината е плътна и здрава. Медоносно. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Без ресурсно значение
8	Бяла комунига (<i>Melilotus alba</i> Med. L.) 	Широко разпространена в общината. Среща се най-често покрай пътища и като плевел.	На групи	Семейство Leguminosae — Бобови. Бялата комунига е едногодишно или двугодишно тревисто растение. Главният корен е с добре развити странични разклонения. В кореновата система се образуват множество грудки. Стъблото е до 2 м високо, изправено, към горния си край космато, а долу синкаво обагрено. Листата са тройни, а листчетата почти от основата си са назъбени, слабо космати отдолу. Употребяема част на бяла комунига – връхните цъфтящи стръкове Време за бране Юни — август.

				Употреба на бялата комунига като лековита билка В нашата народна медицина против главоболие (главно цветовете и листата). Обикновено билката се накисва в силен спирт или ракия и след 10 — 15 дни се прецежда. Полученият извлек се употребява външно, като с него се намокрят памук и се налага върху главата. Експериментално е установено, че кумаринът има противогърчово и наркотично действие. В по-големи дози билката е отровна. Без ресурсно значение.
9	Бял имел (<i>Viscum album L.</i>) 	Рядко се среща на територията на общината	По единично и на петна	Сем. Loranthaceae – Имелови Белият имел е вид растение от семейство Санталови. Той е един от особените видове паразитни растения, защото има зелени листа, с които може да извършва фотосинтеза, но се нуждае от растение-гостоприемник, за да поеме от него вода и минерални соли. Вечнозелен полупаразитен дребен храст, прикрепващ се по клоните на гостоприемниците, проникващ под кората в дървесината с кореноподобен хаусторий, черпещ хранителни вещества. Стеблото силно дихотомично разклонено. Листата срещуположни, тесни елиптични до лопатовидни, приседнали, тъпи, целокрайни. Цветовете двуполови, с прост жълтеникавозелен 3 – 4-делно околоцветие, по 3 (5 – 6) в разклоненията на младите клонки. Плодът кълбеста бяла (бледожълтеникава) лепкава ягода с 1 -2 (3 – 4) черни семена. Цъфти март – април. Сем. Loranthaceae – Имелови Белият имел е вид растение от семейство Санталови. Той е един от особените видове паразитни растения, защото има зелени листа, с които може да извършва фотосинтеза, но се нуждае от растение

				гостоприемник, за да поема от него вода и минерални соли. Вечнозелен полупаразитен дребен храст, прикрепващ се по клоните на гостоприемниците, проникващ под кората в дървесината с кореноподобен хаусторий, черпещ хранителни вещества. Стеблото силно дихотомично разклонено. Листата срещуположни, тесни елиптични до лопатовидни, приседнали, тъпи, целокрайни. Цветовете двуполови, с прост жълтеникавозелен 3 – 4-делно околоцветие, по 3 (5 – 6) в разклоненията на младите клонки. Плодът кълбеста бяла (бледожълтеникава) лепкава ягода с 1 -2 (3 – 4) черни семена. Цъфти март – април. От имела се събират клонки с листата. Съдържа: холин, ацетил, флавоноиди, восък, смола, витамин С и други вещества. Употребяват се събраните през лятото листа с клонки или само листата, изсушени при обикновена температура или в сушилня при температура, не по-висока от 45°C (Folia Visci). Билката има жълтеникавозелен цвят и слабо тръпчив вкус, без особена миризма.
10	Бял оман (<i>Inula hellenium</i> L.) 	Расте по влажни тревисти места, край реки и потоци в общината.	На петна	Семейство Сложноцветни (Asteraceae). Многогодишно тревисто растение с дебело късо месесто многоглаво коренище с многобройни придатъчни корени. Стеблото изправено набраздено, гъсто късовлакнесто, на върха слабо разклонено. Листата последователни едри, неравномерно назъбени, отгоре набръчкани, отдолу сивобяло гъсто влакнести, приосновните на дръжки, елиптични до удължено яйцевидни, до 50 см дълги; стебловите продълговато яйцевидни, в основата сърцевидни, горните приседнали, обхващащи стеблото. Кошничките до 8 см

				в диаметър, по няколко на върха на стеблото и разклоненията. Крайните цветове езичести, средните тръбести, всички златисто-жълти. Плодосемката четиристенна кафява, с дълга хвърчилка. Цъфти юли — септември. Употребяема част – Корени и коренища. Видът е защитен и е под специален режим на опазване и ползване съгласно Закона за лечебните растения в България. Затова събирането на бял оман от дивата природа е забранено. Билката обаче успешно се култивира и така се набавят необходимите количества суровина за стопански цели.
11	Бял равнец (<i>Achillea millefolium</i>) 	Расте по тревисти и каменни поля, край пътищата и по диви места в планините. Среца се край пътища и пасища в общината.	На петна	(Сем. Сложноцветни – Asteraceae) – Многогодишно тревисто растение с пълзящи подземни издънки, с право неразклонено стъбло. На върха на стъблото цветните кошнички са събрани в гъст щит. Всяка кошничка се състои от 5 периферни бели езичести цветове. Цъфти от юни до септември. Употребяема част: За лечебна цел се използват цветните кошнички и надземната част. Използваема част: Облистени цветоносни стебла и цветни кошнички по време на цъфтеж; Използва се в билколечението. Максимално използваем за лични нужди и стопански цели.
12	Бяла съсънка (<i>Anemone nemorosa</i> L.) 	Среца се в широколистни гори и храсталаци. Появява се в ранна пролет преди пълно разлистване на дърветата.	На групи	Семейство Лютикови (Ranunculaceae). Бялата съсънка е многогодишно тревисто растение. Коренището е дълго, цилиндрично, жълто или кафяво, гладко. Цветоносните стебла са до 30 см високи, изправени, обикновено голи. Приосновните листа са 3-делни и длановидно разсечени. Стъблените листа са 3, с дръжки, триделио разсечени и приличат на приосновните, но са по-дребни. Цветовете са единични, разположени на дълги дръжки и при дъжд се

				навеждат надолу. Околоцветникът е венчевиден, едър, обикновено снежнобял. Цъфти през март — май. Цялото свежо растение е отровно. Употребяема част на бяла съсънка Надземните части. Време за бране на бяла съсънка Април — юни. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Без ресурсно значение.
13	Безсмъртниче (<i>Xeranthemum annuum L.</i>) 	Обитава сухи тревисти и пустеещи места.	На петна	Едногодишно тревисто растение от семейство Сложноцветни (Asteraceae). Външните обвивни листчета са заострени и без власински. Вътрешните обвивни листчета на кошничката линейно-елиптични, венчевидни, разперени встрани, розови, виолетови до червени. Цъфти през месеците юни – септември. Като лечебни се използват цъфтящите стръкове нарастението. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Запасите са високи и има възможности за черпене на големи количества.
14	Виолетова белоочица (<i>Buglossoides purpureocaerulea (L.)</i>) 	Широко разпространено в гори и широколистни храсталаци в дъбовата зона.	На петна	Многогодишно тревисто растение от сем. Boraginaceae (Грапаволистни). Цъфти IV-VI в началото розовочервени, по-късно светло сини или синьовиолетови, събрани в класовидни съцветия цветове. Плодът бяло блестящо орехче. В по-големи дози билката е отровна! Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Запасите му са високи и не се налага ограничаване и система за ротиране. Без ресурсно значение.
15	Великденче (<i>Veronica officinalis L.</i>) 	В общината се среща на слънчеви места по поляните и ливадите, покрайнините на горите и покрай селските пътища.	На петна	Семейство Живовилекови Многогодишно тревисто растение. Цъфти април — юли. Употребява се надземната част (дрога Herba) в народната медицина. Време за бране: Надземна част – стръкове брани по време на

				цъфтеж. Листа – събират се през лятото; Използваема част: Стрък, листа; Добив: Лични нужди, търговски цели.
16	Вълнест напръстник <i>(Digitalis lanata Ehrn.)</i> 	Среща се по сухи, каменести и слънчеви места в общината.	На групи	Семейство Живеничеви – Scrophulariaceae. Многогодишно или двугодишно тревисто растение с право, неразклонено, червеникаво, гъстооблистено стъбло, високо 30-100 см, съвсем голи в долната част, а влакнести в горната си част. Първата година растението развива само розетка от листа, а на втората година дава стъбла. Цветовете са събрани в съцветия на върха на стъблото. От растението се събират листата. Намира приложение в фармацевтичната индустрия за производство на лекарства. Използваема част: Листата, брани през време на цъфтежа – юни-август. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
17	Вълча ябълка обикновена <i>(Aristolochia clematitis L.)</i> 	Широко разпространена по умерено влажни места на богати почви до 700 м надморска височина. Обитава предимно буренливи места край селищата.	По единично	Тревисто многогодишно растение. Семейство Копитникови Aristolochiaceae Употребяема част са корените и надземните части. Като доста подвижен елемент, характеризиращ се с недостатъчно разпространение, не може да бъде охранявана чрез защитени територии. Противомикробно действие. Отровно. Запасите му са високи, но трябва да се спазват определени норми при черпене и да се ротират находищата. Без ресурсно значение
18	Глухарче обикновено <i>(Taraxacum officinale L.)</i> 	Среща се по зелените площи в населените места, пасищата и тревистите местности в общината	На петна	Семейство Сложноцветни (Asteraceae). Многогодишно тревисто растение с височина до 30 см, чиято надземна част се състои от розетка от листа и цилиндрично, кухо стъбло, на върха на което се намира една цветна кошничка. Листата са неправилно изрязана петура, с едри заострени дялове.

				Цветната кошничка се състои от жълти, езичести цветове. Плодът е елипсоиден. Растението развива късо коренище, преминаващо в дебел месест корен, дълъг до 20 см. Цъфти от ранна пролет до есента. Използват се корените, събрани през есента, когато листната розетка започва да увяхва. Корените се изкопават, изчистват от пръстта и от кореновата шийка и се измиват със студена вода. След отцеждане на водата, корените се изсушават. Съдържа естествен растителен латекс. Използваема част: Листа, цветове, корени, стъбла и сок; Добив: Лични нужди, стопански цели Максимално използваем
19	Горска пищялка (<i>Angelica sylvestris</i> L.) 	Разпространена е по сенчести и много влажни местообитания, най-често край потоци в широколистни гори.	На петна и по единично	Семейство Сенникови (Ariaseae). Двегодишни до многогодишни тревисти растения. Коренището вертикално, кухо с напречни прегради или плътно, вертикално или наклонено, цилиндрично, вретеновидно. Стъблото в горната част с восьчен налеп, разпръснато, гъсто влакнесто или с постепенно съгъстяващи се към сложните сенници хрущялни власинки или голо. Листата едри, тройно пересто наделени. Стопанско значение. Всички части на растението богати на етерични масла, с високо съдържание на витамин В. Корените и коренищата се използват за ароматизиране на тютюни, в сладкарското производство, в официалната и народната медицина.
20	Горски слез (<i>Malva sylvestris</i> L.) 	Расте по тревистите места, край пътищата и ливадите из цялата община. В горите се среща по открити места и сечища.	На петна	Семейство: Слезови (Malvaceae) Термофилен вид. Едногодишно (до многогодишно) тревисто растение. Стеблата са полегли, приповдигащи се или изправени, венчелистчетата са розовочервени. В билколечението се използват

				листата и цветовете. Време за бране: Листа и цветовете – събрани по време на цъфтеж. Листа – откъсват се с къси дръжки, а цветовете без дръжки; Използваема част: Цветовете, листа, стръкове; Добив: Лични нужди, търговски цели. Запасите му са високи и може да се ползва за стопански цели. Без ресурсно значение
21	Горска ягода (<i>Fragaria vesca</i> L.) 	Среща се в иглолистни и широколистни гори, поляни и храсталаци на надморска височина до 2000 м.	На петна	Смейство Розови (Rosaceae) Тревисто многогодишно растение с осева коренова система. Плодовете на горската ягода се използват за храна от човека, поради своите хранителни и вкусови качества. Използваема част: Плодове и листа; Добив: Лични нужди, търговски цели; Максимално използваема.
22	Гръмотрън (<i>Ononis spinosa</i> L.) 	Среща се повсеместно – във всички землища на населените места в община Невестино	На групи	Род дребни медоносни храсти, полухрасти и тревисти растения от семейство бобови. Многогодишно растение, полухраст с височина от 30 до 60см. Долната част на стъблото е вдървявяла. Цветовете са с розов цвят. Расте на влажни места. От растението се събира корена, който съдържа: етерично масло, нишесте, захар, смоли, танини, лимонена киселина и др. Ограничено използваем
23	Драка (<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.) 	Растението е с широко разпространение. Обитава предимно по-ниските части на планините на мястото на унищожени дъбови гори.	На групи	Обикновената драка е храст от семейство Зърнастецови, Rhamnaceae висок до 3 m, използван в народната медицина като лечебно растение. Клонките му имат бодли, представляващи видоизменени прилистници. Листата са с дължина до 4 cm и имат дъговодно жилкуване. Растението е лечебно, медоносно, багривно, дъбилно и декоративно. Употребяема част – плод от драка. Видът НЕ е защитен от ЗБР. Без ресурсно значение.

24	Дяволската уста (<i>Leonurus cardiaca</i> L.) 	Среща се по влажни крайпоточни места, в покрайнините на населените места.	На групи	Семейство Устноцветни Дяволска уста е тревисто двугодишно растение. Двугодишно тревисто растение, високо до 150 см, с четириръбесто надлъжно набраздено кухо стъбло, покрито с власинки. Листата са длановидно нарязани, срещуположни, с дълги дръжки, долните са петделни, а горните — триделни, към върха заострени. От горната страна те са тъмнозелени, а отдолу — светлозелени. Цветовете са разположени по няколко в пазвите на горните листа и образуват прешлени. Съцветието е класовидно. Венчето е светло-червено и е около два пъти по-дълго от чашката. Горната устна на венчето е продълговата, извита, а долната е триделна, с къси, тъпи дялове. Плодът е сух, разпада се на четири тристенни орехчета. Цъфти от юли до септември. Не се допуска примес с вида <i>Leonurus marrubiastrum</i> L. чийто листа са цели и венчето не е по-дълго от чашката (включително зъбците). Използува се цъфтящата надземна част заедно с листата (Herba). Запасите не са високи.
25	Еньовче (<i>Galium verum</i> L.) 	Среща се по влажни и сухи места покрай пътища, а най-много покрай ливади в общината	На петна	(Сем. Брошови – Rubiaceae) – многогодишно тревисто растение, което расте на височина до 1 метър. Има жълти, малки и ароматни цветове, събрани във върх-ни съцветия. Разпространено е в равнините, предпланините и планините докъм 1700 м надм. В. Използваема част на еньовче Цъфтяща надземна част Надземните части се използват в народната медицина. Използваем за лични нужди и стопански цели.
26	Женска папрат (<i>Athyrium filix-femina</i> (L.)	Среща се рядко около изворите и край водни течения и потоци в буковите гори.	По единично	Многогодишно тревисто растение, високо до 1 м. От семейство Aspleniaceae (Изтравничеви).

				Коренището се използва в народната медицина. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Запасите не са високи. Без ресурсно значение.
27	Жълт кантарион (звъника) (<i>Hypericum perforatum</i> L.) 	Едно от най-разпространените лекарствени Растения в общината. Расте по тревисти места, из храсталаци и сечища, край пътища и ниви. В общината се среща край селски пътища, пасища, гористи местности, храсталаци.	На петна	(Сем. Звъникови – Noyegicaseae) – многогодишно тревисто растение, силно разклонено, голо, високо от 30 до 100 см. Листата са срещуположни, без дръжки, овално елипсовидни, дълги 1-3 см. Цветовете са жълти, събрани на върха на стъблото в съцветиетометлица. Тичинките са много, сраснали в основата си в 3 сночета. Плодът е тригнезден кутийка. Цъфти май-септември. Използваема част: Горната част на стъблото с листата и цветовете. Стръкове – надземната част се събира в началото или през времето на цъфтенето, чрез отрязване на облистените стъбла с цветовете и пъпките на около 20 см от върха. Не се събират прецъфтели стръкове; Надземната част се събира в началото или през времето на цъфтенето чрез отрязване на облистените стъбла с цветовете и пъпките на около 20 см. От върха. Не трябва да се събират прецъфтели стръкове. Използва се във фармацевтичната промишленост, фитотерапевтичната практика. Добив: Лични нужди, търговски цели. Запасите му са високи и е едно най-важните лекарствени растения които могат да се събират.
28	Жълто подрумиче (<i>Anthemis tinctoria</i> L.) 	Растението е повсеместно разпространено. Расте из храсталачни, тревисти, песъчливи и каменисти места и по нарушени и рудерализирани места.	На петна	(сем. Compositae – Сложноцветни) Многогодишно тревисто растение, високо 20–50 см. Цветните главички с жълти езичести и тръбести цветове. Дискът на главичката (без езичестите цветове) с диаметър до 2 см. Възможно е езичестите цветове да липсват.

				Плодът 4-стенен, сплескан, с остри странични ръбове, в сечение ромбичен, коронката на плода 3-4 пъти по къса от плода. Прицветните люспи твърди. Цъфти юни-септември Използват се цветните кошнички. Бере се от юни до август. Начин на бране – Откъсват се цветните кошнички на билката по време на пълното им разцъфтяване. Брането се провежда в сухо, по възможност слънчево време. Начин на сушене – след прочистване събраният материал се суши по обикновения начин или в сушилня при температура до 45°. Да се суши докрай — докато се изсушат добре и цветните дъна. Запасите му са високи. Без ресурсно значение
29	Зарасличе (черен оман) (<i>Symphytum officinale</i> L.) 	Среща се в широколистни гори и храсталаци, край населени места и край пътища.	На петна	Сем. Boraginaceae — Грапаволистни Многогодишно тревисто растение, достига височина от 50 до 100 см. Коренището е късо, черно, с дълги, разклонени корени, отвън тъмнокафяви до почти черни, а вътре белезникави. Стъблото е изправено и в горната си част е разклонено и ръбесто. Целебната сила на растението се крие в неговия корен. Той е черен на цвят, откъдето идва и наименованието на билката. Време за бране: Корен – събира се през месеците март, август или ноември; Използваема част: Листа, корен; Добив: Лични нужди, търговски цели. Растението е много разпространено и може да се събира за стопански цели.
30	Змийско мляко (<i>Chelidonium majus</i> L.)	Среща предимно край населени места по влажни места, край огради и каменни стени.	На групи, като бурен или плевел	(Сем. Макови – Papaveraceae) – многогодишно тревисто растение с гъст оранжев млечен сок. Стъблата са разклонени, 30-60 см., високи. Листата са пересто наделени, отгоре зелени, отдолу

				сивозелени. Цветовете са жълти, събрани по 2-6 в съцветия с дълги дръжки. Венчето е четирилистно, тичинките са многобройни. Плодът е 3-5 см., дълга едногнездна шушулковидна кутийка. Цъфти през април-юни. Използват се стръковете. Събира се цялата надземна част малко преди разцъфтяване. Използва се във фитотерапията и народната медицина. Отровно! Приложението му във фитотерапията изисква лекарски контрол! Без ресурсно значение	
31	Камшик лечебен (<i>Agrimonia eupatoria</i> L.)		Често се среща по изоставени земеделски площи, пасища и открити пространства.	На групи, като бурен или плевел	(Сем. Розоцветни – Rosaceae) – многогодишно растение. Расте из храсталаци, ливади и пасища, край горски пътеки, до 1500 м.н.в. в цялата страна. Събира се надземната част. Използва се в официалната и народната медицина. Използваем. Без ресурсно значение.
32	Копитник (<i>Asarum europaeum</i> L.)		Рядко се среща в землищата на общината. Расте по влажни места в широколистни гори до около 1200 м н.в.	По единично	(Сем. Копитникови – Aristolochiaceae) – многогодишно тревисто растение с дебело пълзящо разклонено коренище. Използват коренището и надземната част. Запасите му в изследвания район не са големи. Видът е забранен за събиране със стопански цели. Без ресурсно значение.
33	Кукуряк (<i>Helleborus odoratus</i> L.)		Среща се в големи количества по всички общински земи. Растението е широко разпространено. Обитава предимно широколистни гори и храсталаци.	На групи	(Сем. Лютикови – Ranunculaceae) Многогодишно тревисто растение с хоризонтално, пълзящо, разклонено коренище. Стъблата са изправени до 40 см. Високи. Цветовете са жълтозелени с диаметър 5-7 см. Увиснали. Плодът е сборен. Цъфти през ранна пролет от февруари до май. Употребяема част: Използват се коренището с корените. Използва се в билколечението и народната медицина. Отровно! Запасите му са високи и може да се

				ползва за стопански цели.
34	Лазаркия <i>(Asperula odorata L.)</i> 	Расте в пояса на букови гори в общината	На петна	Многогодишно тревисто растение с бели цветове от семейство Брошови. Цъфти през месец май и юни, а семената ѝ узряват през юли и август. От растението се използват надземните части. В състава му има: глюкозиди, асперулозид, танини, смолисти вещества, витамин С и др. Без ресурсно значение.
35	Лайка <i>(Matricaria chamomilla L.)</i> 	Расте край пътища, по ливадите и пасищата из цялата община. Широко разпространена.	На петна	Семейство Сложноцветни – Asteraceae. Едногодишно широко разпространено растение. Достига височина до 50cm. От растението се събират цветовете. Съдържа хамазулен, матрицин, холин, мастни киселини, апигенин, фитостерин, флавоноиди и др. Без ресурсно значение.
36	Див чесън (леворда) <i>(Allium ursinum L.)</i> 	В община Невестино се среща в общинските гори.	На петна	Сем. Кокичеви-Amaryllidaceae Многогодишно луковично тревисто растение, което излъчва чеснова миризма. Силният му чеснов мирис се усеща още преди растението да е видяно. Този мирис му е донесъл името „див чесън“. Обитава сенчести, влажни места, като цъфтежа и активната вегетация са в ранна пролет преди пълно разлистване на бука. Растението се ползва с лечебни цели и за подправка. Запасите му нямат стопанско значение.
37	Иглика лечебна <i>(Primula veris L.)</i> 	Среща се по горски поляни и ливади в общината.	На групи	(Сем. Игликови – Primulaceae) – многогодишно тревисто растение с късо коренище и множество дълги цилиндрични корени с диаметър 1-2 мм. Употребяема част за лечебни цели (билка) Корен от иглика (Radix Primulae) и цвят от иглика – (Flos Primulae). Използват се във фитотерапевтичната практика и за приготвяне на

				фитопрепарати. Растението има високи запаси в района и може да се ползва за стопански нужди. Поставено е под ограничителен режим на ползване.
38	Лечебен лопен (<i>Verbascum thapsiforme</i> Schraeder.) 	Расте на сухи места, от равнини до високопланински ливади	Не петна	<i>Сем. Живеничеви — Scrophulariaceae</i> Лопен (наричана още: царска свещ, овча опашка, мечо ухо, висок лопен, крилатостъблен лопен). Двугодишно тревисто едролисто растение, бяло или жълтеникаво до жълтеникавосиво вълнесто напльстени, с високи от 30-50 до 120-150 см, прости или в горната част разклонени стъбла, а в основата с розетка от едри листа. Цветовете са едри, жълти, събрани на върха на стъблото в дълги и гъсти класовидно-гроздовидни съцветия. Плодът е многосеменна кутийка. Използваема част: Венечните листа на цветовете без чашката, брани през време на цъфтежа – юни-септември. От растенията се събират цветовете и при благоприятни условия могат да се реализират големи количества. Може да се отглежда при изкуствени условия.
39	Лечебна медуница (<i>Pulmonaria officinalis</i> L.) 	Среща се покрай потоци, по влажни места в горите. Растението е най-разпространено в буковите гори.	На петна	Известна още като меча пита, маремичи, проклетийски бурен и др. Сем. Грапаоволитни — Boraginaceae Многогодишно тревисто растение с високо до 30 см, покрито с разперени четинки и жлезисти власинки стъбло и с разклонено коренище. Приосновните листа са по-големи, целокрайни, сърцевидно яйцевидни до яйцевидни, заострени, с дълги дръжки, грапаво влакнести, често с петна. Стъбловите листа са по-дребни, приседнали, продълговати. Цветовете са събрани на върха на стъблото, отначало червени, впоследствие синьовиолетови, а на края тъмносини, с плитко

				5-делна твърдочетинеста чашка, 5-листно фуниевидно венче и 5 тичинки. Промяната в обагрянето на цветовете се дължи на промени в химичния състав на клетъчния сок. Медоносно растение. Използваема част: Приосновните листа или надземната част, брани през време на цъфтежа – април-май. Запасите са високи, но трябва да се прилагат мерки за ротиране на находищата при събиране.
40	Лечебна комунига (<i>Melilotus officinalis</i> L.) 	В общината се среща край пътища извън населените места.	На петна	Сем. Fabaceae (Leguminosae) – Бобови.- Двугодишно тревисто растение с добре развит корен и силно разклонено стъбло, което може да стигне на височина повече от метър, но обикновено е високо 50 – 60 см. Листата ѝ са тройни, със сравнително дълга дръжка. Употребяема част. Стръковете от жълта комунига. Време за бране. От юни до август.
41	Лечебна ружа (<i>Althaea officinalis</i> L.) 	Среща се по влажни места край реките и блатата, ливади из храсталаци.	По единично	Известна още като бяла ружа, бял слез, блатен слез е растение от семейство Слезови (Malvaceae) Бялата ружа е многогодишно тревисто растение. Стъблото е изправено, покрито с власинки и кухо, високо е 1,5 m. Коренът е дебел, месест и разклонен; отвън е сиво-жълт, а отвътре бял. Листата са длановидно нарязани, последователни, с дълги дръжки; долните са слабо 3-делни, а горните – ясно 3-делни, едроназъбени. През първата година се развиват само приосновните листа във вид на розетка. Стъблото израства през втората година. Събират се почти всички части на растението. Цветовете, листата и корените. Видът е поставено под закрила, чрез въвеждане на годишни квоти за събиране.
42	Липа дребнолистна (<i>Tilia cordata</i> L.)	Вирее по сенчести и умерено-влажни места из смесени	По единично	(Сем. Липови – Tiliaceae) – дърво с височина до 30 метра. Расте по сенчести и умерено

		широколистни гори и пътища.		влажни места из смесените широколистни гори. Листата са последователни с неправилна сърцевидна форма. Цветовете са събрани в полусенник. Съцветията на дребнолистната и среднолистната липа са дребни, обикновено са 5-7, дори до 15 цветчета. Дребнолистната липа цъфти най-късно към средата на лятото след едролистната и сребролистната. Използва се във фитотерапевтичната практика. Използваем за лични нужди и стопански цели.
43	Липа едролистна (<i>Tillia platyphyllos</i> L.)	Среща се в по-ограничени количества в горите	По единично	(Сем. Липови – Tiliaceae) – дърво с височина до 40 метра. Изисква по-мек и по-влажнен климат и по-влажни почви, отколкото дребнолистната липа. Употребяема част: Използват се съцветията със и без присъцветниците, събрани по време на цъфтене. Събират се съцветията. Съцветията на едролистната липа са 2 до 5 едри цветчета. Използваем.
44	Липа сребролистна (<i>Tillia tomentosa</i> L.)	Среща се покрай пътища, в населените места.	По единично	(Сем. Липови – Tiliaceae) – дърво с височина до 25 метра. Високи дървета, разклонени с гъста корона. Листата са последователни с неправилна сърцевидна форма. Цветовете са събрани в полусенник. Съцветията на дребнолистната и среднолистната липа са дребни, обикновено са 5-7, дори до 15 цветчета. Употребяема част: Използват се съцветията със и без присъцветниците, събрани по време на цъфтене. Използват се във фитотерапевтичната практика. Използваема
45	Коприва обикновена (<i>Urtica dioica</i> L.)	Широко разпространено из цялата община. Среща се повсеместно по пасища, ливади, край пътища.	На петна	(Сем. Копривови – Urticaceae) – многогодишно тревисто растение. , високо до 1.5 м., с дълго пълзящо коренище. Стъблото е четириръбесто, изправено, дървено при основата. Листата са срещуположни, продълговати, сърцевидни. Цялото растение е покрито с парливи власинки.

				Цветовите са еднополови, дребни, жълтозелени. Цъфти от май до септември. Употребяема част: С лечебна цел се използват листата и коренищата. Листата се събират от май до септември, а коренищата от септември до ноември. Стъблата се окосяват и листата се обират, докато растението е още свежо. Коренищата се изчистват по пръст и тънки коренчета и се измиват веднага.. Използва се във фитотерапевтичната практика. Масово използвана за лични и стопански цели.
46	Къпина (<i>Rubus caesius</i> L.) 	Среща се в регулационните граници на община Невестино в равнинни местности, храсталаци, прохладни места из горски поляни, горите и техните крайнини, както и покрай селските пътища.	На групи	Семейство Розоцветни – Rosaceae – Дрога на къпина Приложение намират корените (<i>Radix Rubi fruticosi</i>), листата (<i>Folia Rubi fruticosi</i>) и плодовете (<i>Fructus Rubi fruticosi</i>). Корените се събират през късна есен, изчистват се, нарязват се и бързо се изсушават. Листата се събират през лятото по време на пълното им развитие в сухо време и се сушат при обикновена температура. Плодовете се берат, когато са напълно узрели, в сухо време. Сушенето им се извършва по начало при температура 30 — 40°C, а към края до 60°C. Използваема; Добив: Лични нужди, търговски цели
47	Лудо биле (<i>Athropa bella-donna</i> L.) 	Широко разпространена в букови гори, край пътища и малки отворени пространства.	По единично	Наричана още лудо биле или старо биле, е многогодишен храст от семейство Картофови (<i>Solanaceae</i>). Беладоната е силно токсично растение, съдържащо алкалоида атропин. Растението е с ограничителен режим на ползване. Има високи запаси. Събират се листата и коренът. Без ресурсно значение
48	Лютиче (<i>Ranunculus lingua</i> L.)	Рядко срещан край водоеми, влажни и заблатени места	По единично	Семейство: Лютикови – <i>Ranunculaceae</i> Juss. Едногодишни или многогодишни сухоземни или водни тревисти растения.

				Цветовите единични или много. Отрязва се цялата надземна част на билката по време на пълното му цъфтене. Растенията са с големи запаси и са широко разпространени в двете планини. Има възможности за организиране на събирането на големи количества. Без ресурсно значение
49	Малина (<i>Rubus idaeus L.</i>) 	Расте главно в буковите и иглолистните гори, по сечища, по влажни и каменливи места, по сипеи на надморска височина от 100 до към 2200 м. Отглежда се и като култивирано растение в населените места на общината.	На групи	(Сем. Розоцветни – Rosaceae) – полухраст с изправени, вдървенели стъбла. Използва се във фитотерапията, като билка в народната медицина, като суровина в хранително-вкусовата промишленост. Плодовете са ароматни, берат се юли-август, богати са на витамини, минерални соли, пектин и др. Максимално използваема.
50	Машерка българска (<i>Thymus longidentatus (Deg. Et Urum.) Ronn.</i>) 	В общината се среща край поляни, пасища, селски пътища. Повсеместно разпространена.	На групи	(Сем. Устноцветни – Lamiaceae) – полухрастче, високо до 20 см. Събират се стръковете с листата и цветовете. Максимално използваема за лични и стопански цели. Запасите са високи и възможностите за събиране на билки са големи. Съдържа етерично масло, което има: тимол, карвекрол, смоли, минерални соли и други вещества.
51	Полски мак (<i>Papaver rhoeas L.</i>) 	Среща се край пътища, изоставени ниви, като плевели в житните култури и други места.	На петна	Полският мак, наричан също Кадънка и също Тръмбул, е едногодишно тревисто растение от семейство Макови. Стеблото с бял млечен сок, изправено, 20—60 (90) см високо, кръгло, надлъжно набраздено, с груби разперени власинки, просто или от основата разклонено. Цветовете са едри с червен цвят и четири венечни листа. От растението се събират цветовете. Съдържа: реадин, слуз, захар, смоли, органични киселини и др.
52	Мента обикновена (<i>Mentha spicata L.</i>)	В общината се среща по прохладни	На петна	Семейство Устноцветни (Lamiaceae)

		места из горските поляни.		Многогодишно тревисто растение. Стъблото е клонесто, високо около 0,70 м, четириръбесто, листата са прости, продълговати, остро назъбени. Цветовете са червеникавовиолетови, събрани в класовидни съцветия. Семената са дребни. Всички надземни части на растението съдържат етерично масло с главна съставна част ментол (45- 65%). Вирее навсякъде, където почвата е влажна. Използват се листата на растението. Прилага се и като подправка. Лични нужди, търговски цели; Без ресурсно значение
53	Мечо грозде (<i>Arctostaphylos uva- ursi</i> (L.) 	Среща се рядко в общината.	По единично	Сем. Боровинкови – Ericaceae Вечнозелено пълзящо храстче, стигащо на височина до 30 см. Листата са последователни, кожести, целокрайни, на върха закръглени, в основата клиновидни и преминават в къса дръжка. Отгоре са тъмнозелени, с вдлъбната мрежестанерватура, а отдолу са светлозелени, с изпъкнала мрежеста нерватура. Цветовете са бели или розови, разположени на върха на стъблото в увиснали гроздовидни съцветия, с плитко 5-делна чашка, 5-листно сраснало венче и 8 – 10 тичинки. Плодът е червена, сухо месеста ягода с 3 – 7 семена. Растението е с ограничение в ползването. Запасите му са силно намалени поради прекомерно събиране. Няма стопанско значение.
54	Миризлива теменужка (<i>Viola odorata</i> L.) 	Среща се в горите и затревените площи	На петна	Сем. Violaceae (Теменугови) Миризливата теменуга е многогодишно тревисто растение без стъбло, с надземни издънки, високо от 3 до 12 см. Листата са широко бъбрековидни до яйцевидно бъбрековидни, тъпи или тъпоъгълно заострени, най-широки по средата. Прилистниците широко яйцевидни или широко ланцетни, от 1 до 4 пъти по-дълги, отколкото широки, по

				ръба с къси, жлезисти реснички или целокрайни. Цветовете с приятна миризма. Цъфти март-април. Без ресурсно значение
55	Теменуга трицветна (<i>Viola tricolor L.</i>) 	В общината се среща по тревисти местности, край пътища, като плевел в обработваеми площи.	На петна	Сем. Violaceae Двугодишно или едногодишно тревисто растение. Стеблото 10 – 40 см високо, изправено или възходящо, често от основата разклонено. Листата са тъпо назъбени. Цветовете са единични, 2 – 3 см дълги. Чашката и венчето са петлистни. Расте из тревисти места, ливади, храсталаци, из ниви и градини. Време за цъфтеж: Май – септември; Време за бране: Надземна част, събрана по време на цъфтежа (май – август) – стръкове; Използваема част: Надземна част – цвят; Добив: Лични нужди, търговски цели
56	Миши уши (<i>Hieracium pilosella L.</i>) 	Среща се много рядко в малки количества в горите. Обитава предимно открити сухи и каменисти места и пасища.	По единично и на петна	Рунянка – Многогодишно тревисто растение, което е представител на семейство Сложноцветни (Asteraceae). В народната медицина от рунянка се използват цели стръкове от това растение. Стръковете включват цялата надземна част като не трябва да се мачат. Растението се бере още в началото на цъфтежа си през месеците май-юни. Растението има стопанско значение.
57	Магарешки бодил (<i>Carduus acanthoides L.</i>) 	Широко разпространен на територията на цялата община.	На групи и на петна	Представява едногодишно или двугодишно, бодливо тревисто растение, което принадлежи към семейство Сложноцветни (Compositae, Asteraceae). Дрога /билка/ на магарешки трън, магарешки бодил. Надземната част с кошничките и листата без долната стъблена част (Herba Onopordonis acanthii). Съдържание на магарешки трън, магарешки бодил Листата съдържат сапонини, горчивия сесквитерпен лактон аркциопикрин и следи

				от алкалоиди; цветните кошнички съдържат инулин. Лечебни свойства на магарешки трън, магарешки бодил. Повишава тонуса на гладката мускулатура, в малки дози възбужда, а в по-големи действа утняващо върху централната нервна система. Експериментални и клинични данни на магарешки трън, магарешки бодил. Българската народна медицина препоръчва употребата на извлек от магарешки трън като тонизиращо и ободряващо организма средство. Тези действия на магарешкия трън се дължат най-вероятно на значителното съдържание на полизахарида инулин (особено много в цветните кошнички), а също така и на сапонини в растението. Съдържащите се в растението дъбилни вещества определят и присъщото му. Максимално използваем.
58	Здравец обикновен <i>(Geranium macrorrhizum L.)</i> 	Среща се в умерени количества в горите на общината по влажни сенчести, скалисти и каменисти места	На петна	(Сем. Здравецови – Geraniaceae) – многогодишно тревисто растение със силно развито хоризонтално коренище. Среща се в предпланините и планините от 300 до 2000 м надм. В. Надземната му част се използва в парфюмерията, козметиката, фармацевтичната и фитотерапевтичната практика. Обикновения здравец има лечебно действие (регутира кръвното налягане) и широко се използва като декоративно растение. Използваем.
59	Здравец горски <i>(Geranium sylvaticum L.)</i> 	Среща се в умерени количества в горите на общината	На петна	(Сем. Здравецови – Geraniaceae) – многогодишно тревисто растение Използва се надземната част. Лечебно растение. Използва се при стомашни болки и заболявания на бъбреците. Използваем
60	Здравец зловонен <i>(Geranium robertianum L.)</i>	Във всички землища на населените места в	На петна	(Сем. Здравецови – Geraniaceae) – едногодишно

		община Невестино		или двугодишно тревисто растение с характерна неприятна миризма, достигащо височина от 15 до 60 cm. От другите видове Здравец се отличава по неприятната си миризма и по листата, при които средният дял е с дръжка. Венчелистчетата на цветовете са дълги от 9 до 11 mm. Цъфти май – октомври. Видът НЕ е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Обикновен вид. Използваем
61	Пелин обикновен (<i>Artemisia vulgaris</i> L.)	Разпространено из храсталаци и като бурен покрай селища. В общината се среща около селски пътища, пасища, ливади и мери.	На петна	(Сем. Сложноцветни - Asteraceae) - многогодишно тревисто растение с характерна силна миризма. Расте по изоставени и затревени терени край селища, пътища, ж.п.линии и други, или из разредени гори и храсталаци. Използва се в билколечението. Използваема част: Корени и надземните му структурни единици по време на цъфтеж – стръкове; Добив: Лични нужди, търговски цели. В съвременната медицина се използват цъфтящите облистени върхни части (дрога Herba), отрязани на около 25 cm от върха в началото на цъфтежа. Намира широко приложение и в народната медицина. Използваем. Запасите му са високи и растението може да се ползва за стопански цели.
62	Дрян обикновен (<i>Cornus mas</i> L.)	Среща се в големи количества във всички земи на общината	По единично	Ниско дърво или храст, което се класифицира към семейство Дрянови (Cornaceae). Плодовете, листата и кората се употребяват като затягащо, хемостатично и антифибрилно средство. Използваема част: Плодове, брани след пълното им узряване; Маскимально използваем.
63	Риган обикновен (<i>Origanum vulgare</i> L.)	Среща се в големи количества по пасища, сечищата из горите, край горските пътеки, покрай селските пътищата.	На петна	(Сем. Устноцветни - Lamiaceae) - Многогодишно тревисто растение с пълзящо коренище. Стъблата са 30-80 cm. високи, изправени. Листата са срещуположни с дръжки.

		Повсеместно разпространено растение.		Цветовите са много дребни, светлочервени или розововиолетови. Събрани са в класовидни групи, които образуват щитчета. Чашката е тръбеста с 5 зъбчета. Венчето е двуустно. Цъфти през юли – септември. Използваема част: Стръкове (цветоносни върхни части) - събрани по време на цъфтеж, като се отрязват на около 20 см от върха; Използват се цветоносните върхни части, събрани по време на цъфтеж, като се отрязват на около 20 см. от върха. Използва се в парфюмерията и фитотерапията. Добив: Лични нужди, търговски цели Масово използваем.
64	Синчец обикновен (<i>Scilla bifolia</i> L.) 	Среща се в горите и рядко в малки количества по пасищата	На петна	Семейство Зайчесянковки (<i>Asparagaceae</i>) Има високи запаси и може да се ползва за стопански цели. Без ресурсно значение.
65	Овчарска торбичка (<i>Capsella bursa-pastoris</i> L.) 	Расте като плевел и се среща навсякъде: по поляни, край пътища, планински ливади, пасища, изоставени ниви и други.	На групи	Овчарска торбичка (<i>Capsella</i>) е род тревисти растения от семейство Кръстоцветни (<i>Brassicaceae</i>). Четири вида, от които двата най-популярни са Обикновена овчарска торбичка (<i>Capsella bursa-pastoris</i>) и Румена овчарска торбичка (<i>Capsella rubella</i>). Произлиза от Източна Европа и Мала Азия, но е разпространено и в други части на света, където е смятано за често срещан плевел, особено при по-хладен климат. Употребяема част (билка) Стрък от овчарска торбичка - <i>Herba Bursae pastoris</i> . Стръкове без корен - събират се по време на цъфтеж заедно с първите зелени плодчета, като стъблата се отрязват на около 25 см от върха и към тях се прибавят здравите розеткови листа; Добив: Лични нужди, търговски цели. Използваема.
66	Омайниче, зайча стъпка (<i>Geum urbanum</i> L.)	Расте из храсталаците и широколистните	На петна	Сем. Розоцветни — <i>Rosaceae</i> Многогодишно тревисто

		гори, а също по буренливите места край пътищата и оградите в общината		растение с окосмено, слабо разклонено стъбло, високо до 60 см и с многоглав, конусовиден червено-кафяв корен. Долните листа са лировидно пересто нарязани, събрани в розетка, а горните са най-често триделни. Цветовете са жълти и дребни, разположени поединично на върха на стъблото. Чашката е съставена от два кръга, всеки с по 5 чашелистчета, венчето е 5-листно, тичинките многобройни. Плодът е сборен, съставен от голям брой едносеменни орехчета, с кукести израстъци. Цъфти през май-юни. Използваема част: Корените, извадени през есента - септември-октомври. Съдържа етерични масла, танини, нишесте, захар и други вещества.
67	Огнивче (<i>Anagallis arvensis</i> L.) 	Расте на сухи пясъчливи почви и изтощени терени, покрай полета и пътища.	На групи	Полското огнивче е едногодишно тревисто растение от семейство игликови. Цветовете му са малки, единични с дръжка излизаща в основата на листото. Цветовете му са отворени само през слънчевата част от деня и ако времето е лошо, те се затварят. Запасите му в планинските райони не са високи.
68	Очиболец (<i>Potentilla</i> L.) 	Широко разпространен. Из влажните ливади, замочурените места и торфищата, но също по каменисти места в пред планинския и планинския пояс.	На петна	<i>Сем. Розоцветни — Rosaceae</i> Многогодишно тревисто растение с прави или в основата полегнали, разклонени и окосмзни стъбла, високи 15-30 см. Коренището е обикновено късо и дебело, тъмнокафяво отвън и червено отвътре, като при разрез се вижда характерно тъмнолъчисто образувание. Листата са приседнали (стъбловите) или с къси дръжки (при основните), триделни и едро назъбени, с големи прилистници. Цветовете са разположени поединично в пазвите на

				листата, с дълги дръжки. Те са жълто обагени, с двойна 4-листна чашка, 4-листно венче и многобройни тичинки. Плодът е набръчкано сухо орехче с многобройни семена. Използваема част: Коренищата, извадени рано напролет - през март или през есента - октомври Растенията имат високи запаси и могат да се събират със стопанска цел.
69	Паричка (<i>Belis perenis L.</i>) 	Във всички землища на населените места в общината. Край нивите, пътищата, дворовете	На петна	Род покритосеменни растения от семейство Сложноцветни (<i>Astaceae</i>). Събират се надземните части със цветето, тъй като растението е богато на лечебни вещества. Без ресурсно значение
70	Пача трева обикновена (<i>Polygonum aviculare L.</i>) 	Във всички землища на населените места в общината. Край нивите, пътищата, дворовете.	На петна	Тревисто растение, което притежава лечебни свойства и се класифицира към семейство Лападови – <i>Polygonaceae</i> Ограничено използваема
71	Змиярник петнист (<i>Arum maculatum L.</i>) 	Едичнични растения във влажните зони на горите. Обитава храсталачни места и разсветлени гори.	По единично	Горски цъфтящ растителен вид от семейство Змиярникови. Листата се появяват рано напролет преди пълно разлистване на дърветата и храстите. Растението е с високи запаси, но при събирането му трябва да се спазват ограничения в ползването. За бързо възстановяване на популациите дъщерните грудки, които не се събират, трябва да се заравят отново в почвата. Без ресурсно значение
72	Подбел (<i>Tussilago farfara L.</i>) 	Широко разпространено растение.	На групи	Многогодишно, тревисто растение, принадлежащо към семейство Сложноцветни (<i>Compositae</i>). Има големи възможности за използване. Расте до 20cm височина и има жълт цвят. От растението се събират цветовете и листата.

73	Полски хвощ (<i>Equisetum arvense</i> L.) 	Расте по влажни места, ниви и ливади, по насипи край дерета, като плевел в населените места в общината.	На петна	Сем. Equisetaceae Многогодишно тревисто растение с дълго разклонено коренище и два вида надземни стъбла - пролетно и лятно. Време за бране: Май - септември; Използваема част: Стръкове - лятното зелено стъбло, отрязано на около 20 см от върха; Добив: Лични нужди, търговски цели
74	Полски ветрогон (<i>Eryngium campestre</i> L.) 	Обитава сухи тревисти и каменисти места.	На групи	Семейство Сенникови. Многогодишно тревисто растение. Височината на растението над земята е от 20 до 80 см. Стъблото е изправено, силно разклонено от основата. Надземната част е с кълбовидна форма. Приосновните листа на дръжка с триделна петура, с бодливи зъбчета по ръба. Стъбловите листа са приседнали и обхващат стъблото, пересто наделени и бодливи. Цветовете събрани в сбити кълбести съцветия. Цъфти юни-август. Популациите му са с висока плътност и има високи запаси.
75	Репей дребен (<i>Arctium minus</i> L.) 	Рядко срещан по влажни и мочурливи места	Единично	Двугодишно тревисто растение, което се отнася към семейство Сложноцветни (Asteraceae, Compositae). Без ресурсно значение
76	Салеп (<i>Orchis morio</i> L.) 	Среща по влажни места, планински ливади, покрай реки, потоци и открити терени с варовита повърхност.	На групи	Многогодишно растение с височина от 20 до 50см от семейство Орхидеи. От растението се събират подземните части. Всички видове са с ограничителен режим на ползване. Видът не е защитен от ЗБР, но със заповед на министъра на околната среда и водите е забранено събирането му за търговски и производствени цели. За събирането им за стопански цели е необходимо да се направят предварителни заявки за отпускане на квоти.

77	Живовлек голям <i>(Plantago major L.)</i> 	Среща се в големи количества в населените места и извън тях	На групи	Семейство Plantaginaceae /Живовлекови/ Максимално използваем
78	Живовлек теснолист <i>(Plantago lanceolata L.)</i> 	Среща се в умерени количества в цялата община		Семейство Plantaginaceae /Живовлекови/ Ограничено използваем
79	Смрадлика <i>(Cotinus coggygia L.)</i> 	Рядко се среща в малки количества около населените места		Семейство Смрадликови (Anacardiaceae) Познато още като тетра, дърво, високо до 12 m. Без ресурсно значение
80	Шипка храсталачна <i>(Rosa corymbifera L.)</i> 	Често среща в големи количества извън населените места и в тях	На групи	Семейство розоцветни Листопаден храст висок до 2,5 метра. Максимално използваема
81	Глог червен <i>(Crataegus monogyna L.)</i> 	В общината основните находища са в гори и полезащитни пояси	На петна	Семейство Розоцветни (Rosaceae). Разклонено дърво или храст. Цветовете са бели, събрани в щитовидни съцветия. Цветът е правилен, с по 5 чашелистчета и венчелистчета. Плодът е червен, топчест, месест, с 1 костилка. Цъфти през пролетта. Медоносно растение. Максимално използваем. Използваема част: Листа, цветове, плодове; Добив: Лични нужди, търговски цели.
82	Червен (красив) божур <i>(Paeonia peregrina Mill. L.)</i> 	Находище в Защитена местност „Червен божур“	На групи	Сем. Божурови (Paeoniaceae) Рядък защитен вид

83	Шапиче, Цариче (<i>Alchemilla complex</i> L.) <i>vulgaris</i> 	Расте из планински ливади, пасища и храсталаци.	На групи	Сем. Rosaceae — Розоцветни Многогодишно тревисто растение с пълзящо коренище и изправени, 20—50 (70) см високи, разклонени цветоносни стебла. Цветовете са дребни, жълтозелени с къси дръжки многобройни, събрани в снопчета, формиращи щитовидно метличести съцветия. Цъфти (май) гони — септември. Използват се изсушените надземни части, и коренището.
84	Червен кантарион (<i>Centaureum erythraea</i> L.) 	Среща се рядко около населените места	На петна	Семейство Тинтявови (Gentianaceae) Червеният кантарион има апетитовъзбуждащо и подобряващо храносмилането действие. Използваем
85	Синя жлъчка (цикория) (<i>Cichorium intybus</i> L.) 	Разпространено е в ниските части на цялата страна, край пътища, сухи ливади, а също и като плевел в житните култури. В общината се среща по пасища и горски поляни и тревисти места, изоставени места около селища и пътища.	На петна	Сем. Asteraceae Многогодишно тревисто растение достигащо на височина 20 - 100 см. Време на цъфтеж: Юни - октомври; Време за бране: Юли - октомври; Използваема част: Корени и стръкове; Добив: Лични нужди, търговски цели
86	Изтравниче черно (<i>Asplenium adnigrum</i> L.) 	Широко разпространено из дъбовите гори и храсталаци.	По единично	Семейство Изтравничеви (Aspleniaceae). За пасите са високи и растенията имат стопанско значение.
87	Синя метличина (<i>Centaurea cyanus</i> L.) 	Обитава предимно сухи, скалисти и каменисти места в общината	На петна	Сем. Asteraceae (Compositae) — Сложноцветни Представява едногодишно тревисто растение, което често се среща като плевел в житните култури.

Съгласно чл.5 от Наредба №2 не се допуска събиране на билки в количества, надвишаващи стойностите определени, като процент от наличните в находището запаси:

- корени, коренища, грудки и луковици от видовете, които лесно възстановяват ресурсите си – до 70%;
- корени, коренища, грудки и луковици от видовете, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия – до 40%;
- кори, листа и стъблени пъпки – до 40%;
- листа – до 70%;
- за стръкове – до 70%
- за цветни пъпки, цветове, съцветия и цветни кошнички, плодове и семена до 70% за едногодишните и до 80% за многогодишните видове.

Съгласно чл.6, ал.1 от Наредба № 2 експлоатацията на находищата се редува с период на възстановяване на ресурсите. Съгласно чл.6, ал.2 продължителността на периода за възстановяване е следния:

- при събиране на корени и коренища при видове, които лесно възстановяват ресурсите си – 2 год.;
- при корени и коренища при видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия – 3 год.;
- при събиране на грудки – 2 год.;
- при събиране на листа – 1 год.;
- при събиране на стръкове от видовете, които трудно възстановяват ресурсите си – 4 год.;
- при събиране на съцветия от иглика лечебна – 2 год.

Съгласно чл.6, ал.3 от Наредба № 2 не е необходим период за възстановяване при събиране на следните видове билки:

- коренища от коприва и троскот;
- стръкове от видовете, които лесно възстановяват ресурсите си;
- цветни пъпки, цветове и съцветия;
- плодове и семена.

Съгласно Допълнителната разпоредба от Закона за лечебните растения, ал.1, т.18 **билки за лични нужди** за билките в свежо състояние, събрани от едно лице в рамките на един ден, както следва:

- корени, коренища, луковици или грудки – до 1 кг.;
- стръкове – до 2 кг.;
- листа – до 1 кг.;
- кори – до 0,5 кг.;
- цветове – до 0,5 кг.;
- семена – до 0,1 кг.;
- плодове – до 10 кг.;
- пъпки – до 0,5 кг.;
- талус – до 1 кг.

III. ДЕЙНОСТИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ЕКОСИСТЕМИТЕ, ВКЛЮЧВАЩИ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ, ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО ИМ ПОЛЗВАНЕ И ОПАЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ

За диворастящите лечебни растения се организира и прилага система за дългосрочно наблюдение и оценка на състоянието на техните популации и ресурси и върху ползването им с цел своевременно идентифициране на негативните процеси, прогнозиране на тяхното развитие, предотвратяване на вредните последици и определяне ефективността на мерките за опазване на лечебните растения. Наблюдението и оценката се организират от Министерството на околната среда и водите и представляват неразделна част от Националната автоматизирана система за екологичен мониторинг (НАСЕМ). Регионалните инспекции по околната среда и водите и дирекциите на националните паркове създават и поддържат за контролираната от тях територия специализирани карта и регистър на лечебните растения, данните от които се обобщават и систематизират от Министерството на околната среда и водите. Специализираните карта и регистър на лечебните растения осигуряват данни за местоположение, граници, размери, собственост на находищата, състояние на лечебните растения, количествени запаси и степен на ползване на ресурсите им. Картата и регистърът са публични и се водят за осигуряване на опазването и устойчивото ползване на лечебните растения.

Кметът на общината ръководи изпълнителната дейност на общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като:

- Контролира ползването на лечебните растения в земите, водите и водните обекти – общинска собственост, в поземления фонд, в населените места и при констатирани нарушения се налагат съответните санкции;
- Организира изпълнението на дейностите по отношение опазване на лечебните растения на територията на общината;
- Издава разрешителни за ползване на лечебните растения от земи, гори, води и водни обекти - общинска собственост;
- Издава удостоверения за билките от култивираните лечебни растения;
- Предоставя на министъра на околната среда и водите информация за нуждите на наблюдението и оценката на лечебните растения и на създаването и поддържането на специализираните карта и регистър за тях.

Ползването на лечебните растения и опазването на техните ресурси включва:

1. събирането на билки от диворастящи и култивирани лечебни растения;
2. придобиването на билки за първична обработка или преработка;
3. събирането на генетичен материал от диворастящи лечебни растения за

култивиране, за опазване при условия извън естествената среда на лечебните растения или за възстановяване на други места в природата.

Събирането на билки от естествените находища на лечебни растения се извършва съобразно изискванията на Закона за лечебните растения и настоящият раздел „Лечебни растения“ към Програма за опазване на околната среда на община Невестино за периода 2021-2028 г.

Събирането на билки от естествените находища на лечебни растения се извършва съобразно изискванията на *Закона за лечебните растения*. Ползването на лечебните растения, представляващо стопанска дейност се извършва въз основа на разрешително за ползване, издадено по реда на *Закона за лечебните растения*:

- Разрешително не се изисква при събиране на билки за лични нужди от земи, гори и водни обекти – държавна и общинска собственост;
- Разрешително не се изисква и когато лечебните растения са култивирани от собственици или ползватели на земи, гори или водни обекти, освен когато са култивирани от общината;

Разрешително за ползване на лечебните растения се издава от:

- Директора на държавното горско/ловно стопанство - за горите държавна собственост и след заплащане на такса;

- Кмета на общината, когато ползването е от:

- 1) земеделски земи от поземления фонд и включените в строителните граници на населените места - общинска собственост, след заплащане на такса в общината;
- 2) територии в строителните граници на населените места – общинска собственост, независимо от предназначението им, след заплащане на такса в общината;
- 3) горите общинска собственост и след заплащане на такса.

- За събиране на билки и генетичен материал от диворастващи и култивирани от общината лечебни растения лицата заплащат такси за ползване;
- Таксите за ползване на лечебни растения от земи, гори, води и водни обекти - общинска собственост, се определят от общинския съвет в размер не по-голям от размера на таксите за ползване на лечебни растения от земи държавен фонд.

- Таксите постъпват в бюджета на общината и се изразходват за:

- Плановите документи по чл.50 от *Закона за лечебните растения*;
- Дейности по поддържането и възстановяването на лечебни растения и техните находища;
- Научни изследвания и наблюдение на лечебните растения;
- Изграждане и поддържане на специализираните карта, регистър и информационна система за лечебните растения;
- Култивиране и преработка на лечебните растения;
- Обучение, издаване на образователни материали, провеждане на конференции по лечебни растения;
- Други дейности, свързани с управлението и контрола, заложи в *Закона за лечебните растения*;

- Разрешителното за ползване се издава на билкозаготвител - юридическо лице, или на физическо лице, което събира билки за продажба или за първична обработка или генетичен материал от лечебни растения, и определя:

- Вида на ползването;
- Разрешеното количество билки или генетичен материал по видове морфологични части;
- Района или конкретното находище;
- Начина на ползване;
- Срока на ползване;

- Първичната обработка на билките включва тяхното замразяване, изсушаване, оситняване, почистване, балиране и/или опаковане. Минималната първична обработка в билкозаготвителния пункт е замразяване или изсушаване на билките;
- При издаването на разрешителни на територията на община Невестино се осъществява контрол на билкозаготвителя, който е лицето, което изкупува събрани билки и/или извършва първичната им обработка и е длъжен:
 - Да уведоми РИОСВ-София за организираните от него билкозаготвителни пунктове и складове за билки до започване на дейността в тях;
 - Да изкупува само билки, за които е издадено разрешително;
 - Да води книга за изкупените, реализираните и наличните количества билки, регистрирана в РИОСВ-София;
 - Да осигурява достъп на контролните органи по Закона за лечебните растения за проверка на наличните или намиращите се в процес на първична обработка билки и на необходимата документация;
 - До 20 януари да представя в РИОСВ-София обобщена информация за изкупените, обработените и реализираните през предходната година билки, както и за складовите наличности;
- Водене на регистър на издадените разрешителни за ползване на лечебни растения на територията на община Невестино;
- Изпълнение задълженията на всеки ползвател на лечебни растения след приключване и по време на ползването им;
- Отнемане на разрешителното за ползване със заповед на кмета на Общината, при настъпило увреждане или унищожаване на находищата на лечебни растения в резултат от дейността на титуляра на разрешителното за ползване;
- Билките, събрани от култивирани лечебни растения, вкл. и тези под специален режим, се придружават до крайния потребител с удостоверение, издадено от общината, когато билките са събрани от култивирани лечебни растения;
- Изкупуването и първичната обработка на билки се извършва в билкозаготвителни пунктове, регистрирани в РИОСВ-София. Съхраняването на изсушени билки се извършва в складове за билки. Изискванията на които трябва да отговарят билкозаготвителните пунктове и складовете за билки, се определят с наредба на министъра на здравеопазването и на министъра на околната среда и водите.

Събиране на лечебни растения

Предпоставка за събирането е познаването на лечебните билки. Ако притежаваме това познание тогава нещата вече опират до това да събираме билките в съответното време на съответното място и по съответния начин.

Опитът показва, че най-добрите лечебни успехи се постигат с прясно набрани билки, които при тежки заболявания са абсолютно задължителни за да има ефект. Пресните билки човек може сам да си набере през ранна пролет понякога още в края на февруари та чак до ноември. Някои от тях може да се намерят даже и през зимата под снежната покривка, ако човек преди това си е отбелязал местонахождението им.

За през зимата може да се приготви един не твърде голям запас от изсушени билки. За целта е добре да се набавят в момента на най-голямото им съдържание на лечебни вещества.

При ЦВЕТЧЕТАТА – в началото на цъфтежа; ЛИСТАТА – преди и по време на цъфтенето; КОРЕНИТЕ – изразяват се в ранната пролет или през есента; ПЛОДОВЕТЕ – събират се по време на зреенето.

При това трябва да се има предвид следното: берат се само здрави, чисти растения, по които няма паразити! Билките да се събират в слънчеви дни в сухо състояние, когато росата вече е преминала.

Неподходящи места за събиране са химически наторявани ниви, поляни, брегове на замърсени, заразени води, жп гари и места в близост до оживени улици, магистрали и промишлени предприятия.

Щадете природата! Не изскубвайте растенията с корените, не причинявайте никакви вреди! Някои растения са защитени видове. Има достатъчно лечебни растения, които не са защитени (например игликата).

Цветчетата и листата да не се натискат при събирането и за това да не се използват найлонови пликчета и чанти! Билките почват да се “потят” и по-късно при съхранението почерняват.

Сушене на лечебни растения

Преди да се сложат да съхнат билките не се мият, а само се нарязват на дребно. След това се слагат на рядко върху кърпи или нещампована хартия и се сушат колкото може по-бързо на сянка или в проветриви топли помещения (тавани). При корени, кори или много сочни растителни части, често пъти се препоръчва изсушаване с изкуствена топлина. Температурата обаче не трябва да надвишава 35°C. Добре измити корени, имат и върбовката е най-добре да се нарежат преди да се сложат да съхнат.

Само сухи като клечки билки могат да бъдат съхранени за зимата. Най-подходящи за целта са стъкленици или картонени кутии с капак. Да се избягват пластмасови съдове и консервни кутии! Билките да не се излагат на светлина (да се използват цветни стъкленици най-подходящи за зелените).

Опазване на лечебните растения

Лечебните растения в естествените им находища се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване. Опазването на лечебните растения е система от мерки и дейности, целящи запазването на биологичното разнообразие на лечебните растения и на техните ресурси. То включва поддържането и съхраняването на екосистемите, съдържащи лечебни растения, на естествените им местообитания, както и поддържането и възстановяването на жизнеспособни популации на видовете. Опазването на лечебните растения е насочено към биологичните им ресурси в естествената им среда, включително към генетичните ресурси, отделните екземпляри растения, популациите на видовете и екосистемите, включващи популацията.

С раздел „Лечебни растения“ към настоящата програма се цели да се постигне ефективно използване на лечебните растения, опазване на естествените им находища, предотвратяване изчезването на отделни видове и свързани с тях компоненти на околната среда, с цел задоволяване потребностите от лечебни растения на населението. В тази насока е необходимо да бъдат предприети следните мерки:

- Осъществяване на контрол за недопускане на ползване на лечебни растения по начини и със средства, водещи до увреждане или унищожаване на находищата;
- Запознаване населението в общината чрез кметовете на кметства и кметските наместници със заповедите на Министъра на околната среда и водите, относно специалния режим на опазване и ползване на лечебните растения през съответната година и осъществяване на контрол по нейното изпълнение;

- Запознаване на ползвателите на лечебни растения с техните задължения и отговорности;
- Предоставяне на собствениците и ползвателите на земеделски земи, наличната информация за лечебните растения на територията на общината, за пригодността на земята за отглеждането им, както и информация за задълженията и препоръките относно земеползването, включително използване на екологосъобразни технологии за отглеждане, свързани с лечебните растения в общината;
- Даване на указания, относно начина на ползване на лечебните растения на територията на общината, както и правилата и изискванията за събиране на билки или генетичен материал от лечебни растения, регламентирани с наредбата по чл.27 от Закона за лечебните растения;
- Определяне на режим за ползване на находищата при наличие на увреждане на същите;
- Предписания към собствениците на земи, гори, води или водни обекти, около които има находища на лечебни растения, недопускане увреждането на естествените находища при използването на пестициди и минерални торове;
- Забраняване ползването на лечебните растения по начини и със средства, които водят до увреждане на находищата им, намаляване на техните ресурси, затруднено възстановяване на популациите им или намаляване на тяхното биологично разнообразие, както и в нарушение на наредбата по чл.27 от Закона за лечебните растения;
- Забраняване пашата на селскостопански животни в гори и земи от горския фонд, когато тази дейност противоречи на предвижданията за опазване на определени видове лечебни растения;
- Участие на обществеността по вземането на решения, във връзка с опазването на лечебните растения на територията на общината.

Морфологична част на събиране

В резултат на нарасналия интерес към лечебните растения нараства както броят на използваните видове, така и количеството, в което те се събират за местни нужди и за износ. България е голям износител на билки на световния пазар, което води до голяма опасност от унищожаване на редица растения, ако не се вземат мерки да се регламентира тяхното събиране.

От най-разпространените на територията на община Невестино лечебни растения интерес за събиране и изкупуване има към следните им морфологични части:

Липа - цвят и листа;

Бъз - цвят и плод;

Жълт кантарион – стрък;

Живовляк – стрък;

Великденче – стрък;

Глухарче - корен, корен със стрък, стрък и лист;

Полски хвощ – стрък;

Машерка - стрък;

Бял равнец - стрък;

Коприва - корени и листа;

Шипка - плод;

Овчарска торбичка – стрък;

Риган - стрък;

Змийско мляко - цвят, листа и стрък;
Слез - цвят и листа;
Репей - корен;
Полска къпина – листа;
Бръшлян - листа.

Таблица №2: Допустими за събиране количества билки

Не се допуска събиране на билки в количества, надвишаващи следните стойности, определени като процент от наличните в находището запаси:	
1.	за корени, коренища, грудки и луковици от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (вълча ябълка обикновена, глухарче обикновено, гръмотрън бодлив, девесил, лапад алпийски, оман чер, орлова папрат, прозорче горско, теменуга миризлива, чемерика лобелиева, чобанка хибридна и др.) – до 70%
2.	за корени, коренища, грудки и луковици от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (божур червен, здравец обикновен, змиярник петнист, иглика лечебна, мъжка папрат, орехче ливадно, орехче обикновено, ранилист лечебен, сладка папрат обикновена и др.) – до 40%
3.	за кори, листни и стъблени пъпки (бреза обикновена, бор, върба бяла, дъб летен, леска обикновена и др.) – до 40%
4.	за листа (бреза обикновена, жиловлек голям, жиловлек ланцетовиден, коприва, леска обикновена, малина, смрадлика и др.) – до 70%
5.	за стръкове (великденче лечебно, звъника лечебна, иглика лечебна, камшик лечебен, коприва, мащерка, напръстник вълнест, подъбиче обикновено, равнец хилядолистен, ранилист лечебен, риган обикновен, тлъстига лютива, шапиче и др.) – до 70%
6.	за цветни пъпки, цветове, съцветия и цветни кошнички, плодове и семена (бъз черен, глог червен, драка, иглика лечебна, лайка, липа-дребнолистна, едрolistна, лопен гъстоцветен, мразовец есенен, орехче ливадно, офика, подбел, шипка и др.) – до 70% за едногодишните и 80% за многогодишните видове

Таблица №3: Билки, за които е необходим период за възстановяване на ресурсите

Експлоатацията на находищата се редува с период на възстановяване на ресурсите. Продължителност на периода за възстановяване:	
1.	при събиране на корени и коренища от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (гръмотрън бодлив, копитник, коприва, лапад алпийски, прозорче горско, решетка безстъблена, теменуга миризлива, чемерика лобелиева, чобанка хибридна, чувен и др.) – 2 години
2.	при събиране на корени и коренища от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (дива тиква, здравец обикновен, иглика лечебна, лудо биле, мъжка папрат, орехче обикновено, сладка папрат и др.) – 3 години
3.	при събиране на грудки (божур червен, змиярник петнист, орехче ливадно) – 2 години

4.	при събиране на листа (боровинка черна и червена, лудо биле, малина, медуница лечебна, подбел, смрадлика, чемерика лобелиева и др.) – 1 година
5.	при събиране на стръкове от видове, които трудно възстановяват ресурсите си (горицвет пролетен, иглика лечебна, тинтява горска, тлъстига лютива и др.) – 4 години
6.	при събиране на съцветия от иглика лечебна и лопен гъстоцвет – 2 години
7.	плодове и семена от есенен минзухар и зърнеш – 2 години

Таблица №4: Билки, за които не е необходим период за възстановяване

Не е необходим период за възстановяване при събиране на следните билки:	
1.	коренища от коприва, орлова папрат, репей и троскот
2.	стръкове от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (ветрогон полски, великденче лечебно, дяволска уста обикновена, звъника лечебна, змийско мляко, коприва, кучешко грозде черно, , равнец хилядолистен и др.)
3.	цветни пъпки, цветове и съцветия (без черен, глог червен, лайка, липа – дребнолистна - едролистна и сребролистна, подбел, равнец хилядолистен, слез горски и др.)

Таблица №5: Изкупуване на билки в билкозаготвителните пунктове

В билкозаготвителните пунктове се изкупуват само билки, за които е издадено позволително по чл. 20, ал. 1, т. 1 и чл. 21, ал. 2 от Закона за лечебните растения, когато билките са събрани от диворастващи и култивирани лечебни растения или от генетичен материал от диворастващи лечебни растения за култивиране, за опазване при условия извън естествената среда на лечебните растения или за възстановяване на други места в природата. Позволително се издава от Кмета на общината, когато ползването е:	
1.	зеделски земи от поземления фонд и включените в строителните граници на населените места - общинска собственост, след заплащане на такса в общината
2.	териториите и акваториите в строителните граници на населените места - общинска собственост, независимо от предназначението им след заплащане на такса в общината
3.	територии и акватории извън горски фонд-частна собственост, позволително се издава на собственика без заплащане на такса с възможност за преотстъпването му на трети лица

Удостоверение от общината, когато билките са събрани от култивирани лечебни растения. За събиране и изкупуване на лечебни растения под специален режим на опазване и ползване от естествените им находища ежегодно до 31 декември на предходната година се подават заявки в РИОСВ.

Билките събрани от лечебни растения под специален режим се придружават до крайния потребител със следните документи:

- Заповед на директора на РИОСВ, когато билките са събрани от естествените им находища;

- Удостоверение, издадено от общината, когато билките са събрани от култивирани лечебни растения;
- Позволително за ползване на билките.

Таблица №6: Събиране на генетичен материал от лечебни растения

При ползването на генетичен материал от естествените находища на лечебни растения под специален режим на опазване и ползване се спазват и следните допълнителни изисквания:	
1.	площ на находището не по-малка от 100 м ² , или популация на видане по-малка от 100 екземпляра
2.	допустим процент за събиране на коренища, грудки и луковици – до 10% от наличните екземпляри в находището
3.	допустим процент за събиране на стъблени и коренищни резници – до 20% от наличните екземпляри в находището
4.	допустим процент за събиране на семена и плодове – 30% от наличните запаси в находището
5.	когато генетичният материал е предназначен за създаване на колекции или за отглеждане в култура, в насаждането се осигуряват екологични условия близки до естествените изисквания на вида
6.	насажденията по предходната точка от които се получават билки предназначени за търговски се контролират от съответната регионална инспекция по околната среда и водите по отношение произхода на материала за създаване площта от която се добиват билки и количеството на получените билки

Ползването на лечебните растения, представляващо стопанска дейност, се извършва въз основа на позволително за ползване, издадено по реда на Закона за лечебните растения. Позволително не се изисква при събиране на билки за лични нужди от земи, гори и водни обекти - общинска собственост.

Позволително не се изисква и когато лечебните растения са култивирани от собственици или ползватели на земи, гори или водни обекти, освен когато са култивирани от общината.

Позволително за ползване на лечебните растения от земи общинска собственост се издава от:

- директора на държавното лесничество - за горите - общинска собственост и след заплащане на такса в общината;
- от кмета на общината, когато ползването е от:
 - 1) земеделски земи от поземления фонд и включените в строителните граници на населените места - общинска собственост, след заплащане на такса в общината;
 - 2) от териториите и акваториите в строителните граници на населените места - общинска собственост, независимо от предназначението им, след заплащане на такса в общината;

Таксите за ползване на лечебни растения от земи, гори, води и водни обекти - общинска собственост, се определят от съответните общински съвети в размер не по-голям от размера на таксите за ползване на лечебни растения от земи държавен фонд.

Таксите постъпват в бюджета на общината и се изразходват за:

- 1) плановите документи;
- 2) дейности по поддържането и възстановяването на лечебни растения и техните находища;

- 3) научни изследвания и наблюдение на лечебните растения;
- 4) изграждане и поддържане на специализираните карта, регистър и информационна система за лечебните растения;
- 5) култивиране и преработка на лечебните растения;
- 6) обучение, издаване на образователни материали, провеждане на конференции по лечебни растения;
- 7) други дейности, свързани с управлението и контрола.

Позволителното за ползване се издава на физическо лице, което събира билки за продажба или за първична обработка или генетичен материал от лечебни растения, и определя:

- 1) вида на ползването;
- 2) разрешеното количество билки или генетичен материал по видове морфологични части;
- 3) района или конкретното находище;
- 4) начина на ползване;
- 5) задължения на ползвателя.

При издаването на позволителни на територията на община Невестино се осъществява контрол по отношение на:

- Уведомяване на РИОСВ за организираните билкозаготвителни пунктове и складове за билки до започване на дейността в тях от съответния билкозаготвител;
- Водене на книга за изкупените, реализираните и наличните количества билки, регистрирана в РИОСВ;
- Периодични проверки на наличните или намиращите се в процес на първична обработка билки и на необходимата документация;
- Спазване на законоустановения срок - до 20 януари за представяне в РИОСВ на обобщена информация за изкупените, обработените и реализираните през предходната година билки, както и за складовите наличности;
- Водене на регистър на издадените позволителни за ползване на лечебни растения на територията на Община Невестино;
- Изпълнение задълженията на всеки ползвател на лечебни растения след приключване и по време на ползването им;
- Отнемане на позволителното за ползване със заповед на Кмета на Общината, при настъпило увреждане или унищожаване на находищата на лечебни растения в резултат от дейността на титуляра на позволителното за ползване.

IV. ПРИОРИТЕТНИ МЕРКИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ И РАЗНООБРАЗИЕТО НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ

Лечебните растения в естествените им находища се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване. Опазването на лечебните растения е система от мерки и дейности, целящи запазването на биологичното разнообразие на лечебните растения и на техните ресурси. То включва поддържането и съхраняването на екосистемите, съдържащи лечебни растения, на естествените им местообитания, както и поддържането и възстановяването на жизнеспособни популации на видовете.

Опазването на лечебните растения е насочено към биологичните им ресурси в естествената им среда, включително към генетичните ресурси, отделните екземпляри растения, популациите на видовете и екосистемите, включващи популацията.

С раздела „Лечебни растения“ към Общинската програма по опазване на околната среда се цели да се постигне ефективно използване на лечебните растения, опазване на естествените им находища, предотвратяване изчезването на отделни видове и свързани с тях компоненти на околната среда, с цел задоволяване потребностите от лечебни растения на населението.

За изпълнение целите на настоящия раздел „Лечебни растения“ ще бъдат предприети следните мерки:

- Осъществяване на контрол за недопускане на ползване на лечебни растения по начини и със средства, водещи до увреждане или унищожаване на находищата;
- Запознаване на жителите на общината чрез кметовете на кметства със заповедите на Министъра на околната среда и водите, относно специалния режим на опазване и ползване на лечебните растения през съответната година и осъществяване на контрол по нейното изпълнение;
- Запознаване на ползвателите на лечебни растения с техните задължения и отговорности;
- Предоставяне на собствениците и ползвателите на земеделски земи наличната информация за лечебните растения на територията на общината, за пригодността на земята за отглеждането им, както и информация за задълженията и препоръките относно земеползването, включително използване на екологосъобразни технологии за отглеждане, свързани с лечебните растения в общината;
- Даване на указания, относно начина на ползване на лечебните растения на територията на Община Невестино, както и правилата и изискванията за събиране на билки или генетичен материал от лечебни растения, регламентирани с Наредбата по чл.27 от ЗЛР;
- Определяне на режим за ползване на находищата при наличие на увреждане на същите;
- Предписания към собствениците на земи, гори, води или водни обекти, около които има находища на лечебни растения, недопускане увреждането на естествените находища при използването на пестициди и минерални торове;
- Забраняване ползването на лечебните растения по начини и със средства, които водят до увреждане на находищата им, намаляване на техните ресурси, затруднено възстановяване на популациите им или намаляване на тяхното биологично разнообразие, както и в нарушение на наредбата по чл. 27 от ЗЛР;
- Недопускане на палене на стърнища и предотвратяване на горски пожари.
- Участие на обществеността по вземането на решения, във връзка с опазването на лечебните растения на територията на общината;
- Съобразяване на издадените позволителни за ползване, съгласно състоянието на ресурсите и плановите документи;
- Контрол върху дейността на лицата, събиращи билки от лечебни растения;
- Провеждане на информационна и разяснителна кампания сред населението, запознаването им с видовете лечебни растения, начина на събиране на билките и нормативната уредба;
- Изследване и картиране на лечебните растения на територията на общината;

- Ежегодно издаване на заповед на Кмета на Общината за забрана брането на ранноцъфтящи пролетни цветя от естествените им находища;
- Ежегодно издаване на заповед на Кмета на Общината за забрана на брането на липов цвят.

Препоръки за устойчиво ползване на лечебните растения и опазване на находищата

Основен елемент при планиране на ползването на ресурсите от лечебни растения са обвързвани с размера и състоянието на запасите от конкретните видове по землища. Направена е приблизителна оценка на разпространението, състоянието и нивото на експлоатационните запаси на лечебните растения, които са в ефективен стопански цикъл, с приоритет на видове, поставени под ограничителен режим и видове, които се събират в големи количества през последните години. Известни са рисковете от консервационна и стопанска гледна точка, когато дейността се управлява без наличието на регламент и план за ползване на ресурса.

При събиране на плодове и цветове от дървесни видове не трябва да се допуска рязането и чупенето на клони. Необходимо е да се ограничи до минимум събиране на подземни части (корени, коренища, грудки и луковици) както и на кори, тъй като ефектът на пряко унищожаване е неоспорим и запазването на част от находището и осигуряване на период за възстановяване е задължително.

Много важен кръг от действия е свързан с повишаване на природозащитната култура на местното население и най-вече на събирачи и заготвители. Необходимо е да се разработят и разпространят информационни материали (забранени видове и основни правила за събиране), с цел да се ограничи събирането на редки и застрашени лечебни растения поради незнание или унищожаване на находища поради неправилно бране.

Налице са обективни условия за прилагане на природозащитни стимули за развитие на алтернативни дейности, косвено намаляващи отрицателното влияние върху лечебните ресурси. Това може да се осъществи със създаване на култивирани насаждения от лечебни и етеричномаслени култури, които може да бъдат финансово подпомогнати от европейските фондове.

Устойчиво ползване на лечебните растения в количества, по начини и със средства, които не водят до трайно намаляване на генетичния им или ресурсния потенциал и позволяват дългосрочното задоволяване на нуждите на сегашните и бъдещите поколения, може да се достигне с недопускане събиране на количества над установените в програмата и периодично актуализиране на състоянието на местообитанията.

V. ИЗБОР И РЕГЛАМЕНТ НА ТЕРИТОРИИ, КОИТО НЕ СА ЗАЩИТЕНИ, НО ИЗИСКВАТ ПОДХОДЯЩО УПРАВЛЕНИЕ С ЦЕЛ УСТОЙЧИВО ПОЛЗВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ В ТЯХ

Община Невестино няма избор и регламент на територии, които не са защитени с цел устойчивото ползване на лечебните растения. Няма територии, които да изискват подходящо управление с цел устойчиво ползване на лечебните растения в тях.

На територията на Община Невестино, съгласно изискванията на Законът за защитените територии попадат защитени територии, местности, природни забележителности и защитени зони по ЗБР, подробно описани в ПООС.

Тези територии и зони изискват подходящо управление с цел устойчиво ползване и опазване на находищата на лечебни растения в тях.

Голямото растително богатство на общината се допълва от находищата на лечебни растения. Те съдържат голямо количество биологично активни вещества, на които се дължи тяхното лечебно действие. Съдържанието на лечебните вещества се обуславя от специфичните почвени и климатични дадености. Билките са богати на разнообразни химични съединения: полизахариди, гликозиди, алкалоиди, кумарини, витамини, терпеноиди, флавоноиди, въглехидрати и др. В резултат на нарасналия през последните години интерес, се увеличава както броят на видовете билки, които се събират, така и тяхното количество.

През последните години като лимитиращ фактор за опазване на биологичното разнообразие в района е билкосьбирането.

На контрол са подложени всички известни на РИОСВ пунктове за изкупуване на билки без ограничен режим. Следи се и за правилната им заготовка и съхраняване.

Опазването на лечебните растения, находящи се в тези територии и зони се извършва съобразно разпоредбите на Закона за биологичното разнообразие, Закона за лечебните растения, както и заповедите на МОСВ.

VI. МЕСТНИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ ЗА НАЧИНИТЕ НА ЗЕМЕПОЛЗВАНЕ СЪОБРАЗНО ИЗИСКВАНИЯТА НА НОРМАТИВНИТЕ АКТОВЕ И ПЛАНОВИТЕ ДОКУМЕНТИ ОТ ПО-ВИСОКА СТЕПЕН

В община Невестино се забранява събирането на семена, резници, бането на билки, без разрешително, както и унищожаването и увреждането на находищата на лечебни растения на територията на общината. Собствениците на гори, земи, води или водни обекти, в които има находища на лечебни растения са длъжни да прилагат мерките за опазване на лечебните растения, предвидени в Закона за лечебните растения и раздел „Лечебни растения“ в общинската програма за опазване на околната среда.

Позволителните за събиране на лечебни растения в земи и гори общинска собственост се издават от Кмета на общината, въз основа на писмено заявление от заинтересованото лице, което трябва да е регистриран билкозаготвитель в РИОСВ, съгласно Закона за лечебните растения.

Забранява се ползването на лечебни растения по начин и със средства, които водят до увреждане на местообитанията им, намаляване на техните ресурси, затруднено възстановяване на популациите им или намаляване на тяхното биологично разнообразие.

Забранява се събирането, изкупуването, първичната обработка и търговията с билки от лечебни растения под специален режим на опазване и ползване в нарушение на заповедта за обявяването им.

За защитените диворастващи лечебни растения се забранява:

- Сеченето, брането, изкореняването, хербаризирането, независимо от тяхното състояние и фаза на развитие;
- Унищожаването и увреждането на находищата им;

- Притежаването, пренасянето, търговията и изнасянето зад граница в свежо или изсушено състояние на цели растения или на части от тях;
- Събирането на семена, луковици, коренища и други репродуктивни органи;
- Пашата на селскостопански животни в гори и земи от горския фонд, когато тази дейност противоречи на предвижданията за опазването на определени видове лечебни растения;
- Ползването на лечебни растения, представлящо стопанска дейност, без необходимото разрешително за ползване, издадено по реда на Закона за лечебните растения.

VII. ВИДОВЕ ПОД СПЕЦИАЛЕН РЕЖИМ

Определени видове диворастващи лечебни растения се поставят под специален режим на опазване и ползване, когато биологичното разнообразие или ресурсите им проявяват трайни тенденции към намаляване или има опасност от появяване на такива тенденции. Специалния режим се определя ежегодно до 10 февруари със заповед на министъра на околната среда и водите, която се обнародва в държавен вестник. Специалния режим обхваща забрана за събиране на билки за определен период от естествените находища на видовете от територията на цялата страна, отделни райони или единични находища; определяне на годишно допустими за събиране количества билки по райони или находища; разработване и прилагане на мерки за възстановяване на популациите и на техните местообитания.

Под специален режим на опазване и ползване на територията на Р България са следните видове лечебни растения:

1. Допустимите за събиране количества билки (кг сухо тегло), от естествените находища, извън територията на националните паркове, на следните лечебни растения:

- *Божур червен (Paeonia peregrina Mill.)*
- *Зърнастец елиовиден (Frangula alnus Mill.)*
- *Иглика лечебна (Primula veris L.)*
- *Кисел трън (Berberis vulgaris L.)*
- *Лазаркиня, еньовче ароматно (Galium odoratum (L.) Scop.)*
- *Лудо биле, старо биле (Atropa belladonna L.)*
- *Ранилист лечебен (Betonica officinalis L.)*
- *Решетка безстъблена (Carlina acanthifolia All.)*
- *Тлъстига лютив (Sedum acre L.)*
- *Шапиче (Alchemilla vulgaris complex)*

За тези видове е забранено събирането им в националните паркове, извън количествата и районите, определени в приложението. Количествата билки се разпределят от регионалната инспекция по околна среда и води между билкозаготвителите от района на инспекцията. Разпределянето се извършва със заповед на директора на съответната РИОСВ въз основа на заповедта на министъра на околната среда и водите за условията и реда за разпределяне на количествата билки, която се обнародва в Държавен вестник.

2. Забранява се събирането на билки от естествените им находища на територията на цялата страна, от следните видове лечебни растения:

- *Бенедиктински трън, пресечка (Cnicus benedictus L.)*
- *Волски език (Phyllitis scolopendrium (L.) Newm.)*

- Горицвет пролетен (*Adonis vernalis* L.)
- Дилянка лечебна, валериана (*Valeriana officinalis* L.)
- Залист бодлив (*Ruscus aculeatus* L.)
- Изтравниче, страшниче (*Asplenium trichomanes* L.)
- Исландски лишей (*Cetraria islandica* (L.) Ach.)
- Исоп лечебен (*Hyssopus officinalis* L. ssp. *aristatus*)
- Какула едроцветна (*Salvia tomentosa* Mill.)
- Катраника (*Artemisia alba* Turra)
- Копитник (*Asarum europaeum* L.)
- Мечо грозде (*Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng)
- Момина сълза (*Convallaria majalis* L.)
- Оман бял (*Inula helenium* L.)
- Папаронка жълта, жълт мак (*Glaucium flavum* Crantz)
- Пелин сантонинов (*Artemisia santonicum* L.)
- Пирински чай (*Sideritis scardica* Griseb.)
- Пищялка панчичева (*Angelica pancici* Vand)
- Плаун бухалковиден (*Lycopodium clavatum* L.)
- Риган бял (*Origanum vulgare* L. ssp. *hirtum* (Link) Ietswaart)
- Ружа лечебна (*Althaea officinalis* L.)
- Салеп (*Orchis* sp. *diversa*)
- Смил жълт (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench.)
- Хвойна червена (*Juniperus oxycedrus* L.)
- Хуперция иглолистна, плаун обикновен (*Huperzia inundata* (L.) Bernh = L. selago)
- Цистозира (*Cystoseira barbata* (Good et Vood) Ag.)

За горепосочените видове не се издават позволителни за бране и ползване на лечебните растения. Добивът на тези лечебни растения от естествените им находища е разрешен след отпускане на квота от Министъра на околната среда и водите. Общината ще издава позволителни само ако е направено разпределение от Директора на РИОСВ.

VIII. Прогнозни количества на ресурсите и период на възстановяване

Таблица №7: Прогнозни количества на ресурсите от най-често използваните лечебни растения, които могат да бъдат добити с търговски цели от общинските имоти на територията на община Невестино и период на възстановяване

Лечебно растение	Използвани части с лечебна цел	Прогнозно количество в кг.	Прогнозно количество в %	Период за възстановяване съгл. чл.6 от Наредба № 2, години
Дребнолистна липа (<i>Tilia cordata</i>)	Цветовите с прицветниците и листа	20 000	70% цвят 14 000 кг.	Не е необходим
Обикновен дрян (<i>Cornus mas</i>)	Събират се плодовете	2 000	70% плод 1 400 кг.	Не е необходим

**Програма за опазване на околната среда на община Невестино
2021-2028 г.**

Раздел „Лечебни растения“

Коприва (Urtica dioica)	Използват се коренището и листата	15 000	70% стрък 10 500кг.	Не е необходим
Жълт кантарион (Hypericum perforatum)	Събира се горната част на стъблото с листата и цветовете.	5 000	70% стрък 3 500кг.	Не е необходим
Мащерка (Thymus serpyllum)	Цветове и стръкове	3 500	70% стрък 2 450кг.	Не е необходим
Риган обикновен (Origanum vulgare L.)	Цветове и стръкове	2 500	70% стрък 1 750кг.	Не е необходим
Маточина (Melisa officinalis)	Листата и цъфтящите върхни части на стъблото	4 000	70% стрък 2 800кг.	Не е необходим
Бял равнец (Achillea millefolium)	Събират се облистените цветоносни стебла и цветните кошнички по време на цъфтеж	200 000	70% стрък 14 000кг.	Не е необходим
Змийско мляко (Chelidonium majus)	Използва се надземната част на растението	4 000	70% стрък 2 800кг.	Не е необходим
Черен бяз (Sambucus nigra)	Корени, плодове, листа, цветовете	20 000	80 % цвят 16 000кг.	Не е необходим
Шипка (Rosa canina)	Използва се плодът	12 000	80% плод 9 600кг.	Не е необходим
Подбел (Tussilago farfara)	Използват се листата	2 000	1 800	1 година
Лайка (Mutricaria chamomilla)	Цвят	2 000	80% цвят 1 600кг.	Не е необходим
Овчарска торбичка (Capssela bursa - pastoris)	Стрък	3 000	2 700	Не е необходим
Червен божур (Paeonia peregrina)	Използват се семената, венчелистчета и корените (грудки)	Допустимите за събиране количества се определят годишно		2 години грудки - корен
Глухарче (Taraxacum officinale)	Използва се надземната част, коренището и цветните кошнички	3 000	70 % корен, коренище 2 100кг.	Не е необходим
Червен глог (обикновен) (Crataegus monogina)	В лечебната практика се използват цветовете, листата и плодовете	10 000 плод 10 000 цвят	80% плод 8000 кг. 80% цвят 8000 кг.	Не е необходим Не е необходим
Смрадлика (Cotinus coggygria)	За лечебни цели се използват листата	10 000	70% лист 7 000 кг.	1 година
Тревист бяз (Sambukus ebulus)	Цвят и плод	3 000 цвят 6 000 плод	80% цвят 2 400кг. 80% плод 4 200кг.	Не е необходим Не е необходим

X. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

При правилното прилагане на Закона за лечебните растения и на раздел „Лечебни растения“ към общинската програма за Опазване на околната среда на Община Невестино, ще се постигне опазването на:

- Естествените им находища се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване като част от естествения растителен генетичен фон със сегашна или бъдеща ценност;
- Разработването на система от мерки и дейности, целящи запазването на биологичното разнообразие на лечебните растения и на техните ресурси;
- Екосистемите, съдържащи лечебни растения, на естествените им местообитания, както и поддържането и възстановяването на жизнеспособни популации на видовете;
- Изменението на популациите им, при което се влошават биологичните им показатели или се затруднява естественото им възстановяване;
- Опазването на лечебните растения е насочено към биологичните им ресурси в естествената им среда, включително към генетичните ресурси, отделните екземпляри, популациите на видовете и екосистемите, включващи популациите.

X. ТЕРМИНИ И ДЕФИНИЦИИ

Стандартизирани термини и дефиниции за научни и управленски цели в областта на ресурсологията на лечебните растения в национален мащаб не са възприети. В РЛП са използвани легални термини и дефиниции от Закона за лечебните растения, и адаптирани дефиниции, като:

- **Лечебни растения** са тези, които могат да бъдат използвани за получаване на билки;
- **Билки** - отделни морфологични растителни части или цели растения, както и плодове и семена от тях, които в свежо или изсушено състояние са предназначени за лечебни и профилактични цели, за производство на лекарствени средства, за хранителни, козметични и технически цели;
- **Естествено находище** - местообитание заедно с популация от диворастящи лечебни растения;
- **Естествено местообитание** - пространствено ограничена територия, включваща всички компоненти на неживата и живата природа, които със своите параметри определят условията за съществуване на природните популации;
- **Условия на средата** - всички фактори на неживата и живата природа, характеризиращи местообитанието;
- **Популация** - териториално обособена съвкупност от индивиди от един и същи вид, които могат свободно да обменят помежду си генетичен материал;
- **Устойчиво ползване** - ползване на лечебните растения в количества, по начини и със средства, които не водят до трайно намаляване на генетичния им или ресурсния потенциал и позволяват дългосрочното задоволяване на нуждите на сегашните и бъдещите поколения;
- **Ресурси от лечебни растения** - съвкупността от лечебни растения, разгледани като природен продукт, използван от хората за задоволяване на сегашни или потенциални техни нужди;

- **Режим на ползване на находището** - система от мерки, включваща периоди на експлоатация и покой за възстановяване на ресурсите от лечебни растения;
- **Приоритетни типове природни местообитания** - местообитания на приоритетни видове лечебни растения или които са определени като такива по силата на международни споразумения, по които Република България е страна;
- **Морфологични части** - коренът, коренището, луковичата, грудката, стръкът, листът и цветът на растението;
- **Начин на ползване** - указания относно начина на събиране на билките (изкопаване, откъсване, изрязване, обелване), използваните инструменти и необходимите изисквания за възстановяване на находището;
- **Добив** – количеството полезна биомаса, добивано от единица площ;
- **Биологичен запас** – количеството полезна фитомаса, образувано от всички (използваеми и неизползваеми) екземпляри от даден вид върху всички подходящи или неподходящи за събиране участъци (находища);
- **Експлоатационен запас** – количеството полезна биомаса, образувано от всички използваеми или неизползваеми екземпляри от даден вид върху всички подходящи за събиране участъци (находища);
- **Оборот на добива** – период, включващ година на събиране и брой години необходими за възстановяване на запасите от биомаса.

Х. ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение № 1

До Кмета
на Община Невестино
вх.№.....Г.
Квитанция №

Срок за изпълнение 7 дни

И С К А Н Е

ЗА ИЗДАВАНЕ НА ПОЗВОЛИТЕЛНО ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ ПО ЗАКОНА ЗА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ

От
/собствено, бащино, фамилно име/ наименование на фирмата/

С адрес :
/община, населено място, ж.к., ул., N..., вх., ет., ап./

Господин Кмет,

Моля, да ми бъде издадено разрешително за ползване на лечебни растения

.....
/вид на лечебното растение, морфологична част, сурово тегло/

Ползването ще се извърши в следните райони – общински поземлен имот - /земи/
.....

Пунктовете за изкупуване на лечебните растения, се намират на следните адреси
.....

с. Невестино
.....20.....г.

С уважение:
.....

Приложение №2

ПОЗВОЛИТЕЛНО за ползване на лечебни растения

ПОЗВОЛИТЕЛНО

№..... от20.....г.

за ползване на лечебни растения

На основание чл. 21, ал. 2, чл. 22, т. 2 и чл. 24, ал. 2 от Закона за лечебните растения и Наредбата за определянето и администрирането на местните данъци, такси и цени на услуги на територията на община Невестино, разрешава се на , адрес: , ЕГН да ползва в землището на гр. (с.) , местност , находище , лечебните растения, както следва:

№	Вид лечебно растение	Използваема част (билка)	мярка	Количество	Такса за 1 кг (лв.)	Обща такса (лв.)
1						
2						
3						
4						
5						
6						
					Общо:	лв.

Словом:

Приходна квитанция №:

При следните условия:

Срок за ползване:

Начин на ползване:

Временни складове, адрес:

Други:

КМЕТ НА ОБЩИНА НЕВЕСТИНО:

/подпис, печат/